

Volumul 1

Capitolul I Un oras în Berri

În dimineata zilei de 17 iulie 1785, dupa o vijelie puternica, râul Creuse se rostogolea tulbure, scaldând stâlpii de lemn ai caselor însirate pe cele doua maluri. Cât erau ele de vechi si de subrede, nu straluceau mai putin în soarele care, facându-si loc prin stratul de nori de unde tocmai fulgerase, azvârlea acum o raza dogoritoare pe pamântul muiat înca de ploaie.

Gramada asta de case schioape, chioare si stirbe avea pretentia sa fie un oras si în acest oras se numea Argenton.

Ce sa va mai spun ca era situat în Berri! Astazi, când civilizatia a înlaturat specificul claselor sociale, al provinciilor si al oraselor, privit de pe înaltimile care îi domina acoperisurile napadite de muschi si micsandre înflorite, Argenton înca mai este un spectacol care face sa tresalte de bucurie inima artistului.

Suiti într-o buna zi peretii stâncilor pe unde se rasucesc radacinile ca niste napârcci, croiti-va singuri drumul printre pietrele acoperite cu vegetatia salbatica si uscata de licheni îngalbeniti, ferigi însorite si maracini înrositi ? agatati-va cu un ghiile de ruinele care prin culoarea si soliditatea lor compacta sunt totuna cu stânca, atât de întinse si atât de îndaratnice încât a fost nevoie de teribilele razboaie ale Ligii si de umerii puternici ai lui Richelieu ca sa dispara aceasta truda a natarii care parea tot atât de nepieritoare ca însesi fundatiile lor de granit, dar nici macar razboaiele de exterminare nu au putut sa dezradacineze indestructibilele fundamente care, trasnite de tunuri, sfârtecate de fierastrai, stirbite de vânt, zdrobite de copitele boilor, scrijelite de potcoavele cailor, calcate de piciorul pastorului, au ramas acolo neclintite.

Din locul cel mai înalt al acestor ruine, opera a razboaielor civile si nu a trece rii timpului, asezati-va si priviti.

Dedesubt se adânceste, ea un oras pravalit de o catastrofa geologica, o învalmaseala salbateca si pitoreasca de case, cu grinzi proeminente, cu acari grele de lemn care urca pe dinafara la etajul superior, acoperisuri de paie colbaite si acoperisuri de olane înnegrite, coplesite sub un strat murdar de vegetatie abundenta. Din punctul de unde îl priviti, orasul pare sfâsiat în doua de râul întunecat, cu maluri abrupte, al carui nume semnificativ La Creusel sugereaza adâncimile în care se rostogoleste.

Prajini lungi, înfipite pe lângă casele ce-i marginesc cursul, întind rufele puse la uscat, care fâlfâie în bataia vântului ca niste drapele într-o mie de culori. Grupul acesta de locuinte diforme, cu socluri dezgolite, sarpante scoase mult în afara, împodobite cu nervuri de lemn ce dovedesc naivitatea în arta constructiei, este încadrat în cel mai racoros, cel mai încântator si cel mai frumos peisaj ce se poate închipui.

Aici natura nu a cautat deloc efecte. Din toata Franta prietenosul Berri este caracteristic prin simplitate, iar Argenton este, cred, orasul cel mai simplu din Berri, oile, îndraznesc sa spun, aceste arme ale provinciei, sunt aici mai altfel

decât aiurea și găstele care se balacesc în apa iute a râului au de minune aerul a ceea ce sunt.

Asa arata astazi Argenton și tot așa trebuie să fi aratat și în 1785, căci este unul dintre rarele orașe ale Franței pe care suflul revoluțiilor moderne și spiritul novator încă nu l-au atins. Casele, deși s-a scurs aproape un secol de la epoca pe care tocmai am pomenit-o, erau și atunci vechi cum sunt și astăzi, pentru că de multa vreme au atins o vârstă care nu mai ține seama de timp, dacă ceva îl uimeste pe turist, pictor sau arhitect, este soliditatea acestor darăpanaturi, ele se aseamănă cu stâncile și ramășitele fortificațiilor care le înconjoară.

S-ar putea să reziste prin chiar starea lor de deteriorare și însuși excesul de bătrănete să le facă să trăiască, e atât de mult de când stau aplecate într-o parte sau în alta, încât s-au învățat așa și nu mai au nici un motiv cât de cât serios ca să cada în parte a spre care stau înclinate.

Nimic din toate astea nu poate da vreo imagine despre calmul și indiferența locuitorilor din Argenton, în acel 17 iulie 1786, clopotnita bisericii tocmai își trimisese deasupra orașului dangatele pentru rugăciunea de prânz și din locuințele liniștite fiecare îi daruia Domnului pasnica lui mizerie, ca pe o ispășire a greselilor și un mijloc dureros dar salvator întru câștigarea cerului, firea lor calma se datoarează seninătății peisajului și ocupațiilor lor mereu aceleași în orașelul pe care nu îl tulbura nici industria, nici comerțul, nici politica, îngrădiți de o natură neșchimbătoare, de copaci pe care i-au pomenit totdeauna mari, de case pe care le-au știut totdeauna vechi, locuitorii din Argenton nu se vedeau nici schimbându-se, nici îmbătrânind. Așa cum rândunica se întorcea în fiecare an pe la stresinile caselor lor, tot astfel bucuria primăverii invita în soarele din aprilie să aducă în inimă an de an curajul de a înfrunța muncile aspre ale verii și trândăvia dureroasă a iernii. În ciuda marilor frământări care îl copleșiseră spre sfârșitul domniei lui Ludovic al XV-lea și la începutul domniei lui Ludovic al XVI-lea, Argenton nu recunoscă nici o altă putere decât aceea a obisnuitei. Pentru acest orașel exista un rege al Franței care nu fusese văzut niciodată, dar în care oamenii credeau și îi se supuneau prin reprezentanții lui legali, tot așa cum credeau în Dumnezeu și îi se supuneau lui și prin cuvântul parohului.

Pe una din străzile cele mai nelocuite și mai napădite de iarba se ridica o casă puțin altfel de celelalte, aproape îngropată sub o iederă imensă, în frunzișul care la seară părea că se refugiaza toate vrăbiile din oraș și din împrejurimi. Cu toată încrederea vrăbiilor în această casă, la apăsătura careia nu se temeau să doarmă după ce ore în șir facuseră să-i freacă frunzișul și cu tot ciripitul vesel și zgomotos pornit o dată cu zorile, casa aceasta nu avea un renume bun.. Acolo locuia un doctor tânăr, de vreo douăzeci și opt de ani, venit de la Paris de trei ani. De ce o luase el înaintea modei parului scurt și nepudrat, moda pe care Talma urma să o lanseze abia cinci ani mai târziu în rolul lui Titus? Fără îndoială pentru motivul că-i venea mai ușor să poarte parul scurt și nepudrat. Dar la epocă respectivă era o inovație nefericită pentru un doctor, când priceperea medicală era atât de mult cântărita după desfasurarea gigantică a perucii pe care și-o puneau pe cap discipolii lui Hippocrate, nimeni nu bagase de seama că parul tânărului doctor era ondulat de la natură mai bine decât ar fi putut-o face chiar cel mai dibaci coafor, nimeni nu remarcă că parul lui foarte negru îi încadra admirabil fata palidă de veghe, ale carei trasături viguroase și severe arătau îndeosebi înclinarea spre studiu.

Ce motiv îl făcuse pe acest strain să se retragă în Argenton, un oraș atât de rustic și care prezenta atât de puține ocazii pentru exercitarea medicinei? Poate gustul singurătății și dorința de a lucra neîntrerupt și într-adevăr, tânărul savant, poreclit în oraș doctorul misterios din pricina felului său de viață, nu frecventa pe nimeni și, lucru de două ori scandalos într-un oraș de provincie, nimeni nu-l văzuse intrând nici la biserică, nici la cafenea. Fel de fel de zvonuri rauvoitoare și superstitioase circulau pe socoteala lui. Avea el vreun motiv ca nu-și pudra parul, ca nu purta peruca? Dar acest motiv era probabil neplăcut din moment ce nu-l marturisea și mai acuzau că avea legături cu duhurile rele și fără îndoială ceremonialul din lumea spiritelor era altul decât cel al locuitorilor din Argenton. Dar banuieșile de magie se întemeiau mai ales pe tratamentele de-a dreptul miracul

oase pe care tânărul medic le aplica prin mijloace de o extrema simplitate, multi bolnavi, condamnatii si parasiti de ceilalti practicieni, fusesera salvati de el în tr-un timp atât de scurt, întrucât binevoitorii strigasera în gura mare miracolul, iar ingratii si bârfitorii soptisera ca la mijloc era vrajitorie. Or, cum pe lume simt mai multi oameni ingrati si invidiosi decât oameni de treaba, doctorul si-i facuse dusmani nu numai pe cei carora le pricinuisera neajunsuri în calitate de concurent, dar si pe toti aceia pe care îi vindecase si îi salvase ? si numarul lor era mare. Batrânele care nu erau rele de gura ? si în tot Argentonul daca gaseai cinci-sase ? spuneau despre el ca avea putere de sugestie. Este, într-adevar, o credinta foarte raspândita prin partile Berriului cum ca unii oameni se nasc nu numai pentru binele sau raul semenilor lor, dar si pentru binele sau raul vietii, întinzându-si influenta chiar si asupra animalelor, recoltelor si celorlalte produse ale pamântului. Unii, cu idei mai înapoiate, atribuiau facultatea surprinzatoare de a face minuni unui suflu de viata pe care doctorul l-ar proiecta pe fruntea bolnavilor lui, altii, unor gesturi si cuvinte anumite pe care le-ar spune în soapta si, în sfârșit, altii, unei cunoasteri temeinice a naturii umane si a puterii ei celei mai întunecate.

Nu este însa mai puțin adevărat ca oricât se deosebeau parerile asupra cauzei, nimeni nu contesta evidenta fenomenelor, doctorul exercitându-si aceasta stiinta în mod public, pe oameni si pe animale.

De pilda, într-o zi un carutas care adormise, asa ci. M se întâmpla adesea, pe capra a gatata lângă roțile din fata, cazuse de pe capra, dar caii, văzându-si de drum, îi prinsera piciorul sub roata grelei carute si i-l zdrobira. Nu era un picior rupt, ci unul pur si simplu zdrobit. Cei trei medici din Argenton se întrunisera si cum nu gasisera alt remediu pentru oribila rana decât amputarea, adica una din acele operatii în fata careia se dadeau în laturi cei mai abili practicieni ai capitalei, hotărâsera de comun acord sa lase bolnavul în voia soartei ? cu alte cuvinte a cangren ei si mortii, care nu putea sa întârzie prea mult.

Atunci nenorocitul, dându-si seama de starea grea în care se afla, îl chemase în ajutor pe doctorul misterios. Acesta venise imediat, declarase operatia grava, dar de neînlaturat si, ca urmare, anuntase ca va încerca sa o faca fara nici o întârziere. Cei trei doctori îi atrasesem, atentia ca niste suflete caritabile ca pe lângă gravitatea inevitabilei operatii trebuia sa se mai gândeasca si la durerea fizica din timpul operatiei si totodata la chinurile morale prin oare va trece bolnavul văzând cum o parte din el se desprinde sub taisul bisturiului.

Însa la aceste obiectii doctorul se multumise sa surâda si, apropiindu-se de ranit, îl privise fix întinzând mâna spre el si cu un ton de porunca îi comandase sa adoarma. Cei trei medici se privisera râzând, departe de Paris, auzisera vag de fenomenele mesmerismului⁴, dar nu le vazusera puse în practica. Spre marea lor mirare, sub influenta ordinului dat, bolnavul adormise aproape subit. Doctorul îi luase mana si îl întrebă cu vocea lui blândă în care se amesteca totusi o nuanță de porunca: "Dormi?" Iar la raspunsul afirmativ al acestuia, își scoase trusa, alesese instrumentele si cu seninatatea cu care ar fi disecat un cadavru, efectuase înspăimântatoarea operatie pe corpul insensibil al accidentatului, ceruse zece minute, dar numai după nouă minute, cu ceasul în mână, piciorul fusese scos afara din camera, asternutul patat de sânge ? înlocuit, bolnavul ? culcat pe un alt pat si, spre marea uimire a celor trei medici, amputatul se trezise surâzând la ordinul doctorului.

Convalescenta fusese lungă, dar la capatul ei, când bolnavul se putuse scula, gasi se lângă pat un aparat facut Chiar de doctor, își regasise facultatea de a umbla. Dar acum ce avea sa faca acest nenorocit? Se întrebau nu numai cei trei medici care avusesera intentia sa-l lase sa moara, dar si un numar destul de mare de persoane care gasesc totdeauna ceva de spus în toate întâmplările rezolvate cu bine. Nu ar fi fost oare mai nimerit sa-l fi lasat pe nenorocit sa moara, decât sa-i prelungea scurta viata, Cu o asemenea infirmitate, poate cu zece, douazeci sau treizeci de ani ? Ce va putea face? O sa traiasca din pomeni, o povara în plus pentru comuna si a sa saraca?

Dar se aflase prin perceptor, care la rândul lui fusese înștiințat de perceptorul regiunii, ca nenorocitului i se facuse un venit de trei sute de livre, fara sa se stie însa de unde îi venea aceasta renta sau cine o ceruse.

Fara îndoiala în aceasta privinta mutilatul nu stia mai mult decât stiau ceilalti, însa

a de obicei, dacă venea vorba despre doctor, spunea:

- Ah! Cât despre el, îi datorez viața. N-are decât să mi-o ceară și i-o dau bucuros. Ei bine, lucru aproape de necrezut pentru orice om care nu cunoaște lumea orașelor mici, aceasta minunată faptă a doctorului fusese unul din motivele care îi pricinuise cel mai mare rău în orașul Argenton, ceilalți trei medici pretindeau că și ei ar fi putut să-i salveze viața recurgând la aceleași mijloace, dar că preferaseră să vadă murind un om decât să-l salveze cu un asemenea pret, întrucât ei considerau sufletul bolnavului mai valoros decât trupul lui.

Pentru prima oară acești trei cinstiți practicieni vorbeau despre suflet.

În alta zi, zi de iarmaroc, un taur furios stârnise dezordine în târg și strigătele celor care fugeau, femeii și copiii, se auzira până în laboratorul doctorului care domina piața. Doctorul privi pe fereastră și se lămurii despre ce era vorba. Toți fugeau din calea animalului furios, care tocmai spintecase burta unui macelar ce se încumetase să-l aștepte cu un baros în mână. Atunci doctorul coborâse în mare grabă, cu capul gol, cu parul lui frumos fluturând în vânt și cu buzele crispate de voința de fier care era. Una din, principalele lui calități, sau unul din principalele defecte ale caracterului său, se opri drept în calea taurului, îndemnându-l să se apropie. Animalul abia îl zarise, că, acceptând sfidarea, o și porni în direcția lui cu capul în jos...

Astfel încât adversarul, neputându-i prinde privirea, fusese obligat să se arunce într-o parte, ca să evite întâlnirea. Taurul, dus de goana lui, îl depășise cu vreo zece pași, apoi se întorsese, ridicase capul și privi cu ochii întunecați și adânci spre îndrăgnetul rival care se încumeta să-l înfrunte. Dar numai o clipă fusese de-ajuns, ochiul întunecat și adânc al animalului întâlni ochiul nemiscat și poruncitor al omului, taurul se opri brusc, scormonișcă pământul cu copitele, mugise vrând parca să-și ia avânt, dar ramasese tintuit locului, atunci doctorul se duse drept spre el și totți văzuseră cum, pe masura ce înainta, taurul tremura pe picioare și se lăsa la pământ, în sfârșit, cu bratul întins, doctorul atinsese animalul între coarne și ca un alt Achilleus - în fața unui alt Hercule, taurul i se culcase la picioare.

Se mai ivise încă o ocazie pentru ca doctorul să-și poată arăta uimitoarea putere magnetică ce o exercita asupra animalelor. Trebuia să fie potcovit pentru prima oară un cal de trei ani, încă neîmblânzit, calul rupseseră toate legăturile cu care îl prigoniseră, îl rasturnaseră pe potcovar și se întorsese furios în grajd, unde nimeni nu îndrăznea să intre, mai ales că nu ramaseseră pe el nici frâul, nici capastrul de care să-l poată apuca și aduce înapoi.

Doctorul, care trecea din întâmplare pe acolo, daduse mai întâi îngrijirile necesare omului și trântit la pământ, după aceea, pentru că izbitura fusese puternică, dar în cadere nu se lovise la cap, îi spuse să aibă răbdare, că-i va aduce înapoi calul supus și ascultător.

Și într-adevăr, în vazul gloatei care în orașele mici se iveau totdeauna ca din pământ, intrase în grajdul sefului poștei, caruia îi aparținea calul și, fluierând, cu mâinile în buzunare, dar fără să-l piardă din ochi, se apropiase de animalul furios, care, tot tragându-se înapoi din fața lui, se lipise de zid, atunci îl apucase de nări și, fără efort, eu toate că ochii injectați ai calului dovedeau cu câtă greutate se supunea acelei puteri nefirești, îl aduseseră mergând de-a-ndaratele până la locul de potcovit, de unde cu puțin timp înainte fugise și fără să mai fie nevoie să-l lege, stăpânindu-l și ținându-l sub dominația lui continua, îi spusese potcovarului să-și înceapă lucrul, iar acesta îi bătuse una după alta potcoavele la toate cele patru picioare, fără ca animalul să facă altă mișcare decât cea usoară înfiorare a pielii care la patrupezele de felul lui însemnează marturisirea înfrângerii lor.

După astfel de minuni săvârșite în vazul tuturor, spre sfârșitul secolului trecut, într-unul din orașele cele mai puțin civilizate din Franța, se înțelege sub câte felurite aspecte putea să fie judecat Jacques Mérey. Acesta era numele doctorului.

Capitolul II Doctorul Jacques Mérey

Cei mai îndârjiți dintre defaimatorii lui Jacques Mérey erau bineînțelese medicii: unii îl considerau sarlatan, alții empirist, punând pe seama naivității cea mai mare parte

a miracolelor despre care se vorbea.

Vazând totuși ca instinctele și credința în superstitii, atât de înradacinate în rândul oamenilor simpli, rezistau criticii lor, mai mult apropiindu-i decât îndepărtându-i de Jacques Mérey, se hotărâra să facă pe fata cauza comuna cu prejudecata religioasă și de clarare diabolică știința acestui om care îndrăznește să vindece altfel decât prevedea ucanoanele autorizate de școli.

În sprijinul acuzațiilor lor aduseră faptul că strainul nu frecventa nici biserica, nici casa parohială, dacă i se cunoștea o doctrină, aceea de a alina durerile apropiatului, nu i se cunoștea o religie. Nu fusese niciodată văzut îngenunchind sau împreunându-și mâinile, totuși fusese surprins nu o dată contemplând natura în acea stare de reculegere și meditație care semăna cu rugăciunea.

Degeaba vorbeau însă medicii și preotul, puțini erau bolnavii și infirmii care să reziste ispitei de a se lăsa îngrijiti de doctorul misterios? Dacă se vor căi mai târziu de tamaduirea lor, vor aprinde o lumânare în chip de pocăință, dacă era adevărat că fuseseră scăpați de suferința cu ajutorul diavolului.

Ceea ce contribuia mai ales la răspândirea acestor legende, legate de Jacques Mérey, ca de o ființă extraordinară, era că el nu risipea binefacerile științei și mijloacele sale la întâmplare. Bogatii erau cu desăvârșire excluși din rândul clientelei lui. Câtiva dintre aceștia îi ceruseră consultatii oferindu-i sume mari, dar le răspunsese că el avea obligații față de saraci și că în afara de el sunt destui medici în Argenton dornici să îngrijească bolnavi bogați și de neam. Ca, de altfel, leacurile preparate aproape totdeauna de el erau calculate după temperamentul simplu al oameneilor cărora le și administra. Se poate ușor închipui că în vremea aceea, când începuseră să fie provocate manifestări împotriva operelor filantropice sau populare, această rezervă dădu liber criticii literatilor. Ei caută mai mult să semene îndoială asupra omului: cu virtuți tamaduitoare, limitate la tratamente empirice și care, neîndrăznind să înfrunte experiența oamenilor de treabă, prefera să-și învaluie serviciile în recunoștința obscură a claselor înapoiate.

Jacques Mérey îi lăsa să vorbească și își văzu mai departe de munca lui liniștită și solitară. Cum ducea o viață foarte retrasă, în casa lui neintrând nimeni, cum în fiecare noapte putea fi văzută veghind lumina unei lămpi, stătea a muncii lui? Oamenii inteligenți și fără idei preconcepute aveau toate motivele să creadă, cum am mai spus-o, că savantul doctor venise în Berri să gasească singurătatea la fel de inviolabilă ca aceea pe care o aveau vechii anahoreți plecau să o caute în Thebaida.

Cât despre țărani și saraci, pe care nu-i tulburau nici superstitia, nici reaua credință, spuneau despre el:

– Domnul Mérey este ca bunul Dumnezeu, nu se arată decât prin binele care îl face. La 17 iulie 1785, pe o căldură de douăzeci și cinci de grade, Jacques Mérey era în laboratorul lui, supraveghind într-o retortă primele reacții ale unei experiențe complicate, oare de câteva ori nu-i reușise.

Era chimist și chiar alchimist, născut într-una din acele epoci de dubiu științific, politic și social, în care neliniștea ce apăsase asupra unei națiuni îndemna oamenii să caute mereu altceva, să caute miraculosul și chiar imposibilul, al îl văzuse pe Franklin descoperind electricitatea și dirijând tunetele, îl văzuse pe Montgolfier înălțând primele baloane și cucerind domeniul aerului (ce e drept, văzuse toate acestea mai degrabă în sinea lui decât în realitate). Îl văzuse pe Mesmer practicând magnetismul animal, dar nu întârziase să-și depășească înaintașul, știut fiind că Mesmer, surprins de primele manifestări ale acestei forte inerente pe care o imaginasese și o recunoscuse dar pe care nu ajunsese să o perfecționeze, se oprise în fața convulsiilor, spasmelor și minunilor hârdaului fermecat, nu-și împinsese cercetările până la somnambulism, ca și Cristofor Columb, care, fericit că descoperise câteva insule ale lumii noi, lăsase altuia cin-stea să acosteze pe continentul american care îi poartă și numele.

Cu alte cuvinte, Domnul de Puységur fusese Amerigo Vespucci al lui Mesmer și Jacques Mérey discipolul direct al Domnului de Puységur⁶.

Adăugase deci științei lui de a vindeca și experiența confuză a maestrului german. Cucerit foarte de tânăr de neliniștea supranaturalului, Jacques Mérey se avântase în tainica pădure a științelor oculte. Cât explorase acest spirit curios drumurile noi și tenebroase, grotele obscure în care se adâncise pentru a-i consulta pe modernii Trophonios⁷, puterile subterane prin gura cărora se scufundase în centrul inițial

ilor, orele pe care le petrecuse, mut si în picioare, în fata implacabilului sfinx a l cunostintelor omenesti, luptele titanice pe care le angajase cu natura pentru a o sili sa vorbeasca si sa-i smulga eternul si sublimul secret ce îl tinea ascuns în sânul ei, ? toate acestea puteau fi subiectul unei epoei stiintifice în genul poeziei lui Iason în cautarea Lânei de aur.

Ceea ce întâlnise mai putin în cercetarile lui fabuloase fusese lâna, fusese aurul. Dar Jacques Mérey nu-si facea deloc griji si se obisnuise sa considere drept o bogatie a lui toate stelele de pe cer. Câteva voci indiscrete însa facura sa circule zvonul ca era bogat, ba chiar foarte bogat.

Toate ideile extravagante ale francmasonilor, iluministilor, alchimistilor, astrologilor, necromantilor, magilor, fizionomistilor, le cercetase, le sondase, le analizase si din toate îsi facuse pentru spiritul si pentru profesiunea lui o religie careia ar fi fost greu sa-i dai un nume. Nu era nici evreu, nici crestin, nici mahomedan, nici schismatic, nici hughenot, nu era nici deist, nici animist ? era mai curând panteist, credea într-un fluid general, raspândit în tot universul, care lega oamenii între ei printr-o atmosfera vie, plina de înțelegere. Credea, sau mai degrabă nadajdăia ca acest fluid creator si conservator al fiintelor putea fi îndrumat potrivit vointei omului si folosit prin intermediul stiintei.

Pe aceasta baza îsi întemeiase un sistem medical a carui îndrazneala ar fi facut sa se revolte toate academiile si toate gruparile de savanti, dar de vreme ce doctorul nostru îsi spusese trebuie sa cred asta, sau trebuie sa fac aia ? putin îi pasa de parerile oamenilor, de acordul sau dezacordul lor, iubea stiinta pentru stiinta în sine, pentru partea buna ce rezulta din ea si aplicarea ei în folosul omenirii. Când vedea sau credea ca vede atomii, fie cei simpli sau cei compusi, cei infinit de mici si cei infinit de mari, arahnidele si universul! Miscându-se în virtutea dreptului pe care îl numea magnetic ? oh! Atunci se simtea în al nouălea cer, tot corpul îi exulta de dragoste, de admiratie si recunostinta pentru grandoarea naturii si aplauzele întregii lumi nu i s-ar fi parut în acel moment mai pretioase decât zgomotul abia perceptibil al aripei unei musculite în zbor.

Studiase ehiromancia după Moise si Aristotel, Porta si Lavater îl initiaseră în arta cunoasterii oamenilor după fizionomie, dezvoltându-si posibilitatile cerebrale, îi intuise pe Gall si Spurzheim, întrecând astfel cea mai mare parte a descoperirilor moderne în fiziologie. Aspiratiile lui tineau de epoca tulbură în care trăia si care preced toate marile cataclisme sociale si politice ? aspiratiile lui tindeau, trebuie s-o spunem, chiar mai departe încă decât limitele artificiale ale stiintei. Era un vis pentru care Prometeu a fost tîntuit în cuie de stîncă lui si înlantuit cu lanțuri de diamant, ceea ce nu-i împiedicase pe toti cabalistii Evului Mediu, de la Albert cel Mare ? din care biserica facuse un sfînt ? pînă la Cornelius Agrippa ? din care biserica facuse un demon ? sa urmareasca aceeași himera îndrazneată, acest vis era sa facă, sa creeze si sa dea viața unui om.

Sa faci un om, cum spun alchimistii, în afara lacasului lui natural ? extra vas naturale ? rămîne eternul miraj, telul de capetenie urmarit din secol în secol de inspirati si de nebuni.

Apoi, dacă s-ar ajunge la acest rezultat, arborele stiintei si-ar confunda pentru totdeauna ramurile lui cu arborele vietii, atunci savantul n-ar fi numai un om mare, el ar fi un supraom, atunci sarpele antic ar avea dreptul sa ridice capul si sa spuna urmasilor lui Adam: "Ei, ce ziceti! Va înselasem eu?"

Jacques Mérey, care asemenea lui Pic de la Mirandole, putea sa vorbeasca despre toate lucrurile cunoscute si încă despre multe altele, trecuse în revista toate procedeele după care savantii Evului Mediu încercasera sa creeze o fiinta după chipul si asemanarea lor, pe toate le gasise însa deplasate, de la cel care clocea plămădărea copilului într-un dovleac, pînă la altul care construise dintr-un aliaj un automat cu figura umană.

Cu totii se înselasera, nici unul nu atinsese izvoarele vietii.

În pofida atîtor încercari zadarnice, doctorul nu se lasa înfrînt si ca un hot sublim caută mijloacele cu care sa poată smulge focul sacru.

Aceasta preocupare înabusise în el toate celelalte sentimente, inima îi ramăsese insensibilă, redusă doar la functia pur materială de miscare, obligată sa trimită sângele la extremitati si sa îl primească înapoi.

Era o creatura a lui Dumnezeu, incapabil sa iubeasca o fiinta pe care sa nu o fi

creat el însuși. Astfel, singur și trist în mijlocul multimii, pe care nu o vedea să
au peste care arunca priviri distrase, platea scump ambiția dorintelor lui.

În ziua aceea Jacques Mérey era destul de multumit de modul cum se dizolvau în retorta
anumite saruri carora le studia cele mai potrivite calități curative ? când trei
lovituri grabite rasunau în usa dinspre stradă.

Cele trei lovituri întăreau miorlăiturile furioase ale unei pisici negre despre care
se știa că are gurile rele ale orasului, mai ales habotnicii, pretindeau că era spiritul în
tim al casei.

O servitoare bătrână, cunoscută în întregul Argenton sub numele de Martha cocosată și
care se bucura de o oarecare nepopularitate pentru faptul că-l slujea pe doctor,
urca gâfâind scara exterioară de lemn și dădă buzna în laborator, fără să bată la ușă
, cum îi impusese categoric doctorul, pentru că nu-i plăcea deloc să fie întrerupt în
timpul delicatelor lui experiențe.

- Ei, ce e cu dumneata, Martha? întrebă Jacques Mérey, pare foarte tulburată.

- Domnule, spuse femeia, au venit niște oameni de la castel să vă ia cu ei degra
ba.

- Martha, știi foarte bine, îi răspunse doctorul încruntându-se, că am refuzat de atâtea
ori să mă duc la castelul vostru, eu sunt medicul saracilor și al neștiutorilor
, să se adreseze vecinului meu, doctorului Reynald.

- Doctorii refuză să se ducă, domnule, spun că asta nu-i privește pe ei.

- Dar despre ce e vorba?

- Păi e vorba de un câine turbat care mușcă pe toată lumea, așa fel, că cei mai cu
rajoși argați nu îndrăznesc să se apropie chiar înarmați cu o furcă și ce e mai groz
av e că seniorul de Chazelay e foarte speriat, pentru că prapaditul ala de câine s
-a adăpostit chiar în curtea castelului.

Ti-am mai spus, Martha, afacerile seniorului nu mă privesc.

- Da, dar oamenii sarmani pe care câinele i-a și mușcat și ceilalți pe care o să-i
mai muște, astea vă privesc, mi se pare. Și dacă n-o să fie îngrijiti numaidecât, o
r să turbeze ca și câinele care i-a mușcat.

- Bine, bine, Martha, spuse doctorul. Ai dreptate, am gresit. Mă duc.

Se scula, îi dădă câteva indicații să supravegheze cu grijă retorta, îi porunci să lă
se focul în voia lui, adică să se stingă singur și coborî la parter, unde într-adevăr îl
asteptau doi oameni de la castel, oare, foarte tulburati și palizi, îi îndrăgăra o p
oveste sinistru despre ravagiile cauzate de animalul furios.

Doctorul îi asculta și le răspunse scurt:

- Să mergem!

Un cal înseuă și cu frâul pus îl aștepta. Cei doi oameni încălecară pe caii în spume care
îi aduseseră și împreună, în goana mare, luară drumul castelului.

Capitolul III Castelul de Chazelay

La două sau trei leghe de Argenton câmpul își schimba înfățișarea, fâșii de pământ în paragi
na, carora țărani le spuneau maraciniș, câteva petice de câmp acoperite de o vegeta
ție pipernicită, drumuri pietroase încastrate în albiile de torente și marginite de ga
rduri vii salbatice, aici și colo câteva maguri ale caror laturi sfâșiate lasau să se
zarească argila colorată care înrosea apele curgătoare ale pârâurilor, ? cam așa arăt
au în general locurile pe unde trecea cavalcada în galop.

Pe vremea aceea pentru locuitorii din această parte a Berriului, trei cai însemnau
un lux nemaipomenit, pe atunci în prea fericita provincie a Frantei, însemnata și a
stazi cu cenușiu-închis pe harta domnului baron Dupin, nu se cunoștea în materie de
vite de povară decât atelajul vechilor regi trândavi.

Pe unul din drumurile pustii, calaretii noștri întâlneau o castelănească de prin împrejur
imi, al cărei răvan tras de o pereche de boi o ducea grav și agale la o petrecer
e în familie, greoiul atelaj se târa pe drumuri de o zi întreaga. Ce e drept, făcuse a
proape cinci leghe.

În sfârșit, o pădure de turnulete se profila în peisajul puțin uscat pe care soarele îl în
eca în razele lui. Masa aceasta întunecoasă care se ridica din pământ, începea să aibă,
pe măsura ce te apropia, frumusețea salbatică a tuturor monumentelor războinice

ale Evului Mediu, constructia putea sa dateze de pe la sfârșitul secolului al XIII-lea. O arta viguroasa în rusticitatea ei planuise aceasta. Locuinta feudala care îs i întindea umbra nesfârșita peste sat, adica peste câteva case sarace, pierdute ici si colo printre pomii fructiferi.

Era Chazelay.

Castelul de Chazelay era legat din vechime printr-o linie de aparare de castelele e Luzrac si Chassin-Grimmont, caci micii seniori cautau sa se sprijine pe vecini pentru a se întari împotriva incursiunilor înaltilor si puternicilor camatari ai feud alitatii.

Însa în vremea în care se petrece întâmplarea noastra razboaiele civile luasera sfârșit de m ulta vreme. Din condotieri, nobilii devenisera vânatori. Unii chiar, atinsi de îndoi ala, în urma lecturii enciclopedistilor, nu numai ca nu se mai împartaseau cu ocazia celor patru mari sarbatori ale anului, dar citeau Dictionarul Filozofic al lui Voltaire, îsi bateau joc de preotul lor, ironizau o nepoata nelegitima, ceea ce însa nu-i împiedeca sa se duca la liturghie duminica si sa se lase lingusiti din banca lor de stejar de mâinile celui care celebra slujba.

Stingherita în aceste greoaie si aspre armuri de piatra, cea mai mare parte dintre nobilii decadentei blestemau arta razboinica a Evului Mediu si si-ar fi darâmat b ucurosi castelele, daca nu i-ar fi împiedecat respectul pentru stramosi, daca n-ar fi existat privilegiile legate de acele vechi ziduri si în fine daca n-ar fi fost amintirile dominatiei si ale teroarei pe care astfel de edificii le tineau trez e în sufletele si în mintea taranilor.

Îsi dadusera osteneala sa înfrumusezeze si sa civilizeze cât de cât aceste cuiburi de pa sari de prada, unii retusând fatadele, altii înlocuind bairbaoanele cu ferestre obis nuite ochi de bou, iar altii, desfiintând usitele secrete de deasupra santului de aparare, suprimând podurile mobile si santurile pline cu apa în care oracaiau broast ele, cu atât mai mult tu cât, de vreo zece ani încoace, taranii nu mai vroiau sa le di struga.

Dar castelul de Chazelay, nu era dintre cele care sa-i fi facut concesii, ramase se în toata maretia demnitatii lui sumbre si mohorâte, mici turnuri laterale, carora li se spunea solnite de piper, dominau usa de ia intrare împodobita cu desene din fier si cuie mari cu floarea rotunda, coarne de cerb, picioare de caprioara si trofee de mistret fixate pe usa groasa aminteau ca seniorul de Chazelay se folos ea din plin de dreptul lui de vânatoare.

Aceasta expozitie cinegetica era completata cu cinci sau sase pasari de noapte, de toate marimile, de la cucuveaua mica pâna la vultur. Societatea noctambula era prezidata de o bufnita mare cu aripile larg deschise, ale carei pene smulse de vân t, orbite rotunde si goale, gheare crispate ofereau dubla imagine ? a puterii înfrân te si a mortii violente.

Trebuie spus ca o oarecare spaima superstitioasa înconjura castelul. Dainuia în regi une o traditie, veche de secole, ca aceasta asezare feudala era bântuita de un duh nefast.

Adevarul e ca cea mai mare parte dintre seniorii de Chazelay, întocmi ca bufnita t intuita pe usa castelului lor, sfârșisera de moarte violenta si familia fusese pus a la sângheroase si triste încercari.

Proprietarul actual era un exemplu al acestei fatalitati care, asa cum se spunea , apasa asupra castelului. Din al doilea an al casatoriei, o pierduse pe tânara si încântatoarea lui sotie, într-o seara, când trebuia sa se duca la un bal, îmbracata dupa moda vremii cu o rochie pusa pe cercuri de sârma, castelana se apropiase din neate ntie pe vastul semineu din salon, în care butucii ardeau cu flacara si rochia îi lua se repede foc, învaluita de acest nimb arzând, fugise dintr-o camera într-alta, iar cu rentul provocat de goana ei întetise flacarile în loc sa le stinga. Servitoarele, va zând aparitia scânteietoare, speriate de tipetele care ieseau din vârtejul de foc, nu se încumetasera sa-i sara în ajutor si în mai putin de zece minute sarmana faptura mur ise prada celor mai îngrozitoare chinuri, barbatul ei, oare lipsea în momentul acela de la castel, nu mai gasise când se întorsese decât o masa informa, calcinata si fara nume.

De pe urma ei ramasese o fata, asupra careia seniorul de Chazelay parea ca-si re varsase toata dragostea, dar încetul cu început copila, pe care toti satenii o vazus era când venise pe lume, pe care contese si marchize o purtasera pe brate spre cri

stelnita, împodobita cu dantele si panglici si clopotele sunasera vesele timp de trei zile, aceasta copila fusese mai întâi izolata, apoi disparuse cu totul, circula zvonul ca murise într-un accident si ca fusese îngropata în taina în cavoul familiei. De atunci castelul de Chazelay, care si asa era destul de trist, devenise funebru. Un nor de corbi întunecase cele cinci turnulete al caror acoperis circular si a scutit, încarcat cu o anghinare de plumb, domina cladirile si curtile interioare. Noaptea se auzea tipat de bufnita din vechiul donjon înalbit de lumina lunii si taranii, apucati de un tremur superstitios, se departau de fantomele de piatra peste care se întindea, ziceau ei, raspunderea unei crime.

Despre ce crima sa fi fost vorba?

De la care senior de Chazelay pornea? Prin ce înlantuire morala își întindea înrâurirea până la destinul stapânului de azi? Nu se stia!

Prin usa de la intrare, strajuita de turnuletele despre care am mai vorbit si de care era lipita casuta paznicului, se patrundea într-o prima curte, unde se aflau grajduri, staule, poduri, hambare si, în general, toate acareturile.

Aceasta era ferma.

Sa fi fost numai o vorba sau chiar era adevarat ca animalele sufera influenta morala a locurilor unde vietuiesc? Fara îndoiala câinii, speriasi la vederea altui câine furios, își scuturasera lanturile si, la sosirea strainului, se auzise urlatul ca me noaptea anunta superstitiosilor moartea stapânului casei sau a uneia dintre cele mai apropiate rude. Boii, dejugati pentru s. fi dusi la adapat, ramasesera cu coarnele în jos si cu ochii lor mari si limpezi priveau în pamânt, caii pareau a fi ei însisi minunatii armasari ai lui Hipolit, supusi tristetii raspândite în egala masura fiecaruia.

Din aceasta curte exterioara descopereai santurile a ceea ce s-ar fi putut numi fortareata. Peste un pod mobil aruncat deasupra santului si printr-un tunel întune cos sapat în grosimea unui donjon, pe zidul caruia se întindea o pata mare de rugina sau de sânge, se patrundea într-o alta curte, în afara de bucatarii își câteva sali ale aripii destinate sa marcheze configuratia interioara a corpului pentru locuit, nu se vedea înca nimic din castel, nimic decât acest bloc puternic, monolit, a carui ristete apasa asupra oamenilor si animalelor.

În prima curte iarba, crestea printre pietre, uneltele de munca zaceau azvârlite la întâmplare ici si colo si câteva rate se balaceau tacute în apa statuta si unsuroasa a santurilor.

Aceasta era înfatisarea obisnuita a castelului de Chazelay. Dar, în clipa când Jacques Mérey, urmat de cei doi oameni de la castel, patrunse în curtea exterioara, tristetea de totdeauna a chipurilor si a lucrurilor facuse loc unei spaima si unei tulburari greu de descris. Argatii, înarmati cu bâte, furci si bice, urmarisera mai întâi un câine mare care speriasa satul si muscase mai multi câini.

Hartuit si ranit, dar înfuriat mai ales din pricina ranilor, câinele nu se multumise doar cu animalele, muscase si pe doi dintre oamenii care îl atacasera, apoi, gasind deschisa poarta fermei seniorale, se strecurase în curte si se lipise cu spatula de zidul unui intrând ce semana cu un cuptor.

Toata lumea se opri la marginea podului mobil. Chiar domnul de Chazelay, în loc sa înfrunte animalul cu arma de vânatoare, se închisese în casa, o spaima superstitioasa parea, sa fi tintuit, toata lumea în pragul lugubrului castel, care si în alte ocazii nu era vizitat fara spaima.

Câinele era deci întruparea unui duh rau care, asa cum se spunea, avea o slabiciune violenta si funesta pentru aceste locuri.

În acest timp caii legati în grajduri, vacile si boii adapostiti în staule, câinii închisi în coteze gemeau si latrau de faceau sa încremeneasca toata suflarea.

Daca o fi adevarat ca în infern e zgomot, atunci zgomotul acela ar trebui sa semene cu tipetele disperate care se auzeau dinspre castelul blestemat. Printre vaiet e se auzeau ici si colo voci de femei, fara îndoiala servitoarele sau jupânesele, pe care câinele le surprinsese la treburile lor si care, fugind degraba în vreun ascunzis mai putin sigur, strigau dupa ajutor.

Ajungând în prima curte, doctorul arunca o privire în jurul lui. Vazu doi oameni care își spalau ranile la o fântâna, unul fusese muscat de obraz, celalalt de mâna. Prevazuse totul si adusese cu el un acid coroziv pentru primele îngrijiri.

Jacques Mérey sari de pe cal, alerga spre ei, scoase bisturiul, deschise ranile si

, în taieturile facute de lama otelului, injecta acidul oare trebuia sa previna efectele muscaturii. Dupa ce îi pansa, întreba unde putea fi gasit câinele si aflând ca era în a doua curte în care nimeni nu se încumeta sa se duca, își facu loc printre oameni si intra singur, hotărât si neînarmat.

Taranii scoasera un tipat de spaima vazând ca doctorul se îndrepta spre adâncitura în care sta ghemuit câinele, acolo se oprise surâzător, dar cu buzele usor crispate peste dintii lui albi, fixându-si privirea în ochii câinelui. Toti credeau ca animalul furios se va napusti asupra doctorului, dar spre surprinderea lor, câinele, oare statea încordat pe cele patru labe, se lasa la pământ scheunând. Apoi, ca atras de o forta irezistibila, ieseși târâs din intrândul unde statuse pe jumătate ascuns. Furia din ochii înrositi se domolise, gura, cascata si plina de o spuma dezgustatoare, i se închise, se târî pâna la picioarele doctorului ca un vinovat care implora iertarea, sau mai: curând ca un bolnav care cere vindecarea, umil, înduplecat si învins, animalul pare a ca se calmase si-si lasa furia la picioarele omului invulnerabil care îl privea blând si linistit.

Doctorul facu semn, câinele se ridica pe labe, aruncând priviri tematoare si rugatoare doctorului, care își lasase mâna pe capul zbârlit și înfiorat al animalului. În fata acestui spectacol, admiratia taranilor izbucni, nu citisera niciodata povestirile despre Orfeu adormind câinele Cerber care-si înabusise în gâttej triplul latrat de monstru. Dar acesti copii simpli ai naturii nu fura mai putin impresionati de noutatea miracolului, se întrebara unii pe altii ce azvârlise oare doctorul în gura a nimalului turbat si dupa care lege putuse oare porunci furiei oarbe?

Încurajati din ce în ce mai mult de atitudinea supusa a câinelui în fata caruia pâna mai a dineauri tremurasera cu totii si se dadusera înapoi, oamenii, înarmati cu uneltele de munca, se apropiara ca sa-l omoare, dar doctorul, întorcându-se spre ei autoritar, le spuse:

- Înapoi! Nici unul din voi sa nu se atinga de câinele asta, va interzic, cel care îi va face cel mai mic rau va fi un las. De altfel, câinele este al meu.

Uluiti, taranii fii propusera sa-i lege labele cu frânghii.

- Nu, spuse Jacques dând din cap, nu e nevoie de frânghii, credeti-ma, ma va urma si ngur si fara sa fie nevoie sa-l silesc.

- Dar macar ? strigara câtiva ? puneti-i botnita, domnule doctor, puneti-i botnita !

- Nu e nevoie, raspunse Jacques Mérey, am eu o botnita mai solida decât toate cele de care va serviti voi ca sa-i tineti gura închisa.

- Si care e botnita aceea? Întrebara taranii.

- Vointa mea.

Si dupa aceea îi facu un semn câinelui.

La acest gest, animalul se scula în picioare, își ridica si fixa privirea supusa si obosita în ochii noului sau stapân, scoase de trei ori un latrat plângaret si îl urma pe Jacques Mérey cu o voiosie supusa de parca al lui ar fi fost de când lumea.

Capitolul IV Drept care câinele este nu numai prietenul omului, dar si prietenul femeii

A doua zi, Jacques Mérey primi un mesaj de la castel, într-o scrisoare destul de politicoasa ca sa nu fie jignitoare, seniorul de Chazelay, care se retrasese si se închisese la el când, vazuse câinele, el care se lauda a fi un liber cugetator, marturisea ca nu crede în asa-zisul miracol savârsit de doctor cu o zi înainte, cu atât mai mult cu cât de la fereastra lui ar fi putut sa vada minunea.

Un câine se strecurase într-adevar în curtea castelului si din prima curte intrase în a doua, unde adusese tulburare si dezordine, dar acest câine era într-adevar turbat?

Aici era îndoiala, ca niste oameni simpli si inculti sa creada în fascinatia privirii si a Vointei, nimic mai firesc, dar oamenii instruiti si cu educatie nu puteau sa admita în mod rational asemenea povesti.

Cum totusi doctorul daduse dovada de curaj si de hotărâre, înfruntând furia unui câine fugarit, care putea sa fie si turbat, castelanul îi trimetea doua monezi de aur, îndemnându-l sa le accepte cu titlu de onorariu.

Jacques Mérey rupse scrisoarea si refuza cele doua monezi de aur. Stiinta nu era p

reocuparea morala a doctorului, s-ar putea spune chiar ca nu iubea stiinta decât într-un anume scop. Acel scop, spre care tindeau toate fortele mintii lui, toate mișcările inimii lui, era telul filozofiei secolului al XVIII-lea ? fericirea genu lui uman.

Prevedea împreună cu domnul de Condorfoet momentul încă îndepărtat fara îndoială (dar ce contează timpul!) când rațiunea omului, ajunsă la perfecție, va descoperi rațiunea a de baza a lucrurilor, dând națiunile nu se vor mai război și când oamenii, liberat de suferințele care dau naștere mizeriei și ignoranței, vor împlini pe pământ o existență nelimitată. Sfânta scriptură nu marturiseste ca moartea este datoria pacatului, adică violarea legilor naturale? Or, în ziua în care omul va cunoaste aceste legi și le va respecta, se va elibera de datoria lui și, cum aceasta datorie este moartea, omul va deveni nemuritor.

A crea și nu a mai muri, nu este latura ideală a științei? Căci știința este, ri vala lui Dumnezeu. Dacă omul ar cunoaste misterul tuturor lucrurilor aflate pe lume, el ar putea sustine teorii de necombatut în fața divinității însesi. Dumnezeu l i va raspunde:

- Dacă știi totul, nu ești decât la jumătatea drumului tau, acum creează un vierm e sau o stea și vei fi egalul meu.

Cufundat în visele de fericire îndepărtată, în acea speranță a puterii nelimitate, gândind la epoca de aur a omenirii pe care poezii, copiii sublimi al naturii, o situa sera la începutul lumii, fremătând de nerăbdare, Jacques Mérey vedea obstacolele morale și materiale pe care le opunea clasa privilegiatilor în calea destinului omului pe pământ.

Natura blândă și sensibilă, ajunsese la ura prin dragoste.

Pentru că îi iubea pe cei oprimați, îi detesta pe asupritori.

În afara de împrejurările când se încrucisase cu el pe drum, de două sau, de trei ori, seniorul de Chazelay îi era personal necunoscut. Spirit superior, Jacques Mérey nu era supărat pe oameni, ci pe abuzurile și inegalitățile sociale, ale caror întruchipări vii, erau nobilii. A refuzat aurul de la castel cu același dispreț eu care ar fi refuzat daruri din partea unui dușman.

Întunecata apariție de Ev Mediu feudal al seniorului de Chazelay rascoli în sângele lui plebeian reminiscente de mânie, vedea în zidurile vechi semnul unei dominații, mai redusă, ce e drept, dar care dăinuia încă, se întreba ce forță ar putea vreodată să dezradacineze titanicele monumente ale rasei cuceritoare. Atunci, descurajat de încetineala progresului, de enormele obstacole care stateau în calea dezrobirii unui popor, se darui cu disperare studiului naturii, unicul refugiu pe care societatea, așa cum era alcatuită, îl lasase științei.

Singur, făcea deseori plimbări până în inima pădurilor și acolo, grav, atent, asemenea lui Oedip în fața Sfinxului, părea că vorbește cu sufletul universului.

Căinele pe care-l salvase din ghearele propriei sale furii devenise prietenul lui cel mai sincer și cel mai devotat, blând și supus, îl însoțea în toate plimbarile, îl asculta ca umbra gândului său.

Astfel preotul din Chazelay nu uitase să spună că existau în istoria, vrajitorilor mai multe exemple, în legătura cu spiritele celor apropiați reîncarnate sub forma unui animal domestic. Acest animal eu siguranță avea și coarne și dacă nu și le arăta, o făcea numai ca să-și ascundă jocul.

Într-o zi când Jacques Mérey plecase devreme ca să culeagă plante, tot mergând se pomeni fără să-și dea seama la liziera unei păduri dese, încălcită, de nepatruns, cum doar în această parte din Berri se mai afla, privită în mic, o adevărată pădure din America, pe ale cărei poteci nu se zărea vreo urmă de pas omenesc.

Cum am mai spus, doctorului îi plăcea singurătatea, îi plăcea să se apropie de natură, dar o noapte adâncă domnea în această salbăteacă pădure, cu aspectul amenințător al maracinilor și al ierburilor napadite de napârci, masa compactă a stâncilor care contourau verdele muschiului pe verdele întunecat al stejarilor, toate astea îl făcuseră pe doctor să simtă o strângere de inimă, ezita să intre în pădure, ca un inițiat al misterelelor lui Eleusis în pragul templului înlauntrul căruia îl așteptau încercările de temut și tenebrele.

Dar căinele se apropie de el altfel ca de obicei, lingându-i mâinile și tragându-l de haină, părea că-l ruga să-l urmeze în desimea pădurii.

Unul din punctele doctrinei lui Jacques Mérey, comuna cu cea a iluminatilor, cabal

istilor si chiar a istoricilor, pretindea ca animalele sunt uneori înzestrate de natura cu spirit de prezicatori. Stiinta prezicerilor si a prevestirilor, stiinta asta veche de când lumea, în care au crezut toti înteleptii antichitatii, de la Homer pâna la Cicero, nu mai era o himera pentru el.

Presupunea ca animalele, plantele si obiectele neînsufletite au un limbaj al lor si ca acest limbaj, interpret al elementelor naturii, poate da omului avertisment e salvatoare.

Si într-adevar, daca studiatii în acelasi timp fabula si istoria, le veti gasi si dum neavoastra pe amândoua de acord în ceea ce priveste acest subiect.

Oare nu un berbec îi descoperise lui Baachus, care murea de sete, acele izvoare al e desertului în jurul carora înverzesc astazi oazele lui Ammon? Nu doi porumbei îl condusesera pe Enea de la Capul Micene la ramura de aur ascunsa pe malurile lacului Averne? Si nu o caprioara a fost cea care-i croise drumul lui Attila de-a lungul marii Palus-Meotides?

Jacques Mérey se lua deci dupa câine, convins ca acesta îl va conduce la o tinta anume

Animalul înainta prin padure, doctorul mergea cu greutate în urma lui, cu obrazul biciuit de crengi în fiecare clipa, cu picioarele ratacind prin ierburi, nevazând înaintea lui decât coada câinelui, busola vie si neauzind altceva decât fosnetul ierburilor si al reptilelor ce se strecurau pe sub urzici.

Dupa vreun sfert de ora de mers, omul si câinele, întâi câinele, ajunsera într-un luminis în mijlocul caruia, rezemata de trunchiul unui stejar imens, se ridica o cabana.

Câinele dadea bucuros din coada.

Cabana era fie a unui taietor de lemne, fie a vreunui braconier, poate ca cel care o locuia facea si una si alta.

Era asezata în mijlocul unei paduri ce apartinea familiei de Chazelay. Cum îngaduia domnul de Chazelay, atât de mare amator de vânatoare, ca un braconier, a carui existenta era cu neputinta sa-i scape, sa se stabileasca astfel pe pamântul lui?

Jacques Mérey își puse vag toate aceste întrebări, dar obisnuita de a sacrifica lucrurile importante în favoarea lucrurilor marunte îl facu sa lase deoparte cauza si sa se ocupe numai de efect.

Câinele se urca pe usa cu labele, apoi vazând ca nu o poate deschide, se lasa jos si o împinse cu botul.

Usa se dadu brusc de perete si doctorul o tinu cu mâna ca sa nu se închida la loc. A runca o privire înăuntru.

Era destul de curat si, avea aspectul unei gospodarii mai înstarite. O batrâna, asezata, pe un scaun de bucatarie, torcea linistita un fuior si un barbat de vreo treizeci de ani, probabil fiul ei, curata piesele demontate ale închizatorului unei pusti. În fata sobei în care ardeau crengi uscate, se frigea un sfert de caprioara, raspândind o aroma placuta si îmbietoare de vânat.

În clipa în care câinele intra, batrâna scoase un mic strigat de fericire si omul sari în sus de bucurie. Niciând nu se vazuse o întâlnire mai afectuoasa: mângâieri, entuziasm, îmbrătisari, ce nu se mai terminau.

Apoi dialoguri în care animalul raspundea scheunând si facându-te sa crezi ca înțelegea mustrarile ce i se aduceau si încerca în felul lui sa se dezvinovateasca.

- De unde vii, bandit mizerabil? De unde vii, haimana înfioratoare? spuse omul.

- Pe unde-ai umblat cincisprezece zile, de ne-ai facut atâtea griji? întreba femeia.

- Te-am crezut mort sau turbat, ceea ce e cam ace lasi lucru, continua barbatul.

- Ba nu, slava Domnului! E sanatos, bietul Scipion! Are privirea limpede ca o picatura de apa si vie ca un licurici!

- Trebuie ca ti-e foame, caraghiosule! Na, musca de-aici!

Si copilul minune sarbatorit, mângâiat la întoarcerea acasa, vedea cum i se ofera. Resturile unui prinz sau ale unei cine luata cu o zi înainte, cu aceeasi atentie si aceleasi îmbieri ca si cum ar fi fost un adevarat musafir.

Pentru ca Scipion? caruia doctorul îi aflase adevaratul nume si fara îndoiala acest nume si-l datora unui nas mai citit decât stapânul sau? mâncase înainte de a parasii ca sa doctorului si acum refuza cu dispret tot: ce i se oferea, taietorul de lemne salta capul si atunci îl vazut pe Jacques Mérey.

Prezenta strainului paru a nu-i fi pe plac, încrunta sprâncenele, iar femeia ar fi palit daca pielea nu i-ar fi fost atât de tabacita! De vârsta si de soare.

Jacques Mérey, observând efectul neplăcut al apariției sale neașteptate, se grăbi să le istorisească patania lui Scipion și cum îl salvase el de furcile și bicele grajdurilor de la castelul Chazelay.

O lacrimă se adună încet în ochiul bătrânei și căzu pe umerii din fuor.

Cât despre tăietorul de lemn, fără îndoială că și el încerca același sentiment de recunoștință pentru omul care îi salvase câinele, o umbră de îndoială îi mai întuneca totuși fruntea.

Doctorul credea că nimerise, cum spuneam, într-o cabană de braconier, de aceea punea tulburarea lor pe seama meseriei pe care o practica și probabil a temerii de a nu fi descoperit. Asadar, cu surâsul unui patriarh pe buzele-i tinere, le spuse: - Linistiti-vă, oameni buni, nu sunt un spion de la castel, Dumnezeu, care este mai presus decât seniorii de pe pământ, a dat omului animalele pentru ca omul să aibă hrană. Or, Dumnezeu nu a stabilit vreo diferență între nobil și omul de rând, numai greselile noastre legi sociale au făcut asta, legile astea au acordat drept de vânătoare unora și l-au refuzat altora și nobilii, oare nu respecta nimic, nici chiar cuvântul lui Dumnezeu, au violat promisiunea pe care Iehova i-o făcuse lui Noe și urmașilor lui. "Tot ce se mișcă pe pământ și în ape vă aparține", a spus Domnul.

Dar în momentul în care doctorul își termina demonstrația dreptului de vânătoare, drept universal, drept indestructibil, bazat pe legile sfinte, un spectacol nou și tot atât de neașteptat îi atrase atenția.

În fundul camerei văzu un fel de firidă mascată cu niște perdele, câinele ridicase și îi dăduse la o parte cu capul o parte din perdea și, în semiîntuneric, Jacques Mérey zări un amestec nemiscat de membre omenești, fără îndoială un copil ce dădea semne de viață.

- Ce este acolo? întrebă el.

Și apucă perdeaua vrând să o dea la o parte.

Dar braconierul se ridică și îi spuse grav:

- Domnule, pentru că ați văzut ceea ce ați văzut, oricare altul decât dumneavoastră n-ar ieși cu viața de aici, dar îmi dau seama cât vă iubesc clinele mele, datorită a dumneavoastră n-a fost omorât cu lovituri de furcă și nu a murit de turbare, ori câinele meu, vedeți, îmi este singurul prieten, pentru el va iert, dar jurati-mi că nu veți povesti nimănui ce ați crezut că vedeți.

- Domnule, spuse Jacques Mérey lăsând perdeaua dar încrucișându-și bratele ca un om hotărât să meargă până la capăt, dumneata uiti că eu sunt medic și că un medic este dușmanul trupului, vreau să vad ce e cu copilul asta.

Privirea tăietorului de lemn, care întâi azvârlise flăcări, se însenina.

- Sunteți doctor!... făcu el pe gloduri. Într-adevăr ați salvat viața și ați redat judecata câinelui meu care întâi mă pierduse pe mine și apoi urma să se piardă și pe el.

Și dintr-o dată:

- Oh! exclamă, ce idee! Dacă ceea ce ați putut pentru un animal, ați putea... Dacă r scutura din cap descurajat. Ba nu, spuse, este imposibil!

- Nimic nu este imposibil pentru știință, prietene, răspunse doctorul liniștit.

Nu stă vorba: "Dacă aveți credință doar cât un bob de mustar, veți spune muntelui: "mișcă-te și prăvalește-te în mare!" ? și muntele se va mișca și se va prăvali în mare." Oh! exclamă, credința nu este decât prima vârstă a științei, a doua este voința a vrea înseamnă a putea.

Aceste cuvinte nu erau chiar pe înțelesul braconierului, așa că, după ce se gândi puțin, spuse:

- Nu înțeleg eu mare lucru din frumoasele dumneavoastră raționamente, domnule, dar îmi spun așa, în sinea mea, că poate v-a adus aici o strânsă providență.

Se opri și tuși de, mai multe ori că și cum ceea ce ar vrea să spună nu putea să rezece de gât.

Capitolul V Unde doctorul găsește în sfârșit ce caută

Doctorul aștepta puțin, crezând că braconierul își va termina fraza întreruptă.

Dar cum el continua sa taca, îi spuse:

- Providenta m-a condus aici, iat-o. Si-l arata pe Scipion.

- Este foarte adevarat ca animalul asta de treaba a fost totdeauna sufletul, apărătorul, piaza buna si, asa putea sa spun, uneori chiar furnizorul cabanei noastre. Si apoi...

Din nou tacu.

- Si apoi? insista doctorul.

- Si apoi, spuse braconierul, stiu bine ca e o prostie ce spun, dar ea îl iubeste atât de mult!

-? Cine ea? întreba doctorul, neputând crede ca era vorba de mica idioata si de Scipion.

- Ei, Doamne! Da, ea, spuse braconierul ale carui trasaturi se îndulcira, sarmana fiinta care zace acolo!

Si ridicând din umeri, arata cu mâna perdeaua dupa care se agita forma aceea omeneasca ca neispravita.

- Dar ce e cu aceasta faptura? întreba doctorul.

- O biata inocenta.

Se stie ca taranii, prin inocenti înțeleg pe toti cei saraci cu duhul, idiotii si nebunii.

- Cum! Facu doctorul, aveti în casa un copil în starea asta si nu ati consultat doctorii?

- Oho! Facu braconierul, trebuie sa stiti, domnule, ca înainte sa fie aici la noi, a avut ea doctori si înca dintre cei mai faimosi, au dus-o si la Paris, dar toti au spus ca nu e nimic de facut.

- Dumneata nu trebuia sa te multumesti numai cu atât, dupa ce copila v-a fost adusă înapoi sau data s-o cresteti ? nu ma intereseaza secretele dumneavoastra ? trebuia sa va dati osteneala, ca doar sunt si în alta parte, nu numai la Paris, medici priceputi si îndragostiti de stiinta, medici care vindeca de dragul de a vindeca.

- Unde vreti sa se duca sa caute un pârilit ca mine? Eu nu stiu nici macar unde poate fi gasita medicina. Uitati, asa cum ma vedeti, n-am putut niciodata sa traiesc în orase, casele voastre aliniate si înghesuite una într-alta, pe mine ma sufoca, în casele alea nu se respira. Mie îmi trebuie aerul liber miscarea, adăpostul padurilor, casa lui Dumnezeu, ma rog, toate astea. Braconier, da, asta e viata care mi se potriveste, sa traiesc din pusca mea, sa trag pe nas mirosul prafului de pusca, sa simt vântul, roua, fulgii de zapada în par, lupta, libertatea ? cu astea poti fi fericit ca un rege.

- Ei bine, acum, ca m-a, i gasit fara sa ma cauti si ca în trei sau patru cuvinte care ti-au scapat m-ai lasat sa cred ca Providenta nu e straina întâlnirii noastre, ai sa ma lasi sa vad cum arata sarmanul copil?

- Oh, Doamne! Da, spuse braconierul.

? Fata ai spus ca e?

- Am spus eu ca e fata, domnule? Atunci m-am înșelat, nu este, sa-mi fie iertat, decât un animal scârbos, pe care ne dam toata osteneala sa-l tinem curat, dar de fapt, uitati-va si dumneavoastra. Uitati-va.

Si ridicând bine perdeaua de matase, arata cu degetul o creatura inerta, ghemuita în ea, încolacita pe o saltea prapadita.

Jacques Mérey privi cu amaraciune aceasta faptura omeneasca.

Inima doctorului se cutremura.

Era una din acele naturi sensibile care tresar de mila tuturor nenorocitilor si a tuturor înjosirilor, cu cât o fiinta era mai nefericita, cu atât se simtea mai atrasă spre ea.

Sarmana idioata nu-si dadea câțusi de puțin seama de prezenta unui strain, mâna ei, nepasatoare si moale, pe care ai fi putut-o crede lipsita de articulatii, mângâia căinele. Parea ca cele doua fiinte inferioare se înțelegeau, daca nu cu gândul, macar din instinct si ca se atrageau una catre cealalta în virtutea marii legi a afinitatii. Numai ca animalul parea în elementul lui, pe când fetita nu.

Doctorul reflecta îndelung, se simtea atras din toate fortele bunatatii lui spre aceasta nimicnicie.

Copila scoase un scâncet.

- Sufera, murmura el. Absenta gândirii sa fie o durere? Da, fiindca totul aspira la

a viața, adică spre inteligentă.

Apoi braconierul arătând-o pe idioata, careia nimic nu-i putea atrage atenția, dadu cu mila. Din cap.

- Vedeti, domnule doctor, spuse el, nu te poți aștepta la prea mare lucru de la o fată care nu e bună de nimic, mama și cu mine nu am reușit nici măcar să-o facem să țină furcă în mână, cu toate că a împlinit șapte ani.

Dar doctorul se trezi vorbind de unul singur:

- Se ocupa de câine.

Și, pornind de la acest gest de simpatie pe care fata o arăta animalului, Jacques Mérey întocmi pe loc un întreg sistem de tratament moral.

- Ce e drept, e drept, repeta braconierul: se ocupa de câine, dar asta e tot.

- E foarte mult, spuse Jacques Mérey vizitor, am gasit pârgăhia lui Archimede.

- Eu nu cunosc pârgăhia asta, domnule, murmură braconierul și mai mult îmi place, dacă e vorba de mine, să mânuiesc pușca mea decât pârgăhia oricui ar fi. Dar, dacă ați putut ea, continua cu voce mai ridicată și batându-se cu palma pe sold, dacă ați putut să-i dați puțină minte fetitei, eu și cu mama v-am rămâne recunoscători, pentru că noi o iubim, domnule, cu toate că nu ne e rădă. Știți, ne-am învățat cu ea, tot uitându-ne la ea, am ajuns să o îndrăgim? Cât o vedeti de respingătoare... Nu-i așa, miștitico? Ia uitați-va, continua el, nici măcar nu aude, nici măcar nu-mi recunoaște vocea.

- Nu, zise doctorul scuturând capul, nu-i adevărat, a auzit și a recunoscut câinele, asta mie îmi este de ajuns.

Jacques Mérey promise să mai vină și chema câinele, marturisindu-le că nu putea să regăsească drumul fără ajutorul ghidului credincios.

Câinele însă îl urma doar până la ușa, când Jacques Mérey trecu pragul, scutura din cap în semn de refuz și se întoarse lângă copil, mai credincios fata de vechea lui prietenie decât fata de recunoscinta ce trebuia să o poarte noului stăpân.

Doctorul se opri îngândurat. Pentru el, incapacitarea câinelui de a rămâne lângă mica înapoiată semna mai mult decât crezuse.

Și, în fond, se gândi că dacă ținea cu tot dinadinsul să trateze copilul, asta însemna îngrijiri zilnice, ora de ora, minut de minut, va trebui să nască oarecum altceva. De altfel, se și simțea legat printr-un sentiment de milă de mica ființă izolată, care nu se putea asemana cu nimic din natura și care reprezenta neantul inteligenței și al materiei în mijlocul ființelor vii care se miscau și gândeau, două lucruri pe care ea nu era în stare să le facă.

Vechii cabalisti, vrând să-i dea lui Dumnezeu un merit în plus, spuneau că lumea a fost creată din dragoste.

Jacques Mérey, în ciuda tuturor tentativelor, nu crease încă nimic, dar așa cum am mai spus, aspira să realizeze o ființă după chipul și asemanarea lui. Apariția acesei fetite înapoiate, la care omenească nu era decât formă, îi reînnoi înflăcărarea visului. Ca Pygmalion, el se îndrăgosti de o statuie? nu de marmură, ci de plămădă vie? și întocmai faurărilor de statui din antichitate, doctorul întrezări speranța de a o anima.

Viața pe care o duseseră îi îngăduise să studieze nu numai deprinderile oamenilor, dar și instinctele și înclinările animalelor.

Parasite de bunăvoie societatea oamenilor de la ore, pentru că. Să se apropie de natură și de ființele inferioare care o populează, convins că animalele, în învelișul mai mult sau mai puțin grosolan, ascund o scânteie din fluidul divin și că suflul lor este numai relativ altul decât al omului. El considera Creațiunea ca pe o familie, careia omul îi era nu stăpân, ci tată: o familie în care se gaseau și vârstnici și tineri, unii tutelându-i pe ceilalți.

El fusese deseori atent, cu acel interes specific spiritelor profunde, la toate înțelepturile, oricât de neînsemnate, care îi puteau rezerva însă ceva pentru viitor. Nu o dată studiase cum se joacă un câțel cu un copil.

Ascultând sunetele nearticulate pe care le schimbau în timpul jocurilor și al alintărilor, era înclinat să creadă că animalul încerca să vorbească limba copilului și copilul pe cea a câinelui.

În orice caz, oricare ar fi fost limba pe care o vorbeau, ei se împacău, se înțelegeau și schimbau probabil între ei acele gânduri naive care spun mai mult adevăr despre viață decât au spus vreodată Platon sau Bossuet.

Privind animalele, adica pe umilii Creatiunii, studiind înfatisarea inteligenta a unora, aerul blând si visator ai altora, doctorul întelesese ca exista un profund mister între ele si marea natura. Oare nu pentru a sublinia acest mister si pentru a-l învalui în binecuvântarea universală care pogoara asupra noastră si asupra animalelor în traditionala noapte de Craciun, Domnul, model al totalei umilinte, a vrut sa se nasca într-o iesle, între un magar si un bou? Orientul nu adoptase oare credinta ca animalul nu este decât un suflet adormit, care mai târziu se va trezi om, pentru ca poate mai târziu sa se trezeasca si divinitate?

Într-o clipa aceasta lume de gânduri, rezultat al muncii întregii lui vietii, se perind a în mintea lui Jacques Mérey, întelese ca, de vreme ce Scipion nu vroia sa paraseasca fetita, însemna ca fetita si câinele nu trebuiau sa fie separati, ca de altfel, ori câta regularitate ar fi pus în vizitele ce le-ar fi facut, nu ar fi reusit sa vina decât cel mult din doua în doua zile, or, dupa parerea lui, un tratament continuu, o supraveghere de fiecare clipa îi erau absolut necesare ca sa poata scoate sufletul fetitei din întunericul în care zacea scufundat.

Se întoarce deci în cabana si, îndreptându-se catre braconier si batrâna care zicea Ca e mama lui, le spuse:

- Oameni buni, eu va spun înca o data, nu ma intereseaza secretul vostru despre aceasta copila, fara îndoiala, ati facut pentru ea tot ce puteti face si oricare ar fi persoana care v-a lasat-o în grija, voi nu i-ati înșelat cu nimic încrederea. Este rândul meu sa fac restul, Da-ti-mi sau mai curând lasati-mi mie fetita, care pentru voi este o adevarata povara, am sa încerc sa o vindec si sa va dau, în schimbul acestei gramezi inerte si mute, o fiinta inteligenta, care sa va ajute la treburile voastre si care, luându-si locul în familie, își va aduce partea ei de munca si de putere.

Mama si fiul se privira, apoi se retraseră amândoi în fundul încăperii, se sfatuira câte va clipe, paru ca sunt de acord, apoi, fiul, întorcându-se spre doctor, spuse:

- Este clar, domnule, ca sunteti trimis aici de mâna providentei, vedeti, tocmai câinele, pe care îl crezusem pierdut si ne luasem nadejdea ca o sa-l mai gasim, v-a adus aici. Luati copila si duceti-o cu dumneavoastra, domnule. Daca si câinele vrea sa va urmeze, sa va urmeze sanatos împreuna cu copilul, în toate astea e un semn si din partea noastră ar fi o necuviinta sa ne opunem destinului.

Doctorul își scoase punga si îi rasturna pe masa tot continutul, înfasura copilul în manta si iesi însoțit de câine, care de asta data nu se codi sa-l urmeze si vesel cum nu mai fusese vreodata, alerga înainte si înapoi în fata lui, mirosind si atingând cu botul capul copilului pe care nu-l vedea, dar îl ghicea acolo sub manta, apoi o lua iar la fuga, latrând cu mândria unui herald care anunta victoria generalului sau.

Capitolul VI Între câine si pisica

Vazând veselia din ochii care îl priveau atât de inteligent, auzindu-l cum latra cu accente atât de nuanțate, doctorul era convins mai mult ca niciodata ca v, a face din câinele salvat o legatura vie, intermediarul activ între viata lui si neantul sarmanei înapoiate pe care trebuia sa o faca sa simta ca traieste.

Era un mijloc de a patrunde prin surprindere în locul vizat. Cunosculator al anticilor mituri cabalistice, doctorul se întreba daca poetii nu prevazuseră si aceasta initiere, când îl descriesera pe Orfeu trecând prin triplul latrat al câinelui Cerber înainte de a ajunge la Euridice. Ceea ce tindea sa înfaptuiasca avea dupa parerea lui mai multe puncte comune cu tentativa poetului primitiv. El trebuia sa patrunda cât mai în adâncul acestui infern care se numea imbecilitate, sa caute o inteligenta ascunsă în întunericul mortii si întocmai cum facuse Orfeu cu Euridice, sa o aduca, împotriva aparentului ei destin, la lumina zilei.

Orfeu esuase, e adevarat, dar numai pentru ca îi lipsise credinta. De ce se îndoie el de cuvântul zeului infernului? De ce se întorsese sa vada daca Euridice îl urma?

În aceasta stare de spirit se întorsese acasa doctorul si se urcase în laboratorul lui

.

Batrâna Martha, careia îi venise destul de greu sa se învete cu Scipion, întrucât prezenta lui neasteptata îi speriasc motanul, când își vazu acum stapânul ca aducea ceva înfasurat

în manta, se gândi ca trebuia sa fie niste ierburi medicinale culese de pe munte si se lua dupa el, fiindca asta era îndeletnicirea ei ? sa aleaga ierburile si sa le eticheteze.

Motanul se tinea dupa batrâna.

Acest motan, caruia Martha cocosata îi spunea Presedintele pentru ca avea blana tot atât de frumoasa ca hermina presedintelui de la tribunalul din Bourges, pe care îl vazuse si, ea o singura data în viata, fusese în primele zile foarte speriat de prezenta câinelui. Scipion, la rândul lui, cu instinctul dusmanos fata de pisici, specific animalelor din rasa, lui, se repezise dupa Presedinte si îl fugarise printre scaune si pe sub fotolii, rasturnând tot mobilierul doctorului, pâna ce pisoii, văzând o fereastră deschisa, o zbughise afara si disparuse pe acoperis.

Fie din gelozie ca-si vazuse luat locul în casa, deci si locul din inima stapânilor, fie din spaima grozava încercata la întâlnirea în care înfruntarea fortelor fusese inegală, Presedintele, a carui vocatie nu era razboiul si care de multa vreme, datorita mâncării bune pe care batrâna Martha i-o dadea de doua ori pe zi, se îngrasase pâna într-atât încât renuntase sa mai declare razboi sobolanilor si soarecilor, carora nu le mai da atentie nici când îi cadeau sub laba, tratându-i ca pe un desert nedemn de el ? Presedintele, deci, timp de trei zile, nu binevoi sa mai vie acasa, desi în fiecare noapte se auzea rasunând pe acoperis si în pod mieunatul lui plângaret.

Cu toate ca Martha cocosata nu îndraznea sa se plânga ? pentru ea domnul doctor avea drept de viata si de moarte asupra celor din jurul lui, ? în urma disparitiei Presedintelui se produsese o schimbare serioasa pe figura ei si în fiecare dimineata nu-i aducea stapânului cafeaua cu lapte decât oftând, iar la prânz facea fel de fel de mofuri când trebuia sa-i dea de mâncare câinelui.

Doctorul iubea armonia pentru armonie în sine, asa cum ura razboiul din cauza rezultatelor lui. Îsi dadu seama ca, fie din oboseala, fie din vreun accident, se opri se unul din resorturile care puneau în miscare cele patru personaje ale casei, o întreba deci pe batrâna Martha care era cauza tristetii sale, iar aceasta, cu un ton de mustrare si înecata de plâns, se multumi sa arate fotoliul gol în care de obicei dormea pisica, izbucnind:

- Presedintele, domnule doctor!

Era ora când si Scipion si Presedintele trebuiau sa manânce. Jacques Mérey îi porunci sa le prepare amândurora mâncarea si sa o aduca în vase de diferite marimi.

Martha iesi, dând din umeri, ca si când ar fi vrut sa spuna: "Pacat! Tot degeaba, fara asta pentru ca îmi porunciti!"

Cum însa era obisnuita sa asculte fara sa crâcneasca, se grabi sa execute porunca stapânului ei.

Abia închisese usa, ca doctorul si iesise pe balcon, cautând sa vada pe unde era motanul.

Cum casa lui le domina pe toate celelalte si laboratorul la rândul lui domina casa, privirea doctorului putu patrunde pâna în cotloanele cele mai ascunse ale oraselului, dar nu fusese nevoie sa-l caute asa departe: la zece metri de el, pe un acoperis de paie, Presedintele dormea la soare, ghemuit în blana cam murdara de atâtea excursii nocturne în care se aventurase dupa plecarea de acasa.

Doctorul îl chema cu un suierat aparte. Presedintele, care dormea, simti acel sunet patrunzându-i pâna în adâncul somnului si tresari, își deschise ochii mari si galbeni, se întinse, privi în jur, casca sa si se rupa falcile, dar în mijlocul cascatului îl zari pe doctor, care îl chema.

Fie ca aceasta atentie a stapânului i se paru o reparatie suficienta, fie ca, la fel ca celelalte animale, simtise atractia irezistibila a magnetismului, se ridică pe, data în picioare si se îndrepta spre balcon.

Doctorul intra în casa si chema câinele sa vie lângă el. Unul din talentele lui Scipion era sa faca pe mortul: lasa sa treaca infanteria si cavaleria usoara si nu dadă ea semn de viata decât daca i se anunta cavaleria grea. Doctorul îi arata locul lui pe covor si îi ordona sa faca pe mortul. Câinele se lungi si închise ochii.

În clipa aceea, în coltul balconului își arata capul delicat Presedintele, care, în ciuda chemării pasnice a stapânului, nu era deloc lipsit de teama.

Jacques Mérey se îndrepta spre motan, îl lua în brate, îl saruta între ochi, ceea ce nu se mai întâmplase vreodata, îl mângâie ducând mângâierea de la ceafa pâna la coada, mângâiere carntelui îi placu atât de mult ca doctorul simti sub mâna înfiorarea animalului de la bot

pâna-n vârful cozii, înfiorare care facu loc îndata unui sforait fericit, care exprima s tarea de multumire dusa pâna la cea mai înalta intensitate.

Atunci îl culca între labelle câinelui, făcându-i-o pe una perna, iar pe cealalta punându-i -o deasupra, asa cum tine mama copilul la sân. Cele doua animale, care înainte cu tr ei zile vrusesera sa se sfâsie ? caci daca forta era de partea câinelui, Presedintele ui nu-i lipsea bunavointa ? se trezira bot în bot, uluite de noua lor stare, nu nu mai pasnica, dar si plina de afectiune a unuia fata de celalalt.

Se aflau înca sub vraja acestei apropieri, când Martha intra aducând într-o mâna mâncarea pi siciei, iar în cealalta supa câinelui. Mirarea îi fusese atât de mare, încât lasa repede mânca ea pisicii pe o masa, ca sa-si faca cruce.

Nici chiar Martha nu avea o încredere absoluta în puritatea credintei stapânului ei si de fiecare data când acesta mai savârsea vreun act care i se parea ca depaseste lim itele puterii omenesti, își lua, pentru orice eventualitate, masurile necesare împot riva satanei, punând între ea si stapân semnul crucii.

- Ah, domnule! spuse privind câinele si pisica asezati frumos unul între labelle celu ilalt. Uite înca una din farsele dumneavoastra!

- Da-le sa mânânce si asteapta, spuse doctorul, caruia nu-i displacea sa vada cu o chii lui efectul produs asupra sufletelor simple si caruia oamenii din popor îi sp uneau miracol.

Martha asculta, însa tulburata cum era, puse mâncarea pisicii la nasul câinelui si sup a câinelui lângă pisica. Când vru sa-si repare greseala, doctorul îi spuse:

- Lasa-le asa, fiecare din ei își va gasi strachina lui. Si cu suieratul cu care-l trezise cu putin timp înainte pe Presedinte, îi scoase pe amândoi din somnul lor arti ficial si conform vointei lui, câinele facu o miscare spre stinga, îndreptându-se catr e farfuria cu supa, iar Presedintele trecu printre picioarele câinelui ca sa ajung a la mâncarea lui.

Din ziua aceea în caisa doctorului se instaura si domni armonia cea mai perfecta, spre marea multumire a Marthei, dar si spre marea satisfactie a stapânului casei. Deci, cu o încredere deplina în stapânul ei, datorita si întâmplarii aratate mai sus, Mart ha îl urma în laborator, crezând ca aduce recolta obisnuita de ierburi.

Dar dupa ce cu tot felul de masuri de prevedere doctorul aseza jos mantaua si da du la o parte cele patru colturi, Martha vazu cu uimire ca ceea ce luase drept l egatura de ierburi nu era altceva decât o copila de sapte-opt ani, care ramase nem iscata pe podea, în locul unde o depusese stapânul ei si nu dadu nici un semn.de via ta nici când se apropie de ea câinele si începu sa-i lângă fata.

? Ah! Doamne! Ce e asta? Izbucni Martha, cu capul repezit înainte si bratele în lat uri.

- Asta, spuse doctorul cu surâsul lui melancolic, asta este o gramada de carne însuf letita, fara vointa, fara miscari, uitata de Dumnezeu printre fiintele netermina te, dar careia stiinta va trebui sa-i completeze tot ce natura a uitat sa-i dea.

- Doamne, domnule doctor! ? exclama Martha, sper ca nu o sa ne încurcam prin. Casa si cu un idol ca asta!? E bun de pus în borcanele mari care le vezi pe la usile f armacistilor, dar nu de altceva...

- Dimpotriva, Martha, spuse Jacques Mérey, va ramâne la noi si tu, în mod cu totul deo sebit, vei avea obligatia sa veghezi asupra ei. Pentru început, te vei duce sa cum peri o cada mijlocie si vei sapuni aceasta creatura din cap pâna-n picioare.

Ca de obicei, batrâna Martha asculta supusa. O ora mai târziu, cada, plina cu apa încr opita cât trebuia, o primea în ea pe mica faptura si mâna dibace a cocosate! O spala c u cel mai fin sapun pe care-l putuse gasi.

Doctorul asista la aceasta toaleta si îi dadu, mare atentie. Copila iesise din cab ana taietorului de lemne atât.de soioasa clin cauza contactului direct cu murdaria , încât fusese cu neputinta sa-si dea seama atunci de culoarea parului sau macar de culoarea pielii ei.

Putin câte putin, sub mâna iscusita a Marthei si din mijlocul spumei de sapun aparu un corp de o albeata neteda, bolnavicioasa, ca aceea a copiilor crescuti în în-tune ricul caselor.

În particulele aerului si în razele soarelui dainuie culoarea vietii, fara aer si fa ra soare, plantele cresc anemice si fara culoare, în timp ce semenele lor care se bucura de conditiile normale ale vietii stralucesc de toate culorile pe care le iau din prisma solara.

Cu toate ca veghease cu grija si atentie la spalatul fetei, îi venea greu sa-si de a seama daca fetita era frumoasa sau urâta. Nici o trasatura nu era complet conturata ca sa o poata aprecia, ochii, care abia se întredeschideau si carora nu li se putea aprecia marimea, erau totusi frumosi, albastri ca cerul, gura, neprecis de senata, acoperea o dantura destul de regulata, careia însa paloarea buzelor îi diminu stralucirea, sprâncenele erau mai curând marcate de tonurile pielii decât de arcul catifelat de care o femeie stie sa profite atât de bine, fie ca sunt sau nu abundente, capul era pe alocuri dezgolit de podoaba parului, exceptând ceafa, unde câteva bucle de un blond auriu aratau ca daca aceasta creatura va deveni vreodata femeie, s-ar putea, prin culoarea parului, sa i se stabileasca o legatura cu rasa germanica.

Într-un cuvânt, în afara câtorva umflaturi la gât, pe sub pântec si sub genunchi, doctorul paruse destul de multumit de starea în care se gasea nefericita copila.

Una din caracteristicile idiotismului este somnolenta.

Natura a înzestrat omul cu trei daruri si în acest triumphi a închis viata.

Cele trei daruri sunt: simtul, vointa, miscarea. Omul încearca, vrea, actioneaza.

Aceste trei actiuni se înlantuie si nu se pot desparti. Din moment ce omul nu încearca, el nu are vointa, fara vointa, nu actioneaza.

Idiotul nu simte nimic, de aici cauza primara a imobilitatii lui.

În cabana braconierului, sarmana copila nu se dadea jos din pat, ramânea ore întregi ghemuita în ea ca un animal, sau se legana ca papusile grotesti fabricate în China, care nu au decât o miscare sacadata a capului, de la un umar spre celalalt.

În asta consta singura ei legatura cu viata. Nu-i placea în aer liber, nu-i placea miscarea, lumina, într-un cuvânt avea tendinta fireasca a corpurilor neterminate care înclina spre odihna.

Doctorul Mérey lasa copila goala în paza câinelui si coborî în gradina.

Ca în majoritatea oraselor de provincie unde terenul nu costa scump, gradina doctorului era mare în comparatie cu casa. În mijlocul copacilor salbatici, pe vârful unui dâmb, își desfasura coroana un mar de toata frumusetea. Susurând, un fir de apa, un izvor limpede si stralucitor tâsnea la poalele dâmbului, coborând în cascade mici, trecea printr-o curte pavata, uda gradina pe toata lungimea ei si se îndrepta apoi la vale, sa se verse în Creuse.

Toata racoarea si verdeata gradinii, adevarata oaza, se datorau acestui izvor, în aparenta destul de neînsemnat. Trei sau patru falnice salcii plângatoare, plantate de îndreptat în dreapta, își amestecau frunzisul aurit cu celelalte nuante de verde, oferind privirii paleta variata a gradinii.

Jacques Mérey aprecie pe data avantajul ce l-ar putea trage mica lui bolnava dintr-o asemenea gradina în panta usoara, peste care soarele, oricât de arzator ar fi fost, patrundea întotdeauna filtrat de umbra copacilor. Cu un creion în mâna, deveni pe data arhitectul si gradinarul acestui mic Trianon. O suprafata dreapta o destina unei peluze de gazon englezesc, unde copila ar putea sa se rostogoleasca în voie. Trasa un bazin, a carui adâncime nu trebuia sa depaseasca treizeci de centimetri, îl marca în tarusi de lemn, urmând ca la efectuarea lucrarii sa fie înlocuiti cu un grilaj de fier, aceasta era viitoarea baie a fetitei fara nume si fara viata care zacea sus în laborator.

Se si apuca sa împleteasca un leagan din crengi de tei, asa fel ca prin el sa nu patrunda razele soarelui în zilele de canicula, când totul devenea periculos, chiar si soarele. În sfârșit, schita doua sau trei locuri care urmau sa fie plantate cu flori, asta pentru ca doctorul Jacques Mérey, în tratamentul ce vroia sa-l aplice, urma sa faca apel cu deosebire la toate resursele naturii.

A doua zi de dimineata, la revarsatul zorilor, patru lucratori gradinari se si aflau în gradina si în schimbul unei plati duble, urmau sa execute într-o saptamâna lucrarile pe care doctorul le pusese pe hârtie în zece minute.

Capitolul VII Un suflet si geneza lui

Dupa opt zile, totul era gata, gazonul, semanat din prima zi, începea sa rasara din pământ. Bazinul, înfundat cu pietris luat din râu, înconjurat cu un grilaj care sa împiedice fetita sa se rostogoleasca, dispus astfel ca ea sa poata face, sub supravegherea Marthei, o baie completa fara sa fie stânjenita în miscarile ei obisnuite, se în

tindea pe un diametru de aproape zece pasi, în sfârșit, ca sa nu sufere din pricina deplasarii, florile fusesera transportate în. Ghivece si cu multitudinea culorilor lor formau trei covoare pestrite.

Micul Rai era gata pentru a primi pe micuta Eva.

Copila nu avea nume, nu se gândisera niciodata sa-i zica în vreun fel. Ce nevoie au, daca ea nu raspundea? Fara îndoiala, în ziua în care se nascuse, primise numele vr eunii sfânt sau al vreunei sfinte trecuta în calendar, dar acesti alesi ai Domnului vegheasera atât de prost asupra finei lor, încât nu mai era nevoie sa cauti numele ace stui neputincios, care se pierduse în mod voit poate în adâncul memoriei celor ce se o cupasera pâna atunci de copila.

Dar Martha cocosata, care avea nu numai un nume, dar si o porecla, nu se putea m ultumi cu o asemenea situatie, atât îl sâcâi pe stapânul ei ca sa afle numele copilei, încât cesta, care pâna la urma tot vroia sa o obisnuiasca pe viitor sa raspunda la un ap elativ, îi spuse ca o chema Eva. Si nu din întâmplare sau fara sa fi reflectat Jacques Mérey îi daduse micii orfane acest nume, nu încerca el oare sa faca acelasi lucru pe care Dumnezeu îl facuse cu prima femeie? Daca proiectul lui va reusi, nu urma ca d în materia vie care îi cazuse în mâini sa realizeze o creatura pe care oricine sa o po ata recunoaste printre femei, asa cum recunosti o floare printre flori? Ce alt n ume mai semnificativ decât Eva ar fi putut sa-i dea?

Noi îi vom spune Eva, pentru ca doctorul staruise sa-i dea acest nume. Martha coco sata gasea însa numele de Rozalie mult mai frumos si îi ceruse îngaduinta sa substitui e acest nume celui pe care i-l daduse el, care ele altfel nu era de gasit nici în calendar.

Jacques Mérey, care începuse sa aibe un sentiment deosebit pentru fetita, nu se supa ra ca Martha o striga într-un fel în timp ce numai el singur îi zicea altfel, era sigu r ca numai la chemarea lui va raspunde.

Când o adusera în gradina, era o zi calda de vara, doctorul poruncise sa se întinda un covor sub leaganul de tei si Scipion, bine frecat si spalât, fusese admis sa împa rta umbra împreuna cu fetita.

Doctorul avea convingerea ca Scipion îl va ajuta în opera lui de creatie. El o va du ce pe Eva în spinare si tot el va trage într-o zi trasurica Evei, pâna atunci, câinele, cu o dibacie admirabila, se juca si se alinta cu fetita, imprimându-i fara voie o miscare ce parea a nu-i fi pe plac, dar pe care o accepta din partea câinelui. Tot timpul doctorul ramasese lângă cele doua fiinte, pe care nu le slabise din och i.

Copila era în pielea goala si caldura soarelui o învaluia clin toate partile, doctor ul nu voia în nici un fel sa-i stinghereasca primele miscari, de mai multe ori încer ca sa o faca sa stea în picioare, dar picioarele ei se îndoira chiar când o sprijini c u mâinile de banca.

Doctorul își dadu seama ca trebuia, pentru început macar, sa nu se ocupe de altceva decât de organism, pentru a-l aduce apoi în stare sa primeasca binefacerile tratamen tului moral.

Primele zile si chiar primele luni trecura în îngrijiri medicale menite sa combata l imfatismul.

Începuse cu baile reci în bazinul izvorului, aceste bai o facura mai întâi sa scoata tip ete de durere, asa se întâmpla cu biata noastra natura omeneasca ? strigatul de dure re precede strigatul de bucurie, apoi, dupa baile reci cu care micuta Eva se obi snui încetul cu încetul, asa fel ca în curând le suporta fara spaima, sfârșind chiar prin a-i face placere, când zilele calduroase trecura, continua cura de bai saline si a lcaline, însoțite de o hrana buna si consistenta.

În privinta hranei, nu manifesta nici o preferinta, înghitea tot ce i se dadea, iar miscarea falcilor, ca si toate celelalte miscari ale corpului erau pur instincti ve.

Doctorul începu sa înlocuiasca supele false cu supe concentrate de carne, apoi, puti n câte puțin, când se asigura ca stomacul putea suporta o hrana ceva mai substantial a, ajunse la aspic din carne alba mai întâi, apoi din carne obisnuita si uneori vânat, aceasta din urma de doua ori mai hranitoare decât celelalte.

Iarna trecu si cu toate îngrijirile de fiecare zi nu se vedea nici cel mai mic pro gres în inteligenta sau în înfatisarea copilei. Rabdarea doctorului însa parea mai îndârjita decât slabiciunea pe care pornise sa o combata.

Deseori fusese pe punctul de a-si pierde nadejdea.

Un fapt provocat anume si care îi reusi întocmai dupa cum prevazuse îi dadu toate sperantele.

Într-o zi ordona Marthei sa ia clinele si sa-l închida în cotelul din fundul gradinii, de unde nu i se puteau auzi latraturile.

Câinele însa nu vru deloc s-o urmeze pe Martha, trebui chiar doctorul sa-l duca la cotel si sa-i porunceasca sa intre înauntru.

Inteligentul animal înțelese la ce chin fusese condamnat desigur împotriva oricui, în afara de doctor, s-ar fi aparat, resemnat se lasa pus în lant si închis, multumindu-se doar sa scheaune dureros pentru o astfel de nedreptate.

Bineînțeles ca doctorului îi revenea obligatia sa aduca hrana bietului prizonier. Ca sa-i usureze necazul, îi lasa o gamela plina cu supa comandata special pentru el.

Apoi se întoarse lângă Eva.

Era pentru prima oara dupa aproape un an când fetita se pomenea deodata fara însoțitorul ei, îl vazuse când ieseise împreuna cu doctorul si îl urmărise din ochi pâna la usa, când acesta, se întoarse fara câine, ochii fetitei ramasera ficsi si în ei licarise o nuanță de mirare.

Doctorul sesiza vaga sclipire, cu toate ca fusese aproape imperceptibila.

Dar asta nu era tot. Restul zilei trecu, îngrijorata, fetita privea când spre dreapta, când spre stînga, schitînd chiar unele miscari pe care nu le mai facuse vreodata, parca ar fi vrut sa vada înapoia ei, apoi, spre seara, începura sa se auda gemete.

Dar nu gemete astepta Jacques Mérey, o mai auzise de atîtea ori gemînd, el astepta un zîmbet, pentru ca niciodata nu o vazuse surîzînd, mai ales ca puțin câte puțin trasaturi le fetei ei prinsesera contur, cu toate ca nu erau decît vag expresivi, ochii ei se marisera, nasul se formase, buzele se desenasera si prinsesera o tentă roz si în sfîrșit dupa atîta timp capul i se acoperise cu par de un blond minunat.

Doctorul nu se clinti de lângă ea, gemetele din timpul zilei continuara si în timpul somnului. De doua sau de trei ori facu niste miscari mai bruste decît cele pe care le facea când era treaza si-si misca bratele cu mai patina moliciune decît de obicei. Oare visa? Exista vreun gând în creierul ei? Sau astea nu erau decît simple tresariri nervoase care o zbuciumau?

Va afla a doua zi.

Într-adevar, a doua zi Eva gasi lângă ea motanul, pentru care niciodata nu manifesta se nici simpatie, nici antipatie, Jacques Mérey îl asezase acolo, ca sa vada cum va reactiona.

Eva, pe jumatate treaza, simtind ceva moale la îndemîna, începu sa mîngâie pisica, dar, puțin câte puțin, ochii ei se deschisera si, cu o oboseala vizibila a unui efort împlinit, se fixara pe Presedinte, era clar ca nu-l mai confunda cu Scipion, în sfîrșit, recunoscînd identitatea cotoiului, îl respinse cu o ciuda destul de vizibila, pentru ca irascibilul animal sa se creada ofensat si sa sara din patul copilei.

În momentul acela se auzi însa pe scari un zgomot puternic ele lanturi, parca un cal în pas de galop ar fi urcat scarile spre laborator, apoi usa, neînchisa bine, se deschise si dupa o izbitura violenta aparut Scipion, eliberat din captivitate.

Rupsese lantul si rosesese usa cotelului.

Cum navalî în camera, se arunca pe patul fetitei.

Eva scoase un strigat de bucurie si pentru prima oara surîse.

Era mult asteptatul deznodamînt pe care îl astepta doctorul, cu toate ca îl planuise altfel, nu se gândise însa la vigoarea si nerabdarea lui Scipion.

Se grabi sa dezlege zgarda de la gâtul câinelui si lantul pe care îl târa dupa el, ca nu cumva inelele sa raneasca membrele delicate ale copilei. Apoi, fericit, contemp la bucuria manifestata de amîndoi în mîngâieri reciproce.

Deci, cu o zi înainte, Eva tînjise într-adevar dupa câine.

Deci, noaptea, copila fusese într-adevar framîntata de vise.

Deci, cu toate ca trecusera douazeci si patru de ore, Eva nu-l uitase cîtusi de puțin pe Scipion.

Însemna ca în creierul copilei exista, daca nu înca memoria, cel puțin germenul memoriei.

Jacques Mérey murmură încet deviza lui Descartes: Cogito, ergo sum (gîndesc, deci exist).

Copila gîndea, deci exista.

Apoi, în primele zile ale primaverii, când apa își reluase cursul și murmurul, când apri-
lie facuse să plesneasca mugurii lănoși ai fagilor și ai teilor, când iarba scosese
din nou capul verde deasupra pământului negru, pe un soare minunat și într-o diminea-
ta stralucitoare, copila, urmata de câine, își facu din nou apariția în paradisul ei.
Covorul fusese asternut sub tei, dar de asta data pe Jacques Mérey îl aștepta o surp-
riza care însemna recompensa stradanilor sale. Agatându-se de colțul bancii, fatase
ridica singura și, ajutata de doctor, se sprijini cu amândouă mâinile de marginea b-
anchetei, ramase așa, în picioare și nespun de bucuroasă scoase un tipat de ferici-
re, care pentru doctor însemna un tipat de triumf.
Astfel, se revela, aproape în același timp, dublul progres, judecata. În creier și f-
orta în mușchi. Ca și ceilalți copii, doar cu o întârziere de șase sau șapte ani, se d-
ezvoltau împreună acești doi germeți, unul pământesc și altul divin, cărora li se sp-
une corp și suflet.

Capitolul VIII Prima che spunti l'aura

Ceea ce-l umpluse de bucurie pe doctor se putea numi progres, dar un progres rel-
ativ.

Eva începea să deslusească ce se afla în cercul razei ei vizuale, pareă însă insensibi-
la la zgomete și oricâtă galagie ar fi fost în jurul ei, nu reactiona în nici un fel.
Doctorul se opri asupra unei idei care îl framânta de mai multă vreme, dar pe care n-
u vroia să o aprofundeze, de teama că nu cumva să fi intuit adevărul: îi trecuse pr-
in minte că sarmana copila putea fi surdă.

Într-o zi, pe când fetita se juca în iarba cu Scipion și când, încă prea slabă ca să se po-
ata ține pe picioare, se târa pe genunchi și pe mâini, doctorul, care pentru ea para-
sise experiențele și eprubetele, se urca în laborator, lua un pistol, îl încarca, se înt-
oarse în gradina și trase un foc, chiar lângă urechea ei.

Scipion sari, latra, se repezi printre flori, le scotoci pe rând parca să afle vânat-
ul în care trasese doctorul.

Copila nici macar nu tresarise.

Urmarea câinele, pareă că se bucura de nebuniile lui, da din mâini și ca să-l cheme
lângă ea făcea gesturi pe care nimeni în afara câinelui nu le-ar fi priceput. Dar, ocu-
pându-se de efect, fata ramase cu totul straina cauzei.

Atunci doctorul hotărî să folosească electricitatea, ca factor ajutator al tratame-
ntului la care o va supune, de fiecare dată când cadea în somnolenta și fazele astea
reveneau aproape periodic, la douăzeci și patru, treizeci și șase sau chiar pat-
ruzeci și opt de ore, de două sau de trei ori pe luna, îi aplica un masaj cu o per-
ie electrică, îi făcea bai cu apă electrizată și îndrepta pe conductul auditiv un cu-
rent continuu, mai întâi câteva minute și apoi, progresiv, timp de un sfert de oră, o
jumatate de oră și chiar o oră.

Dupa trei luni de tratament, doctorul reînnoi experiența cu pistolul.

Copila tresari și se întoarse spre locul de unde venise zgometul.

Doctorul se lamurise, deci până atunci Eva nu scosese nici o vorbă pentru că fuses-
e surdă, când va auzi vibrația cuvântului, care încă nu ajunsese până la ea și care doar
îi lovea urechea fără să treacă însă mai departe, atunci va vorbi.

El era încă departe de a fi atins acest rezultat.

În consecință, continua cu perseverență același tratament electric. Copila pareă că
a se simți excelent și câștiga o remarcabilă creștere a forțelor fizice. Așa stând l-
ucrurile, doctorul hotărî să facă o altă experiență.

Sarmanul caruta doctorul îi facuse într-un chip atât de fericit operația descr-
isa de noi, pe lângă cei trei sute de franci care îi veneau de la protectorul lui ne-
cunoscut, obținuse de la primărie o slujbă, anunța cu goarna pe strazile Argento-
nului stiriile municipale, vânzarile publice, obiectele pierdute, recompensele prom-
ise..

Sunetele trompetei lui devenisera cunoscute în Argenton și, de cum se auzea melodi-
a obișnuită ? singura. pe care o stia ? cu mic, cu mare, alergau totuși la raspântie
să-l întâmpine, mânați de curiozitatea specifică orășelor ele provincie, unde noutati
le sunt atât de rare încât sunt nascocite atunci când nu există.

Într-o zi când omul nostru tocmai își terminase slujba și trecea prin dreptul porții lui Jacques Mérey, se auzi strigat.

Basile se grăbi să răspundă invitației doctorului, cât de repede îi îngaduia piciorul lui de lemn.

Nu mai e cazul să spun că bietul infirm îl socotea pe doctor ca pe un dumnezeu și văzând de la accident încoace cu ce ploaie de binecuvântări îl daruise Providența, ajunsese chiar să nu-i mai para rău după piciorul pierdut, care, în vremea când îl avusese, nu-i adusese nici pe departe atâtea beneficii câte îi aducea de când nu-l mai avea. Jacques Mérey îi explica omului că vroia să audă cel mai strident cântec de trompetă. Basile îi marturisi doctorului cu naivitate că nu știa decât unul singur, dar că putea, cu pretul câtorva note luate mai la întâmplare, să-i cânte cu un ton mai sus claca urechea destinată să-l asculte nu era cumva prea delicată.

Doctorul îi răspunse că nu trebuia să se teamă să riste câteva sunete discordante. I le-ar fi cerut dacă nu i le-ar fi oferit chiar el.

Și pentru că începuseră zilele reci de iarnă, amândoi se urcară în laborator. Caldura plăcută a sobei de fier, menținută de la 18 la 20 de grade, îi îngaduia copilei să se îmbrace doar cu o cămașă. Sta culcată lângă Scipion, ținându-l în brațe pe Presedinte.

Motanul era mai puțin atârnat de fetița decât Scipion. Însă în ciuda numelui pe care i-l daduse Martha și cu toată blana lui mai plăcută la pipăit decât cea a câinelui, trebuie spus că Presedintele nu avea o fire prea blândă și, așa cum într-un tigru găsești mult din caracterul pisicii, tot la fel găsești într-o pisică ceva din caracterul tigrlui. Chiar Martha, în ciuda dragostei de mamă pentru capriciosul ei motan, nu era scutită de o zgârietură în zilele lui de salbaticie.

Este adevărat că dacă Presedintele ar fi fost dotat din belșug cu acel filon de memorie care spre marea bucurie a doctorului traversa creierul Evei, cu toată blana imaculată și grăsimea lui de calugar, ar fi avut să-i facă batrânei servitoare câteva reproșuri, atunci când indiferența batjocoritoare a pisicilor din Argenton îi amintea că mult prevăzătoarea lui dadăca nu-i va mai putea da înapoi echivalentul barbatiei pe care i-o luase.

Cu Eva însă Presedintele nu manifestase niciodată vreuna din acele stări de nerăbdare și nici o zgârietură cât de mică vargând pielea? din pacate prea albă a copilei? nu dovedise că ghearele ascuțite ale involuntarului sopran ar fi ieșit din teacă lor de catifea.

Doctorul îl ruga pe Basile să intre fără zgomot, nu din pricina copilei care în mod sigur nu-l putea auzi, ci din pricina câinelui și a pisicii, pe care i-ar putea șerăia. Cu toate că piciorul lui de lemn lovea în podea, zgomotul pașilor era înăbușit de covor și astfel ajunseră aproape la un metru de grupul pitoresc pe care-l formau cele două animale și copila.

Scipion și Presedintele, care aveau auzul fin, înțeleseseră bine că se apropiau, dar știau că unul dintre cei doi era stăpânul și-l cunosteau prea bine că să le treacă prin minte, oricât de sensibil ar fi fost Scipion și oricâtă imaginație rautăcioasă ar fi avut Presedintele, că venise cu intenții rele. Cât despre omul care-l înșotea, nici el nu le era total necunoscut. Când Scipion se așeza pe pragul ușii și Presedintele tolanit pe acoperiș, îl văzuseră deseori trecând prin fata casei, oprindu-se nu o dată să stea de vorba cu doctorul. Cât despre instrumentul de o formă necunoscută pe care îl ținea în mână, celor două animale le-ar fi trebuit prea multă inteligență să-l suspecteze, amândouă necunoscând tunetele de nearmonie și discordanță pe care le închidea în launtrul lui. Așa că Basile puse trompetă la gura, mișcare pe care Eva nu o văzu, cele două animale însă îl urmăriră clipind din ochi, darnici unul din ele nu banuia ce va urma.

Deodată formidabila muzică izbucni atât de neașteptat, încât dintr-o saritură Presedintele o zbughi pe acoperișul vecin, trecând printr-un ochi de geam întâlnit în cale, Scipion scoase cel mai lugubru urlet ieșit vreodată din gâttele unui câine, iar fetița în cepu sa plânga. Încercarea izbutise, dar nu era concludentă. Se putea tot atât de bine că Eva să fi plâns sau pentru că fugise pisica, sau că se smucise atât de brusc de câinele, sau din pricina muzicii care izbucnise pe neașteptate lângă patul ei.

Doctorul îi făcu semn lui Basile să tacă și cum Eva continua să mai plânga câteva minute, nu-și putu da seama de adevărata cauză a lacrimilor.

Când se liniști și nu mai plânse, doctorul lua câinele de zgărdă pentru că nici o mișcă-

are a animalului sa n-o sperie cumva pe bolnava si-i porunci lui Basile sa-si re-
-înceapa demonstratia. Acesta, mândru de efectul muzicii lui, nu se lasa rugat, apro-
pie din nou instrumentul de gura si scoase un sunet atât de teribil, atât de amenint
ator încât, Evei începura iar sa-i curga lacrimile si facu un gest de parca vroia sa f
uga asa cum facusera cu putin timp înainte Presedintele si Scipion.
Nu mai exista nici o îndoiala ca trompeta fusese aceea care o facuse sa plânga, iar
fuga pisicii si urletul câinelui nu aveau nici o legatura cu lacrimile fetei.
Încântat de experienta sa si convins de efectul sistemului sau curativ, doctorul îi da
du o moneda de sase livre muzicantului, care facu tot felul de mofturi pâna sa pri
measca banii tocmai de la cel caruia îi datora viata, dar insista atât de mult, încât Ba
sile puse în buzunar moneda si se offeri sa vina ori de câte ori va fi nevoie, doctor
ul însa nu profita de aceasta oferta îndatoritoare. Scipion, caracter bun, animal ca
lm si docil, se întoarse lângă fetita imediat ce pleca Basile, dar Presedintele, sal
bateg si artagos, nu reapară decât la ora mesei.
În ciuda progreselor lente ale tratamentului ? caci se si împlinisera doi ani de când
Eva plecase din casa braconierului ? bucuria doctorului era mare, întrucât nu se îndoia
a nici o clipa ca bolnava lui se va vindeca.
Dupa patru luni, timp în care supuse fetita la un tratament electric descrescând ? p
entru ca Jacques Mérey se temea sa nu oboseasca peste masura organele solicitate ?
, într-o zi instala în casa o orgă adusa cu un camion si cu multe masuri de preveder
e tocmai de la Paris. E drept, în biserica din Argenton exista o orgă, dar era si
un preot, iar pe Jacques Mérey toata preotimea nu-l socotea un bun crestin si de a
ceea, fara o rugaciune pentru îndepartarea duhurilor diavolului, nu i s-ar fi îngadu
it sa-si faca experientele în biserica.
Cum nimic nu i se parea scump când era vorba de Eva si cum sperantele însanatosirii
ei se întemeiau pe sunetele muzicii, cumparase fara sa se tocmeasca aceasta, orgă
de salon care costa pe atunci o suta cincizeci sau doua sute de pistoli si fuses
e obligat sa o comande tocmai în Germania, fabrica Alexandre fiind încă necunoscuta.
Lacrimile varsate de Eva când Basile își cântase melodia din trompeta îi dadura doctorul
ui nu numai certitudinea ca fata auzea, dar si ideea ca ar avea simt muzical, plân
sul ei fiind în acelasi timp provocat de discordanta dintre muzicant si instrument
si de formidabila asemanare a omului cu trompeta lui.
A fost o poveste întreaga instalarea orgii. Nu era totul sa o transporti, sau sa o
asezi la verticala obligatorie acestui fel de instrument, dar trebuia ca nici o
vibratie sa nu se auda cumva înainte de ora la care Jacques Mérey hotărâse ca sunetel
e melodioase sa-si produca efectul, nu numai asupra urechii, dar si asupra inimi
i fetitei.
Sosise iarasi primavara cu zilele ei minunate când peste întreaga natura se raspândea
un suflu nou.
Pentru a treia oara pomii își aratau primele frunze tinere de aprilie si Eva, închis
a încă în mugurele ei înghetat, astepta în casa doctorului o raza binefacatoare a soarel
ui, împlinise zece ani.
Jacques Mérey pândea sa se iveasca una din acele zile care sa întruneasca toate condit
iile izbândeii, când si lucrurile neînsufletite devin parca sensibile, deschise larg fe
reastra laboratorului, apuca ramurile iederii care atârnavă de pe acoperis si facu
un gratar de verdeata prin care sa se filtreze soarele, culca fetita sub unda te
mperata a ochiului de foc si, în timp ce surâsul si membrele ei destinse dovedeau o
stare placuta aidoma cu a fiintelor care se simt ocrotite, doctorul se îndreapta s
pre orgă deschisa din vreme si mâinile lui încercara câteva acorduri din Prima che spu
nti l'aura de Cimarosa.
Nu era ceea ce se cheama un instrumentist talentat, ci doar unul din acei oameni
cu calitati muzicale, intelectuale, poetice, care se nasc din armonia unei. Ini
mi generoase si a unui spirit ales. Ar fi putut sa fie poet, pictor sau cu deose
bire muzician, daca furia faptelor bune nu l-ar fi dus pe urmele lui Cabanis si
ale lui Condorcet.
Melodia cu totul deosebita facu instrumentul aproape divin sa vibreze sub degete
le lui, în sunetele melancolice si prelungite si, cum se asezase în asa fel încât sa nu
piarda nici cel mai mic efect produs asupra copilei, dupa primul val al muzicii
care umpluse apartamentul, Eva tresari, salta capul, zâmbi si, pe genunchi, ajutându
-se usor cu mâinile, se târî spre el, atrasa ca de un magnet, iar când ajunse aproape se

agata de picioarele scaunului si ridicându-se cât era de înalta, se sprijini de spata
r ca sa soarba din acest izvor de note care tâsneau din clapele orgii sub degetele
doctorului.

Fericit, doctorul o lua în brate si o strânse la piept, dar Eva, îndepartându-l usor, își
puse mâna pe fildesul clapelor si cu o stranie satisfactie scoase un geamat prelun
g.

Dar nu mai repeta gestul, lasa mâna sa-i cada inerta de-a lungul trupului ca si cu
m ar fi înteles ca ea nu va putea niciodata sa scoata aceleasi sunete ca cele auzi
te cu putin timp înainte.

Apoi, cu vorbe nearticulate, încerca sa-si faca înțeleasa dorinta.

Doctorul, care nu avea decât un suflet pentru amândoi, crezu ca înțelege acest murmur
si lasa din nou mâinile pe clape, reluând bucata de unde o lasase.

În gradina își facuse cuib o pereche de privighetori, doctorul recomandase cu strasn
icie sa nu fie tulburat niciodata barbatusul de pe creanga, privighetoarea din c
uib si puii de sub ea.

Astfel, an de an, vreunul din puii cuibului sau poate acelasi barbatus si aceeaș
i femela reveneau sa-si gaseasca în locul stiut cuibul din gradina, ascuns într-o tu
fa deasa de iasomie, tufa era tocmai lângă bolta umbroasa împletita de doctor din cr
engile teiului.

Cum ordinele lui Jacques Mérey, în privinta regelui cântaretilor, fusesera respectate
cu strictete, cum Presedintele era hranit atât încât sa nu aiba niciodata nevoie sa ca
ute în alta parte o gustare ? în fiecare an, la aceeași vreme între 5 si 8 mai, se auz
ea izbucnind trilul minunat al trubadurului nocturn.

De asta data Jacques Mérey le pândise întoarcerea, avea de gând sa încerce urechea Evei cu
efectele celui mai minunat instrument, cântecul privighetorii.

La 7 mai cântecul se facu auzit. Era poate unsprezece noaptea când prima nota ajunse
pâna la laboratorul doctorului, a carui fereastră era deschisa. Se duse si trezi
fetita.

Observase ca ori de câte ori o trezea cineva, Eva era într-o dispozitie mult mai put
in surâzatoare decât atunci când se trezea singura, dar însemna sa astepte prea mult pâna
când privighetoarea ar chita la o ora când fata ar fi treaza. O lua în brate, morocano
asa cum era si coborî cu ea în gradina.

Scâncea fara sa plânga, cum fac copiii prost dispusi, dar, pe masura ce înaintau si se
apropiau de locul unde cânta privighetoarea, pe fata ei își facea loc seninatatea,
ochii i se deschideau de parca ar fi vrut sa vada acuma noaptea mai bine decât ved
ea ziua. Chiar respiratia, la început gâfâita, deveni normala, asculta nu numai ca ure
chile, asculta cu toate simturile, când doctorul o aseza jos, sub bolta, Eva se ri
dica dreapta, de asta data fara sprijin si tinându-si echilibrul cu bratele, merse
spre locul de unde veneau sunetele. Pentru prima oara mergea.

Fara îndoiala, se gândea doctorul, toate sunetele ajungeau si vor ajunge pâna la ea de
acum înainte, toate simturile i se vor întoarce în trup prin poarta sunetelor si lume
a din jur va înceta sa mai fie un mister.

Stiinta își spusese cuvântul.

Capitolul IX Unde câinele bea copila se priveste

Odata deschisa spre inteligenta, aceasta poarta nu se mai închide.

Se statornicise prin Argenton un biet nebun pe care doctorul Mérey îl vindecase si c
are la fel ca Basile îi pastrase o adâncă recunostinta, lumea îi spunea Antoine.

Poate altul sa fi fost numele lui, dar nimeni nu-si batuse capul sa afle mai mul
t decât stia el însusi, nebunia lui consta în aceea ca se credea eterna justitie si ce
ntrul adevarului.

Cum intrasera niste idei atât de abstracte în creierul unui taran?

Este drept ca nu intrasera decât ca sa îi zdruncine mintea. Doctorul îl vindecase într-o
oarecare masura. Omul tot se mai credea eterna justitie si centrul adevarului s
i se vedea tot timpul în legatura directa cu Dumnezeu.

În rest el avea judecata normala si chiar se observase ca, dupa ce îi trecuse, nebun
ia îi lasase un nivel de gândire pe care nu îl avusese înainte.

Când i se declansase nebunia, se îndeletnicea cu meseria de sacagiu, cărând apa în oras în tr-un butoi asezat pe un carucior, în tot timpul bolii își întrerupsese munca, dar abi a însanatosit, se apucase iar de treaba, acesta fiind singurul lui mijloc de existenta.

Putea fi vazut prin tot orasul, tragând dupa el caruciorul încarcat cu butoiul, de robinetul caruia spânzura galeata cu care ducea marfa prin case, atâta doar ca mâna dreapta si-o tinea ca o pâlnie la ureche, sa poata auzi ? spunea el ? vocea lui Dumnezeu si sa nu piarda nimic din pioasele cuvinte ce i se spuneau.

Înainte sa intre în casa unde urma sa verse apa din galeata în vreun vas oarecare, avea obiceiul sa bata cu piciorul de trei ori în pamânt si sa spuna cu o voce formidabila:

- Cerc al justitiei! Centrul adevarului!

E de la sine înteles ca doctorul devenise unul dintre cei mai buni musterii ai lui si, fie în bucataria Marinei, fie în laboratorul doctorului, aducea în fiecare zi trei i-patru galeti cu apa necesara gospodariei.

Ajuncea aici pe la ora opt sau noua dimineata.

La câteva zile dupa ce ascultase concertul privighetorii, concert pe care ar fi vrut sa-l auda în fiecare seara când nu era vreme urâta, Eva era pentru prima oara treaza când Antoine deschise usa, batu de trei ori din picior si striga cu voce tunatoare:

- Cerc al justitiei! Centrul adevarului!

Copila se întoarse foarte sperziata si scoase un strigat cu modulatia unei chemari. Jacques Mérey, care era alaturi în cabinetul lui, veni repede, foarte bucuros, era prima oara ca Eva dadea o atentie oarecare vocii omenesti.

O lua în brate, o duse spre Antoine, dar apropiindu-se de el privirea fetei exprima oarecare teama.

Era destul pentru o zi aceasta noua senzatie a spaimei, doctorul îi facu semn lui Antoine sa se departeze, clar îl ruga sa vie mereu pentru ca fata sa se învete cu ei si, într-adevar, dupa câteva zile, Eva parea ca asteapta sosirea sacagiului, a carui manevra o distra si a carui voce groasa acum o facea sa râda.

Într-o dimineata doctorul îl ruga pe Antoine sa nu mai vina în ziua urmatoare. La ora obisnuita, Eva dadu semne de nerabdare, se scula se, duse pâna la usa si aici rama se în picioare, mecanismul si gestul de a o deschide fiindu-i necunoscut. Nerabdat oare, veni spre doctor, dar cum privirea îi fu atrasa de fularul rosu din jurul gâtului lui, uita de Antoine si începu sa traga de el cu toata puterea, doctorul scoase fularul încet si-l lasa sa alunece în mâinile fetei.

Râzând zgomotos, începu sa-l agite ca pe un stegulet, apoi încerca sa si-l puna la gât, asa cum îl vazuse la gâtul lui Jacques. Pentru doctor asta însemna o noua sclipire de lumina în mintea fetei. Se întreba daca nu cumva cochetaria ar fi un mobil care sa des tepte în creierul ei o noua rânduiala a senzatiilor si ideilor, își aminti ca, în apatia fetei, cu toata indiferenta ei, își plimba totusi cu placere privirile peste florile viu colorate.

Dar sosise timpul când trebuia sa coboare cu ea în gradina.

De multe saptamâni privighetoarea se trasese la cuib cu puii si cu familia ei si de aceea încetase sa mai cânte, stiut fiind ca grijile paternitatii îi impuneau liniste a cea mai deplina pe tot timpul celor trei clociri ale soatei lui.

Jacques Mérey se azea pe o banca, sa se poata gândi în liniste cum sa profite de urma incidentului cu fularul. Scipion si Eva se jucau prin iarba din jurul bazinului împrejmuit cu grilaj. Firicelul de apa care se varsa în el nu era deloc adânc, nu exista deci nici un pericol ca fetita sa se înece, dealtfel, daca ar fi cazut acolo, Scipion ar fi scos-o imediat. Luat de gânduri, doctorul nu se mai uita la ceva anume, vedea doar vag cum fetita alerga pe gazon cu câinele, deodata însa încetara amândoi sa se mai miste si lipsa lor de agitatie îi atrase atentia.

Câinele si fetita stateau culcati unul lângă altul la marginea pâraului.

Câinele bause, copila, care reusise sa-si fixeze pe cap o batista, se privea în apa. Se ridicase în genunchi si asa îngenuncheata se tot privea în apa.

De câtvă timp, cum s-a putut observa, doctorul renuntase încetul cu încetul la tratamentul fizic, ocupându-se de starea morala si de inteligenta ei si cum stiintele oculte erau atunci la mare cinste, nu scapa nici o ocazie sa le aplice în tratamentul pe care îl administra, apelând la toate misterioasele procedee ale cabalei.

Până la vârsta de șapte ani, cum am văzut, fetita fusese îmbracată mai mult decât modest, iar mama braconierului, așa cum singura marturisise, întâmpina mari greutatea sa oțetă curată.

De altfel bătrâna nici nu se gândea să împodobească un copil pe care nimeni nu-l vedea și care nici el singur nu știa pe ce lume se afla.

În schimb, doctorul, înlăturând îmbracamintea, prin contactul direct cu aerul, cu briza și cu soarele, cautase să-i dezvolte membrele și toate elementele vitale ale organismului, care la limfatici și scrofulosi se dezvoltă de obicei destul de încet și uneori deloc.

A doua zi, când se trezise din somn, Eva găsi pe scaunul din apropierea patului o rochie de culoare roșu-aprins, brodată cu aur, rochia îi atrase atenția de îndată ce deschise ochii și, după ce Martha cocosată îi ajută să se dea jos din pat, acum, ca mergea fără sprijin, se îndreptă direct către scaunul pe care era rochia.

Martha se strădui să o facă să înțeleagă că rochia era chiar pentru ea și că va fi a ei numai dacă o va îmbracă. Fata se agăta cu toată forța de scaun, crezând că vrea să o ia, dar când văzu că îi potrivea pe corp stofa minunată, se liniști, își împreună mâinile și fără să mai plângă, cum avea obiceiul, o lăsa să-i pieptene părul blond, care acum era des și-i cădea frumos pe umeri.

Toaleta durase mult și fusese făcută minuios, întocmai după indicațiile lăuate de doctor la plecare.

Jacques Mérey ajunsese acasă cam la o oră după aceea. Aducea cu el o oglindă, obiect necunoscut în cabana braconierului, cea pe care o mai avea în casă era agățată în laborator prea sus pentru că Eva să-si fi putut da seama de utilitatea ei și niciodată nu-i dăduse vreo atenție.

Era una din oglinzile magnetice a căror faimă părea să-si aibă obârșia în cele mai lăegendare vremuri ale Orientului, o oglindă de felul celor în care se priveau reginele din Saaba și din Babilon, Nicolis și Semiramida și cu ajutorul cărora cabaliștii pretindeau că transmit inițiatilor privilegiile darului de a ghici. Această oglindă? dacă putem spune așa ceva cititorilor care nu sunt poate deloc familiarizați cu științe oculte? fusese însușită de Jacques Mérey, care, cu ajutorul semnelor cabalistice, îi comunicase intențiile, voința și telul său.

A umaniza materia, a o determina să transmită fluidul electric al unui gând, în fine, toate acele acte pe care știința încă le mai pune pe seama himerelor, doctorul Jacques Mérey le explica prin mijlocirea atracției universale. Cer umil iertare domnilor de la Academia de Științe în general și domnilor de la Academia de Medicină în special, dar Jacques Mérey era din școala filozofilor peripateticieni.

Credea că și ei într-un suflet divin și universal, care anima și puneă în mișcare toate lucrurile sensibile, dar cinci acest suflet se stingeă, marele întreg din care făcea parte îi dădea tot atâta atenție cât sclipirii unui licurici ratacitor ce-si strângea aripile și încetează dintr-o suflare să mai strălucească.

După el, totul se înălțuia în creație: plantele, metalele, ființele vii, chiar și lemnul, toate lucrau și exercitau unele asupra celorlalte acțiuni și reacții ale căror fluide la vremea aceea, dezvoltau teoria în căutarea secretului. De ce fierul și magnetul să fie singurele elemente sensibile unul fata de altul și care era savantul în stare, să dea o definiție mai clară magnetului în. Stare să atragă spre el fierul, așa cum un suflet viu ar aduce spiritul mort? Baza acestor influențe o constituia, spunea el, mecanismul fizicii oculte la care Cornelius Agrippa, Cardan, Porta Zikker, Bayle și alții au raportat efectele magice ale baghetelor divinatorii și în general fenomenele atât de numeroase ale atracției corpurilor. Întreaga natură se rezuma pentru Jacques Mérey în două cuvinte: a acționa și a supune. Era convins că toate corpurile vii răspândeau mici vârtejuri de materie fină. Aerul, marele ocean al fluidelor respirabile, era conducătorul atomilor suspendați în atmosferă.

Aceste corpuscule păstrau caracterul specific al întregului din care erau separate, ele produceau asupra altor corpuri aceleași efecte pe care le-ar produce întreaga masă a substanței din care emanau.

Socotea atât de mare puterea voinței omului, încât o credea aptă să traseze un drum de neînvins printre mișcările materiei, să dirijeze aceste fluvii de atomi vii, determinându-i să treacă dintr-un corp într-altul, servind astfel o multitudine de agenți necunoscuți, era convins că numai cu voința putea să determine aceste legi.

Celor care nu vroiau sa creada ca în natura s-ar fi puiut realiza ceva în afara sfer ei cunostintelor lor, sfera de altfel foarte restrânsa pentru oamenii obisnuiti, Jacques Mérey le putea face dovada ca lumea continua sa fie o enigma si ca ar fi absurd sa se dea miscarii vietii universale limita simturilor si a ratiunii noastre. Fara sa acorde oglinzii magnetice încrederea sau credinta naiva si infailibila pe care i-o dadeau savantii Evului Mediu, Jacques Mérey nadajduia totusi sa constate ca particulele gândului, fixate pe sticla ? aproape asa cum industria fixeaza a tomii de mercur, care sunt atât de mobili ? acesti atomi, aceste molecule, acest p raf inteligent fixat de intentia unei persoane poate fi cules apoi de pe oglinda

Era vorba de acel magnetism absolut, practicat de domnul de Puységur si. de adepti i lui. Deci, oglinda pe care o adusese Jacques Mérey în laboratorul lui era una din acele oglinzi magnetizate de el si însufletita prin vointa lui, între timp, ca un ce r de pe întinderea caruia putin câte putin norii se risipesc lasându-l curat si stralucitor, tot astfel începu sa se observe ca Eva era frumoasa. Dar nu era încă decât o statuie calduta, pe care natura pareea ca o modelase pentru a demonstra oamenilor câte de falsa, ridicula si monstruoasa poate fi arta lor când încearca sa arate doar plastic frumusetea, cautând în zadar viata în ochii fara privire. Socotita, deci frumoasa , cu timpul înceta sa fie numai o fata frumoasa, era vie, acelui obraz nemiscat, a celor linii corecte si reci, acelor trasaturi încântatoare le lipsea un singur lucru : expresia. Tocmai contrariul povestii arabe, în care animalul ascundea macar un suflet sub hidosenia lui. Aici se simtea ca frumusetea acoperea neantul, cu alte cuvinte putinta de a gândi.

Scipion, dându-si parca seama ca mica lui stapâna se face mai frumoasa pe zi ce trece, o privea cu ochi admirativi, într-o zi, trecând prin fata oglinzii, când se vazuu în ea, se opri o clipa, apoi o îndemna si pe copila sa faca acelasi lucru.

Fata se privi, un surâs nedeslusit se raspândi pe fata imobila si somnolenta, care până atunci exprimase uneori durerea, deseori tristetea si aproape niciodata bucuria, pareea sa încerce acel vag sentiment de fericire si de satisfactie pe care, asa cum spunea Biblia, îl încercase Creatorul când vazuse ca totul era asa cum voise, sentiment pe care oamenii, la rândul lor, îl încearca fara îndoiala ei însisi când vad ca opera creatorului corespunde întocmai ideilor autorului lor.

În clipa aceea gura Evei, care până atunci nu scosese decât sunete vagi, guturale, se rotunji si facu sa se auda ceva complet nou, inteligibil dar nearticulat, format din doua silabe, semanând mai mult cu un behait de oaie decât cu un cuvânt.

- Be... elle...

Adica: "Je suis belle!"¹⁰

Metamorfozele lui Ovidiu nu mai erau simple fabule, era deci cu putinta sa schimbi natura unei fiinte, sa o faci sa stie ca exista, sa o faci sa gândeasca si sa trairasca o noua succesiune de senzatii si idei.

Toate gândurile acestea trecura într-o fulgerare prin mintea doctorului, care nu se mai îndoia de opera lui.

Eva împlinise doisprezece ani când aceasta îmbinare de litere adusese pe buzele ei primul cuvânt pe care-l pronuntase.

Doctorul cautase si alta data piatra filozofala, își obosise matritele si eprubetele urmărind transmutatia metalelor, dar rezistenta de neînvins a corpurilor simple sfârsise prin a-i descuraja eforturile. Degeaba spunea el ca aceste cuvinte de corpuri simple si corpuri elementare sunt termeni relativi la stadiul prezent al cunostintelor noastre, ca ele marcheaza pur si simplu limita la care se opreste puterea actuala a mijloacelor noastre de descompunere, degeaba își repeta ca stiinta va depasi, dupa toate probabilitatile, multe din pretinsele obstacole ale naturii, ca, până la marile descoperiri ale lui Priestley si ale lui Lavoisier, era tot atât de firesc sa consideri apa si aerul drept forte ale naturii, pe cât i se da a stazi si aurului importanta convenita, în ciuda tuturor posibilitatilor întrezarite de el în viitor, sfârsise prin a parasi un drum care îi macinase si pe care, împotriva sperantelor lui, în ioc sa semene plumb si sa culeaga aur, semana aur si culegea plumb.

Mirat de succesul anevoios al primelor tentative asupra naturii fetei înapoiate, satarui rabdator, stiind bine ca va trebui sa consacre nu luni, ci multi ani acest ei opere.

Dar, mirat la început, foarte curând se întreba dacă rezultatul obținut nu însemna transformarea plumbuitii în aur, dacă nu însemna să facă alchimie vie, urmărind opera aproape divină de a da suflet unui corp și o rațiune materiei, dacă nu cumva frumusețea, viața, formele fizice, în sfârșit, tot organismul, dacă nu cumva piatra filozofală și elixirul vieții, începând de la Hermès și până la Raymond Lulle, nu erau decât un simbol al transformărilor pe care voința o impune materiei umane.

Și, într-adevăr, Jacques Mérey nu vedea fără orgolioasă bucurie progresele lente dar continue pe care le făcea Eva în cunoașterea de sine.

La rândul lui, Scipion parea încântat, el care până atunci, în mândria lui de patrured, avusese aerul să se considere protectorul și îndrumătorul fetei, începea să recunoască o stăpână în eleva lui, după ce se lasase condusă de el, acum îl comanda și din ziua în care vocea ei pronunțase un cuvânt în limba oamenilor, unul singur, Scipion pare să recunoască fără să protesteze superioritatea omului asupra animalului.

Chiar Martha, cu toată incapacitatea a specifica bătrânilor, era uluită în fața operei stăpânului ei de care se îndoise câta vreme toate îngrijirile lui. Ramasese fără ecou. Ea o vedea cum în zadar se dezvoltă cu acea furie a vigoriei pe care i-o dădea stare primitivă și nu se abținuse să spună, fără nici un fel de răutate:

- Ea nu va fi femeie, câta vreme nu va vorbi.

Dar în ziua în care fetita spusese cuvântul belle și când la rugămintele și insistențele doctorului mai pronunțase câteva cuvinte de bază ca: Dumnezeu, cuptor, foame, sete, pâine, apă, Martha își schimba cu totul părerea și fuse gata să îngenunche în fața copilului pe care nu demult o considerase doar un fetică bun de conservat în borcanul sâmburului.

Numai Președintele, fie din egoismul rasei, fie din stoicism de judecător rămasese pasiv în indiferența lui primitivă. Eva nu-i făcea nici un rău și nici pisoiul nu-i ițea Evei vreun rău, iar când își arcuia de plăcere spinarea sub mângâierile mâinii ei, care din zi în zi lua o formă mai încântătoare, asta nu însemna ca-i spunea fetei "te iubesc!" cum făcea Scipion topăind în jurul ei și lingându-i mâinile, era pur și simplu prada efectului unei mângâieri senzuale, care dezvoltă în el mișcarea electricității concentrate în blana și pe care picioarele lui rău conducătoare de electricitate nu o trimetea la pământ.

Cât despre Eva, ea nu manifestase până atunci decât două stări ale afecțiunii:

Una pentru Scipion. Alta pentru doctor.

Nu se temea de Martha și mergea bucuroasă cu ea, pisoiul îi era indiferent, Antoine o făcea să râdă, Basile o șeria.

Gama sentimentelor ei, de la simpatie la antipatie, nu cuprindea decât șase note.

L-am clasat pe Scipion înaintea doctorului pentru că pe el îl știa mai de mult și-i arăta într-adevăr o prietenie mai presus de orice, apoi, încetul cu încetul, când inteligenta își făcu loc în creierul ei și din creier ajunsă la inimă, începu să înțeleagă și să aprecieze îngrijirile doctorului și, prea nestiutoare încă pentru a face o alegere în sentimentele ei, îi rasplatea recunoscînta cu o daruire care se apropia de dragoste mai mult decât oricare altă emanatie a minții sau a inimii.

De pildă, încă de când pronunțase cuvântul belle, doctorul fusese obiectul preocupării ei de fiecare clipă, atîta doar că privirea pe care o arunca să vadă dacă el se afla prin preajmă săptămă mai degrăba cu tipatul de disperare al unui animal parazit și înfricosat de a nu rămăne singur, tipat aidoma cu acela al unei inimi adresăndu-se altei inimi, însemna un tipat de protecție în sprijinul slabiciunii și al izolării, constiente de umilinta și neputinta lor și nu un apel de la prieten la prieten. Gestul de a întinde brațele către doctor era măi curănd un gest de inferioritate și de teamă decât de pasiune și duiosie.

Era un căine ce-si cauta stăpănul sau poate era orbul, ce-si implora însotitorul.

Și, lucru remarcabil, fizicul ei, care în timpul primilor șapte, ani rămasese la nivel moralului, începea acum să se detașeze și să-si croiască drum aparte.

Judecata după manifestările ei psihice, Eva de-abia putea să albe șase ani, după fizic însă avea doisprezece.

Trebuia deci stabilit acest echilibru, între inteligenta și vărsta.

Acum, că începuse să vorbească, totul urma să se desfășoare de la sine.

Ce fel de curiozitate i se va dezvoltă întâi? Va fi curiozitatea privirii, sau va fi curiozitatea inimii?

Obisnuită de atăta vreme să se audă strigată pe nume, înțeleșese demult că ea era Ev

a, numai ca acest nume, o impresiona diferit, depindea cine îl pronunța, de fapt a cestia nu erau decât trei: doctorul, Martha și Antoine.
Când îl auzea pronunțat de doctor, indiferent cu ce lucru serios sau inutil ar fi fost ocupata, sarea, lăsa totul și se repezea înspre locul de unde venea vocea.
Când o striga Martha, se ridica încet și se multimea să se așeze în raza vizuală a bătrânei servitoare, nu se ducea la ea decât dacă o chema a doua oară sau îi făcea un semn grabit să se apropie.
În sfârșit, dacă era Antoine, care, după ce intra în casa, batea de trei ori din picior și spunea cu vocea formidabilă: "Cerc al justiției! Centrul adevărului.", adău gând pe un ton mai blând: "Bună ziua, domnișoarei Eva" ? fără să se miste, se întorcea spre el și pentru că nu vorbea încă, îi surâdea copilărește dând din cap în semn de salut.

Jacques Mérey cântărise cu satisfacție gradăția diferitelor efecte care se trezeau în sufletul ei.
O vazuse alergând voioasă la chemarea lui. Acest gest trăda o afecțiune puternică.
O vazuse răspunzând surâzătoare, fără grabă, când o chema bătrâna Martha, încetineala demonstră o simplă ascultare pasivă.
O vazuse doar întorcându-se ușor la salutul lui Antoine, în această mișcare nu era. De cât o indiferență binevoitoare.
Rămânea să cunoască modulațiile diverse cu care la rândul ei va pronunța cele trei nume, al doctorului, al servitoarei și al sacagiului.
Întâi i se dezvoltă curiozitatea inimii.
Eva stia mai demult care e numele ei, cum am văzut atunci când am povestit în ce fel răspundea auzindu-se chemata de cele trei persoane diferite.
La rândul ei însă dorea să afle numele doctorului.
Într-o zi, se concentra îndelung, se uita la el și mai multă tandrețe decât de obicei, apoi își adună toată puterea minții în voința de a-și exprima gândul:
- Eu, spuse, punându-și un deget pe piept, eu Eva.
Apoi, mutându-și același deget pe pieptul doctorului, adăuga:
- Și tu?
Doctorul tresări fericit, legase o idee de altă idee. Depășise deci limita inteligenței animale și trecuse între hotarele inteligenței umane.
- Eu, spuse el, eu Jacques.
- Jacques, repetă Eva, ca un ecou, fără să prindă intonația lui, ca și cum acest cuvânt n-ar fi avut nici o semnificație în mintea ei.
Doctorul simți cum i se strânge inima și o privi cu tristete.
Dar și inima fetei tresărise, ea însăși fiind nemulțumită de intonația stearsă a vocii ei, își scutura capul și zise:
- Nu! Nu!
Apoi repetă numele lui Jacques a doua oară, încercând să-l exprime potrivit simțurilor ei.
Dar și de asta dată rămase nemulțumită și răspunzând apăsării mâinii doctorului, spuse:
- Așteapta!
Și după o secundă, timp în care figura ei se însufletea cu toate expresiile duiosiei care pot înflori pe obrazul unei femei, izbucni a treia oară:
- Jacques!
Puse în felul de a-l rosti atâta căldură, încât cel chemat o strânse la piept, strigând la rândul lui:
- Eva! Eva scumpă!
La aceasta îmbrățișare însă, tânărul fată pali, închise ochii și neputând suporta o asemenea senzație, cazu nemiscată, cu gura întredeschisă, aproape lesinată.
Doctorul își dadu seama cu câte precauțiuni trebuia să se poarte cu o constituție atât de plângândă și se trase repede înapoi.
O copleșise cu forța lui, cu un sarut poate ar fi ucis-o.
Trebuia să-i trezească senzații mai blânde, mai presus de orice, senzații morale.
După ce se gândi îndelung, Jacques Mérey se opri la sentimentul milei.
Eva nu vazuse niciodată pe cineva plângând și nu vazuse pe nimeni suferind.
Într-o zi când Scipion se juca împreună cu ea în grădina, spunem se jucau împreună, pentru că, la fel cum ea se ridicase mai întâi până la instinctul câinelui, din momentul în care

Îl depasise, câinele era nedezipit de ea, o urma si încerca sa se ridice pâna la intelighenta ei, facea tot ce-i poruncea, nu era decât o joaca sa gaseasca obiectele pierdute sau ascunse, era multa vreme de când inteligentul animal lasase departe în urma salturile pentru rege, pentru regina, pentru printul mostenitor si refuzurile pentru regele Prusiei, era mult de când, făcând pe mortul, lasa sa paseasca peste corpul lui infanteria si cavaleria usoara, luând-o la fuga la apropierea cavaleriei în cuirasa, ca sa o distreze, Scipion facuse tot ce stiuse, facuse de garda, pufai se, mersese în doua picioare. Venise timpul nu numai s-o distreze, ci sa se joace cu ea, ghicindu-i dintr-o privire toate dorintele, jucându-se de-a v-ati ascunsele a sau de-a baba-oarba, când într-o zi, dupa ce alergase dupa un tufis pentru a cauta obiectul pe care fata îi poruncise sa i-l aduca, se auzi un schelalait si se întoarse schiopătând de unul din picioarele din spate.

Apoi, dupa ce îi dadu Evei obiectul cerut, se culca scheunând dureros si începu sa-si lănga laba, vrând parca sa scoata ceva cu dintii. Eva îl privi mai întâi mirata, apoi îngrijorata, pentru ea asta însemna un spectacol cu totul nou.

Era spectacolul durerii.

Instinctul o facu sa pronunte numele lui Scipion într-un fel mai blând, mai duios, apoi îi ridica laba si cauta sa vada ce i se întâmplase.

O teapa îi intrase în carne si se rupsesa la nivelul pielii.

Eva încerca de mai multe ori sa smulga teapa cu degetele, dar neavând cum s-o apuce, nu reusi sa-i vie de hac. Continuând sa suferi, Scipion scheuna, tragând usor laba în spre el, ori de câte ori Eva își apropia mâna.

Fata înțelese apoi ca nu va reusi sa-i aline durerea, îi veni în minte sau mai curând înima îi porunci sa priceapa ca ceea ce nu putea face ea putea sa faca Jacques. Era un nou semn de progres al judecatii, îl chema cu un ton plin de îngrijorare:

- Jacques! Jacques! Jacques!

Si fiecare dintre chemari era mai staruitoare si mai trista.

De la prima strigare, Jacques alergase la fereastră laboratorului si înțelesese pe data ce se întâmplase, pentru ca Eva îi arata mereu câinele care zacea lănga ea. Jacques coborî în mare graba.

Se apleca lănga dîne si pentru ca Eva îi arata laba ridicata si usor sângerânda lua din trusa o pensa si, reusind sa apuce spinul rupt, îl trase din carnea bietului animal care, usurat, zvâcnii mediat în picioare si începu sa topaie vesel. La fel de vesela Eva începu sa topaie împreuna cu el: cum împartiseră suferinta, împarteau acum în aceeasi masura bucuria.

Câteva zile mai târziu, Martha se rostogoli pe scara. Eva era singura cu ea acasa, auzise zgomotul caderii, coborâse în graba si o gasise întinsa la capatul treptelor. În cadere, batrâna își scrintise un genunchi, Eva, ca putinele-i puteri, încerca în zadar sa-i dea ajutor sa se ridice.

Vru sa-i examineze rana, cum facuse cu Scipion, dar nu descoperi nici o rana, neavând încotro, trebui sa-l astepte pe doctor, care, nelipsind niciodata prea mult timp de acasa, aparut câteva minute numai dupa accident.

Cum îl auzi, Eva îl recunoscuse dupa felul cum deschidea si închidea usa. Îl striga din toata puterea, cu o voce mai îngrijorata si mai emotionata decât atunci când îl strigase pentru Scipion.

Doctorul urca si vazând-o pe Martha pe jos la capatul scarii, se temu de un accident mai grav decât în realitate, cu alte cuvinte de o fractura.

Dar la prima cercetare a genunchiului, dându-si seama ca avea o simpla luxatie, o lua pe batrâna în brate si o duse în camera ei, urmat de Eva, dupa care se tinea Scipion.

Cât despre Presedinte, într-atât îl speriasa zgomotul caderii, ca o lasase în voia soartei ei nefericite pe cea care avea pentru el dragoste si grija de dadaca, sarise printr-o fereastră si se oprise sus, pe acoperis.

Toata ziua Eva nu se juca deloc si ramase în camera cu Martha, dar cum nu era nimic grav, de a doua zi se întoarse la viata ei obisnuita.

Am spus ca Antoine, care lovea de trei ori cu piciorul si striga în pragul usii:

- Cerc al justitiei! Centrul adevarului!

Câstigase simpatia Evei, dar ramasese fata de el la acelasi salut prietenesc.

Într-o zi, pe când statea singura cu Scipion în laborator? Jacques Mérey era în cabinetul de alaturi?, sacagiul, urcând ca de obicei cu galeata la etajul al doilea, pronu

nta cuvintele sacramentale si pentru ca afara era foarte cald si sudoarea îi curgea de pe frunte, o vazu pe fata singura si, crezând-o tot idioata, striga în fata ei:
- Ei dracie! Ce cald e! Tare as trage o dusca!
Eva îl privi, îl vazu ca era rosu, transpirat si ca-si stergea fruntea cu mâneca.
- Asteapta, îi spuse.
Era un cuvânt pe care îl întrebuinta de multa vreme, dupa cum am vazut, ca sa impuna A
tentia.
Si se repezi afara din laborator.
Antoine ramase locului foarte mirat si astepta.
O clipa dupa aceea, Eva urca tinând în mâna un pahar mare cu apa limpede pe care îl ofer
i sacagiului.
- Ah! Domnisoara, spuse el, este foarte dragut din partea dumneavoastra, dar eu
vând apa si daca mi-ar fi fost sete de apa, aveam destula sa beau.
Atunci, din cabinetul unde era Jacques Mérey se auzira doua cuvinte:
- Vin, Eva!
Eva stia ce era vinul, cu toate ca, oricât staruise doctorul, ea nu bause niciodat
a.
Coborî deci si, gândindu-se ca daca ofera vin unui barbat caruia îi este cald, atunci
trebuie sa-i ofere mult si din cel mai bun, îi aduse un pahar plin cu vin de Borde
aux.
Vazând culoarea bauturii care i se oferea, Antoine surâse fericit.
Apoi, luând paharul din mâinile ei, cum ar fi facut cu un vin de Suresne, sau cu unu
l de Argenteuil, îl dadu peste cap dintr-o înghititura, fara sa-si mai dea silinta s
a-l savureze.
Bucuroasa, Eva se uita la el cum bea.
Dupa ce înghiti vinul, Antoine facu semn cu ochiul si plescai din limba.
- Bun? întreba fata.
- Catifea! Raspunse gales Antoine.
Deserta galeata cu apa în vasul obisnuit si se departa.
- Catifea? îl întreba Eva pe doctor intrând la el în laborator. Catifea?
Daca n-ar fi auzit întrebarea Evei si raspunsul lui Antoine, doctorul ar fi fost f
oarte încurcat si n-ar fi stiut ce sa-i raspunda elevei lui.
Se duse la dulap, unde își tinea îmbracamintea, lua o haina de catifea, o îndemna sa o
pipaie si plimbându-si încet mâna de-a lungul gâtului si stomacului, repeta cuvântul:
- Catifea!
Alunei Eva înțelese ca vinul facuse asupra stomacului lui Antoine acelasi efect cu
cel încercat de mâna ei la atingerea catifelei.
Si tot restul zilei ramase foarte bine dispusa.
Nu mai puțin bine dispus era si Jacques Mérey, care își spunea aducându-si aminte de s
pinul din piciorul lui Scipion, de luxatia genunchiului batrânei Martha si de paha
rul de vin dat lui Antoine:
"Nu numai ca va fi o fata frumoasa, dar va avea si suflet bun."

Capitolul X Eva si marul

Putin câte puțin si doar ceva mai usor decât învăta un copil sa vorbeasca, Eva ajunse
sa-si exprime prin cuvinte aproape toate gândurile, numai ca, asemenea tuturor oam
enilor inculti si ei îi trebui mult timp sa se obisnuiasca sa puna verbele la timp
ul respectiv, îndârjindu-se sa le întrebuinteze numai la infinitiv, însa ca sa o învete sa
citeasca, fusese nevoie de o cu totul alta munca.
Eva, care de felul ei era foarte curioasa, care nu vedea ceva nou fara sa întrebe
ce este si imediat sa si-l întipareasca în memorie, nu manifesta nici un fel de cu-r
iozitate pentru stiinta.
Dispretuia profund cartile si continutul lor. Singurele pe care le aprecia erau
cartile cu gravuri si daca, privind vreo gravura, Jacques Mérey refuza sa-i dea ex
plicatii ? ceea ce facea înadins pentru a-i stimula curiozitatea ?, fara sa se plâng
a sau sa insiste, trecea la pagina urmatoare. Doctorul se întrebasese cum va reusi s
a învinga o asemenea nepasare.

Cautând o soluție, îi veni o idee care i se pară și chiar era din toate punctele de vedere extraordinară, într-o zi, după ce pregăti niste fosfor, o lua de mână, coborî cu ea în pivniță, închise rasuflătoarea astfel ca să nu mai patrundă niciun lumină, apoi cu o pensulă scrisă pe perete prima literă a alfabetului, literă apărută spontan ca o flacără.

Eva scoase un mic strigăt, dar frica îi dispărură foarte repede în fața literei care se ștergea încet, ce e drept, dar pe care apoi n-o mai văzu deloc. Doctorul scrisă apoi un b, un c, un d, apoi un e.

Se opri la aceste cinci litere.

- Încă! spuse Eva.

- Da, răspunse Jacques, dar numai după ce le vei învăța, una după alta, pe acestea și le vei citi pe dinafară.. Și mai scrisă pe zid încă-o dată literă a.

? Ce literă e asta? o întreba.

Eva făcea vizibil efort și în timp ce literă dispărea, spuse:

- Un a, un a.

Doctorul surâse. Găsi mijlocul de a-i stârni curiozitatea pentru această ocupație atât de abstractă și de grea, care pentru copii, se numește citire.

O luna după aceea, Eva știa să citească.

Nu era însă deloc același lucru cu muzica.

Eva o adora. Momentele de recreere sau mai curând orele ei de bucurie erau când doctorul se așeza la orgă și, ca maestrul Wolfram, cu mâinile pe clape, cu ochii pierduți, cu sufletul înălțat la cer, cânta vreo splendidă reverie a acelor batrâni maeștri Porpora, Haydn sau Pergolesi. Se străduia să vadă un surâs mai cald pe fermecătoarele buze ale Evei și să atragă o lacrimă în colțul ochilor ei atât de strălucitori, a căror privire se umezea ușor numai când auzea Prima che spunti l'aura.

Deseori copila se apropiase de claviatura și-și pusese mâinile mici peste clape, dar degetele ei nu aveau încă forța necesară, pe de altă parte, profesorul, cu logică lui obișnuită, nu vroia să o învețe nimic pe jumătate sau. Fără metodă. Aștepta se deci ca ea să știe să citească și după aceea să o pună să învețe notele, se bizuia poate pe marea ei dragoste pentru muzică, pentru că, studiind-o, să-i dea într-un fel răsplata pentru lucrurile nesuferite pe care o obligase să le învețe.

În orice caz, Eva îl ascultase pe doctor totdeauna, îl privise totdeauna cu cea mai mare atenție și niciodată nu încercase în absența lui să scoată cel mai mic sunet din instrument.

Cam în acel timp avu loc manifestarea unui fenomen psihologic la care până atunci doctorul nu mai fusese martor și care pentru el constitui pur și simplu o întâmplare absolut providențială, venită în ajutorul omului de știință ca o recompensă a naturii pentru zelul ei admirator.

Era în luna august, izbucni o furtună teribilă, una dintre acele furtuni care se abateau peste Berri, încât în timpul fulgerelor puteai să te aștepți să auzi trompeta judecătorească de apoi în locul trăsnetelor și tunetelor.

Nu era prima furtună care se dezlantuia peste Argenton de când Eva trecuse bariera stării de vegetație și intra în existența propriu-zisă.

În timpul primelor vijelii și înainte de a fi supusă tratamentului cu electricitate, copila avusese tresăriri nervoase și spasme involuntare, care îi dăduseră pentru prima oară doctorului ideea că nu o va putea vindeca decât aplicându-i o doză de electricitate corespunzătoare cu excitarea nervoasă care îi scutura atât de violent tot corpul.

Cum stim, într-adevăr, timp de doi-trei ani Eva fusese supusă unui tratament cu totul special pe baza de electricitate și doctorul constata că, pe măsura ce înainta cu acest tratament, copila era mai puțin pradă fenomenului dezlantuirilor naturii. Așa ajunsă să nu-i mai fie teamă nici de lumina fulgerelor, nici de bubuiturile tunetelor, totuși nu se bucura copilariei când le auzea.

Nu mica fusese deci mirarea lui Jacques Mérey când, în clipa următoare izbucnirii furtunii, atât de violentă, cum el nu își amintea să mai fi auzit vreodată, putu să constate nu numai că Eva nu se speria, dar că, dimpotrivă, manifesta o stare de bună-dispoziție neobișnuită.

Ușile și ferestrele stăteau de obicei închise ca să nu fie curent, dar Eva se ducea direct la fereastră și o deschise larg chiar în momentul în care un fulger urmat de un trăsnet înspăimântător străluci deasupra casei. Fulgerul și trăsnetul fuseseră a

proape simultane, încât doctorul se repezi și o trase lângă el, crezând că trasnetul va cădea chiar pe casa sau prin apropiere.

Dar, cu o mișcare involuntară, Eva se smulse din mâinile doctorului și alergă la fereastră strigând:

- Nu, nu, lasă-mă să văd fulgerele, lasă-mă să aud, tunetul, asta îmi face bine!

Deschise larg bratele și aspiră aerul încărcat de electricitate, într-o atitudine de dăruire vecină cu senzualitatea.

Trasaturile ei se luminau ca și cum ar fi fost una cu flăcările celeste.

S-ar fi putut spune că dezlantuirea naturii se repercuta în această creatură plapând și îi dădea puteri.

După aceea, pentru că doctorul lasase o libertate deplină acțiunilor ei, se îndreptă spre orgă, o deschise și, stângace, fără îndoială, dar de ajuns ca să se poată recunoaște tema principală, începu să cânte minunată melodie de Cimarosa, bucată ei preferată.

Doctorul asculta uimit și aproape cu admirație, nu îi fusese dat să cunoască? Ceea ce trebuia să admită de atunci? Aptitudinile strănii ale facultăților instinctive pe care le au pentru muzică unii oameni, îndeosebi nebunii.

În acest sens, Gall a semnalat cel dintâi acei indivizi care, fără nici un profesor, prin însași natura lor erau muzicieni, desenatori sau pictori.

În pictură, Giotto și Corregio dăduseră exemplul pe care alții mai târziu îl confirmară.

Unul din oameni care studiasă cel mai bine și cel mai mult nebunia și îndeosebi idiotismul, domnul Morel din Rouen, îmi povestea că întâlnise imbecili, idioti veritabili care executau la prima vedere muzică cea mai grea, dar care, chiar dacă ar fi cântat-o de o sută de ori, nu ar fi putut-o cânta cu mai multă înțelegere, mai mult sentiment, mai mult suflet decât o cântasera prima oară, talentul lor era rezultatul unui instinct, al unei aptitudini

naturale, al unei oarecări înclinării artistice care trebuie să admită localizarea cerebrală, fără ca cineva să poată spune exact în care compartiment al creierului este plasată una sau alta din aceste facultăți și dovada că totul era pornit numai din instincte, cum am spus, că acei indivizi nu progresează deloc și rămân mereu la aceeași treaptă, nu pot inventa nimic și nu perfecționează nimic.

Este un simplu instinct care se naște și moare o dată cu ei.

Gasim la oameni aceleași aptitudini ca și la animale și aceasta este o consecință a logicii absolute a naturii, care nu mai lasă intervale în înlăturirea fizică a corpurilor decât în scara inteligenței.

Albina și castorul sunt desigur cele mai instinctive dintre vietuitoare, dar sunt cu mult mai puțin inteligente decât câinele, care poate fi oarecum educat și în care există facultăți afective susceptibile de a fi dezvoltate.

Câteodată unele facultăți instinctive ale unor indivizi sunt rezultatul unei boli.

Mondheux, celebrul calculator, fusese epileptic, stăpâna în cel mai înalt grad tabla de logaritmi, însă ar fi fost incapabil să rezolve cea mai simplă problemă de aritmetică.

Domnul Morel, pe care nu știu cum să-l citez mai des, a cărui carte i-am studiat-o cu mare atenție și ale cărui păreri le-am ascultat cu aviditate când am început povestirea aceasta pe cât de simplă pe atât de plină de dificultăți și pe care o pun acum sub ochii cititorilor mei, domnul Morel deci, pe care l-am consultat asupra posibilității de a dezvolta cu ajutorul furtunii facultățile unei fete ajunsa la pubertate, îmi mai povestise că a îngrijit un tânăr instinctiv care cânta la prima vedere bucatile celor mai mari maeștri mai bine decât ar fi făcut-o profesorul lui, dar că nu izbutise niciodată să dobândească cea mai elementară notiune de compoziție muzicală și că nu fusese în stare să se perfecționeze.

- Dar, adăugase domnul Morel, cel mai uimitor dintre toți idiotii pe care i-am cunoscut, pe care îmi plăcea să-l prezint doctorilor care ne vizitau, era unul Perrin, născut într-un sat lângă Nancy, unde cretinismul este endemic. Acela era un idiot în adevărată accepțiune a cuvântului, surd și mut, care scotea doar niște tipete nearticulate. Localnicii îl puseseră să păzească vacile satului, într-o zi, tocmai când trecea pe strada tobosarul comunei care făcea o înștiințare, fu văzut cum începe să se învârtăască întocmai ca un nebun în jurul tobosarului, că îi smulge toba, îi ia betele și se apucă să bata un mars mai corect și mai zgometos.

Domnul Morel îl ceruse autoritatilor comunale. Îl daruisera și omul devenise în spital
ul acestuia tobosarul-sef al secției imbecililor. El era cel care mergea în frunte
a bolnavilor când îi scotea la plimbare.

Jacques Mérey nu cunoscuse câtuși de puțin asemenea cazuri, care fuseseră rezultatul
cercetărilor făcute în urma întâmplărilor al caror erou principal era chiar el, astfe
l, se mira peste măsura văzând ceea ce se petrecea sub ochii lui și despre care av
ea convingerea că nu le-ar fi crezut dacă le-ar fi. Citit într-o carte, sau dacă i
-ar fi fost povestite de vreunul din confrății de breaslă. Hotărî să nu piardă nic
i o clipă și să o pună pe Eva să studieze muzică întocmai cum o îndemnase să citeasc
a.

Dar de asta data fata refuza toate precauțiunile cu care Jacques îi înconjurase stud
iile alfabetice, lua solfegiul, îl deschise la prima pagină și spuse cu vocea cea
mai alintată:

- A arată la mine, draga Jacques.

Și Jacques își începu lecția chiar atunci, iar după opt zile, Eva cunostea notele, v
aloarea lor, semnele adăugate la cheie, care urcau sau coborau tonurile.

După o lună, Eva cânta în interpretare liberă toate bucatile transcrise pentru orgă.
Ne-am dat seama că Jacques Mérey stapânea toate mijloacele capabile să acționeze asu
pra acestei inteligente latente, asupra acestei Frumoase din pădurea adormită că
re așteptase atâta timp să și se destrame vraja harazită, ei din leagăn de ursitoare
ele rele ale naturii.

Am văzut cum întrebuintase succesiv știința ocultă, știința reală, misterioasele r
evelatii ale naturii. L-am văzut făcând apel la Albert cel Mare, Hermès, Raymond, Lu
lle, Cornelius Agrippa și la Biblie. Într-o zi citise în Cartea Sfântă un pasaj care e
xprima îndrăznet acțiunea unei ființe asupra altei ființe, omnipotentă voinței, fo
rta magnetică a privirii, irezistibilă putere a celui puternic asupra celui slab

Este vorba de Iehova care-l trimite pe Moise la faraon și îi spune: "Vei fi Dumnezeu
eul acestui om!"

Trimis de știința în preajma unei înapoiate, care se înversuna să nu lase să se eliber
eze puterea inteligentei sale încatusate, Jacques Mérey urma preceptul dat lui Moise
și deveni dumnezeul ei.

Factorii săi exteriori erau tot atâția intermediari cu ajutorul cărora ordinele lu
i puteau ajunge până la Eva: Presedintele, Scipion, bătrâna Martha, Antoine, Basile,
stofele care o fascinau, florile care o încântau cu mirosul lor, peluzele de iarbă
prin care se tăvălea, apa bătută de la izvor, sau chiar și bazinele, toată natura
devenind astfel, după gustul ei, o vastă mașină electrică pe care doctorul o încar
că ? dacă putem îndrăzni să spunem astfel ? cu irezistibilul fluid al voinței lui.
Eva începuse să se dezvolte și să devină încetul cu încetul femeie, dar ea nu își cunost
ea încă sexul.

Crescută de un braconier și de mama acestuia, fetita nu simtea nici o tulburare
când stătea goală în fata lor.

De când fusese adusă acasă la doctor, de când avea un nume și de când devenise regină
paradisului ei, îmbrăcată cu o cămașă simplă, când roșie (am văzut efectul pe care îl
produceau asupra ei această culoare), când albastră, totdeauna însă de o culoare tipă
toare, alerga cu inocența celei careia îi purta numele.

Este adevărat că predecesorul ei nu purtase nici măcar o cămașă.

Când doctorul hotărâse să-o lase să umble îmbrăcată în cel mai simplu dintre vesminte se
asigurase că nici o privire nedorită nu va putea pătrunde prin desimea umbrarelo
r grădinii lui.

De altfel Eva era foarte ascultătoare, doctorul îi arătase domeniul ei și fata se în
chisese totdeauna cu strânsnicie înlauntrul lui.

Ajunse în toamna anului 1791, se împlineau șase ani de când Jacques Mérey începuse această
opera.

În curând Eva urma să împlinească paisprezece ani.

În mijlocul grădinii, pe-un dâmb, de la poalele caruia tâsnea izvorul, domnea, cum am
spus, un mar falnic plin de flori în aprilie, încărcat și greu de fructe în septembri
e. Evei, ca și stramoasei sale, îi plăceau mult fructele, dar cel mai mult îi plăcea
u merele.

Jacques Mérey exercita asupra acestui copac înrâurirea exercitată asupra oglinzii magn

etiza, ca sa spunem, asa, frunzisul cu o forta de atractie si vointa, pomii au jucat un rol important în analele stiintei mesmeriene. Se cunoaste cât de faimos devenise în urma cu un veac secularul ulm din Buzancy la umbra caruia domnul, de Puységur r iscodise minunile somnambulismului.

În vederea rezultatelor pe care dorea sa le produca, Jacques Mérey recurgea la aplicarea fizicii oculte. Credea îndeosebi ca pomii erau niste mari antene, destinate sa primeasca si sa transmita inteligenta subtila a omului. Iata de ce îsi oprise gândul asupra marului, exemplul domnului de Puységur nu fusese decât al doilea motiv al alegerii sale.

Eva iese din casa la ora obisnuita, cu alte cuvinte pe la opt dimineata si ca si cum ar fi fost atrasa de un magnet sau poate numai de lacomie, se îndrepta spre locul unde merele coapte îsi aratau culoarea de purpura si aur prin verdele închis al frunzisului. Era aproape dezbracata. Niciodata forme mai frumoase nu se conturaseră cîi mai multa libertate. Semana cu una din gratiile lui Germain Pillon, atât de cast si totodata elegant acoperite, ca lasând aproape totul dezgolit facea ca totul sa fie dorit..

Dar acele splendori ale naturii, acele comori ale frumusetii fizice erau ocrotite si sfintite în ochii lui Jacques Mérey de cel mai cast dintre toate voalurile ? de stiinta.

Nu s-au pomenit prin ateliere pictori sau sculptori care sa se simta barbati în fata unui frumos model gol, ei sunt artisti.

În aceasta faptura Jacques Mérey nu vedea câtusi de putin o femeie, ci un caz de vindecare.

El era doctor.

Eva se ridica pe vârful picioarelor ca sa apuce marul pe care-l ochise si dupa cël mânca lacoma, doctorul iese din dosul tufisului unde statea ascuns. Prima reactie a fetei fuse un mic strigat de surpriza si spaima, dar apoi se repezi spre el, însa, cum doctorul îsi fixa cu intentie vadita privirea grea si îndrazneata asupra goliciunii ei ? fata, ca sub o raza de soare prea dogoritoare, lasa ochii în jos si vazându-si sânul dezgolit, îsi încrucisa mâinile, încercând sa se acopere cu basmaua. Se putea spune ca era însasi statuia Sfiiciunii.

Doctorul se îndrepta spre ea si-i lua mâna într-a lui.

Fata ridica ochii, îi lasa din nou în jos si un nor purpuriu se raspândi pe marmura statuii.

Rosise, era femeie.

Pygmalion fusese depasit, Galateea nu rosise, dar Galateea nu era decât o zeita!

Capitolul XI Bagheta magica

Evei nu-i lipsea decât un lucru ca sa devina ceea ce Jacques Mérey vroia sa faca din ea, cu alte cuvinte, o fiinta desavârsita, pe cât. de frumoasa pe atât de inteligenta.

Nu îi lipsea decât sa iubeasca.

Femeile judeca mai mult cu inima decât cu mintea.

Înainte de ultimele întâmplari pe care le-am povestit, când viata vegetativa era mai puternica decât intelectul, starea obisnuita a Evei era apatia, avea aceeaasi expresie si pentru oameni si pentru lucruri, nu numai ca nu. Înțelegea, dar fata de nimeni, în afara de Scipion, nu manifesta interes. Or, de când toata fiinta ei fusese rascolita de emotii puternice, de când fusese gata sa lesine în bratele lui Jacques Mérey ? dupa ce, gustând din fructul pomului binelui si raului, rosise în fata lui ca Eva în fata lui Dumnezeu ?, fara sa simta înca dragostea, ea încerca tulburarea dragostei, dar între acele usoare tresariri de sentimente comune tuturor fiintelor si acele navalnice efluvii ale inimii care fac din femeie fiinta cea mai iubitoare si cea mai iubita a Creatiunii exista o mare diferenta.

Ca sa însufleteasca aceasta floare si sa-i dea acea vraja a femeii, asa cum îi daduse culoarea, doctorul se bizuia mult pe puterea privirii.

Oamenii vechimii localizaseră în priviri sediul puterii si al actiunii fiziologice ale unei fiinte asupra altor fiinte, Horatiu n-a fost decât eroul traditiilor Ori

entului când îi descria pe Jupiter, marele magnetizator al lumilor care rascolea tot Olimpul doar cu o încruntare a sprintenelor, cuncta supercilio moventis. Aceasta idee a puterii privirii, despre care de altfel avem exemple în fiecare moment chiar la animale, era într-atât de răspândită, încât Isus face de multe ori aluzie la diferența între ochiul bun și cel care deoache.

- Ochiul tau, spune el, este lumina corpului tau, dacă privirea îți este dreaptă și cinstită, tot corpul tau va fi limpede, dacă privirea ta este rea tot, corpul tau va fi întunecos.

Doctorul avea ochi buni, el era una din acele ființe rare, trimise pe pământ numai pentru binele semenilor lui.

Iubea. Suprema dovadă a bunătății, se daruia operelor pe care avea pasiunea să le creeze și să le vindece.

Plimbându-și privirea, conducătoare a vointei sale, peste toate obiectele de care se apropia, Eva, el tindea să se plaseze psihologic în legătura cu ea, cautase sufletul tinerei fete, curat ca cerul implorat de Hippolyt, ca marturie a nevinovăției sale, era sufletul, dar nu și trupul ei.

Înconjurată de Jacques ca de o atmosferă densă, fără să-i vada, Eva îl regăsea prezent în tot ce atingea, pentru că doctorul avusese grija să acționeze asupra tuturor mobilelor din camera în care stătea, asupra copacilor, asupra tuturor florilor din grădina, dintre care ea era cea mai frumoasă floare, asupra fleacurilor de pe masă de toaletă, chiar asupra hranei și asupra aerului pe care îl respira. Deseori, când cerea un pahar cu apă, Jacques avea grija să-și exercite acel fluid magnetic și era ca și cum o dată cu apa i-ar fi dat să-i bea sufletul. Toate obiectele animate de el într-un singur fel erau tot atât de taine, care îl puneau în acord cu această faptură demnă de interes, careia el îi sacrifică viața și din fericirea careia vroia să-și faurească propria lui fericire.

În absența? și uneori lipsea o zi sau două vrând astfel să-și dea seama de forța puterii lui? Jacques Mérey se servea de natura ca de o mijlocitoare cu ajutorul careia să ajungă până la Eva sentimentul ce vroia să i-l inspire. Insufla o putere magnetică dâmbului cu gazon pe care fata avea obiceiul să se așeze, pârâului unde câinele bea și în care ea se privea, încărca vântul, murmurul copacilor, cântecul pasarilor, gălgăitul micilor cascade, într-un cuvânt, toate zgomotele grădinii, să murmure la urechea Evei cuvântul necunoscut încă inimii ei.

Într-o zi când tânăra. Fata se apropie de un trandafir salbatic, caruia însuși doctorul îi catarase pe un masiv de zidărie tulpina încarcată de stele înrourate, zări în mijlocul tufisului o floare care îi atrăgea mâna în mod misterios și care cerea să fie culeasă.

Întinse bratul și rupse floarea.

Dar abia o dusese fără voie spre buze, ca și simți în dulcele parfum al trandafirului salbatic o stranie toropeală și Jacques Mérey, așa cum îl văzuse lângă mare în ziua când roșise, îi trecu acum prin minte ca o umbră.

Jacques fusese cel care poruncise trandafirului salbatic ca Eva să-l culeagă și să-l miroase.

Ne-am dat seama că doctorul acordă o mare valoare semnelor de care se servea veche magie pentru a fixa anumite fenomene de voință. Era sau mai curând fusese cu prilej discutată în ultimul timp printre fizicieni bagheta magică, careia i se atribuia virtutea de a se mișca singură în mâinile anumitor persoane și de a dezvălui prin această mișcare prezenta nevăzută a izvoarelor, a metalelor și chiar a cadavrelor. Bagheta nu se mișca însă în mâinile oricui, fenomenul este specific temperamentelor nervoase și variaza în intensitate după nașterea indivizilor, încolo, o explicație mai mult sau mai puțin multumitoare a vibrației baghetei era dată prin ceea ce se numea atunci fizica ocultă. Aceasta știință atribuia fenomenului de scurgere a corpusculilor și acțiunii acestor particule asupra baghetei de alina explicația mișcării indicatoare care făcuse de multe ori să se descopere păraie, comori ascunse și chiar urme de crime necunoscute.

Jacques Mérey se gândi să recurgă la această bagheta ca să poată descoperi în adâncul inimii elevei lui izvorul dragostei nedeșvaluită încă.

Filozofia baghetei, cum se spunea atunci, avea pretentia de a explica toate legende și miturile antichității, readucându-le la o cauză naturală. Eneea, condus de creanță de aur la poarta infernului, nu era decât o imagine poetică a misterelor

la care putea ajunge cunoasterea legii care dirija în aer miscarea corpusculelor. Bagheta lui Moise facuse sa tîsneasca apa clin stîncă, cea a lui Jephte începuse sa înve rzeasca, a lui Circe îi schimbase pe prietenii lui Ulise în porci, toate acele exemp le calauzeau si încurajau stiinta lui Cagliostro, Mesmer si Saint Germain în cerceta rea stiintifica a necunoscutului. Numai ca, Jacques Mérey, mai generos decât Circe, dorea mai mult sa schimbe animalele în oameni decât oamenii în animale.

Jacques Mérey facu o plimbare cu Scipion prin padurea cea mai apropiata, aici taie o creanga de alun, o încarca cu forta fluidului, astfel încât sa-i poata transmite Ev ei vointa lui, îi porunci câinelui sa-i duca bagheta, în timp ce el, ocolind pe alt dr um, ajunsese la Argenton si intra în gradina printr-o poarta ce dadea în câmp si a carei cheie o avea numai el.

Am spus ca în aceasta gradina, mare de altfel cît un parc, Jacques Mérey trasase un ce rc înlauntrul caruia Eva trebuie sa se plimbe, fara ca vreodata sa-l depaseasca.

Eva, în supunerea ei oarba si pasiva, nu avusese niciodata ideea sa treaca peste l imita îngaduita.

La marginea gradinii se afla o grota învelita toata cu muschi de unde tîsnea într-un m ic rezervor, limpede ca aerul, izvorul care reaparea la piciorul dîmbului unde dom nea marul.

Doctorul îi spunea Grota Meditatiilor.

Aici, izolat de lume, departe de orice zgomot, liberat de toate preocuparile, ve nea sa viseze la acele lucruri necunoscute care, atîta vreme cît nu sunt realizate, le crezi imposibile.

De multe ori venise aici înainte sa o fi cunoscut pe Eva, dar mult mai des în vremea din urma.

Intrarea grotei, luminata în interior printr-o deschizatura care raspundea chiar lân ga rezervor, era cu totul mascata de iedera si lianele care atîrnau. Trebuia sa st ii ca era acolo, altfel n-o puteai banui.

Eva, luând nuielusa din botul lui Scipion, nu simti la început nimic deosebit. Dar, cum o tineea fara voie în mâini, peste o clipa simti o stare vaga de îngrijorare, o nev oie de miscare, acea pofta de aer care o silea sa des chida ferestrele camerei d aca afara era urât, sau sa se plimbe daca timpul era frumos. De aceea, o porni spr e gradina, plimbarea ei obisnuita, sau mai curînd singura ei plimbare.

De asta data, fara sa se gîndeasca macar, fara s-o mai opreasca nici un obstacol m aterial sau ideal, trecu limita ieri înca impusa vointei ei si cu nuielusa în mîna, co ndusa în parte sau mai degraba numai de ea, îndeparta iedera si lianele si aparui în ju matatea luminata a grotei, ca o zîna tinând bagheta în mîna.

Purta o rochie lunga de casmir alb, strînsa peste mijloc cu o panglica albastra. P arul blond, care îi cadea grea pîna la genunchi, îi acoperea umerii.

Prezenta lui Jacques Mérey în grota nu o mira. Simturile ei launtrice si sufletul ei stiau ca îl va gasi aici.

Îi pronunta numele cu cea mai melodioasa intonatie si-si întinse bratele spre el.

Jacques o tinu cîtva timp strînsa la piept.

Între aceste doua fiinte, atrase una catre cealalta, ce pareau ca se cauta în marea taina a naturii, se stabilise un fel de legatura misterioasa, greu de exprimat.

Se asezara unul lînga celalalt pe o piatra acoperita de muschi.

Apoi Eva lua mîinile lui Jacques într-ale ei, îl privi fix cu ochii ei mari, nemiscati si îl spuse cu voce calma, adîncă si chibzuita, gustând parca una cîte una toate litere le acestor doua cuvinte:

- Te iubesc!

În aceeasi clipa, îi cazu capul pe umarul lui si parul i se revarsa peste fata tânărul ui doctor, bataia inimii si arterele își pierdura ritmul obisnuit si respiratia pa ru sa se opreasca pe buzele întredeschise ale tinerei fete.

Magnetizatorii secolului trecut au dat mai multe nume acestei stari de somnolent a si insensibilitate, vecina cu somnambulismul, dar care totusi nu se putea conf unda cu el. Sufletul în acel moment pare a-si rupe legaturile cu trupul. Psyché își re capata aripile si zboara nu se stie unde. Sfînta Tereza se urca la cer si îngenunche în fata lui Dumnezeu.

Aceste cuvinte, vechi de cînd lumea, pe care natura înconjuratoare le murmură de mai bine de o luna la urechea Evei, aceste cuvinte pe care puterea magnetica le smu lsese într-un fel din sufletul ei, cuvintele te iubesc, o trimisesera în al noualea

cer al extazului.

Extazul se deosebeste de magnetism prin aceea ca atâta timp cât dureaza starea, persoana magnetizata scapa din sfera magnetizatorului, ca si când ar gasi un protector mai puternic. Influenta lui Jacques Mérey întâlnește până atunci în Eva o supunere de sclavă. Sarmana copila era robita actiunii magnetismului. Fara sa-si dea seama, vointa ei era înlantuita de o forta exterioara, atotputernica, irezistibila, dar limitata de magnetismul o data depasita, în zadar mai actiona sau comanda aceasta forta ? fiinta ei nu mai raspundea comenzilor date decât prin desensibilizarea rezistentă ei, în zadar își aduna Jacques toata energia pentru a o soma pe Eva sa se trezească, somnul continua fara sa țina seama de el, un somn vecin cu catalepsia, care lua încetul cu încetul rigiditatea mortii.

Jacques Mérey încremeni de spaima si îngrijorare.

Sfârșit de oboseala, cazul în genunchi la picioarele fetei si-si apasa buzele pe mână ei.

La acest contact, o simti ca tresare, usor, dar tresarirea era confuza, aproape imperceptibila si mâna seama tot atîta de bine cu a unei tinere moarte, teama lui se amplifica si fruntea ei se umezește. Cu capul în mâini se ridica în picioare si mai înspăimântat.

Vazu gura fetei întredeschisa si buzele tresarind de un usor fior, care nu era decât respiratia, atunci îi veni o idee.

Daca ar încerca sa-i sarute buzele asa cum îi sarutase mâinile?

Jacques Mérey avea sentimentul pudenție! Împins până la cel mai înalt grad. Își putea oare în gât, trează, fiind, sa-si lipească buzele pe gura unei fete care dormea?

Nu comitea oare un atentat la puderea ei? Nu era o pată pe aceasta pasare nevinovată?

Dar daca acesta era singurul mijloc de a o salva?

Jacques Mérey ridica ochii spre cer, îl lua pe Dumnezeu martor al curateniei intentiilor sale, ceru iertare Vestei antice, se apleca deasupra Evei si-i atinse, sau mai bine zis abia îi atinse buzele.

În clipa urmatoare, ca si cum prin aceasta atingere s-ar fi rupt lantul care o lega de lumea superioara, Eva scoase un usor suspin si, tremurând din vârful picioarelor până la radacina parului, spuse:

- Cine m-a trezit! Eram atât de fericita!

Apoi, rotindu-si privirea, parul mirat sa vada un barbat lângă ea, dar imediat, o neastepțată roseată îi acoperi pentru a doua oară obraji. Si luând mână lui Jacques, trează de asta data, zâmbind, îi spuse din nou ceea ce spusese în transa:

- Te iubesc!

Apoi îi duse mână în partea stînga a pieptului, tînara fata aflase locul inimii.

Capitolul XII Inelul

Aceasta însemna pentru Eva o revelatie a întregii naturi, ceea ce vazuse în extaz ? cerul, Dumnezeu, îngerii ? îi ramase în spirit, în minte, în suflet poate cele doua cuvinte nu exprima decât unul si acelasi lucru, iata de ce le spunem pe amândoua în loc sa spunem unul singur.

Dar miracolul nu se opri numai la ceea ce se vedea.

Pentru prima oară, în aceasta noua lumina, ea descoperi sub adevaratul lor aspect cerul, pamântul, pasarile, florile, până atunci, în semiîntinericul indiferentei sale, Eva nu pretuisese nimic din toate aceste minunatii. Pentru a vedea si a auzi Creatiunea, trebuie altceva decât ochi si urechi.

Trebuie dragoste.

Pe masura ce orizontul celor vizibile si materiale se lărgea, Eva învăța sa vorbească despre toate aceste lucruri până atunci necunoscute, iar ideile noi, inspirate de tot ce era nou, chemau de la sine cuvintele necesare exprimării lor.

Aceasta educatie era ceea ce psihologii vremurilor de atunci numeau transfuzie.

Eva primea totul de la Jacques, doctorul o învăța numele plantelor, ale animalelor, ale stelelor, îi povestea întreaga legenda a facerii lumii.

Fata îl asculta cu aviditate si într-o oarecare masura ghicea gândurile, într-atît ceea ce

îi spunea el era plin de afectiune si dragoste. Prin el Eva învăta pe dinafara întreaga natura, în gândul profesorului își citea propriile ei gânduri si ratiunea de a fi nu numai a lucrurilor perceptibile, ci si a celor abstracte, nu numai ale celor ce se puteau vedea, ci si cele ce nu se puteau vedea.

Nemarginirea universului si spectacolul vietii explicate de Jacques îi dadeau sentimentul existentei unei forte a naturii, despre care pâna atunci îi vorbisera doar cântecul pasarilor, parfumul florilor sau razele mângâietoare ale soarelui de mai.

Pentru înțelegerea naturii, doctorul îi oferi lucrarile poetilor germani sau englezi, pe care Eva nu întârzie sa le citeaza si vru neaparat sa le înțeleaga.

Limba germana si limba engleza îi erau doctorului tot atât de familiare ca si limba lui materna si, dupa doua sau trei luni, Eva stia sa-i spuna te iubesc în trei limbi diferite.

Creierul ei tânar era ca acel pamânt virgin care niciodata n-a produs nimic si care, ca sa dea trei recolte pe an, nu asteapta decât tripla însamântare.

Jacques o instrui astfel, încât sa ajunga nu numai o iata erudita, dar în acelasi timp sa învete a deveni singura frumoasa, pentru asta avea aptitudini neobisnuite.

Dar, în ciuda ochilor ei mari, a trasaturilor fara cusur, a formelor perfect modelate, în starea ei primitiva, de la început, nu producea decât o impresie penibila si a proape neplacuta, ca sa fie frumoasa îi lipsea feminitatea.

Tratamentul moral al doctorului îi dezvalui o frumusetă cu totul noua, frumusetă sufletului, frumusetă vietii, frumusetă gândirii.

Figura ei, nu demult posomorâta si imobila, începu sa se schimbe ca prin farmec.

Acel sentiment pentru care nu avem nume, caruia nemtii îi spun Gemüth si englezii feeling, acel sentiment caruia limba franceza nu-i spune altfel decât simt afectiv sau simt emotiv, venise sa poetizeze forma, însufletind-o. Disparusera acele linii reci si nemiscate pe oare nimic nu le clintea din rigiditatea lor, nu mai avea figura încremenita peste care absenta gândirii asezase pecetea neantului, acum existau în ea mai multe individualitati, în functie de impresiile pe care le primea, în functie de obrazul lui Jacques mai ales, a carui tristete sau bucurie le oglindea.

O data cu iubirea se dezvolta cochetaria, care este, ca sa spunem asa, floarea dragostei. Eva, nepasatoare pâna atunci fara de persoana ei, începu cu placere sa-si îngrijeasca îmbracamintea, sa-si pieptene si sa-si perie singura parul lung, într-un cuvânt, sa fie frumoasa.

Permanentă relatie în care traiau Jacques cu Eva crease si pe zi ce trecea strângea si mai tare între ei o simpatie unica si fara limite. Erau, evident, sub totală putere a acelei legi universale pe care savantii o atribuie lumii, iar poetii ? în divizilor, pe care primii o numesc atractie si ceilalti dragoste.

Cuvântul. Dragoste, oricât de delicat si de puternic ar fi, tot n-ar putea sa exprime aceasta viata în doi, pe care legatura magnetica o iscase între acest barbat tânar si aceasta fata tânara.

Tot ce se stie despre afinitatile misterioase care exista între unii frati gemeni, pe care natura i-a legat unul de altul, tot ce au povestit poetii despre atractiile helio-tropului fata de soare, tot ce au închipuit savantii despre corelatiile înlantuite ale lunii cu Oceanul ? nu ar da decât o foarte vaga idee despre starea de identificare la care ajunsesera Jacques cu Eva.

Într-adevar, se presimteau, se ghiceau, se cautau, se auzeau în fosnetul padurii, în plânsul eterii al izvorului, în armonia generală a vietuitoarelor. Si unul si celalalt aspirau spre tot ce se ridica spre culmi, în zilele în care unul era bolnav, celalalt suferea. Daca se întâmpla ca Jacques sa roseasca, acelasi nor purpuriu se împrăstia prin afinitate pe obrazul Evei. În momentele de veselie, acelasi surâs fericit aluneca pe buzele amândurora. Erau emotionati în acelasi fel de aceleasi lecturi, ceea ce gândea unul, celalalt si ghicea. Era aceeași fiinta iubitoare, ele doua ori într-o singura existenta, legatura care-i unea pe unul de celalalt era un fel de egoism dublu.

Ei sorbeau, daca, se poate spune astfel, viata din aceeași cupă.

Jacques, vrând sa exprime acea perfectă simbioză a sentimentelor lor, o numise pe Eva sora lui, la rândul ei, Eva îi spunea lui Jacques fratele ei, dar cele doua cuvinte, ca toate celelalte, nu puteau sa exprime aceasta armonie pe care limba oamenilor n-a prevăzut-o.

Vorbele prea tandre pe care Jacques se sfia sa i le spuna, pentru ca oricât de put

ernic ar fi fost atasamentul lor, se deosebea mai ales prin lipsa manifestarilor obisnuite sau prin nevinovatia la care erau obligati sa recurga ? vorbele prea tandre pe care se sfia sa i le spuna, le transmitea pomilor sub care se aseza Eva, pomii își miscau deasupra capului tinerei fete crengile si frunzele lor, povestind inimii ei în tot atâtea graiuri si soapte misterioase tot ce simtea inima lui Jacques.

Magnetismul are, ca si magia veche, semne si mijloace oculte pentru a tulbura relatia fireasca a lucrurilor si chiar pentru a schimba gustul, fondul si aspectul naturii. Jacques se folosea de aceasta putere de înrâurire asupra Evei. Daduse trandafirilor mirosul violetelor, schimbase apa în vin, înmultise pâinea de pe masa, facuse sa se usuze si sa înverzeasca din nou pomii fructiferi. Toate aceste miracole nu existau bineînțeles decât în spiritul halucinat al subiectului. Or, tocmai asta îi era si intentia, sa creeze în jurul Evei o lume fantastica, peste care sa stapâneasca gândirea lui. Jacques nu se sluzea de aceasta influenta de temut decât pentru fericirea elevei lui. Daca devenise un fel de dumnezeu pentru Eva, o facuse numai pentru a desavârși în ea opera imperfecta a naturii.

Într-o zi, când Jacques se dusesese sa vada un biet bolnav la o leghe departare de Argenton si o operatiune prea grea pentru a nu putea fi încredintata altcuiva îl retinuse doua ore mai mult decât își închipuise el ca va pierde cu aceasta treaba, vrând sa verifice puterea transmiterii gândului ? lua o foaie alba de hârtie, taie o pana noua si scrie fara cerneala pe hârtie, în asa fel, încât pentru oricine în afara de Eva scrisul sa nu lase nici o urma:

"Întârzii timp de doua ore. Fii fara grija, sora draga si asteapta-ma la ora cinci sub pomul stiintei, binelui si raului. Fratele tau, Jacques"

Astfel îi spunea doctorul marului, în urma întâmplarii când pentru prima oara Eva rosise. Apoi lega biletul la gâtul lui Scipion si îi porunci sa alerge s-o gaseasca pe Eva. Scipion asculta.

O gasi pe Eva lângă izvor, acolo unde avea el obiceiul sa bea, veni catre ea, fata dezlega biletul si cu toate ca nu se vedea nici o urma de scris, îl citi.

Eva nu avea nici cronometru, nici ceas, dar fara sa se uite macar pe cer sa vada unde se afla soarele, la ora cinci fara cinci minute se aseza pe movila.

La ora cinci fix, intrând prin poarta mica a gradinii, Jacques venea sa se aseze la umbra pomului unde Eva ajunsese cu cinci minute înaintea lui.

Scoase un strigat de bucurie, Eva era deci un bun mediu.

Era o seara frumoasa de toamna, îndrăgostitii, mândri si fericiti ca traiesc, ca se vad, ca se ating prin toate fibrele sufletului, cu fiecare gura de aer li se parsa ca. Respira însusi cerul.

Dupa figura solemna si grava a lui Jacques, Eva înțelese pe data ca îi va face o comuncare delicata si importanta.

Si într-adevar Jacques o privea cu bunatate si seriozitate.

- Eva, îi spuse, am exercitat pâna acum asupra ta o actiune care era necesara ca sa te pot aduce la punctul moral si fizic la care te afli astazi, dar la care acum renunt. În momentul când îți vorbesc, îmi iau înapoi toarta puterea magnetica, îți redau tripla libertate ? a sufletului, a inimii si a mintii, îți redau simtul tau moral în totata întinderea lui, îți redau în sfârșit liberul tau arbitru, nu mie îmi vei da ascultare, ci tie însuti. Pâna acum, noi nu am vorbit niciodata despre angajamentul pe care barbatul îl contracteaza cu femeia si care se numeste casatorie, datoriile acestei singuratare, este timpul sa ai relatii cu lumea si sa-ti alegi un barbat pe care sa-l iubesti.

- Jacques, stii bine ca nu are rost, raspunse Eva, logodnicul meu esti tu.

Jacques apasa mâna Evei pe inima lui si scotându-si din deget un inel de aur, îi spuse :

- Daca asta este vointa ta, Eva, aceeași este si a mea. Primește deci, asa cum este obiceiul, acest inel de aur, martor al făgăduielii noastre, inelul nostru de logodna.

Si îi puse în deget un inel magnetizat, cu intentia ca ori de câte ori Eva se va gândi la

a el, având acest inel în deget, sa-l poata vedea, chiar în lipsa, daca nu cu ochii trupului, cel puțin cu ochii sufletului.

Capitolul XIII Unde ortus?

La punctul unde ajunsesera cei doi îndrăgostiți, adică la ziua logodnei lor, o întrebare serioasă avea să-i tulbure, dacă nu că o piedica, cel puțin că un semn de întrebare: A cui fiica era Eva?

Se știe cum luase Jacques Mérey de la braconier și de la mama acestuia copilă pe care o adusese la el în casă.

Două motive îi determinaseră să încredințeze doctorului fetița: primul, de ordin absolut egoist ? dându-i-o, îi scutea pe ei de o mare grijă.

Al doilea ? mai puțin egoist ? era nădejdea că îngrijirile doctorului ar putea îmbunătăți starea indicată.

Dar luând-o, doctorul se angajase formal să înapoieze fetița în ziua în care va fi cerută de părinții ei adevărați.

Certitudinea că părinții ei nu erau nici braconierul nici bătrâna, certitudinea că familia ei adevărată vruse să scape de ea lăsând-o braconierului îi dăduse speranță că Eva nu va fi niciodată cerută înapoi.

De aceea o izolase în paradisul pământesc pe care i-l crease și pe care nu lasase să îl vadă decât cele câteva persoane pe care le-am pomenit.

În primul, în al doilea și chiar în al treilea an, Joseph (asa îi chema pe braconier) și Magdaleine, mama acestuia, nu veniseră decât o dată pe an să o vadă și să afle noutăți despre fetiță.

De fiecare dată le-o arăta, dar cum în primii trei ani vindecarea ei nu făcuse cîștiguri, se știe că progrese, ei își pierduseră aproape nădejdea că doctorul, cât era el de săvârșit, ar putea vreodată să facă din acea creatură fără vlagă, fără cuvânt și fără judecată o ființă vrednică să-și ia locul în rândul oamenilor cu judecată.

Apoi, trebuie neapărat să-l acuzăm pe Jacques Mérey de acea mică înșelăciune, când inițial îi îndemnase conștiința să pastreze tăcerea asupra faptului că Eva începuse să progresa destul de serios și când el, fără să mai aștepte ca Joseph și bătrâna să vină să afle noutăți despre fetiță, se duse el să le duca.

Și, ca să-și facă din braconier un prieten, de fiecare dată când trecea pe acolo, îi dăruia câteva cutii de praf de pușcă și câteva livre de alicie pe care braconierul, care nu-și îngăduia luxul să le cumpere de la oras, le primea totdeauna cu multă recunoștință.

La întrebările despre starea și sănătatea fetei, doctorul răspundea în două perioade:

- Îți merge ceva mai bine, n-am pierdut nădejdea, natura ei e atât de puternică!

Și bineînțeles braconierul, care vedea mereu în Eva gramada aceea informație, ridica din umeri spunând:

- Ce să-ți faci, domnule doctor, bun e Dumnezeu!

Apoi, cei doi bărbați plecau să facă împreună o plimbare prin pădure. După ce doctorul avea grijă să lase bătrânei câteva pungașe, împușca vreo doi iepuri sălbatici, trei sau patru iepuri de casă și se întorcea acasă cu vânatul, ferindu-se să vorbească ceva despre drumul pe care-l făcuse și despre oamenii pe care îi văzuse.

Cât despre Eva, mult timp fusese indiferentă față de existența ei și a celorlalți.

Dar când nașterea ei morală îi scosese mintea din starea latentă unde o surghiunise acest fel de hidrocefalie de care fusese atinsă, Eva începu să se preocupe de originea ei.

Își aducea aminte vag că braconierul și bătrâna lui mama le făcuse o vizită mai demurt. Dar această amintire nu avea în ea nimic duios și nici o tresărire filială, nu-i tulbura inima.

Jacques Mérey îi spusese că Joseph și bătrâna avuseseră grijă de ea timp de doi ani, lămură era recunoscătoare pentru îngrijirile lor, dar nici o voce interioară nu îi spunea : "Omul acela e tatăl tău, femeia aceea e mama ta!"

Mai mult decât atât, de câte ori încerca să aducă vorba despre ei, Jacques Mérey schimba vorba, cu un fel de neliniște, care îi lăsa o tulburare pe față.

Până la urmă Eva nu-și mai făcea griji despre obârșia ei și nu mai căuta să știe cîștiguri.

e îi sunt parintii.

La o fire receptiva ca a ei, tacerea aceasta putea sa dea de gândit.

Deseori Jacques Mérey o gasise trista, preocupata, nelinistita, inima fetei cauta parca o voce misterioasa care sa o întrebe:

- Cine esti tu?

Fiinta umana este atât de slaba, atât de marginita, atât de prapastioasa, încât are nevoie , pentru a nu se speria de ea însasi, sa-si gaseasca puncte de sprijin si radacini în înaintasii care au precedat-o pe pamânt. Omul are nevoie sa stie de unde vine, pe ce poarta a intrat în viata, de al cui brat s-a sprijinit când a facut primii pasi. Banuitor, el are nevoie sa simta în spatele lui un trecut, de aici cultul stramosi lor la indieni ca si la toate celelalte popoare primitive. Omul se considera ca un butas al arborelui genealogic, ca un butas al aceluia arbore caruia sa-i atrib uie destinul lui. Fiul este raspunzator de sufletul tatalui sau si de destinul c are-i asteapta sufletul în cealalta lume. Daca executa cu fidelitate sacrificiile, daca îsi îndeplineste datoriile fata de ceata lui, el savârseste si dezvolta în propria -i existenta nemurirea celui care i-a dat viata. Aceasta transmitere si solidaritate, aceasta comuniune a omului cu stramosii lui, care formeaza elementul principal al vechilor dogme, sunt urmarea nelinistiei sângelui pentru a se întoarce la izvor.

În enumerarea întrebărilor de care omul trebuie sa fie preocupat cu seriozitate ori de câte ori se gândeste si se reîntoarce asupra lui însusi, savantul Linné pune în primul rând pe aceasta:

- Unde ortus? (De unde vin?).

Pentru a raspunde acestei întrebări, popoarele tinere au recurs la genealogii.

Toate vechile religii sunt geneze, ele povestesc în legende mai mult sau mai putin talmacite, mai mult sau mai putin transparente, obârșia lucrurilor, originea lumii, nasterea omului, succesiunea familiilor reprezentate una dupa alta de catre un sef, ele restabilesc, într-un cuvânt, firul conducator care, întorcându-se în trecut, conduce omul din timp în eternitate. Jacques Mérey putea sa faca fata întrebărilor pe care Eva i le punea despre nastura, îi povestise despre facerea lumii, despre originea, probabil a pamântului, de spre succesiunea fiintelor anorganice si organice, de la polipi pâna la mamifere. În lumina fizicii oculte, îi explica prin miscarea atomilor formatia primitiva a plantelor si diferitele încercari ale naturii asupra animalelor înainte ele a ajunge la om.

Daca aceste explicatii nu erau totdeauna convingatoare, erau cel putin conforme cu stiinta vremii sale, careia îi atinsese si chiar îi depasise limitele.

Dar când Eva ajunsese la o întrebare mult mai simpla, când parea ca-i spune cu neliniste în privire si cu un usor tremur al buzelor: "Si eu din cine ma trag?" ? toata stiinta savantului se tulbura, fusese nevoit sa-si marturiseasca nestiinta si sa taca.

Se povesteste ca Pic de la Mirandole trebuise sa sustina o teza care durase trei zile.

Aria cunostintelor umane ? atât cât era în vremea aceea ? fusese parcursa si asupra tuturor punctelor Pic de la Mirandole asi sfidase examinatorii care pândisera sa-l prinda în vreo eroare.

Invidiosii erau livizi si-si muscau buzele, neavând ce altceva sa faca.

Teologii se amestecaseră si ei.

Teologia era o padure plina de capcane, în care spiritul cel mai exersat îsi dadea multa osteneala sa nu fie prins, un fel de put tenebros în care cei mai îndrazneti minieri ar sovaia sa între, un stufaris plin de spini în care cei mai temerari exploratori îsi lasau fîșii din robele lor.

Simplu, calm, grav, Pic de la Mirandole derutase toate subtilitatile, evitase toate capcanele, dezarmase toate silogisme, scapase din toate dilemele, recusesse la toate artificiile.

Acest tânăr era într-adevar dotat cu stiinta universala.

Dar o curtezana care asistase la toate aceste exercitii, mai mult ca sa fie vazuta decât ca sa vada si sa auda, plictisita de atâta examinare, se ridica si facu semn ca vrea sa adreseze si ea o întrebare atotstiutorului savant.

Un murmur de uimire facu ocolul eruditei adunari. Mândru de a-si fi tulburat toti

adversarii în aceasta faimoasa teza De omni re scibili et de quibusdam aliis, Pic de la Mirandole o privi nu fara uimire pe aceasta femeie care îndraznea sa-i puna lui întrebări, un surâs de dispret îi strânse usor buzele.

- Ati putea dumneavoastra, întreba curtezana, sa-mi spuneti cât e ceasul?

Pic de la Mirandole fu nevoit sa-i raspunda ca habar nu avea.

Ei bine, în aceeasi situatie se afla si Jacques Mérey, stiinta lui era temeinica si universala, s-ar fi putut crede ca facuse parte din însusi consiliul naturii creat oare, atât de bine cunostea ratiunea lucrurilor, originea si telul fiintelor, de unde. Veneau si unde se opreau. Nimic nu îi era strain în filiatiunea creaturilor, a elementelor, a lumilor, dar era neputincios sa afle si sa dezvaluie obârșia femeii pe care o iubea!

Tot ceea ce stia era doar ca Eva nu era fiica taietorului de lemne si nici a mam ei acestuia.

În 1792, epoca la care am ajuns si care în curând ne va lua cu ea pe aripile ei de foc , în Franta clasele sociale nu se amestecaseră asa cum s-a întâmplat în urma revolutiei, atunci exista într-adevar un tip aristocratic, dacă nobilimea s-a mentinut mult timp în aceasta tara, ale carei moravuri usoare si usuratice au dus în mod vizibil spre egalizare, asta s-a datorat numai diferentei de sânge.

Femeile mai ales si-au purtat originea si rangul, fiecare dupa distinctia persoanei ei, esafodul din 1793 a confirmat existenta acestei egalitati de clase, dacă ereditatea fiziologica mai avea nevoie de o confirmare.

Nu se distruge decât ceea ce nu se poate sterge.

Nu vreau deloc sa sustin ca familiile nobile ar fi superioare plebei, primele ascundeau în ele germeul decadentei si al alterarii, pe când ceilalti, mai curati, mai vigurosi, aspirau cu energie la viata sociala.

Dar este tot atât de adevarat ca vechile familii aveau un tip propriu de frumuseti , care tinea poate de educatie în aceeasi masura cât tinea de origina.

Revolutia întâlnise tipul aristocratic, care prin frumusetea lui delicata ranea tipul popular si, neputându-l modifica atât de repede dupa placul ei, prin alianta cu burghezia, îl secerase.

Jacques Mérey, democrat, socialist prin excelenta, nu putea sa nu regaseasca la Eva aceasta trasatura aristocrat i ca.

Sfântul Bernard, care dintr-o delicata atentie fata de religie trecuse în revista perfectiunile Sfintei Fecioare si o alintase în litaniile lui cu epitetele cele mai frumoase si mai lingusitoare, nu gasise altceva mai bun sa-i spuna decât Vasul muma (Vas electionist).

Aceste semne de alegere, care fac din anumite femei vasele pretioase ale naturii , prin superioritatea materiei si puritatea formelor, doctorul le recunostea în mod fatal si cu tristete în tânara fata care trecea a fi a taietorului de lemne.

Mâinile ei delicate, roz si transparente, degetele fara noduri, cu unghii prelungi , piciorul mic si cambrat, gâtul arcuit care se putea compara cu un vas de alabastru însufletit, toate acestea denuntau o rasa rafinata ? toate dezminteau originea omului de rând pe care aparentele o atribuiău Evei.

În fond, opiniile politice ale lui Jacques sufereau mult din cauza acestei marturisiri pe care trebuia totusi sa si-o faca. Îi costa mult sa descopere la aceasta tânara fata caracteristicile unei rase pe care o detesta, îi era ciuda ca era nevoit sa recunoasca o frumuseti în acest tip dominator, ar fi dat oricât sa poata nega marturia constatarilor lui, sa recuze stiinta si sa strige naturii: Ai mintit!

Cel putin se consola gândindu-se ca aceste familii, atât de mândre de sângele lor, se îndreptau vertiginos spre propriul lor declin, ca frumusetea trasaturilor, albeata pielii nu erau deloc un motiv care sa împiedice raspândirea limfatismului si a bolilor dubioase, care-i urmau.

El stia si putea sa probeze ca fara mezalianta aceasta rasa privilegiata se istoieva, ca toti copiii aristocratiei se nasteau batrâni, ca cea mai mare parte dintre ei veneau pe lume infirmi si cu oasele moi, ca idiotii si idioatele abundau în casele bunelor familii si ca o data cazuti în mâinile femeilor, din cauza abuzurilor, placerilor, intrigilor amoroase, barbatii nobilimii dadeau în mintea copiilor.

Seninele acestei degenerari pareau întiparite pe însusi regele care guverna atunci, pe moalele si limfaticul Ludovic al XVI-lea, a carui bunatate negativa a fost caracterizata de Tacit cu o mie sapte sute de ani mai înainte.

Virtutea lui consta în faptul de a nu avea vicii.

Regasea aceleasi semne de sfârseala si imbecilitate în aceasta palida nobilime care, împinsa de o forta superioara nevazuta, își preluase înca de acum o suta de ani sarci na de a-si ruina ea însasi averea si sanatatea.

Eva începea sa-si exprime pe fata îndoielile.

- Barbatul si femeia aceea, îi spunea lui Jacques, vorbind despre taietorul de lem ne si mama lui, au avut pentru mine grija unui tata si a unei mame, cu toate ast ea, nimic nu-mi spune aici, ? continua aratând cu mâna spre inima, ? ca sângele lor ar fi si sângele meu, ba, dimpotriva, oricât mi-as asculta sufletul, nimic în mine nu tr esare pentru ei. Ei bine, Jacques, trebuie sa-ti spun ca ma mistuie demonul nesi gurantei, tu m-ai scos din starea nedeslusita în care vegetam, tu esti adevaratul autor al existentei mele. Tu mi-ai dat lumina sufletului si lumina inimii, înainte de a te cunoaste, nu traiam, vegetam. Tu ai facut din mine o faptura asemenea t ie si totusi, Domnul fie laudat! Nu esti tatal meu.

Rosi usor si continua:

- Tu care le stii pe toate, dragul meu Jacques, tu, care patrunzi în toate tainele naturii, tu care ai o clarviziune ce se ridica pâna la stele, tu care scrutezi lu mile, tu care vezi dincolo de ochii nostri si care percepi tot ceea ce urechea o amenilor nu aude, spune-mi cine m-a nascut pe mine?

Si Jacques Mérey nu stiu ce sa-i raspunda.

Capitolul XIV Unde este dovedit ca Eva nu este fiica braconierului Joseph, far a sa stie însa a cui anume este

Într-una din zilele urmatoare, când întrebările Evei devenisera mai insistente, doctor ul hotarî, cu orice risc, sa întreprinda un demers ca sa se lamureasca, îi trimise pe Scipion la Joseph, Scipion avea la gât un bilet. Jacques îi scria braconierului:

"Mâine în zori voi fi la dumneata cu arma. Am nevoie de vânat."

A doua zi, la ora sase dimineata, Jacques Mérey sosi la cabana lui Joseph.

O pornira, trasera câteva focuri de arma, doborâra un iepure salbatic, doi fazani, t rei sau patru iepuri de casa, pe care Scipion, ale carui noi talente nu le umbri sera pe cele vechi, îi aduse plin de bucurie.

Venise ora prânzului, se asezara pe iarba si Jacques Mérey scoase din tolba pâine, fru cte, o bucata de sunca si o plosca cu vin bun.

Dupa câteva înghitituri zdravene din licoarea din care gusta atât de rar, Joseph se înve seli si Jacques deschise vorba despre Eva.

- Joseph, îi spuse, n-ai mai venit de mult sa vezi fetita.

Braconierul ridica din umeri.

- Ce vreti! spuse el, mi se rupe inima când o vad.

- A crescut mult, s-a facut foarte frumoasa de patru ani încoace, dragul meu Josep h, insista Jacques.

- Ce conteaza, daca nu vorbeste! Si Samuel Simon, cretinul din strada Ecluse, vo rbeste, spune tata, spune mama. Dar la ce îi foloseste asta?

- Eva vorbeste si vorbeste bine, crede-ma, Joseph, este chiar foarte culta.

- Dar sta de dimineata pâna seara în fotoliu ca Samuel Simon...

- Nu, ea merge si chiar alearga.

- Ma bucura ce-mi spuneti, domnule Jacques, stiti, eu ma atasasem de biata fetit a, asa idioata cum era si o iubeam ca si cum i-as fi fost tata.

- Cu toate ca nu îi erai, nu-i asa, Joseph? Braconierul pali, fara voia lui îi scapa se secretul.

- Cred ca am spus o mare prostie! zise.

- Marturisindu-mi ca nu esti tatal ei? Stiam de mult.

- Cum asta? întreba braconierul cu naivitate.

Jacques ridica din umeri.

- Tu credeai ca poti sa-mi ascunzi mie ceva? N-ai auzit prin oras ca eu faceam m inuni, ca stiam totul, în tocmai ca bunul Dumnezeu? Cum vrei tu ca acel care da su flet materiei sa nu aibe el însusi destula putere ca sa dezvaluie o încurcatura si s a-i afle secretul? Între noi fie spus, Joseph, tare ma tem ca acest secret sa nu f ie, daca nu chiar o crima, cel putin o ticalosie.

- Cum asta, domnule Jacques?

- Parintii sarmanei Eva vrând sa scape de o fiinta apatica si fara rost, în loc sa-s i spuna ca natura nu produce nimic la întâmplare si sa-si dea osteneala sa faca ce a m facut eu, ? cu alte cuvinte sa ciopleasca sufletul asa cum sculptorul cioplest e marmura cu dalta, se vor fi gândit la un moment dat sa o arunce în vreun iaz, sau sa o sufoce între doua saltele, dar i-o fi retinut frica, se stia probabil ca avea u acest copil! În orice caz, Dumnezeu stia! În lipsa justitiei oamenilor, s-au temut de justitia lui Dumnezeu.

Fara sa fie întru totul de acord, Joseph facu un semn din cap care parea ca spune: "S-ar putea sa aveti dreptate".

- Spune, Joseph, te-ai gândit vreodata la asta?

- Da, raspunse braconierul si marturisesc ca nu fara teama.

- Ei bine, ca sa te linistesti, spuse doctorul, n-ai decât o singura scapare: sa-m i povestesti absolut tot ce stii despre fetita si despre parintii ei.

- Asta-i si dorinta mea, domnule Jacques, ca ne-ati facut un mare bine si noua s i ei, dar...

- Dar ce?

- Dar daca ce am sa va spun are sa ma bage în vreun bucluc si i-o face vreun rau s i copilei?

- Îti promit, Joseph, ca în afara de ea, nimeni nu va sti vreodata nici un cuvânt din tot ce-mi vei destainui.

- Atunci ascultati, continua Joseph hotarât, de multa vreme ma apasa taina asta si simt nevoia sa ma descarc.

- Hai, vorbeste, te ascult...

- Era în 29 decembrie 1782, în decembrie care vine se împlinesc zece ani de atunci, când , vazând ca se asternuse un ger naprasnic si fulguia usor de începuse sa acopere pamân tul, mi-am spus: "Joseph, prietene, uite o vreme grozava ca sa-i tragi un foc de pusca". Zis si facut, mi-am luat câinele...

- Scipion? întreba doctorul.

- Nu, al dinaintea lui, care nu avea un nume atât de rasunator, îl chema simplu Rato i si cum va spun, am plecat. Iata-ne la vânatoare: un foc de pusca pe ici, un foc mai încolo. Pif! Paf! Doi iepuri în tolba, unul o sa-l facem cu sos de vin si arpagi c, altul garnitura, în timpul asta, mama ramasese acasa, torcea linistita din furc a, biata batrâna. Deodata, doi barbati mascati împing usa si intra. Cine s-a speri at, va întreb? Chiar ea. Crezuse ca venisera sa ma aresteze, pentru ca vechii seni ori de Chazelay se aratau aspri cu braconierii, se povestea chiar ca au si spânzur at câtiva în parcul castelului, pe motiv ca ei aveau dreptul sa aplice justitia pe p amânturile lor, cei doi o linistira dându-i buna ziua si chiar strângându-i mâna, apoi unu l din ei se apropie de ea ? lasându-l mai în urma pe celalalt, care parca tinea un p achet sub haina larga.

- Femeie, îi spuse barbatul care se apropiase de ea, stiu ca ai fost doica buna si mama buna, cu toate ca fiul dumitale a ajuns un potlogar.

- Oh, domnule, bietul meu Joseph! Se mira mama. S-ar putea spune...

Dar omul n-o lasa sa termine:

- Nu de el este vorba acuma, ci de dumneata. Ai putea sa iei si sa ai grija de u n copil?

- Bineînteles, domnule.

- L-ai iubi?

- Ca si cum ar fi al meu, bietul mielusel!

- Esti mai batrâna decât îmi închipuiam.

- Pai, e bine! Copiii mici se înțeleg totdeauna, cu femeile batrâne.

- Dar, continua barbatul mascat, trebuie sa-ti spun un lucru.

- Care?

- Copilul este idiot.

- Cu atât mai mult are nevoie de o îngrijire buna, raspunse mama.

- Atunci, crezi ca ai sa fii în stare sa-i dai aceste îngrijiri?
- Da, dar, vedeti... noi suntem saraci, ar trebui, pentru ca bietului copil sa n u-i lipseasca nimic, sa vrea parintii lui sa vina în ajutorul nostru.
- Cât ti-ar trebui pe an, ca sa o tratezi ca pe propria dumitale fiica?

Mama facu socoteala:

- O suta de franci, domnule, vi se pare prea mult?
- Vetii avea trei sute de franci pe an, cât timp copila va sta la voi si cinci sute ti-i dau numaidecât.

- Oh, domnule, pentru pretul asta fetita va fi îngrijita ca o printesa.

- Poarte bine, poftim cinci sute de franci si poftim si banii pentru prima luna.

Pe fiecare luna veti primi plata înainte. Fa-mi o chitanta pentru opt sute de liv re si pentru copil.

- Ah! Domnule, zise mama, nenorocirea este ca eu nu stiu sa scriu.

- Drace! Se mira omul întorcându-se spre prietenul lui. Asta nu-mi place.

Eu fusesem acolo de la primele vorbe, pentru ca, vazându-i pe cei doi oameni ca in tra la mama, venisem repede si ma strecurasem în bucatarie pe lângă cuptor. Auzisem deci tot. Înaintai.

- Dar stiu eu sa scriu, domnule, spusei necunoscutului si va dau eu chitanta pe care o cereti...

- Cine e omul acesta? se mira unul dintre vizitatorii mascati.

- E baiatul meu Joseph, domnule, cel despre care mai adineauri spuneati ca e un potlogar.

- Nu e vorba de asta, mama, domnii pot sa-mi zica cum vor, eu stiu ca sunt, om d e treaba, asta-mi ajunge.

Luai o pana si hârtie din dulap, caci în treaba asta cu copilul vazusem o afacere bu na si nu vroiam deloc sa ne scape.

- Dictati-mi, domnule, îi spusei asezându-ma la masa si pregatindu-ma de scris.

Omul se rezema de spatarul scaunului meu ca sa urmareasca din cohi si sa vada da ca o sa scriu întocmai ce-mi va dicta.

- Scrieti, spuse el.

Si eu scrisei.

"Astazi, 29 decembrie 1782, am primit de la un necunoscut o fetita, de cinci ani recunoscuta idioata si incurabila, ma angajez, în numele mamei mele si al meu, sa o pastrez la cabana sau în orice alt domiciliu pe care îl voi alege, pâna ce îmi va fi ceruta de persoana care îmi va prezenta aceasta chitanta si cealalta jumatate de l udovic de aur a carui prima jumatate va fi sau mai curând este chiar în aceasta clip a depusa în mâinile mele."

Necunoscutul scoase din buzunarul vestei un ludovic taiat într-un fel ciudat, în dou a, dar în orice caz cele doua jumatati se potriveau perfect, mie îmi dadu una si el si-o pastra pe cealalta. Pe urma continua:

"Cel care lasa copilul în mâinile lui Joseph Blangy si ale mamei sale, în afara de sum a de opt sute de franci pe care i-au primit la semnarea prezentei, se angajeaza sa le plateasca în fiecare an si anticipat suma de trei sute de franci. Si daca un ul din cei doi moare, aceeaasi suma va fi platita celui care ramâne."

"Când copilul va împlini vârsta de cincisprezece ani, pentru ca va avea nevoie poate d e noi cheltuieli, se vor încheia noi angajamente."

"Li se va da o recompensa dupa cât va fi de bine îngrijit copilul."

- Semnati, zise dupa aceea omul mascat, semnati pentru mama dumneavoastra si pen tru dumneavoastra.

Scrisei în josul chitantei:

"Accept pentru mine si mama mea, cu obligatia sa ma conformez celor prevazute în a ngajamentul de mai sus.

Joseph Blangy"

- Si acum, domnule, îl întrebai pe omul mascat, mai aveti alte recomandari sa-mi fa

ceti?

- Una singura.

- Care?

- Sa va tineti gura.

- Mie si mamei mele ne e foarte usor, îi raspunsei eu, pentru ca noua ne place tovarasia animalelor, a pomilor, în sfârșit a lucrurilor care nu cuvânta. În cabana asta nu vedem niciodata pe nimeni si în afara de buna dimineata si buna seara, mama si cu mine daca schimbam doua vorbe în doua luni. Cel mai mare vorbaret dintre noi este câinele Ratoi. Si ce e drept, nici el nu vorbeste, latra.

Omul mascat, care jucase rolul principal în toata povestea asta, lua chitanta, o reciti cu grija, o puse în buzunar împreuna cu jumatatea de ludovic si-i spuse maicamii:

- Haide, vino încoace si întinde sortul.

Mama se apropie de el, facu ce-i spuse si primi în sortul întins pe mica idioata aproape în starea în care ati vazut-o atunci la noi.

- Cum o cheama, domnule draga? întreba mama.

Fara îndoiala necunoscutul s-a temut sa nu ne ducem sa cautam în registrele de botez din împrejurimi, pentru ca raspunse:

- N-are rost sa-i cunoasteti numele, nu raspunde la nici unul, ajunge doar sa stiti ca este catolica.

Apoi, întorcându-se spre mine:

- Ai auzit? spuse el, un singur lucru îti este recomandat: tacerea.

Si cei doi oameni plecara, iesind însa, unul din ei îl zise aluilalt:

- Scipion a ramas.

Abia atunci observai ca un câine negru frumos se culcase lângă vatra ca si cum ar fi fost, nici mai mult, nici mai putin, la el acasa.

-? Ei, Scipion! Îl strigai eu, n-auzi ca te cheama?

Scipion nu se misca, încercai sa-l izgonesc sa-si urmeze stapânul, dar stapânul lui îmi spuse:

- Pastrati câinele asta, era foarte atasat de copil si la rândul ei copila nu-l cunoaste decât pe el. Ca sa te despagubesc de întreținerea si de hrana lui, îmi dau cuvântul ca niciodata domnul de Chazelay nu te va hartui pentru braconaj.

Si pleca spunând:

- Ramâi, Scipion, ramâi!

Permisiune de care câinele parea foarte hotărât sa se lipseasca.

- Si acuma, domnule Jacques, continua braconierul, stiti tot atât cât stiu si eu.

- Si renta v-a fost platita totdeauna corect?

- Pâna la ultima centima.

- De catre cine?

- De catre cel de-al doilea barbat mascat.

- Dar cu ocazia diferitelor vizite pe care vi le-a facut, n-ati putut sa prindeti nimic din vorbele lui?

- N-a scos niciodata vreun cuvânt. Parca era surdomut. Când vorbise cu al de-l însotea, tot îi facea semne cu degetele, iar acesta îi raspundea la fel.

- Si altceva nu mai stii nimic, Blangy?

- Nu.

- Pe cinstea ta?

-? Pe cinstea mea!

- Sa ne întoarcem la dumneata si sa-mi arati jumatatea de ludovic de aur, sper ca ai pastrat-o?

- Mai e vorba! E în cutia de relicve a mamei, lângă un os din degetul mic al sfintei Solange. Doctorul se scula si lua drumul cabanei.

Dupa zece minute ajunsera si Joseph îi arata banutul.

Într-adevar era jumatatea unei monezi cu efigia lui Ludovic al XV-lea datând din anul 1769.

Aceasta jumatate nu avea nimic deosebit, decât grija cu care fusese taiat în zigzag, în asa fel încât sa faca imposibile o greseala sau o înșelatorie.

Doctorul nu stia mai mult decât atunci, când venise, numai ca, în locul îndoielii, avea acum certitudinea ca Eva nu era fiica braconierului.

Capitolul XV Unde trebuie sa parasim chestiunile particulare ale personajelor noastre pentru a ne ocupa de problemele politice

Întorcându-se, Jacques Mérey se mira văzând tulburarea care parea sa fi cuprins populati a din Argenton, de obicei atât de calma si atât de nepasatoare.

Dar ceea ce-l mira mai mult fuse faptul ca, de îndata ce îl recunoscuro, oamenii îl înco njurara, cerându-i sfaturi asupra celor ee aveau de facut într-o situatie atât de crit ica.

- Mai întâi de toate, zise Jacques Mérey, ca sa va pot da sfaturi, trebuie sa-mi spune ti despre ce este vorba.

- Cum, nu stiti? Strigara vreo douazeci de oameni.

- Este imposibil! Se auzira tot atâtea voci.

Jacques Mérey ridica din umeri ca omul care nu este câtusi de putin la curent cu cee a ce se întâmpla.

- Treburi politice? întreba el.

- Cred si eu, treburi politice!

- El bine, ce s-a întâmplat?

- Mai lasati-o, domnule, se auzi unul, va faceti ca nu stiti si stiti tot atât de bine ca si noi.

- Prieteni, spuse Jacques Mérey cu încântatoarea lui blândete, stiti cum traiesc, daca n u sunt obligat sa vizitez vreun biet bolnav, eu nu ies deloc din casa, iar de lu crat, tot acasa lucrez, nu cunosc deci nimic din ceea ce se petrece în afara zidur ilor casei mele, unde studiez si cercetez cu nadejdea ca aceasta stiinta si rezu ltatele ei va vor fi de folos într-o zi, voua mai întâi si apoi umanitatii.

- Ah! Noi stim bine ca sunteti un om de treaba, va iubim, va respectam si nadajd uim sa va dovedim asta cât de curând. Dar tocmai pentru ca va iubim si va respectam, ne-am adunat aici, ca sa va întrebam ce e de facut în situatia în care ne gasim.

- Ei bine, sa vedem, bunii mei prieteni, care este situatia în care ne gasim? întreb a doctorul.

- Se dau lupte la Paris, spuse unul dintre oamenii din preajma lui Jacques.

- Cum se dau lupte?

- E un fel de-a zice ca se dau lupte, pentru ca, dupa cât se pare, totul s-a sfârșit acuma, spuse un altul.

- Spuneti-mi, ce anume s-a sfârșit, dragii mei?

- Ei bine! Relua primul, ? pe scurt, uite ce este, poporul a vrut sa intre în pala tul Tuileries ca la 20 iunie, stiti, ziua în care Capet si-a pus boneta rosie...

- Nu stiu nimic, prieteni, dar continuati.

- Regele s-a opus si garzile elvetiene au tras asupra poporului.

- Asupra poporului? Elvetienii au tras în parizieni?

- Oh! Nu erau numai parizieni, erau si marsiliezi si garzi franceze. Se aude ca acestia au facut cel mai mare macel, s-au batut în curtea Tuilieriilor, în sala de la intrare, în apartamente, în gradina. Au fost omorâti sapte sute de elvetieni si o mie o suta de cetateni din rândul populatiei.

- Da, spuse un altul, se pare ca a fost cumplit si, cum cei mai multi dintre ei erau din cartierele Saint-Antoine si Saint-Marceau, s-au carat mortii cu carute le, în urma lor se scurgeau dâre de sânge, apoi i-au întins pe amândoua laturile strazii s i în bocete si vaicareli fiecare venea sa si-i recunoasca pe ai lor.

- Si regele? întreba Jacques Mérey.

- Regele s-a retras la Adunarea Nationala, cu toata familia regala, punându-se sub protectia Natunii. Dar Adunarea Nationala a fost invadata si s-a cerut dizgrat ia familiei regale. Adunarea Nationala a raspuns ca nu avea puterea sa decida într -o problema atât de grava, ca asta privea Conventia care abia urma sa se deschida. Apoi s-a hotarât ca regele sa locuiasca la Luxemburg.

- Cel putin acolo, spuse Jacques Mérey cu un usor surâs, daca vrea sa se salveze, po ate s-o faca cu ajutorul catacombelor.

- Tocmai asta a spus si procurorul Comunei, cetateanul Manuel. De aceea s-a luat hotarârea ca regele sa fie închis la manastirea fortificata Temple, l-au condus aco lo si acuma e prizonier.

- Si unde ati citit toate astea?
- Mai întâi în Prietenul poporului, foaia cetateanului Marat, apoi de la ajutorul de primar tocmai întors de la Paris si care se gasea chiar la Adunarea Nationala în ziua de 10 august.
- Si se stie ce hotarâre a luat Adunarea Nationala? întreba Jacques Mérey.
- Nici una cu privire la rege, Adunarea trebuie sa faca fata inamicului, înainte de toate.
- Da, e adevarat, spuse Jacques Mérey, cu un sentiment de adâncă tristete, inamicul e în Franta. Si ce a decretat Adunarea în ce priveste inamicul? Pentru ca, acolo e adevarata primejdie.
- A decretat sa se proclame patria în pericol si ca înrolarile voluntare sa se faca în piata publica.
- Si ce se mai aude despre inamic?
- Se afla la Longwy si înainteaza spre Verdun.

Jacques Mérey ofta.

- Prieteni, spuse el, în împrejurari ca acelea în care ne gasim, fiecare trebuie sa-si cerceteze propria constiinta si sa se întrebe ce are de facut. Desigur, toti tine rii, toti cei care pot tine o arma în mâna, toti cei ce nu pot servi Franta decât cu arma în mâna, trebuie sa ia armele. Dar, înainte de toate, noi avem o Adunare Nationala curajoasa si credincioasa, trebuie sa ne bizuim pe ea cu nadejdea în salvarea patriei. Ce pot sa va spun mai întâi de toate este ca Franta nu va pieri. Sunt convins ca Franta, prieteni, este natiunea aleasa de Dumnezeu, fiindca el a pus în Franta cel mai nobil dintre sentimentele ce poate exista în inima omului, dragostea de libertate. Franta este farul care lumineaza întreaga lume.

Acest far a fost aprins de cei mai mari oameni pe care i-a dat secolul al XVIII-lea: Voltaire, Diderot, Grinim, d'Alembert, Rousseau, Montesquieu, Helvetius. Nu s-au nascut atâtea si atâtea remarcabile genii pentru ca trecerea lor pe acest pamânt sa fie inutila si urma lor stearsa. Tunurile Prusiei pot da peste cap zidurile de aparare ale oraselor noastre, ele nu vor rasturna însa Enciclopedia. Ramâneti bun i francezi si lasati-i Providentei grija de a conduce evenimentele.

- Bine, strigara mai multe voci, dar trebuie totusi ca cineva sa ne îndrumeze. Noi nu va cerem decât un sfat, nu ne puteti refuza.
- Bunii mei prieteni, spuse doctorul, daca în ultima vreme as fi locuit la Paris, daca as face parte din Adunarea Nationala, daca as fi urmarit cu ochii si cu gândul tot ce s-a petrecut în urma cu patru sau cinci ani în Franta si în strainatate, poate as fi fost în stare sa va fiu de folos, v-as fi putut spune ce aveti de facut, voi, cei din provincie, în aceste teribile împrejurari în care ne aflam din cauza prostiei, a relei credinte si a tradarii regalitatii. Dar eu nu sunt decât un biet medic, fara nici o pretentie la viata publica si rog Providenta sa nu ma abata din drumul meu si sa ma lase în mijlocul vostru pentru a va face putinul bine pe care sunt chemat sa-l fac.

- Dar dumneavoastra, domnule doctor, ce veti face acum? întreba multimea.

- Ce am facut si pâna acum, adica sa continui misiunea mea pe pamânt, sa va sustin în slabiciunile voastre, sa va vindec bolile. Orbit de visurile tineretii mele si de iluziile necugetate ale sperantei, am crezut mai întâi ca am fost nascut pentru lucruri mari si ca locul meu a fost însemnat în mijlocul cataclismelor pe care revolutiile urmau sa le impuna societatii. M-am înșelat. Ca Iacob m-am luptat cu înșelul si sunt ostenit de atâta lupta. M-am gândit o clipa ca omul poate fi rivalul naturii si ca la fel ca natura poate sa creeze singur. Naturii i s-a facut mila de nimicia mea, m-am luat asa cum un sculptor sublim ia un ucenic si mi-a dat sa-i desavârsesc opera începuta.

Asta e tot, mi-a platit munca, daca nu cu satisfactia orgoliului, cel puțin cu fericire. Slava lui Dumnezeu!

Aceste vorbe provocara nu numai o mare uimire dar si o adâncă tristete, câtiva dintre cei care pareau a fi capetenile acestei adunari schimbarea câteva cuvinte între ei, apoi facura semn sa-i lase pe doctor sa treaca.

Dar unul din ei, asezându-i-se în drum, îi zise:

- Daca dumneavoastra nu va cunoasteti valoarea, domnule Mérey, noi o stim si nu vom îngadui ca un om cu stiinta si patriotismul dumneavoastra sa ramâna strain si pierdut într-un orasel ca al nostru, atunci când se pe trec evenimentele cele mai grave

pe care istoria unui po por a cunoscut-o vreodata, dusmanul este în Franta, dusmanul este mai ales la Paris, Franta are nevoie de toti fiii ei si nu trebuie sa se spuna ca a fost pagubita de unul din cei mai demni dintre ei. Acuma duceti-va, domnule Jacques Mérey, mâine veti mai auzi de noi.

Se dadu la o parte, facându-i loc sa treaca si doctorul se întoarse acasa. Era nerabdator sa o revada pe Eva. Se despartise de ea cu o seara înainte, fiindca plecase în zori si nu vruse sa o trezeasca.

Eva îl astepta la poarta gradinii.

- Îmi ieseai înainte, draga mea? O întreba Jacques Mérey.

- Simteam ca te apropii, apoi deodata te-ai oprit, nu-i asa?

- Oh, nu eu m-am oprit, m-au oprit oamenii cumsecade din Argenton ca sa-mi ceara sfaturi asupra celor ce au de facut. Iar eu le-am spus ca trebuie sa ma lase sa ma întorc degraba lânga Eva mea.

- Ei bine, tot asa si eu m-am oprit acolo unde eram, pentru ca eu si facusem câtiv a pasi ca sa te întâmpin.

- Dar atunci când oamenii nu s-au mai împotrivit sa ma întorc?

- M-am simtit ridicata de la pamânt si am alergat.

- Vino, scumpa Eva! Îi spuse, luând-o de mijloc, avem de vorbit ceva serios...

Si o conduse sub leaganul de tei.

* * *

În timp ce doctorul statea de vorba cu Eva, împartasindu-i dragostea, oraselul era într-o agitatie crescândă, întetita si de alegerile la noua Adunare, adica la Conventia Nationala.

Alegerile aveau loc la Chateauroux.

La Argenton, activau ca si în alte parti cele doua partide:

Partidul regelui.

Partidul poporului.

Cei care i se adresau si care îi cereau sfatul lui Jacques Mérey faceau parte din partidul poporului si stiindu-l totodata un medic savant, un prieten al saracilor, un dezinteresat, se gândeau ca atâtea calitati nu puteau fi decât meritele unui bun cetatean si de aceea erau gata sa-i urmeze sfaturile în toate privintele.

Dar Jacques Mérey, constiincios înainte de toate, absorbit aproape de sapte ani de opera lui, traind complet retras de framântarile publice, nu mai era la curent ca situatia politica a Frantei, ca sa le poata da un sfat judicios.

Era si la acea vârsta când barbatul, daca iubeste, iubeste din toate puterile fiinte i lui, fara alta preocupare, decât aceea a stiintei, la vremea când toti barbatii se risipesc si se daruie la tot pasul, pastrase în el dragostea care se aprinde în adolescenta si care straluceste cu toata forta în primavara vietii la limitele careia tocmai ajunsese, când Eva, asemeni unei flori care se deschide, unui fruct care se coace, trandafir si piersica totodata, începuse sa se coloreze si sa se contureze sub ochii lui, mai întâi îi retinuse privirile, apoi toate gândurile.

Jacques Mérey crezuse ca face o simpla experienta stiintifica si rezultatul fusese o experienta de dragoste ? si, când Joseph îi vorbise despre acei parinti necunoscuti care puteau sa i-o ceara înapoi într-o buna zi, când îi aratase acea moneda de aur a carei jumatate ramânea amenintatoare în mâinile lor, își imaginase pentru o clipa cum ar fi viata lui fara ea si, gata sa tipe de disperare, în fata unei atât de profunde suferinuri, își luase capul între mâini murmurând cele doua cuvinte care izbucnesc în clipa durerii chiar si din inima ateilor:

- Doamne! Doamne!

Si tocmai când se întorcea acasa, framântat de marea emotie care îl încercase, îl oprisera oamenii din Argenton ca sa-i propuna sa lase deoparte aceasta dragoste care însemna însasi viata lui si sa se ocupe de problema de nerezolvat care se numeste Progresul si de acea zeita, mereu trecatoare care se numeste Libertatea.

Înainte de a o fi vazut pe Eva, poate ar fi ezitat. Dar dupa aceea, era cu neputinta.

Aceasta fata abia femeie, nu era în egala masura si fiica si iubita lui? S-au vazut oameni care simt nevoia sa iubeasca, sa se ataseze în singuratatea lor de o insecta, de o pasare, de o floare, cu atât mai mult, el își legase viata, cu o dragoste

de neînvins, de femeia care fara el nici nu ar fi existat. Gasise sipetul gol. Pusese aici întreaga comoara a tineretii, a inteligentei si a frumusetii. Acum sipetul era numai al lui si putea fara teama si fara remuscari sa-l tina Tânga inima. Si tocmai asta facea Jacques Mérey jurând Evei ca nu se va desparti de ea niciodata. În clipa când facea acest jurământ, de afara se auzira sunetele ascutite ale trompetei lui Basile, care dupa aceea anunta cu voce tare si cu ton oficial cucerirea palatului Tuileries de catre popor, arestarea regelui si încarcerarea lui la Temple.

Capitolul XVI Starea Frantei

Locuitorii din Argenton care nu intrasera niciodata în gradina doctorului si nu cu nosteau misterele pomului stiintei, ale leaganului de tei si ale grotei, nu înțelegeau nepasarea doctorului pentru treburile publice.

Într-adevar, daca vreun om daduse în viata lui dovezi de ura împotriva nobilimii si dovezi de devotament pentru clasa oprimata, acest om era chiar el. Refuzul ferm de a-i asista pe cei bogati, refuzul ferm de a primi ceva pentru îngrijirile date saracilor, graba cu care alerga la primul apel al bolnavului nevoias, fie ziua, fie noaptea ? iata ce gasisera totdeauna la el când veneau sa-i bata la usa. Si atunci când, pentru prima oara în numele mamei tuturor, în numele acestui lucru sfânt care se numea patria, se facea apel la cetatean, omul se ascundea dupa paravanul savantului si filantropul disparea.

Aceasta biata Franta avea totusi mare nevoie de concursul tuturor fiilor ei. Tot atât de cita avea si omenirea.

Si, într-adevar, în 1791 Franta se aratase lumii întinerita si purificata, pareea sa da teze de la suirea pe tron a lui Ludovic al XVI-lea, când își aruncase în canalele de la Marly mantia dezonorata de catre Ludovic al XV-lea. Lumea noua o binecuvânta de parca ar fi contribuit la descatusarea ei. Lumea veche era îndragostita de ea, din toate statele tiranice ? si în 1791 tirania domnea peste tot, ? voci gemânde o implorau oriunde si-ar fi întins mâna catre popoare, popoarele atât de parasite si atât de nefericite i-ar fi strâns-o, oriunde si-ar fi pus piciorul, ea ar fi fost primita în genunchi!

Franta era trinitatea sublima ? a justitiei, a ratiunii si a dreptatii!

Caci la acea epoca Franta neîmbratisând violenta, Europa nu îmbratisase ura.

De fapt ce vroia Franta din 1791? Înlauntru ? libertatea si pacea pentru ea. În afară, pacea si libertatea pentru celelalte natii.

De altfel, ce spunea Germania oare aplauda fiecare pas facut de Franta? ? "Oh! Dă-aca Franta ar veni!"

Care alta mână, decât mâna Suediei scria pe masa succesorului marelui Gustav ? "În nici un caz razboi cu Franta"?

Caci la epoca aceea fiecare stia bine ca actionând pentru ea, Franta actiona pentru întreaga omenire!

Toata ambitia ei se limita sa-si recapete Liège si Savoia, dupa provincii ale Frantei unde se vorbea aceeasi limba cu a ei.

De la celelalte puteri nu vroia nimic, nici sa ia, nici sa accepte.

Astfel, în 1791 își salta capul, avea sentimentul puternicei si fecunde sale puritati.

Stia bine ca prin aceasta dragoste a popoarelor atragea asupra ei ura capetelor în coronate. Dusmaniile importante porneau dinspre Rusia, Anglia si Austria.

Caterina, careia Diderot îi spunea Caterina cea Mare, careia Voltaire îi spunea Semi ramida Nordului, aceasta stea polara care, pentru ca sa lumineze trebuia sa se substituie soarelui lui Ludovic al XIV-lea, Caterina, Mesalina rusa, care, întrecându-o pe Mesalina romana, îl asasinase pe Claudius al ei, Caterina care prin barbarul Suvorov savârsise masacrele de la Ismail si Raya, Caterina care întrecându-o si pe Pasi phae avea, dupa teribila expresie a lui Michelet, o armata de amanti, Caterina, prapastie nesatioasa care nu spunea niciodata: Destul! Caterina, în ziua cuceririi Bastiliei, primise o palma în plin obraz.

Tirania avea sa cunoasca în sfârșit o bariera.

De aceea Caterina îi scria lui Leopold sa-l întrebe cum de nu razbuna insultele ziln

ice aduse sorei sale Marie-Antoinette.

De aceea trimisese înapoi, fara sa o deschida, scrisoarea prin care Ludovic al XVI-lea o anunta ca accepta Constitutia.

Anglia, reprezentata de ministrul ei Pitt ? pentru ca regele îi era nebun si printul de Galles beat ? se bucura din plin de tot ce se petrecea în Franta. Domnul Pitt îi ura pe francezi cu toata forta renumitului sau geniu, pentru ca Franta luase parte la lupta pentru independenta Americii, Cu un ochi pe harta Indiei, cu celalalt pe capitala Frantei, Pitt socotea pierderile provocate de coloniile franceze si progresele pe care le facea revolutia. Regina se temea într-atât de el încât, cu câteva zile înainte de 10 august, o trimisese pe doamna de Lamballe sa-i ceara scuze în numele ei. Nu vorbesc despre asta, spunea ea, sa nu mi se faca rau.

Austria era la fel de bolnava ca Franta si mai bolnava înca daca ne gândim ca tarile despotice sunt limitate a fi ceea ce sunt suveranii lor. Austria era guvernata de batrânul print de Kaunitz, care avea optzeci si doi de ani si de împaratul ei Leopold, care avea patruzeci si patru. Chemat la împaratie cu un an înainte, el îsi transportase de la Florenta la Viena haremul italian. Simtea ca, epuizat de atâta desfrâu, nu mai avea decât câteva luni de trait si, cu afrodisiace preparate chiar de el, îsi scurta lunile în zile. De altfel, boala lui era a regilor care-si uita grijile tronului în abuzurile placerii, de aici doamna de Pompadour, doamna du Barry, Parcau-Cerfs, de aici cele trei sute de calugarite ale lui Petru al III-lea al Portugaliei, de aici capriciile gomoriene ale lui Frederic, de aici amantii lui Gustav, de aici, în fine, cei trei sute cincizeci si patru de bastarzi ai lui August de Saxa, carora istoria, ipocrita cum e, n-a gasit de cuviinta sa le semnaleze nasterea, dar pe care îi numara unul câte unul cronica, aceasta batrâna guraliva care se uita prin toate gaurile cheilor, fie ele de la Tarskoie-Selo, de la Windsor, de la Schönbrunn sau de la Versailles.

În preajma lui Kaunitz si a lui Leopold exista tânarul Metternich, cea mai mare inteligenta a epocii, care nu voia sa declare razboi Frantei si care îsi rezuma politica în acea imagine pe deplin realista: "Lasati revolutia franceza sa se descurce singura."

Pe lângă acesti dusmani din afara, oare nu-si dadusera înca pe fata planurile, trebuiau adaugati dusmanii dinlauntru.

Întâi regele.

Si aici sa ni se permita o mica abatere de la subiect.

Cum se face ca regii, în loc sa domneasca pur si simplu dupa dorintele popoarelor lor, actioneaza împotriva acestor dorinte si când sunt încoltiti, cheama strainatatea în ajutor?

Fiindca pentru ei poporul lor este strainatatea, iar strainatatea familia.

Sa-l luam de exemplu pe Ludovic al XVI-lea, fiul unei printese de Saxa, de la care mostenise lenea si obezitatea apatica, în vinele sale nu curgea decât o treime de sânge frantuzesc, fiindca el însusi descindea dintr-un print care se casatorise cu o straina. Or, el se casatoreste la rândul lui cu Marie-Antoinette ? Austria si Lorena ? iata-ne pe tronul Frantei cu doua sesimi de sânge francez, doua sesimi de Saxa, o sesime de Austria si o sesime de Lorena.

Cum ar fi putut birui sângele francez? Cu neputinta! Astfel, la ajutorul cui a recurs Ludovic al XVI-lea în lupta sa politica împotriva Frantei? ? La al cumnatului din Austria, la al cumnatului de la Neapole, la al nepotului din Spania, la al varului din Prusia, cu alte cuvinte, la familia lui.

Istoricii si chiar culegatorii de legende au fost rareori drepti cu Ludovic al XVI-lea.

Culegatorii de legende erau aproape toti din servitorimea regelui.

Istoricii sunt aproape toti din partidul Republicii.

Sa faci parte din partidul posteritatii ? este dreptul romancierului.

Regele primise de la ducele de la Vauguyon o educatie iezuita care modificase în rau inima lui cinstita, mostenita de la tatal si de la mama sa. Niciodata ceea ce-i ramasese din aceasta lealitate straveche nu-i îngaduisese sa înțeleaga planul domnului de Kaunitz si al reginei, sa distruga revolutia prin revolutie, în realitate, regele nu iubea pe nimeni, nici pe copiii lui, pentru ca se îndoia de paternitatea lor, nici pe regina pentru ca se îndoia de dragostea ei, cu toate astea, regina era singura persoana care avea asupra lui o oarecare influenta. Singura din famil

ie, bineînțele.

În schimb, era cu totul sub dominația preoților. Influenței lor trebuiesc atribuite jurămintele depuse și revocate, falsitatea sa în prefacatoria constituțională, în sfârșit, minciunile lui politice.

El era tot regele din 1788. Caderea Bastiliei nu îl învățase nimic, 1789 era pentru el tot o insurecție și 1792 un complot al ducelui de Orleans.

Niciodată nu vru să admită poporul că pe o majestate egală cu majestatea sa regala. Pentru el dreptul divin întrecea dreptul poporului și lua drept o mare insultă faptul că, la 13 septembrie 1791 președintele Thouret care îi prezentase Constituția spre acceptare, văzându-l că sta pe scaun, se așezase și el.

Chiar în acea seară Domnul de Goguelat plecă la Viena cu o scrisoare a regelui pentru împărat.

Din acel moment francezii erau nu numai străini, ci inamici și împotriva lor era chemată familia.

Și iată în ce încurcatură îl arunca pe Ludovic al XVI-lea educația iezuită. Și principala, trebuia pe de o parte să anunțe tuturor regilor Europei adeziunea lui la Constituție, iar pe de altă parte să anunțe Austriei protestul lui împotriva aceleiași constituții.

S-ar putea scrie o poveste destul de ciudată, din păcate lipsesc documentele, este povestea confesionalului lui Ludovic al XVI-lea, Badica a unei inimi bune, a unui suflet cu desăvârșire cinstit în lupta cu îndârjirea clericală. Richelieu spunea că cei câțiva metri patrați ai alcovului Anei de Austria îi dădeau mai multă bataie de cap să îi guverneze decât îi dădeau tot restul Europei.

Regele putea spune că în Confesional conștiința lui ținea piept mai multor asalturi chiar decât orașul Lille. Numai că Lille rezistase ca un oraș loial. Conștiința lui Ludovic al XVI-lea se predase ca Verdunul.

Din nenorocire, în timp ce regele declara la Viena că poporul francez este dușmanul regelui, poporul francez se convingea puțin câte puțin că regele era dușmanul său.

Aceea însă pe care de multă vreme o privea ca pe vrăjmasa lui, era regina.

Sapte ani de sterilitate, despre oare nu se stia căruia motiv să fie atribuită, a tăta timp cât nu se cunostea infirmitatea regelui, prietenii ei exagerate cu doamnele de Polignac, de Polastron și de Lamballe, dintre care ultima cel puțin îi fusese credincioasă până la moarte, imprudentele cu Arthur Dillon și Coigny, diminetile exagerate și mai exageratele ei nopți petrecute în micul Trianon, generozitățile ei nebunești cu favoritele, care facuseră să i se spună Madame Deficit, opozițiile ei la Adunare în urma cărora i se spusese Madame Veto, acea vesnică preferință arătată Austriei în defavoarea Franței, acel orgoliu al Cezarilor germani care o împiedica să se încline, acel strigat continuu în asteptarea dușmanului, când către doamna Elisabeta, când către Doamna de Lamballe: "Sora mea Anne, nu vezi pe nimeni venind?" ? toate acestea facuseră din ea rusinea francezilor.

Veneau, veneau prusacii atât de doriți, atât de așteptați, veneau aducând cu ei teroarea pentru popor și speranța pentru regalitate. Veneau, cu manifestul ducelui de Brunswick în mână și începeau de la frontieră să-l pună în aplicare. Veneau, cavaleria austriacă se și afla în împrejurimile orașului Sarrelouis, ridicând primarii patrioți și pe republicanii cunoscuți. Apoi ulanii, ca să se distreze, le tăiau urechile și li le bateau în cuie pe frunte.

Știrea îi îngrozise pe parizieni când o citira în presa oficială. Dar spaima îi cuprinsese și mai mult când, fortând casa de fier de la palat luara cunostința de o scrisoare adresată reginei prin care i se anunța cu bucurie că tribunalele soseau în urma armatelor și că emigratii adunați pe lângă armata regelui Prusiei ? care și ocupase Longwy ? instruiau procesul Revoluției și pregăteau spânzurătorile destinate revoluționarilor.

După aceea începura să circule zvonurile care însoțesc de obicei marile catastrofe. Contrarevoluționarii, se spunea, ar fi avut ce ar fi avut cu Parisul, toți cei care luaseră parte la revoluție urmau să fie uciși. Dacă austriecii l-au izolat pe Olmutz pe La Fayette, care vruse să-l salveze pe rege, sau mai bine zis pe regină, ? și remarcăți că seducătoarea uzase succesiv de Mirabeau, La Fayette și Barnave ? cu atât mai mult vor lua măsuri împotriva celor treizeci de mii de persoane care navaliseră în Versailles să-l caute pe rege, împotriva celor douăzeci de mii

care îl adusesera pe rege de la Varennes, împotriva celor cincisprezece mii care invadasera castelul la 20 iunie și, în sfârșit, împotriva celor zece mii care îl cotorpiseră la 10 august.

Îi vor extermina, de la primul până la ultimul om.

Punerea în scenă se și hotărâse:

Într-o mare câmpie pustie ? în Franța nu exista așa ceva, dar pentru ca suveranii spusese: "Mai bine pustiuri decât popoare revoltate", va trebui să se facă rost de una ? și parizienii se gândeau la câmpia Saint-Denis, unde ar fi trebuit să ardă toată recolta, pomii, casele, ? se va ridica un tron cu patru laturi: una pentru Leopold, una pentru regele Prusiei, una pentru împărăteasa Rusiei și alta pentru Domnul Pitt. Pe aceste patru părți se vor ridica patru esafoade. Populația, turma fără valoare, va fi mânăta atunci la picioarele domnitorilor aliați. Aici, ca la judecata din urmă, vor fi separați cei buni de cei răi și răii (revolucionarii, binăntele) vor fi ghilotinați.

Dar, cu foarte mici excepții, revolutionarii însumau toată populația, ? cei o sută de mii de oameni care cuceriseră Bastilia, cei trei sute de mii care își juraseră fraternitate pe Câmpul lui Marte și toți cei care își pusesea cocarda tricoloră la ureche.

Iar cei care vedeau mai departe în timp își spuneau: "Vai! Nu va pieri numai Franța, dar va pieri gândirea Franței, vor fi sufocate din leagăn libertatea lumii, dreptul, justiția".

Și toate aceste amenințări care înspăimântau Parisul o desfătau pe regină.

Într-o noapte ? povesteste doamna Campan (oare nu poate fi banuită de iacobinism) ? într-o noapte când regină nu se culcase încă și când printre persfenele ferestrelor la ră deschise ale domnitorului urmărea trecerea nopții, după obiceiul ei, o striga de două ori pe doamna Campan, care dormea în camera ei. Doamna Campan îi răspunse. Regina, la lumina lunii, se străduia să citească o scrisoare, aceasta scrisoare îi anunța cucerirea orașului Logwy și marsul rapid al prusacilor asupra Parisului.

Regina socoti leghele, apoi zilele și, cu un oftat plin de satisfacție, spuse:

- Nu le trebuie decât opt zile și cu aceste opt zile vom fi salvați!

Dupa ce trecura cele opt zile prusacii erau încă la Longwy și regină în temnită la Temple.

Toate aceste întâmplări, al căror zvon ajunsese până la Argenton, îi îndemnasera pe oameni și partidului popular să-i ceară părerea doctorului Jacques Mérey.

Capitolul XVII Omul propune

A doua zi, pe la noua dimineață, când Jacques Mérey lucra în laborator și Eva cânta la orgă, se auzi apropiindu-se dinspre capatul strazii un freamat puternic.

Acest freamat nu avea nimic îngrijorător, pentru că se auzeau mai cu seamă strigăte de veselie.

Jacques deschise fereastra, arunca o privire în stradă și văzu o mulțime de oameni cu drapelul în mâini. În fața mergea muzica, iar în fruntea muzicii Basile cu trompeta lui.

Doctorul închise fereastra și-și relua lucrul.

Cam peste cinci minute i se pară că mulțimea se opri în fața casei.

Ușa laboratorului se deschise și în prag apară Eva, foarte palidă și foarte emoționată.

- Ce ai, dragă mea copilă? striga doctorul alergând spre ea.

- Oamenii astia, spuse ea, mulțimea, toată lumea asta a venit pentru tine, dragul meu.

- Cum pentru mine? întreba Jacques.

- Da. S-au oprit în fața casei. Și, asculta, trompeta lui Basile, vrea parca să anunțe ceva.

Și fără voie fata își astupa urechile cu mâinile.

Într-adevăr, trompeta lui Basile trâmbita melodia lui obisnuită, singura pe care o știa.

Apoi după sunetul trompetei i se auzi vocea clară și perfect cadentată:

- Se face cunoscut concetatenilor din Argenton, ca cetateanul Jacques Mérey a fost numit ieri deputat la Conventie.
- Traiasca cetateanul Jacques Mérey!
Si multimea striga în cor:
- Traiasca cetateanul Jacques Mérey!
În acea clipa se auzi un pas pe scara, Antoine aparut la rândul lui în usa si batând din picior pronunta cuvintele sacramentale:
- Centrul adevarului! Cerc al Justitiei!
Si numaidecât adauga:
- Toti oamenii adunati în strada îl asteapta pe doctorul Jacques Mérey.
Doctorul se uita la Eva.
- Trebuie sa te duci, spuse fata. Doctorul coborî si Eva îl urma tremurând. Se opri la usa de la intrare unde, de la înaltimea celor cinci-sase trepte putea sa cuprinda cu privirea toata strada.
La aparitia lui muzica intona melodia frateasca:

Unde poate fi mai bine...

Basile, care nu voia sa ramâna mut în mijlocul simfoniei universale, puse trompeta la gura si cânta melodia lui.
Tot acest vacarm se potoli si din nou se auzira strigatele: "Traiasca Jacques Mérey, deputatul nostru la Conventie".
Jacques Mérey întelesese. Deci asta îi anuntase patriotul care îl oprise din drum în ajun când, lasându-l sa treaca, îi spusese:
- Duceti-va, mâine veti avea vesti de la noi.
Numai ca din ajun el nu-si schimbase câtusi de putin parerea, protestele copilarilor ale Evei îl întariseră si mai mult în hotarârea luata.
Le facu semn ca vrea sa vorbeasca si toata lumea striga:
- Liniste!
- Prieteni, spuse, îmi pare nespus de rau ca nu ati vrut sa credeti nimic din ce v-am spus ieri. Hotarârea mea este aceeași si astazi. Va multumesc pentru marea cinste pe care mi-ati facut-o, dar nu sunt demn de ea si ma recuz.
- Nu ai dreptul, cetatene Mérey, se auzi o voce.
- Cum! striga doctorul, nu am dreptul sa fac ce vreau cu persoana mea?
- Omul nu-si apartine lui, el apartine natiunii! Raspunse cetateanul care vorbisese venind din ultimele rânduri în fata, ? si oricine va îndrazni sa sustina contrariul va fi declarat de mine cetatean nedemn.
- Eu sunt un filozof si nu un om politic, sunt medic si nu un legislator.
- Fie! Ca filozof ai meditat asupra maretiei si prabusirii imperiilor, ca medic, ai studiat bolile corpului omenesc, ca filozof ti-ai dat seama ca libertatea era tot atât de necesara spiritului ca sa traiasca si sa se dezvolte, ca aerul pentru plamâni, ca sa oxigeneze sângele si sa-l faca pe om sa respire. Când a început sa decada moralmente imperiul roman (si în imperii orice scadere morala prevesteste prabusirea totala)? Atunci când Cezarii s-au facut tirani. Spui ca esti medic? Si ce crezi oare ca este un popor daca nu o totalitate, supusa legilor individului? Numai ca individul traieste ani, iar poporul secole, dar în timpul acestor secole corpul social ca si corpul omenesc are bolile lui care trebuiesc îngrijite si de care trebuie vindecat, nu oricare legislator poate fi medic, dar oricare medic poate fi legislator. Cum a spus Cicero? ? când o parte din trup are cangrena, trebuie taiata ca sa salvezi restul. Accepta mandatul oferit, Jacques Mérey, ia-ti lanteta, bisturiul, ferastraul, este de lucru acolo pentru medici si mai ales pentru chirurgi.
- Ca medic chirurg, locul este ocupat, spuse Jacques Mérey, îl aveti acolo pe unul care stie grozav sa ia sânge, unul pe care-l cheama Marat. El singur va ajunge, sper.
- Marat nu ia sânge nici cu lanteta, nici cu bisturiul, nici cu stiinta, el ia cu toporul, eu am vorbit de un chirurg, nu de un calau.
- Când veti avea nevoie de mine acolo, relua Jacques cu tristetea omului care da un raspuns neîntemeiat unui argument puternic, ma voi duce, dar nu a venit încă momentul. Nu îl aveti pe Sieyès care e logica, pe Vergniaud care e elocinta, pe Robespier

re care e integritatea, pe Condorcent cu stiinta, pe Danton care e forta, Pieton care e lealitatea, Roland care e onoarea? Ce sa fac eu, un biet licurici în mijlocul unor asemenea faclii?

- Ti-ai face datoria, de la care lipsesti astazi, Jacques Mérey! Nu ai fost înzestrat cu o inteligenta superioara si cu o cultura considerabila, ca sa te îngropi într-un oras de provincie, în timp ce Parisul, creierul Frantei, lupta pentru libertate.

Ca sa câstigam aceasta lupta trebuiesc reunite toate capacitatile, nu vezi ca este o vointa providentiala care aduna la Paris toate mintile luminate de prin provincii? Adunarea Nationala a proclamat drepturile omului, Constituanta, ? suveranitatea poporului, îi mai ramâne Conventiei Nationale sa proclame ceva mare, poti sa fii unul dintre aceia care vor striga omenirii: "Franta este libera!" Si tu refuzi! Jacques Mérey, îti spun, treci pe lângă o glorie nemuritoare ca un orb pe lângă o cîrmă. Jacques Mérey, Franta putea sa te cinsteasca, ea te va disprețui, putea sa te binecuvânteze, dar te va blestema!

- Si cine esti tu de te îndârjesti sa-mi fortezi astfel vointa?

- Sunt colegul tau Hardouin, ales astazi, o data cu tine la Chateauroux si îmi facem o mare cinste sa stati alaturi de tine, sa-ti sprijin cuvântul, sau poate sa te combat.

- Ei bine, Hardouin, fii primul care sa ma ierti si cere iertare din partea mea celor care ne asculta, dar o cauza secreta, o cauza pe care nu pot sa v-o marturisesc, un motiv mai important decât toate cele pe care le-am invocat ma leaga de aceste locuri.

Hardouin urca cele câteva trepte care îl desparteau de Jacques Mérey.

- Cauza asta o cunosc, spuse el încet, apropiindu-se de urechea lui, iubesti, inimă slaba si îti sacrifici conștientii, țara, onoarea, pentru o dragoste absurda, baga de seama, dragostea asta este greșeala ta, Dumnezeu te va pedepsi pentru dragostea ta.

Dar, Jacques Mérey nu-l mai asculta. Cu ochii fixati pe un fel de poteca ce ducea direct din centrul orasului spre casa lui, vedea cuprins de neliniște ca vine un grup compus din patru inși, dacă totuși patru inși se pot numi grup, mergând doi câte doi, la oarecare distanță, unii de alții.

Cei doi care mergeau în față erau seniorul de Chazelay, caruia începuse să i se spună înălțimea sa domnului, însoțit de comisarul orasului, încins cu esarfa oficialității. Ceilalți doi erau Joseph braconierul si mama sa. Trebuie spus ca acestia din urmă aveau mai curând aerul, ca se lasau târâți decât ca mergeau de bunăvoie.

Pareau ca vin direct spre casa lui Jacques Mérey, pentru ca domnul comisar îl tot arăta seniorului de Chazelay cu degetul.

Cu o neliniște crescândă, doctorul îi vedea cum se apropie. Simtea ce simt animalele când adormea în aer furtună. Care porneste din cer senin, încarca aerul de electricitate si aduna tunetele deasupra capetelor.

Multimea i se dadu la o parte din calea comisarului de politie, murmurând la apariția seniorului de Chazelay.

Comisarul merse direct spre doctor.

- Cetățene Jacques Mérey, îi spuse, te somez, ? dacă nu vrei să-ți atragi pedeapsa prevăzută de lege în privința acelor care se fac vinovați de sechestrare de mișcări, ? s-o înapoiezi chiar în clipa aceasta, în mâinile cetățeanului Felix-Adrien-Prosper de Chazelay pe fiica lui Hélène de Chazelay, pe care o ții de șapte ani închisă în casa dumitale si care ți-a fost încredințată de Joseph Blangy si mama acestuia, ca să-i dai ca medic îngrijirile pe care le necesita starea sănătății ei.

Un strigăt sfâșietor izbucni din spatele doctorului. Era Eva care stând lângă ușa întredeschisă auzise somatia comisarului de politie.

Ar fi cazut jos lesinată dacă doctorul n-ar fi prins-o imediat în brațe.

- Asta este fata pe care ai încredințat-o acum șapte ani doctorului Mérey? îl întreba comisarul pe Joseph Blangy si pe mama acestuia, arătând-o pe Eva.

- Da, domnule, raspuns braconierul, cu toate ca e o mare diferență între idioata fără formă omenească si fără minte pe care a primit-o doctorul din mâinile noastre si ceea ce este astăzi domnișoara Eva.

- Nu o cheama Eva, ci Hélène, spuse seniorul de Chazelay.

- Doamne! striga doctorul, nu-i va rămâne nimic de la mine, nici macar numele pe care i l-am dat.

- Curaj, fii barbat! spuse Hardouin strângându-i bratul.

- Ah! Tu mi-ai purtat nenoroc! exclama Jacques Mérey.

- Te voi ajuta sa rezisti, raspunse Hardouin.

Apoi multimea începu sa murmure vazându-l pe doctor încremenit si pe fata cum se agata plângând de gâtul lui.

- Recunosc, spuse seniorul de Chazelay, ca îngrijirile pe care le-ati dat fiicei mele merita sa fie platite si sunt gata sa va numar suma pe care o veti cere pentru aceasta treaba care va face cea mai mare cinste.

- Oh! E demn de compatimire Cel care ofera bani în schimbul frumusetii, talentului si al inteligentei, spuse Jacques Mérey. Nu ati inteles ca ceea ce am facut eu nu s-a face pentru bani si ca numai ea singura poate plati?

- Sa va plateasca? Si cum asta?

- Îl iubesc, domnule! striga Eva.

Si tot ce avea în ea suflet, inima si pasiune Eva le puse în acest strigat.

- Domnule comisar, spuse seniorul de Chazelay, asta rezolva situatia, înțelegeti ca ultima si singura mostenitoare a unei case ca a noastra nu se poate casatori cu primul venit.

La aceasta insulta Jacques se cutremura si fruntea îi se încrunta de furie.

- Oh, prietenul meu, iubitul meu, implora Eva, iarta-l, nu cunoaste decât titlurile de noblete ale oamenilor, el nu stie ce este nobletea sufletului.

- Domnule, spuse Jacques cu demnitate, iat-o pe domnisoara Hélène de Chazelay pe care, în fata tuturor, o încredintez în mâinile domniei-voastre. Frumoasa, casta si curata, nu pot spune demna de a fi sotia unui rege, a unui print sau a unui nobil, dar demna de a fi nevasta unui om cinstit.

- Oh, Jacques, Jacques, ma parasesti! striga Eva..

- Domnule Mérey, stiti, ce v-am spus despre plata...

- Nu te parasesc deloc. Cedez în fata fortei, ma supun legii, ma înclin în fata familiei, te înapoiez tata lui tau.

- Destul, domnule! Întreaga populatie din Argenton s-a angajat sa-mi achite datoriile dumneavoastra, m-a numit membru al Conventiei.

- Cheama trasura, Blangy!

Braconierul facu un semn si o trasura de casa mare își facu aparitia, un lacheu pu drat deschise portiera. Jacques Mérey o sustinu, pe Eva sa coboare cele patru-cinci trepte care dadeau în strada, apoi, dupa ce o saruta pe frunte, o încredinta totalui sau, în fata multimei.

Acesta o sui lesinata în trasura si caii o pornira în galop. Scipion arunca o privire îndurerata spre doctor si se lua dupa trasura.

- Si el! Murmura Jacques Mérey.

- Si acum accepti, nu-i asa? întreba Hardouin. Focul geniului si flacara mâniei stralucira deodata în ochii lui Jacques Mérey.

- Da, spuse, accept. Si vai de regii care jura si își tradeaza jurământul! Vai de acei printi care se aliaza cu strainul împotriva tarii lor! Vai de acei seniori ai caror copii au primit stiinta noastra, viata noastra, dragostea noastra, pe care i-am scos din starea incerta ca sa facem din ei creaturi demne de a îngenunchea în fata lui Dumnezeu cu un crin în mâna si care drept multumire spun despre noi ca suntem primii veniti! Vai de ei!

- La revedere, Hardouin! Multumesc, cetateni electori, veti mai auzi vorbindu-se de mine, va promit, va jur!

Si cu un gest maret, luând cerul drept martor al jurământului facut, intra în casa si aici, departe de toate privirile, fara martori ai slabiciunii lui, se lungi pe jos hohotind si luându-si capul în mâini striga disperat!

- Singur! Singur! Singur!

Capitolul XVIII O executie în piata Carroussel

Sâmbata, 26 august 1792 diligenta de Bordeaux îl aducea în strada Bouloi pe cetateanul Jacques Mérey, deputat la Conventie.

O adâncă tristete plana asupra Parisului. Fără nici o îndoială, așa cum se vorbea de trei zile, Longwy fusese cucerit prin trădare și Adunarea Națională decretase imediat ca, oricare cetatean care într-un oras asediat ar vorbi despre capitulare, în urma confruntării cu martorii care ar fi auzit josnica propunere și da simpla a firmă a acestora, să fie executat fără altă formă de judecată. Suveranii aliați, în numele regelui Franței, la 24 august puseseră stăpânire pe Longwy.

Comuna din Paris, în care se și instaurase sentimentul Republicii, pretinsese Adunării crearea unui tribunal extraordinar și, în ciuda rezistenței lui Choudieu, care spusese: Se cere o închiștie, eu voi rezista până la moarte, în ciuda lui Thuriot, care strigase: Revoluția nu este numai a Franței, noi suntem răspunzători față de întreaga omenire, tribunalul extraordinar fusese votat.

Trebuie spus că în cele câteva zile care se scurseseră, situația nu se îmbunătățise. Valul de dolii care acoperea Franța apăsă din ce în ce mai mult, prusacii plecaseră din Coblenț la 30 iulie. Aveau cu ei o întreagă cavalerie de emigranți, domniile acestea erau prea mândre ca să facă serviciul la infanterie, ei vroiau grozav să-l salveze pe rege, dar numai calări pe cai. Această cavalerie însuma vreo nouăzeci de escadroane. La 18 august făcuseră joncțiune cu generalul austriac. Cele două armate, întărite de o sută de mii de oameni, încercuiseră și cuceriseră orașul Longwy.

Inamicul înainta spre Verdun.

La Fayette, republican în America, constituțional în Franța, La Fayette care nu se mîncase de la 1783, cu alte cuvinte de la independența Americii până la 10 august, adică până la caderea monarhiei franceze și pe care urma să-l găsim, fără ca el să fi făcut vreun pas, în 1830 același om care fusese și în 1792, își chemase armata să înainteze spre Paris pentru a desface actul de la 10 august, dar armata nu se clintise și el fusese obligat să fugă, tot așa cum mai târziu va trebui să fugă Dumouriez, cu care ar fi făcut pereche în istorie dacă austriezii, arestându-l și luându-l prizonier, nu i-ar fi dat ocazia lui Béranger să compună următorul vers:

Cătușelor de la Olmütz noi le stergem urmele...

Adunarea daduse un decret de acuzare împotriva lui La Fayette. Dumouriez urma să-l înlocuiască în armata din Est și în același timp în fruntea armatelor din Nord? Kellerman îl înlocuia pe Luckner.

Tot atunci se aflase și despre insurecția din Vendée.

La rasarit războiul pe față, războiul strain.

La apus, războiul tenebrelor, războiul civil.

Unul înainta spre celălalt și între ele Parisul.

Fără să mai socotim doi dușmani importanți: Preotul și femeia.

Preotul, inviolabil în această întunecoasă fortareată de stejar în spatele căreia se retrăgea și care se cheama confesionalul.

Femeia, îndoctrinită de preot, având ca armă de atac plânsetele și gemetele înabusite în perna.

- Ce ai? O întreaba barbatul.

- Bietul nostru rege întemnițat la Temple! Bietul nostru preot pe care vor să-l și lească să depună jurământ! Sfânta fecioară își acopera față, micul Isus plânge... Și patul devenea aliatul confesionalului.

Dar, din fericire, iată ariergarda din nord care înaintează. Un corp de treizeci de mii de ruși o porniseră în mars.

Comuna din Paris, mai legată de lume decât Adunarea, simtea conspirația contrarevoluționară cum se târaste din palat spre mănăstiri și clinici și spre închisori. Contrarevoluția racnea.

Fără o lovitură serioasă, Adunarea se simtea neputincioasă să respingă inamicul din afară și mai cu seamă inamicul dinăuntru.

Se înfricoșă.

Recurgând la o formulă de mijloc, în locul acelei lovituri serioase pe care o visa Comuna, decretase o mare demonstrație.

- Dar ce mai vor republicanii? Spuneau constituționalii cu lacrimile în ochi, elvețienii sunt morți, Tuileries fulgerat, de tron s-a ales praful, regele e închis la

Temple, regalistii sunt în închisori. Măine va avea loc sarbatoarea ispasitoare a lui 10 august si chiar în seara aceea va fi executat ? în fata la Tuileries ? bunul Laporte, acel credincios servitor al regelui care venise la Adunarea Nationala sa l e spuna în numele stapânului sau fugit, ca acest stapân nu jurase niciodata pe Constitutie decât obligat si constrâns si ca de aceea prefera sa paraseasca Franta decât sa-s i tina jurământul.

Era adevarat, cei o suta de elvetieni zaceau morti, dar masa regalistilor sta înarmata, gata sa actioneze, regele pierduse palatul Tuileries, pierduse tronul, își pierduse libertatea, dar, pierzând Tuileries, tronul si libertatea ? își pastrase Europa, dar rupând cu Franta, îi ramâneau aliati toti regii si toti preotii prieteni. Se faceau pregatiri pentru celebrarea apoteozei mortilor de la 10 august, dar, în seara în care se aflase de tradarea de la Longwy, regalistii se aratasera în grupuri în jurul manastirii Temple schimbând semne cu regele, urma sa fie executat Laporte, dar în timp ce se pedepsea valetul nevinovat, era lasat sa unelteasca dupa bunul sau plac stapânul vinovat.

"Istoria ? scrie Michelet ? nu a pastrat amintirea nici unui popor care sa fi intrat atât de adânc în moarte. Când Olanda, vazând pe Ludovic al XIV-lea la portile ei, nu gasi alta scapare decât sa se inunde si sa se înece, fusese într-o mai mica primejdie, pentru ca Europa era de partea ei, când Atena, vazând tronul lui Xerxes pe stânca de la Salamina si tara pierduta, se arunca sa înoate, neramânându-i decât apa drept patrie, ? ea fusese într-o mai mica primejdie; Atena era stapâna pe o flota puternica, organizata de mâna marelui Temistocle si în sânul ei nu exista tradarea, Franta era dezorganizata si aproape dizolvata, tradata, predata si vânduta."

Tocmai atunci, adica în dupa-amiaza lui 26 august, Jacques Mérey ajunse la Paris si se lasa condus la hotelul Nantes, care își înalta cele cinci etaje în piata Carroussel.

Începu sa-si revizuiasca tinuta dupa o noapte si doua zile de mers cu diligenta. Intentia lui era sa faca de îndata o vizita celor doi prieteni ai sai, Danton si Camille Desmoulins.

Danton era cel care, ca avocat la Consiliul regelui, obtinuse pentru pacientul sau Basile pensia viagera care uimise populatia din Argenton.

Dar, dupa ce își revizuisese tinuta si era gata sa iasa pe usa, fara voia lui se apropiu de fereastră si vazu ca foarte aproape de hotel se oprise o trasura vopsita în rosu, tragând un mecanism vopsit în aceeasi culoare.

Doi oameni cu bonete rosii, îmbracati în haine scurte, stateau pe prima bancheta a trasurii.

O cabrioleta venea în urma. Din ea coborî un barbat îmbracat în negru.

Revolutia nu schimbase nimic în vestimentatia lui: purta cravata alba, ciorapi de matase si era pudrat. Parea cam de saizeci si cinci, saizeci si sase de ani.

Acesta era Monsieur de Paris, altfel spus calaul.

Cei doi oameni în haine scurte si bonete rosii erau ajutoarele lui.

Trasura se departa. Monsieur de Paris ramase sa supravegheze înaltarea ghilotinei.

Jacques Mérey încremenise la fereastră. Auzise multe despre noua inventie a d-lui Guillotin si avusese chiar o discutie cu celebrul Cabanis despre durerea mai mult sau mai putin mare pe care trebuia sa o cauzeze sectionarea vertebrelor si despre continuarea vietii la decapitati.

Nu fusese deloc de aceeasi parere cu Domnul Guillotin, care pretindea ca oamenii care ar avea de-a face cu masinaria lui s-ar alege numai cu o senzatie usoara de raceala pe gât, sustinând ca nu avea decât o grija si anume, ca moartea prin ghilotina ar fi atât de blândă, încât va face sa creasca numarul sinucigasilor si ca el, Domnul Guillotin, nu ar mai sti cum sa scape de batrânii satui de viata, care ar tine neaparat sa sfârseasca cu ajutorul noii inventii.

Jacques Mérey nu putea sa coboare ca sa examineze de aproape instrumentul fatal care se înalta sub privirile lui, dar putea sa îl invite pe Monsieur de Paris sa urce la el si astfel sa aibe din partea unui specialist toate lamuririle pe care dorea sa le Obtina despre inventia si îmbunatatirile operei filantropice oare, neputând aduce francezilor egalitatea în fata vietii, le adusesese macar egalitatea în fata mortii.

Si cum începuse sa cada o ploaie marunta care-i putea servi de minune intentiile, îi spuse omului îmbracat în negru:

- Domnule, nu este neaparata nevoie sa stati afara, sa va ude ploaia, ca sa urmariti ridicarea masinariei dumneavoastra, veniti sus la mine, veti vedea tot atâta de bine ca din piata si veti fi si la adăpost. De altfel, cum stiu ca sunt eti un om cultivat, întrucâtva chiar medic, vom discuta sincer despre arta noastra comuna, caci si eu sunt medic plin.

Monsieur de Paris, dându-si seama dupa aspect si felul de a vorbi ca avea de-a face cu un om serios si cumsecade, saluta si dând un ultim ordin ajutoarelor, se îndrepta spre scara laterala ce ducea spre etaje.

Jacques Mérey îl astepta pe omul îmbrăcat în negru lângă usa întredeschisa, ca sa-i arate astfel locul unde era asteptat.

Calaul intra.

Toata lumea stia ca domnul Sanson-calaul era un om foarte distins.

Jacques Mérey îl primi si se purta ca atare.

Dupa primele complimente schimbate îi spuse calaului:

- Domnule, am cunoscut pe vremuri un foarte îndemânatic practician care se ocupase mult cu aceeasi problema înaintea domnului Guillotin pe care l-a facut celebru.

- Ah, da ? spuse Sanson, vreti sa vorbiti de doctorul Louis, nu-i asa? Cel care din mila regelui era medic.

- Întocmai, spuse Jacques, am studiat pe vremea lui si i-am fost elev.

- Ei bine, domnule, relua Sanson, pot sa va dau despre doctorul Louis si despre încercările lui toate informatiile pe care le doriti. Într-o zi ne-a convocat la ora patru dimineata în curtea azilului Bicêtre. Fusese ridicat un instrument în genul acestuia si trei cadavre chiar din noaptea aceea asteptau experienta la care trebuiau sa fie supuse. Pentru prima oara vedeam cum actioneaza cutitul ghilotinei pe care eu însumi îl puneam în miscare, caci, sa stiti, domnule, ajutoarele mele fac totul, mie nu-mi ramâne decât sa desprind inelul din cuiul care tine cutitul suspendat si sa-l las sa alunece în lacas, cum veti putea de altfel sa vedeti foarte curând, ? daca veti dori sa asistati la executia nefericitului Laporte, ? aici sunt eti admirabil plasat.

- Da, domnule, este exact ceea ce voi face, raspunse Jacques Mérey si aceasta numai din punctul de vedere al stiintei, caci va rog sa ma credeti, nu aprob de fel cruzimea, dar sa revenim la instrumentul doctorului Louis, caruia dupa cât e îmi mai aduc aminte, i se spunea într-un timp mica Louisette. Cred ca experienta de care vorbiti nu i-a fost favorabila.

- Cu alte cuvinte, domnule, primele doua executii au reusit de minune. Capetele s-au desprins de cadavre întocmai cum s-ar fi desprins la oamenii vii, dar a treia n-a mai reusit.

- Se defectase cumva mecanismul sau avea vreo greseala de constructie? Într-adevar trebuia doctorul Mérey.

- O greseala de constructie la cutit si nu la mecanism, domnule. Cutitul cadea drept, ceea ce n-ar fi constituit o piedica daca ar fi fost ajutat de o masa de plumb ca aceea care îl împinge pe cel de astazi.

- Ah! Înțeleg! spuse Jacques Mérey, doctorul Guillotin a fost cel care a inventat taisul oblic si ca Amerigo Vespucci l-a detronat pe Cristofor Columb.

- Nu, domnule, nu, lucrurile nu s-au petrecut chiar asa, regele, iertat i-ma, este o veche obisnuinta, ? cetateanul Capet voiam sa spun ? care se ocupa de mecanica, nu a vrut sa vada masina doctorului Louis, ci doar sa-i fie descris a si atunci i se prezenta un desen exact, pe care-l examina cu atentie, apoi deodata, luând o pana, spuse: "Aici este defectul". Si trase pe fier acea linie savanta care din patrat deveni triunghiular. Doctorul Guillotin l-a cautat pe doctorul Louis cu desenul regelui, ? pardon, al cetateanului Capet si cum doctorul Louis era pe atunci foarte necajit ca inventiei sale i se zicea Mica Louisette, neavând deloc nevoie de asa ceva, pentru reputatia sa, îl autoriza pe confratele sau ? doctorul Guillotin ? sa faca masinii toate modificarile convenite si chiar sa o boteze cu numele lui. Iata cum doctorul Guillotin a devenit autorul acestui instrument de supliciu care coboara profesiunea noastra la nivelul celor mai modeste profesii mecanice, deoarece acum, ca sa tai capul unui condamnat, e vorba doar sa desprinzi un inel dintr-un cui si nu mai e nevoie nici de forta, nici de îndemânare ca pe timpul când se desprindea capul cu sabia.

- Si va pare rau dupa timpurile acelea? întreba Jacques Mérey.

- Da, domnule, cu sabia în mâna, noi eram cei care faceam dreptate, pe când asa, cu sf oara în mâna, nu mai suntem decât niste calai. Dumneavoastra sunteti tânar si aveti viit orul înainte, eu sunt batrân si-mi pare rau dupa vremurile trecute, fiul meu, care e primul meu ajutor si care are patruzeci si doi de ani, s-a deprins numaidecât, ne potul meu, care are doisprezece, nu-si va mai aminti de nimic si va face treaba ca si cum niciodata n-ar fi fost altfel.

- Dar, spuse Jacques Mérey, scuzati-mi indiscretia, domnule, parca priviti cu tris tete pregatirile acestei executii.

- Da, domnule, aveti dreptate. Va cer iertare ca nu va spun cetatean si ca nu va tutuiesc, dar, cum puteti vedea si cum v-am spus-o si eu adineauri, sunt batrân s i nu voi mai avea timp sa ma dezbar de vechile obiceiuri.

Da, executia aceasta ma întristeaza mult, pot sa v-o marturisesc asta dumneavoastr a, domnule, ca îmi pareti a fi un filozof, noi suntem, vreau sa spun toata familia noastra, vechi slujitori ai regalitatii, la vârsta mea e foarte greu sa schimb st apânul si sa devin valetul poporului.

- Dar daca puteti sa va delegati fiul pentru executia din seara aceasta, de ce o faceti tot dumneavoastra?

- Desi domnul Laporte nu e nici mare senior, nici nobil, e totusi un om eminent, care si-a servit regele cu credinta, as simti ca lipsesc de la datorie, neasistân d eu însumi la ultimele lui clipe, poate are vreo misiune suprema sa-mi încredinteze , vreun secret important sa-mi spuna, i-as lipsi pe esafod si, cu toate ca nu st iu daca voi coborî viu de pe platforma ? într-atât ma simt de slabit ? am convingerea ca e de datoria mea sa îl însotesc, în seara casatoriei mele, sunt de atunci patruzeci si patru de ani, tocmai când ne pregateam fericiti sa dansam, o ceata de tineri n obili care se întorceau de la vreo petrecere, vazând primul etaj pe care îl ocupam lum inat ca de sarbatoare, au urcat si au întrebat de stapânul casei.

M-am înclinat adânc, înaintea lor, asteptând respectuos sa binevoiasca sa-mi spuna motiv ul vizitei.

- Domnule, mi-a spus cel care parea însarcinat sa vorbeasca în numele celorlalti, su ntem, cum puteti vedea, nobili de la Curte, ni se pare prea devreme sa ne întoarce m pe la casele noastre, avem impresia ca sarbatoriti ceva, vreun botez sau o cas atorie? Va asiguram ca nu vom purta ghinion nici copilului si nici miresei.

- Domnule, i-am raspuns eu atunci, ar fi o mare onoare pentru noi, dar ma îndoiesc ca ne-ati mai face-o dupa ce veti afla cine sunt.

- Cine sunteti? M-a întrebat.

- Eu sunt Monsieur de Paris, le-am raspuns.

- Cum! spuse unul dintre ei care pâna atunci nu vorbise, cum, domnule, dumneavoast ra sunteti cel care decapiteaza, care spânzura, care trage, pe roata, care sfârâma b rate si picioare?

- Adica, domnule, sa ne înțelegem, ajutoarele mele fac toate astea, când este vorba de plebe si de criminalii de rând, dar daca, din întâmplare. - Nefericitul este un mar e senior ca dumneavoastra, domnilor, de exemplu, îmi fac o cinste din a îndeplini eu însumi toate aceste treburi.

Si dupa douazeci de ani ne-am regasit fata în fata pe esafod, eu si acel tânar, m-am tinut de cuvânt, l-am executat eu însumi si l-am facut sa sufere cât mai puțin. Era b aronul de Lally-Tollendal.

Jacques Mérey se înclina, admira acea constiinciozitate cu atât mai mult cu cât Sanson e ra foarte palid si când vazu aparând primele baionete la poarta Carrou-sselului, i s e paru, ca îi vine rau.

Doctorul îi oferì un pahar de vin.

- Multumesc, domnule, îi spuse, daca vreti sa-mi fa ceti cinstea sa ciocniti cu mi ne.

- Cu placere, raspunse doctorul, dar cu conditia sa acceptati toastul meu, orica re ar fi el.

- De acord, domnule, este foarte puțin fata de cât va datorez pentru marea cinste pe care mi-o faceti.

Jacques Mérey suna, ceru o sticla de Madera si doua pahare.

Le umplu pâna la jumătate, îi oferì unul calaului si, ciocnind spuse:

- Pentru abolirea pedepsei cu moartea!

- Oh! Din toata inima, domnule! spuse Sanson.

Dumnezeu m-ar cruta astfel de tristele zile pe care le prevad.

Cei doi oameni ciocnira din nou paharele si le golira dintr-o data.

- Acum, spuse calaul, ar fi indiscret din partea mea daca as întreba care este numele. Barbatului care a bine voit sa ciocneasca paharul cu mine?

- Ma numesc Jacques Mérey, domnule si sunt deputat la Conventie.

-? Ah, domnule, lasati-ma sa va sarut mâna, caci dupa câte am înțeles, dumneavoastra nu veti vota condamnarea la moarte a bietului nostru rege.

- Nu, pentru ca eu cred cu tarie ca nici un om nu are dreptul sa ia ce nu a dat, ceea ce nu poate sa dea înapoi: viata! Dar Voi cere pentru el pedeapsa cea mai grea, în afara de pedeapsa cu moartea, caci acest baron de Lally, despre care mi-ati vorbit adineauri si pe care l-ati executat, era, în comparatie cu omul care a vrut sa predea Franta strainatatii, mai curat ca lacrima. Duceti-va, domnule, îndepliniti-va functia dumneavoastra teribila si sa nu uitati, oricând veti trece prin aceasta piata, ca la primul etaj al hotelului Nantes locuieste un filosof care va este recunoscator pentru ca plângeti victimele pe care trebuie sa le executati, pentru ca-i spuneti lui Ludovic al XVI-lea "regele" si nu Capet, pentru ca ziceti "domnule" si nu "cetățene" si ca acest filosof este gata sa va strângă mâna ori de câte ori i-o veti întinde pe a dumneavoastra.

Sanson se înclina cu demnitatea unui om care crescuse în proprii sai ochi si iese. În adevar, trupele comandate pentru executie începusera sa invadeze piata Carroussel si formasera un careu în jurul esafodului, îndepărtând multimea si creând un spatiu gol între spectatori si masinaria infernala. Curiozitatea era încă mare, pentru ca instrumentul fatal functiona doar pentru a patra sau a cincea oara si asa cum spusese batrânul Sanson, era întâia data când urma sa asiste un condamnat.

Sanson se si urcase pe esafod când se formase careul, încercase cu piciorul fiecare treapta a scarii, se lasase cu toata puterea pe scândurile platformei ca sa se asigure de soliditatea lor, pusese în miscare bascula ca sa vada daca nu se împiedeca de ceva, în sfârșit, facu sa alunece cutitul, gilotinei în lacasul lui, ca sa-si dea seama daca mutul era uns de-ajuns.

Facu toate acestea întocmai cum face masinistul repetitia decorurilor cu cortina lasata, înaintea reprezentarii unei piese importante.

Executia era fixata pentru ora noua, trebuia sa se îndeplineasca la lumina faclilor, ca sa produca o impresie cât mai puternica.

La ora opt si trei sferturi, începu sa se auda duruitul tobelor, înadins cu bataie c-alma, ca sa dea acel sunet surd si funebru care însoteste îndeobste convoaiele.

Curând, primele torte se zarira la poarta pietii Carroussel care da spre Sena. Condamnatul era adus de la închisoarea Conciergerie si, pentru sporirea pedepsei, trebuia sa fie executat în fata acestui palat în care timp de aproape patruzeci de ani locuise alături de stapânul pentru care urma sa moara.

Caruta cu doua roti în care îl aduceau era înconjurata de escadroane de cavalerie, în fruntea cortegiului mergeau vreo saizeci de revolutionari cu torte în mâini.

Careul de soldati se desfacu si lasa sa treaca caruta si însotitorul ei asezat pe oiste.

Condamnatul era singur în tomberonul fatal, refuzase un preot care depusese jurământ si nici un alt preot nu se încumetase sa-si riste capul sa-l însoteasca pâna la esafod. Era doar în camasa si pantaloni, în picioare ca ciorapi negri de matase, gulerul camasii sale era taiat pâna la înaltimea umerilor, iar parul îi cadea pe ceafa. Privi cu tristete dar fara teama esafodul ce se înalta, în fata lui.

- E timpul sa cobor? întreba cu voce tare.

- Așteptati sa fiti ajutat! striga unul dintre servitori.

- Nu e nevoie, raspunse condamnatul. Sa se puna doar treapta si voi coborî singur.

Apoi, cu un surâs si privind sirul dublu de infanterie si cavalerie care înconjurau esafodul, spuse:

- Nu va e teama ca fug, nu-i asa?

Fu scoasa atunci scândura care închidea tomberonul în spate si se aseza scara. Condamnatul coborî singur, neajutat, ocoli caruta urmat de servitorul care adusese treapta si în fata scarii unde îl astepta batrânul Sanson ca sa-l ajute sa se urce pe platforma, gasi portarelul care îi citi condamnarea la moarte pentru cauza de tradare a poporului.

- Nu ati putea adauga si pentru fidelitate regelui? întreba Laporte.

- Ce e scris, e scris! spuse portarelul. Aveti vreo destainuire de facut?

- Nu, raspunse Laporte, am doar convingerea ca trei sferturi din francezi sunt v inovati ca si mine si ca oricare în locul meu s-ar fi purtat la fel.

Portarelul se dadu într-o parte si lasa libera scara esafodului.

Sanson îi oferi bratul. Orgolios, vrând sa-si pastreze toata demnitatea în fata mortii , condamnatul refuza sprijinul oferit.

Calaul îi spuse ceva în soapta si atunci condamnatul nu se mai opuse si se lasa ajut at.

Urca fara graba, dar oricine putea sa observe ca Monsieur de Paris îi tinea pasul, în acest timp îsi vorbeau încet si fara îndoiala Laporte îl împovara cu ultimele sale dorin te.

Ajunsi pe platforma, mai schimbarea câteva vorbe, dupa care Sanson îl întreba cu voce t are:

- Sunteti gata?

- Îmi este îngaduit sa-mi fac rugaciunea? întreba Laporte.

Sanson facu semn din cap ca da.

Omul îngenunche, dar arata ca mâinile legate la spate îl împiedecau sa se roage.

Sanson i le dezlega cu conditia sa se lase din nou legat dupa ce îsi va termina ru gaciunea.

Laporte îsi împreuna mâinile si spuse cu voce tare urmatoarea rugaciune oare se auzi c lar în tacerea solemna din jurul esafodului:

- Doamne! Iarta-mi pacatele si priveste ca o ispasire moartea dureroasa ce o voi îndura pentru ca am fost credincios regelui meu. Sa stie regele ca în clipa mortii sufletul meu apartine Domnului si inima mea îi apartine lui.

Apoi adauga în latineste:

- În manus tuas Domine, commendo spiritum meum. (în mâna ta, Doamne, îmi încredintez sufle tul.).

- Amen! spuse calaul cu voce tare.

Murmure puternice trecura prin multime, dar când îl vazura ca se ridica si cu fata s pre Tuileries îsi face semnul crucii apoi îsi da din nou mâinile ca sa-i fie legate, r esemnarea asta de victima înduioasa multimea care încremeni.

Ceea ce urma tinu doar cât un fulger.

Condamnatul fu împins spre bascula, îsi trecu singur capul prin lucarna si cutitul c azu.

- Capul! Capul! striga multimea.

Calaul se apropie cu pas sigur, baga mâna în cos, apuca de parul alb capul mânjit de sân ge si îl arata poporului care începuse sa bata din palme.

Dar tot atunci îl vazura ca se clatina, degetele i se desfacura si scapara din mâini capul care se rostogoli de pe esafod pe pamânt, în timp ce Monsieur de Paris cadea neînsufletit pe platforma.

- Un medic! Un medic! Strigara ajutoarele.

- Sunt aici! Raspunse Jacques Mérey.

Si agatându-se cu o mâna de balcon, se lasa sa cada în strada.

Nu numai multimea dar chiar trupele soldatilor îi facura loc sa treaca. Strabatu în fuga spatiul gol, urca doua câte doua treptele platformei si striga:

- Scoateti-i haina!

Apoi, în genunchi lângă corpul nemiscat, îi lua capul si îl aseza pe genunchi, îi rupse ca masa ca sa lase bratul descoperit si repede taie vena cu o lanteta.

Dar, cu toate ca de la prabusirea calaului pâna la încercarea doctorului de a-l read uce la viata trecusera doar câteva secunde, sângele nu tâsni.

Calaul, credincios la datorie, murise lângă victima care murise la rându-i credincio asa regelui sau.

Capitolul XIX Doamna Georges Danton si doamna Camille Desmoulins

Ne amintim ca tocmai când se scuturase de praful drumului pentru a se duce la cei doi prieteni, Danton si Desmoulins, Jacques Mérey apropiindu-se de fereastra vazus

e cum se înalta esafodul si ca acest spectacol, nou pentru el, îl tintuise locului. De aceea, dupa o noapte nu lipsita de vise urâte, în care i se nazarise de mai multe ori capul palid, însângerat al lui Laporte, tinut de par de mâna calaului si în cosmar îns i tot cautase trusa ca sa gaseasca o lanteta, ? Jacques Mérey se scula în zori înca foarte tulburat de întâmplarea petrecuta în ajun.

Desigur, putea sa creada ca fusese victima vreunui vis urât, daca nu ar fi avut în fata lui palatul Tuileries ciuruit de gloante si mânjit peste tot de urmele masacru lui elvetienilor.

De altfel, ghilotina ramasese în picioare si grupuri de curiosi se opreau pe lângă ea ca sa povesteasca amanunte nemaiauzite care însotiseră si urmasera executia.

La ora noua dimineata i se anunta ca un domn îmbracat în negru, dupa moda vechiului regim, dorea sa-i vorbeasca.

Bugase sa i se ceara numele.. Dar acesta refuzase sa-l spuna, transmitându-i simplu ca era fiul aceluia caruia în ajun încercase în zadar sa-i redea viata.

- Doctorul înțelese îndată ca cel oare vroia sa-i vorbeasca era fiul lui Sanson, ridicat prin moartea tatalui sau la titlul de Monsieur de Paris.

Dadu dispozitie sa fie poftit imediat. Si, într-adevar nu se înselase.

- Domnule, îi spuse Sanson, stiu ca nu este potrivit din partea mea sa vin la dumneavoastra, fie si ca sa va prezint numai multumirile mele, dar primul nostru ajutor, Legros, mi-a spus cu câta ardoare ati încercat sa-i dati ajutor tatalui meu, cu cât cercul care ne izoleaza este mai de netrecut pentru straini, cu atât mai mare este la noi dragostea de familie, îmi adoram tatal, domnule...

(Si, efectiv, spunând aceste cuvinte lacrimile îi curgeau linistite din ochi). Dar am preferat sa fiu indiscret, ne cuviincios chiar si sa vin sa va spun: "Domnule, nu voi uita niciodata devotamentul dumneavoastra fata de oameni", ? decât sa ma credeti nerecunoscator fata de dumneavoastra sau indiferent fata de tatal meu. Nu stiu cum, sau daca vreodata v-as putea fi de folos, dar în orice împrejurare, va rog sa fiti sigur, domnule, ca îmi voi risca viata pentru a dumneavoastra.

- Domnule, îi spuse Jacques Mérey, sa fiti convins ca îmi face placere sa vad, am avut cinstea sa beau ieri cu domnul ? tatal dumneavoastra si am închinat cu el un pahar cu vin de Spania pentru abolirea pedepsei cu moartea, îl invitaseam sa urce la mine, în primul rând pentru ca afara ploua si în al doilea rând ca sa-i pun o întrebare cu totul deosebita, interesul conversatiei m-a facut sa uit însa scopul, în sine.

? Spuneti-mi mie, domnule si daca pot sa raspund la aceasta întrebare, o voi face bucuros.

- Vroiam sa cunosc parerea tatalui dumneavoastra asupra persistentei vietii la decapitati, în lipsa parerii tatalui dumneavoastra, ma veti onora sa mi-o spuneti pe a dumneavoastra?

- Domnule, raspunse Sanson, nu pe noi, cei care nu facem decât sa dam drumul firului ce tine cutitul ghilotinei trebuie sa ne întrebati acest lucru, ci pe ajutoarele noastre. Daca vreti, voi chema pe cel care este însărcinat cu ultimele detalii si i cred ca el va putea sa va dea toate lamuririle care va intereseaza.

Doctorul facu semn aprobativ.

Sanson se apropie de fereastra, chema un baiat gras, rosu si bine dispus, care stând pe bascula ghilotinei mânca o bucata de pâine cu cârnați.

Baiatul salta capul se uita sa vada cine-l striga, sari de la înaltimea platformei fara sa-si dea osteneala sa se serveasca de trepte si alerga la primul etaj al hotelului Nantes, unde îl asteptau Jacques Mérey si Sanson fiul.

- Legros, se adresa calaul celui pe care îl chemase, iata-l pe domnul pe care cred ca îl recunosti, nu-i asa?

- Bineînțeles ca-l recunosc, cetatene Sanson, dumnealui a sarit ieri de aici de la fereastra primului etaj ca sa vina sa-i dea ajutor tatalui tau, asa cum am sari tu acum de sus de pe platforma ca sa vii sa vad ce treaba ai cu mine.

- Domnule, doriti sa-i adresati baiatului chiar dumneavoastra întrebarea? spuse Sanson.

- Vroiam sa te întreb, cetatene Legros, spuse Jacques Mérey întrebuintând limbajul folosit la acea epoca, daca dumneata crezi în persistenta vietii la decapitati?

Legros îl privi pe doctor ca pe un om care nu a înțeles.

- Persistenta vietii? Facu el. Ce vrea sa fie asta?

- Asta vrea sa însemne ca eu doresc sa stiu daca dumneata crezi ca odata separate

una de alta, cele doua parti ale corpului celui decapitat sufera inca.

- Ia te uita! spuse Legros. Îmi pui exact aceeași întrebare pe care mi-a pus-o și ce tateanul Marat. Îl cu noști pe cetateanul Marat?

- Numai din auzite. Am parasit Parisul acum zece ani și nu m-am mai întors aici de cât ieri.

- Ah! E un om fara vicii cetateanul Marat și, daca am avea numai zece ca el, în tr ei luni s-ar face Revolutia.

- Cred și eu, spuse Sanson, ieri cerea 293.000 de capete.

- Și ce i-ai raspuns cetateanului Marat când ti-a pus aceeași întrebare pe oare ti-a m pus-o și eu?

- I-am raspuns ca pentru corp nu știu nimic, dar ca pentru cap sunt sigur.

- Crezi ca odata separat de corp, capul mai poate simți și aprecia durerea?

- Pai sigur! Dumneata crezi ca odata ghilotinati, aristocrati au și murit? Ei, a tunci fii atent la mine, astazi sa fie ghilotinati trei, nu e mult, pentru asta am un cos nou-nout, vrei sa ti-l arat mâine? O sa vezi fundul cosului distrus de d intii lor.

- Asta poate fi o reactie pur mecanica, o ultima contractie nervoasa, reflecta d octorul ca și cum ar fi vorbit de unul singur, dar înfiorat înca de duritatea cu car e vorbea tânarul Legros.

Apoi, întorcându-se spre Sanson îi spuse:

- Domnule, cred ca exista un mijloc mai sigur decât acela și, daca va e greu sa-i faceti proba, lasati-l pe acest curajos baiat care nu pare sa aibe o sensibilita te nelinistitoare, sa faca el proba în locul dumneavoastra.

Astfel, de îndata ce va fi taiat un cap, sa-l ia de par și sa-i strige la ureche n umele, își va da seama daca a auzit dupa reactia ochilor.

- Oh! Daca e vorba numai de atât, spuse Legros, nu e mare lucru.

- Domnule, spuse Sanson, voi încerca proba chiar eu, ca sa va fiu pe plac și într-un fel sa va dovedesc recunostinta mea și în seara asta veti primi de la mine un bil et aici, la hotel, în care va voi spune rezultatul.

Conversatia lor poate ca ar fi tinut mai mult, dar o lovitura de tun care se auz i anunta ca începea sarbatoarea mortilor..

27 august, ne amintim, era ziua consacrata acestei sarbatori.

Persoana care hotarâse acest fel de solemnitati era unul din administratorii Comun ei. Se numea Sergent.

Era un artist, nu atât în meseria lui de gravor și de senator, ? dar artist în sarbato ri revolutionare, patriotismul lui, puțin exagerat poate, era un nesecat vulcan, caruia el îi datora inspiratiile sale sumbre, lugubre, splendide, la înaltimea sarb atorilor ce le avea de celebrat.

El era cel oare pentru dezaastroasele stiri venite din partea armatei, proclamase la 22 iulie 1792 patria în pericol.

El era cel care la 27 august al aceluiasi an, o luna abia de la prima proclamati e, organizase sarbatoare mortilor.

În mijlocul marelui bazin din gradina Tuileries fusese înaltata o piramida gigantica acoperita cu matase neagra.

Pe aceasta piramida erau scrise cu litere rosii inscriptii amintind masacrele de la Nancy, de la Nimes, de la Montauban, de pe Câmpul lui Marte, toate, cum se sti e, imputate regalistilor.

Pentru a face simetrie cu piramida, ghilotina fusese lasata în picioare.

Se rezervasera pentru aceasta zi trei executii capitale, ca facând parte din progr amul sarbatorii.

La ora unsprezece dimineata, de la Comuna din Paris, cu alte cuvinte de la prima rie spre strada Trepieds, iesira într-un nor de tamâie și având aspectul unei alegorii ateniene, orfanii și vaduvelor de la 10 august, în rochii albe, încinse cu cordoane, purtând într-un sipet, dupa modelul chivotului legiilor celebra petitie din 17 iulie 1791 prin care se ceruse degraba proclamarea Republicii și care reaparea în aseme nea ocazii ca toate legile inevitabil decretate.

Din când în când o femeie îmbracata în negru apare singura, purtând un drapel negru, pe car e se puteau citi trei cuvinte: MOARTE PENTRU MOARTE.

În urma acestei procesiuni lugubre și amenintatoare, ca un raspuns al chemarii el, mergea sau mai curând era trasa o statuie imensa reprezentând Legea, asezata într-un

fotoliu, cu spada în mână.

În imediata apropiere a statuii Legii, venea teribilul tribunal revoluționar, înstituit la 17 august și care aprovizionă ghilotina.

Amestecați cu tribunalul înaintau toți membrii Comunei însoțind statuia Libertății. Apoi, în sfârșit, veneau judecătorii și tribunalele însărcinate să apere această libertate în leagăn și la nevoie s-o răzbune.

Cele două statui se opriră o clipă de fiecare parte a ghilotinei, să asiste cum cade capul vreunui condamnat, apoi își continuă drumul.

Fără să vezi, e greu să-ți faci o idee despre felul cum arăta un asemenea cortegiu înaintând prin populația întunecată de tristete sau beată de răzbunare, însoțită de cântecele lui Marie-Joseph Chénier și de muzica lui Gossee.

Jacques Mérey privi defilarea cortegiului sumbru, apoi simțind că durerea lor era și durerea lui, cu un surâs trist pe buze o porni spre locuința lui Danton.

Danton și Camille Desmoulins, cei doi prieteni pe care chiar moartea nu putuse să-i separe, locuiau la câțiva pași unul de celălalt.

Danton ocupa un mic apartament în pasajul Comertului, la primul etaj al unei case triste și mohorâte, care făcea și probabil mai face și astăzi o arcadă între pasaj și strada Scolii de Medicină.

Camille Desmoulins locuia la al doilea etaj al unei case din strada Ancienne-Comédie.

Jacques Mérey se duse mai întâi la Danton. Deputatul de la Paris nu era acasă. Nu o găsi decât pe doamna Danton.

Ca înfățișare, Jacques Mérey îi era complet necunoscut, dar abia își spusese numele, că doamna Danton, care auzise deseori vorbindu-se de el ca de un om de cea mai mare valoare, îl primi ca pe un prieten al casei și îl sili să se așeze.

Danton fusese numit ministru al Justiției numai de trei zile, lucru pe care Jacques Mérey nu-l aflase încă și era la minister să se instaleze.

Cât despre soția lui, sovaia să-și parasească modestul apartament, repetându-i fără încetare barbatului ei: "Nu vreau să locuiesc în palatul Justiției, ne va aduce o nenorocire".

Să nu se îngaduie, deoarece câțva timp vom trăi alături de alte noi personaje, să zăgravim aceste tipuri pe măsura ce vor fi prezentate.

Danton, care nu era acasă și pe care îl vom regăsi ca Orfeu gata să fie sfâșiat de bacante, era de fel din Arcis-sur-Aube, avocat în consiliul, regelui, dar avocat tară la clientelă, se casatorise cu fata unui limonagiu stabilit în colt la Pont Neuf. În această casătorie, soția aducea drept dăruire încrederea ei în viitor, nu numai că visa se, dar chiar intuise în Danton pe cel mai puternic atlet revoluționar care trebuia să combată și să răstoarne regalitatea.

Oare de aceea, sau pentru că era înaltă, calină și frumoasă ca antica Niobe, o iubea Danton? Nu. Poate pentru faptul că fusese primul om care avusese încredere în el. Orientul a spus: soția este norocul.

Soția lui Danton fusese norocul lui, atâta timp cât trăise.

Mai târziu, se va vedea un al doilea exemplu de noroc purtat de soție:

Napoleon a fost de neînvins câta vreme a fost sotul Josefinei.

Primii ani de casătorie ai lui Danton fuseseră grei. Bani lipseau deseori tinerilor gospodari, atunci se duceau la masa limonagiului și dacă își dădeau seama că erau în plus, făceau calea înapoi și se duceau să se plimbe la Fontenay-sous-Bois, lângă Vincennes.

Danton fusese numit membru al Comunei din Paris și cu discursuri violente ajunse se din urmă pe cel mai excesiv dintre confrății săi.

Datorită violentei discursurilor sale și mai ales datorită faptului că într-o zi spusesese la tribuna: "Ce trebuie pentru a răsturna dușmanii dinlauntru și a-i respinge pe cei din afară? Îndrăzneala, îndrăzneala și iarăși îndrăzneala!" ? obținuse, într-o invazie și masacră, teribilă, am putea spune aproape mortală favoare de a li mînistrul al Justiției.

Tocmai primise o a doua formidabilă misiune.

Trădarea de la Longwy fiind pe cale să se adeverească și temându-se de o altă trădare la Verdun, Adunarea Națională votase înrolarea a treizeci de mii de voluntari din Paris și din împrejurimi.

Danton avea sarcina să facă rază prin casele oamenilor. De aceea, în fiecare moment

nt sotia lui se astepta sa-l vada întorcându-se acasa urmarit de mamele si orfanii c
arora li se ridicau fii si parintii.

Abia se proclamaseră în ajun aceste înrolari voluntare, ca în toate pietele, la toate
raspântiile se si ridicaseră estrade unde magistratii urmau sa primeasca semnături
le celor care stiau sa scrie, sau consimțământul celor care nu stiau si unde, în dur
uit de tobe, se anunta fiecare noua înrolare.

Pentru a doua zi, Danton hotărâse sa ceara în sedinta Adunarii un lucru mult mai gra
v, vizitele la domiciliu.

Mama lui Danton locuia împreuna cu ei.

Atât sotia lui cât si maica-sa își dadeau osteneala care m-ai de care sa-i îngrijeasca p
e cei doi copii ai lui:

Unul nascut în ziua cuceririi Bastiliei, celalalt în ziua mortii lui Mirabeau.

Mérey statu mult de vorba cu sotia lui Danton, care îl interesa în mod deosebit; vazus
e pe fata ei semnele unei morti premature, ochii puternic cercanati de veghe si
lacrimi, pometii arsi de febra, fata vestejita de neîncetatele temeri si de sfânta d
atorie de a-si alapta singura copiii, ? toate acestea îi spuneau doctorului: "Ai în
fata ta o victima destinata mortii".

Coplesit de blândetea si farmecul ei, o asculta patruns de mila.

Îi povesti apoi de câte ori înfrânase pornirile violente ale sotului ei care facuse sa s
e cutremure de spaima întreaga Adunare, îi vorbi despre regele pe care îl iubea si pe
care nu concepea sa-l stie vinovat, despre pioasa doamna Elisabeta, pe care o ad
mira, despre regina, careia încerca sa-i dea dreptate, îi spuse ca dupa ce barbatul
ei realizase actul de la 10 august, adica rasturnarea regelui, el îi jurase ca o d
ata detronat, regele va fi pentru el sfânt si ca va face tot ce-i va sta în puteri c
a sa-i fie salvata viata.

Si Jacques Mérey asculta toate acestea cu o adâncă tristete întrucât el stia ca în aceasta
privinta Danton îi facuse promisiuni pe care nu si le va putea tine si-si dadea s
eama ca nefericita lui sotie ? careia ar fi putut sa-i numere zilele ? se apropi
a cu fiecare emotie si mai grabnic de moarte.

Îi fagadui sa-l caute pe Danton în tot. Parisul.

Sa-l gasesti pe Danton nu era greu, pe oriunde trecea, pasii lui lasau urme, ori
unde vorbea, vocea lui formidabila lasa ecou.

Daca îl va gasi, îl va aduce acasa si aici, cu blândetea si calmul lui, îl va linisti si
-l va îmblânzi.

Sarmana femeie! Era departe de a banui ce flacara ardea în inima lui Danton, pe ca
re o crezuse domoala si ce juraminte de razbunare pronuntase vocea lui blânda si l
inistitoare.

Jacques Mérey se duse direct din pasajul Comertului în strada Vielle-Comedie.

Se urca la etajul al doilea al casei care îi fusese indicata, suna si întreba de Cam
ille Desmoulins.

Era plecat ca si Danton. În zilele acelea teribile, oamenii de actiune stateau foa
rte putin pe acasa.

Femeile erau cele care pazeau casa, ca vechile vestale: barbatii actionau, neves
tele plângeau.

Femeia care îi deschise, venise degraba stergându-si ochii.

Aceasta nu era ca doamna Danton, era plina de tinerete, exuberanta, cu buzele ro
sii, privirea vioaie si obrazii proaspeti, dar peste toate acestea se vedeau tot
usi urmele insomniei si ale lacrimilor, exista însa o vârstă si un stadiu al sanatat
ii când insomnia ascute privirea, când lacrimile lasa pe obraji aceleasi urme pe car
e le lasa roua pe flori.

- Ah! Domnule, spuse ea repede, mi s-a parut ca recunosc felul de a suna al lui
Camille, stiu foarte bine ca are cheia la el ca sa poata intra la orice ora din
zi si din noapte, dar când astepti, uiti toate astea. Veniti cumva din partea lui?

- Nu, doamna, îi raspunse Jacques Mérey, ? la Paris, unde am sosit abia ieri, am num
ai doi prieteni: pe Georges Danton si pe scumpul dumneavoastra Camille, presupun
ca vorbesc cu iubita lui Lucile. Iar din ceea ce-mi spuneti, vad ca nu este aca
sa.

- Din pacate nu, domnule, a plecat dis-de-dimineata. Mi-a spus ca se va întoarce îna
inte de amiaza si iata ca e ora doua. Dar spuneti ca sunteti prietenul lui, poft
iti, domnule, intrati. Trecem prin momente grele, va avea nevoie de toti prieten

ii. Spuneti-mi numele dumneavoastra, domnule, pentru ca, daca vreți sa intrati si sa-l asteptati împreuna cu mine, sa stiu cu cine vorbesc sau, ma rog, daca plecati, sa-i pot spune cine l-a cautat.

Jacques Mérey își spuse numele.

- Cum, dumneavoastra sunteti? exclama Lucile, daca ati sti de câte ori l-am auzit pomenindu-va nu mele! Se pare ca sunteti un mare savant si ca ati putea, daca ati vrea, sa jucati un rol în sfânta noastra Revolutie. De mai bine de douazeci de ori a spus în orele grele de primejdie: "Ah! Daca ar fi aici Jacques, ce sfat grozav ne-ar da!" Intrati, domnule, poftiti!

Si Lucile, cu o familiaritate plina de tinerete, îl lua de reverul hainei, îl trase în vestibul si, închizând usa în urma lui, îl conduse într-un mic salon, unde îi arata o canapea si îi facu semn sa se asezze.

- Uite, continua, în noaptea aceea teribila de 10 august îmi aduc aminte ca l-a întreb at pe Danton daca stie unde va aflati si Danton i-a raspuns ca ati fi într-un oras el de provincie, la Argenton mi se pare.

- Da, doamna.

- Vedeti bine ca va spun adevarul. "Trebuie sa-i scriem, i-a spus lui Danton, trebuie sa-i scriem".

- Si Danton ce spunea?

- Danton a ridicat din umeri. "E fericit acolo, a spus, sa nu tulburam oamenii fericiti din fericirea lor". Apoi, cum stateam asa la masa si cum Camille si Danton mâncau si-a umplut paharul, l-a ciocnit cu al lui Camille si i-a spus câteva cuvinte în latineste pe care eu nu le-am înteles dar pe care le-am retinut. N-am îndraznit sa-l rog pe Camille sa mi le traducă.

- Vi le mai amintiti? întreba Jacques. Mi le puteti repeta fara sa schimbati nimic?

- Da, desigur! Edamus et bibamus, cras enim moriemur.

- Astazi, doamna, spuse Jacques Mérey, pot sa vi te traduc, fiindca pericolul a trecut, caci de pericol era vorba: "Sa bem si sa mâncam, i-a spus Danton sotului dumneavoastra, caci mâine vom muri".

- Ah! Daca as fi înteles atunci, as fi murit de spaima.

Jacques Mérey surâse.

- Va cunoastem. Din auzite, doamna, dar dupa încântatoarea dumneavoastra figura baie toasa, furtunata si plina de fantezie, as putea crede ca sunteti curajoasa.

- Sunt curajoasa când e el aici, daca voi muri împreuna cu el, o sa vedeti cu cât curaj am sa mor, dar daca voi muri departe de el si fara el, nu mai pot raspunde de nimic. Nu va aflati aici, nu-i asa, în noaptea si în ziua de 10 august?

- Cred ca am avut onoarea sa va spun, doamna, ca am sosit la Paris abia ieri.

- Ah, adevarat. Dar si eu v-am spus ca atunci când el nu este aici, sunt înnebunita. Daca l-ati fi vazut în noaptea aceea, cât de barbat sunteti, ce mai! V-ar fi fost frecvrica la fel ca si mie!

Chiar atunci se auzi zgomotul unei chei care se învârtea în broasca.

- Ah, el e! exclama femeia. E Camille!

Si sarind din salon în vestibul, îl lasa pe Jacques Mérey singur, sa admire aceasta natura spontana, gata sa râda, gata sa plângă, gata sa primeasca toate impresiile fara sa încerce nicidecum sa ascunda ceva.

Reveni, agatata de gâtul lui Camille, sarutându-l.

Jacques Mérey suspina adânc, își aminti de Eva.

Camille îi întinse amândoua mâinile.

Era mic de statura, cu o înfatisare obisnuita, bâlbâit la vorba. Cum o cucerise el pe Lucile, ? atât de frumoasa, atât de gratioasa, atât de bine facuta?

Prin atractia inimii, prin farmecul celui mai patrunzator spirit?

Camille își sarbatori asa cum se cuvenea prietenul de colegiu cu care nu se vazuse de zece ani, întrebările si raspunsurile se. Încrucisau în timp ce Lucile, asezata pe genunchii sotului ei, îl privea cu o nesfârșita tandrete.

Camille vru sa-l retina la cina. Lucile insista si ea si facu o mutra de copil b osumflat când Jacques Mérey îl refuza.

Dar Jacques le spuse ca îi promisese doamnei Danton sa-i caute barbatul si sa i-l aduca acasa. Atunci nici unul din ei nu mai insista si ramase stabilit sa vie sa -si petreaca seara la Danton, unde îl vor întâlni bineînțelese si pe Jacques Mérey.

În timpul celor trei sau patru ore, petrecute de Jacques Mérey la Danton și la Camille Desmoulins, Parisul, mai ales dacă te apropiai de cartierele din centru, își schimbase complet înfățișarea. Te puteai crede într-unul din acele locuri foarte amenințate de apropierea inamicului.

La tot pasul birouri de înrolări, un fel de platforme de teatru, se înălțaseră ca și cum geniul Franței nu avusese decât să lovească în pământul Parisului cu bagheta magică pentru ca să le facă să răsară.

La fiecare colt de stradă unele sentinele repetau cuvântul de ordine: Patria e în pericol, iar altele: Amintiti-va de morții de la 10 august.

Danton fixase în aceeași zi și sarbatoarea morților și înrolările voluntare, pentru ca astfel doliul să se înlănțuie cu răzbunarea.

Nu gresise. Acest apel al sentinelilor adresat tuturor celor care treceau, cortegele vaduvilor și orfanilor care brazdau strazile capitalei, sfântul și teribilul drapel al primejdiei patriei, drapelul negru ale cărui falduri lungi fluturau la primărie și pe care îl regaseai pe deasupra tuturor monumentelor publice, ? înspira un sentiment de puternică solidaritate al tuturor claselor sociale. Se întreceau să fie recrutați pentru patrie, oferind uniforme, mergând din casa în casa. Voluntarii înrolați, împodobiți cu panglici, strabăteau strazile în toate sensurile strigând:

"Traiască națiunea! Moarte strainatatiei!"

De jur împrejurul estradelor unde se faceau înscrierile, vedeai îmbrățișări, lacrimi, auzai cântece patriotice în mijlocul cărora izbucnea Marseilleza, abia cunoscută. Apoi, din ora în ora, o bubuitură surdă de tun, una din acele bubuituri care amintea tuturor ? dacă, se putea uita așa ceva ? că inamicul nu se afla decât la saizeci de leghe de Paris.

Jacques Mérey se dusesese direct la primărie, adică la Comuna. Danton tocmai iese.

Se spunea că putea fi găsit la Adunare, adică lângă Feuillants.

Primăria forfotea de tineri care veneau să se înroleze, imensul drapel negru flutura sinistru la fereastra din mijloc și părea că învaluiască tot Parisul.

Comuna funcționa în permanentă.

Se simțea că aici batea inima Revoluției, aerul respirat însufla dragostea de patrie, entuziasmul libertății.

Numai că aici, la Comuna, vedeai numai latura stralucitoare mirajului situației ? dacă se poate spune astfel, aici se înghesuiau tinerii frumoși, plini de ardor, amestecați de propriile lor lozinci "Traiască Națiunea! Moarte trădătorilor!" Ceea ce trebuia văzut pentru că oricine să-și facă o idee despre acest sacrificiu erau casele, mansardele, colibele de prin care ieseau voluntarii! Aici gaseai un tânăr septuagenar care după ce pune în mâinile copilului vechea pusca ruginită, rămânând prăbusit în scaunul lui, singur și fără rost în viață, aici gaseai o mamă bătrână, zdrobită de durere, cu lacrimile în suflet, care pregătea pachetul pentru drum și ce drum era acela care ducea direct în gura tunului inamic!

Din nefericire mamele noastre, femeile respectabile ale Republicii, femeile Imperiului, simțeau două ori durerile faeriei: prima oară, vesele, când ne aduc pe lume, a doua oară cu groaza, când ne trimite la moarte.

Desigur, nu mureau toți, se întorceau destui mutilați și mândri, unii din ei cu glorioasa epolet pe umăr, dar despre câți nu se mai auzea nimic, iar ai lor așteptau în zădărie vesti, luni și ani de-a rândul!

Cine ar fi crezut vreodată că Siberia va deveni la un moment dat o speranță?

După dezastrul campaniei din Rusia, unde din șase sute de mii de oameni se întorsese doar cincizeci de mii, se auzea la tot pasul:

- O fi fost luat prizonier de ruși și trimis în Siberia. E atâtă cale din Siberia până în Franța, că bietului copil îi trebuie multă vreme să se întoarcă.

Și mamele adăugau tremurând:

- Se spune că e tare frig în Siberia!

Apoi, din când în când auzeau într-adevăr că vreunul scăpase din acel infern de gheturi, că sosise în cutare oras, în cutare sat sau în cutare catun.

O porneau.la drum, cincii leghe, zece, douazeci de leghe. Ce importanta avea! Strabateau drumul pe jos, pe magari, în sareta. Ajungeau pâna la urma la locuinta fericitei familii.

- Unde e?

- Uite-l.

Si li se înfatisa un spectru jigarit, cu ochii în fundul capului, descarnat, lipsit de vlaga.

- Au mai ramas baieti în urma dumatiale? Întreba mama cu sufletul la gura.

- Da, asa mi se spunea, ca mai, sunt prizonieri la Tofoolsk, la Tomsk, la Irkutk ! Poate baiatul dumneavoastra sa fie în vreunul din aceste trei orase. Eu m-am întors cu bine, de ce nu s-ar întoarce si el?

Si mama pleca mai putin trista si ajunsa acasa repeta vecinilor care o asteptau nerabdatori cuvintele pe care le auzise.

- El s-a întors! De ce copilul meu nu s-ar întoarce si el?

Si în fiecare zi moartea se mai apropia de ea cu un pas si pe patul agoniei, daca auzea vreun zgomot mai deosebit, muribunda sau muribundul întreba:

- El e?

Nu era el.

Se prabusea înapoi între perne, scotea un suspin si murea.

Sa-si dea copiii acestui razboi implacabil, pornit de întreaga omenire împotriva Franței, acestei viitori fara fund care înghitea nesatula victime cu miile, unele mame se resemnau, dar majoritatea lor nu putea sa se împace cu acest gând si blestemau cuprinse de accese de furie.

Danton, întorcându-se de la primarie spre Adunarea Nationala, nevoit sa treaca prin hale, dadu peste un grup de asemenea femei furioase.

Femeile îl recunoscura.

Danton întruchipa însasi Revolutia. Fata ravasita, brazdata, muncita de pasiuni purtate totusi urmele frumusetii barbatesti. Pe acest obraz acoperit de zgura ca marginita unui vulcan, ochii i se vedeau doar când aruncau fulgere, între falcile puternice ale omului razboinic, gura se deschidea violent. Toata aceasta înfatisare senzuala avea ceva de câine, de leu si de taur, dincolo însa de sublima urâtenie, mult suflata. O inima generoasa, cum spunea Béranger, o inima marinimoasa, cum spunea Royer-Collard.

- Ia te uita! Începura sa strige femeile, tu care ai pus sa fie insultat regele la 20 iunie! Tu care ai pus sa se traga cu mitralierele în palat la 10 august! (Precu-petele din hala erau în general regaliste.) Astazi ne iei copiii, se vede treaba ca n-ai minte, daca îndraznesti sa treci pe aici prin hale, iata-te în mâinile noastre, de aici n-ai sa mai scapi!

Si doua dintre ele își repezira înainte bratele sa-l loveasca.

Dar el le respinse brutal:

- Desfrânate de rigola! exclama cu un râs puternic, semanând mai mult a raset, ? voi încana nu stiti ca cine-l atinge pe Danton cade mort? Danton e arcada. La 20 iunie regele vostru, daca ar fi fost un adevarat rege, mai curând ar fi murit decât sa-si fi pus boneta rosie. Eu nu sunt rege, slava Domnului! Dar încercati sa-mi puneti boneta voastra rosie, fara voia mea si veti vedea! 10 august! Dar daca cel caruia îi spuneti regele vostru ar fi fost un om si-ar fi pus capat zilelor înainte ca unul dintre noi sa fi pus piciorul în palatul lui! Regele vostru! Ce, eu sunt acela care va ia copiii? El este!

- Cum el? Îl întrerupsera cele aproape o suta de voci.

- Da, el! Împotriva cui vor merge copiii vostri? Împotriva inamicului. Cine a atras inamicul în Franta?

Regele! Ce caută în afara Franței, când bravii patrioti l-au arestat la Varennes? Cauta inamicul! Ei bine, ina micul a sosit. Trebuie oare sa-l primim cum s-a facut la Longwy? Trebuie oare sa-i deschidem portile Parisului?

Trebuie oare sa devenim prusaci, austrieci, cazaci? Crea turi nebune! Poate ca îi asteptati nerabdatoare pe acesti asasini, pe acesti incendiatori, pe acesti violatori! ? si în gestul pe care îl faceti poftindu-i sa vina aici, exista poate mai multa nerusinare decât tradare!

- Ce tot spui acolo! Se mirara femeile.

- Ce spun? Continua Danton urcându-se pe o piatra de margine, ? spun ca daca voi c

redeti ca baietii sunt cumva ai vostri numai pentru ca i-ati purtat în pânțe, pentru ca au iesit din maruntaiele voastre sau pentru ca i-ati hranit cu laptele vostru, ei bine, daca voi credeti ca acesti copii sunt ai vostri, va înșelati amarnic ! Copiii vostri sunt ai patriei! Dragostea, cresterea si nasterea lor sunt numai pentru patrie. Maternitatea fiecareia din voi nu este altceva decât un mijloc de a da aparatori marnei noastre comune. Franta. Ah! Renegate nenorocite ce sunteti ! Franta se aseaza într-o parte si voi în cealalta: Franta striga: "La mine! Salvati-ma! Ajutor!"

- Copiii vostri se arunca iar voi navaliti si-i tineti de pulpane! Nu va ajunge ca sunteti niste mame lase, mai sunteti si fiice nelegiuite! Eu am doi copii nascuti la ore sfinte: daca Franta mi-i va cere, îi voi spune: "Mama, iata-i!" Am o sotie pe care o ador, daca Franta mi-o va cere, îi voi spune: "Mama, iat-o!" Si daca, dupa copiii mei si sotia mea, Franta îmi va striga: "Este rândul tau!" voi sari în fata primejdiei si-i voi spune: "Mama, iata-ma!"

Femeile se uitara una la alta mirate.

- O, sfânta libertate! continua Danton, eu care credeam ca a venit ziua sacrificiului si ca ziua Fraternitatii e gata sa înfloreasca, iata ca m-am înșelat! O, fiinte perverse, voua va era dat sa-mi zdrobiti inima, voua va era dat sa faceti ceva mult mai greu decât sa-mi scoateti sângele din vine, voua va era dat sa-mi stoarceti lacrimile din ochi! Nenorocire celui care îl va face pe Danton sa plânga, caci atunci i plânge iarasi Libertatea..

Si lacrimi, adevarate lacrimi de dragoste pentru Franta începura sa curga pe obraji ai lui Danton.

Într-adevar, Danton era însasi vocea trista si sublima a patriei, nu din întâmplare se spunea "Cel care îl va face pe Danton sa plânga, face sa plânga însasi libertatea". Actiunea lui era în serviciul cuvântului, el spusese energic, cu vocea tunatoare: "Sa se faca Revolutie!". Si Revolutie se facu.

Nascuta din el, Revolutia murea o data cu el.

Când vazura cum se rostogoleau lacrimile pe obraji ai lui Danton, profund tulburate, femeile nu se mai putura stapâni, unele îl smulsera de pe piatra pe care se urcase si-l îmbratisara, restul se împrastiara, ascunzându-si fetele în sorturi.

Jacques Mérey vazuse de la început pâna la sfârșit aceasta scena. Ramasese, retras, gata sa-i sara în ajutor, daca ar fi fost nevoie, apoi admirase acea prodigioasa elocventa cu care stiuse sa se descurce în orice situatie ? parlamentar la tribuna, popular pe piatra din marginea strazii, auzise primele lui cuvinte caraghioase, violente, obscene, îi vazuse masca înspaimântatoare animându-se si înfrumusetându-se de furie adevarata sau simulata.

Simtise cum îi patrund pâna în adâncul inimii vorbele bolovanoase azvârlite ca niste lovituri de sabie, apoi când Danton începuse sa plânga si lui îi cursera lacrimile în voie. Odata descotorosit de femei, Danton își sterse obraji, atunci îl vazuse pe Jacques Mérey numai la câtiva pasi de el, îl recunoscuse si se repezi în bratele lui.

Cum am mai spus, Danton se îndrepta spre Adunarea Nationala. Dupa ce schimbarea primelor vorbe, primele dovezi de afectiune, Danton îi spuse lui Jacques Mérey:

- Nu avem timp de pierdut, trebuie sa merg la Adunare sa îi determin sa ia o masura de cea mai mare importanta, hai cu mine.

Adunarea era în mare fierbere, tocmai le sosise vesti de la Verdun. Inamicul era la portile lui si comandantul Beaurepaire facuse jurământ ca mai curând își va zbura crăierii decât sa se predea. Dar în acelasi timp promisera asigurari ca în oras exista un comitet regalist care ar putea forta mâna comandantului Beaurepaire. La aparitia lui Danton se auzi un murmur puternic.

Danton paru ca nici nu-l ia în seama.

Se urca la tribuna si, fara emotie, fara sa ezite, ceru descinderile la domiciliu.

Întâmpina o opozitie foarte vehementa, se vorbi de libertatea compromisa, de violare a domiciliului, de darea la iveala a secretului caminului.

Cu un calm de care nimeni nu l-ar fi crezut în stare, Danton îi lasa sa spuna ce aveau de spus apoi, când furtuna se linisti, continua:

- Când o armata straina se afla la saizeci de leghe de Capitala, când o armata regalista exista în inima Parisului, trebuie ca toti cei ce traiesc ocrotiti sub mâna Francei sa simta însasi apasarea acestei mâini. Toti sunteti de parere ca fara Revoluti

e am pieri, ca numai Revolutia ne poate salva. Ei bine, daca reprezinta Revolutia ca ministru al Justitiei, trebuie ca eu sa cunosc obstacolele si resursele care ne ramân. Ce tot vorbiti de libertatea compromisa, de domiciliu violat, de secret e date în vileag? Când patria este în primejdie, totul apartine patriei, ? si oameni si lucruri! În numele patriei, eu cer si pretind aceste vizite la domiciliu. Danton birui. Se decretara, vizitele la domiciliu si, pentru ca spionii sa nu prinda de veste, se lua hotarârea ca descinderile sa înceapa chiar în aceeasi noapte. Jacques Mérey îi promise sa mearga la doamna Danton sa o linisteasca, cât despre Danton, el se îndrepta fara sa piarda o clipa spre Ministerul de Justitie unde dadu ordine si unde lua masurile necesare pentru ca ele Sa fie executate. Sotiei sale îi trimise vorba sa vina sa stea cu el, daca avea teama de ceva. Biata femeie se temea de toate, încarca într-o trasura hainele si lucrurile de stricta necesitate si se hotari, neaflând alta scapare, sa mearga sa locuiasca împreuna cu sotul ei în tristul palat al Justitiei. Jacques Mérey o conduse. Doamna Danton vru sa-l retina si pe el, cu cât vor fi mai multi oameni devotati în jurul sotului ei, se gândea ea, cu atât se va teme mai putin pentru el.

Se facuse însa ora patru dupa amiaza, alarma începu sa sune din toate strazile, fiecare fiind avertizat astfel sa se întoarca acasa pâna la ora sase fix. De îndata populatia disparu ca prin farmec, se auzi pocnetul trist al usilor care se închideau, pocnet pe bare l-am mai auzit atât de des de atunci, toate ferestrele urmara exemplul usilor. Se postara sentinele la bariere. Sena era pazita si, cu toate ca descinderile nu începeau decât la ora unu noaptea, patrulare de câte saizeci de oameni luara în primire fiecare strada.

Jacques Mérey, de-abia venit în Paris, nu vroia sa nu se supuna rigorilor legii. Singur, cu gândurile lui, se întoarce la hotelul Nantes si aici, simtind ca i se face rau de foame, ruga sa i se serveasca masa.

I se aduse pe o farfurie un bilet îndoit, cu grija si sigilat cu ceara neagra. Sigiliul reprezenta un clopot crapat cu aceasta deviza: Fara sunet. Când vazu sigiliul negru si acest joc straniu de cuvinte, își dadu imediat seama ca epistola venea din: partea calaului si își închipui pe data ce continea. Fara discutie, îi dadea lamuririle cerute cu, privire la persistenta vietii dupa separarea capului de trup.

Nu se înselase. Iata scurta explicatie pe oare. O continea scrisoarea:

"Cetatene,

Am facut eu însumi experienta. Cum am taiat capul unui condamnat pe nume Leclere, l-am si prins de par în momentul în care era gata sa cada în cos si apropiindu-mi gura de urechea lui i-am strigat numele. Ochiul închis s-a redeschis cu o expresie de groaza, dar aproape numaidecât s-a închis din nou. Dovada nu e mai putin hotarâtoare, viata persista, cel putin asa cred eu. Cel care nu îndrazneste sa-si spuna sluga dumneavoastra,

Sanson."

Aceasta constatare îi satisfacut amorul propriu, deoarece confirma chiar parerea lui i atâta doar ca îi cam taie pofta de mâncare.

În penumbra camerei sale vedea într-una acel cap sângerând în mâinile calaului, ochiul stâng deschis peste masura, cu dubla expresie, a uimirii si a groazei.

Capitolul XXI Munca neagra

Jacques abia terminase cina, ca usa se deschise si intra Danton. Doctorul se scula uimit.

- Da, eu sunt, îi spuse Danton, care vedea efectul prezentei sale neasteptate. De când te-am întâlnit, am reflectat mult, tu vezi în ce stare este Parisul?
- E clar ca domina sentimentul teroarei, raspunse Jacques.
- Si totusi, tu nu vezi ca mine dedesubturile situatiei. Am sa ti le arat si tu

nci îmi vel multumi ca am gasit mijlocul de a te îndepărta de Paris.

- Deci, aici nu va pot fi de folos?

- Nu, pentru ca misiunea ta nu începe decât la. 20 septembrie si pâna atunci trebuie s a ramâi strain de tot ceea ce se va petrece aici. Multi îsi vor pierde viata. Jacques s Mérey schita un gest de nepasare.

Stiu ca acceptând sarcina de deputat la Conventie, tu ai facut sacrificiul vietii tale, dar multi îsi vor pierde aici reputatia sau onoarea. Tu însa trebuie sa te prezinti la Conventie fara nici un fel de angajamente, neamestecat în vreun partid. O data ajuns la Adunare, vei avea tot timpul sa devii jacobin sau calugar franciscan, sa te asezi în bancile de jos sau de sus, printre montagnarzi.

- Si ce se va petrece aici, dupa parerea ta?

- Vad înca neclar viitorul, oricât de apropiat ar fi el, dar presimt sânge si înca din b elsug. Trebuie ca lupta dintre Comuna si Adunare sa înceteze. Pâna acum Adunarea s-a lasat condusa de Comuna, De fiecare data cinci: Adunarea încearca sa se desprinda , Comuna îsi arata coltii si atunci Adunarea da înapoi. Adunarea reprezinta forta, d ragul meu Jacques, conforma legii si împreuna cu legea, Comuna este forta populara fara control si fara limite. Adunarea, la una din retrageri, a votat un milion pe luna pentru Comuna din Paris, îti dai seama, n-or sa renunte de bunavoie la o asemenea subventie. Dictatura a fost încredintata unor mâini înfricosatoare ? nu în mâinile unor oameni din popor, ? mi-ar fi mai putin frica de acestia din urma, ? ale un or literati de taverna, contopisti de rigola, un Herbet, care a fost negustor de contramarci, un Chaumette, cizmar ratat dar demagog suta la suta, acestuia din urma Adunarea a avut ideea sa-i dea puteri depline de a închide si deschide închisori, arestând si eliberând, toti la un loc au luat hotarârea mortala, sa afiseze la portile fiecărei închisori numele celor închisi. Or, în timp ce poporul citeste numele si vizeaza masacrul, detinutii însisi îl provoaca, cei de la Abbaye, de exemplu, insulta printre zăbrele oamenii din cartier, fac sa se auda cântece antirevolutionare, beau în sanatatea regelui, a prusacilor, a viitoarelor eliberari, amantele vin sa-i vada si maniaza si beau cu ei, temnicerii au devenit valeti ai nobililor, oameni de legatura ai bogatilor, aurul se rostogoleste la Abbaye, iar poporul, ca ruia îi lipseste pâinea, arata pumnul acestui nerusinat Pactolel² care curge prin închisori. Parisul este inundat de bani falsi. Unde crezi ca e fabrica? Chiar în închisori, adevarate sau nu, aceste zvonuri se raspândesc si întarita multimea. Aduga. la asta un Marat care strâmbându-si gura urâta cere în fiecare dimineata cincizeci de mii, o suta de mii, doua sute de mii de capete. Nemultumita sa calce în picioare orice libertate individuala, aceasta dictatura feroce de care m-am îndepărtat si pe care zadarnic vreau s-o stavilesc ataca un punct deosebit de periculos, ? libertatea presei. În loc sa-l urmareasca pe Marat, presa ataca un tânăr patriot plin de devotament si inteligenta, acest Girey e urmarit pâna la Ministerul de Razboi, unde s-a refugiat. Adunarea, somata, a fost obligata sa cheme la bara pe însusi presedintele Comunei, pe Huguenin. Huguenin nu s-a prezentat. Acum o ora Adunarea a anulat Comuna, declarând ca în douazeci si patru de ore sectiunile vor numi o noua Comuna, în rest ? alta anomalie bizara care va dovedi în ce îngrozitoare confuzie ne aflam: Adunarea, anulând Comuna, a declarat ca a binemeritat de la patrie.

- Orandum et tollandum, cum a spus Cicero.

- Da, numai ca acum Comuna nu doreste sa fie nici încoronata, nici izgonita. Vrea sa ramâna sa domneasca prin teroare, ea va ramâne si va domni.

- Si crezi ca va cuteza sa ordone un masacru în masa?

- Nu va avea nevoie sa ordone, nu se va amesteca, va lasa Parisul în starea de furie surda în care se gaseste poporul, va lasa sa ghioraie burtile goale, sa urle gurile înfometate si daca o singura voce va avea nefericita inspiratie sa strige: "Destule statui sparte! Destula marmura sfărâmata! Destul ipsos în praf! În loc sa ne legam de efigii, sa ne legam de acei aristocrati oare beau pentru victoria strainilor, care beau pentru acest rege care îi cheama pe straini: la Abbaye, la Temple m ai întâi, dupa aceea la frontiera! ? Ei bine, atunci totul se va termina! E greu sa faci sa curga prima picatura! O data ce a curs prima picatura de sânge, vor curge valuri!

- Dar, spuse Jacques Mérey, nu exista oare printre voi un barbat în stare sa stapâneasca situatia si sa conduca spiritele maselor?

- În realitate nu suntem decât trei oameni cu popularitate, îi raspunse Danton. Marat,

care vrea si care propovaduieste masacrul, Robespierre, care ar avea autoritate si eu, care as avea poate forta.

- Si atunci?

- Nu putem recurge la Marat ca sa împiedecam ceea ce el însusi cere, Robespierre nu va risca sa se puna de-a curmezisul torentului popular. Pentru a izgoni demonul masacrului din inimile oamenilor, pentru a face sa. Roseasca însasi moartea, pentru a o face sa se întoarca în neantul de unde a iesit, trebuie sa fii Cezar sau Gustav Adolf.

- Nu, îi raspunde Jacques Mérey, trebuie sa fii Danton, trebuie sa iei un drapel si cu el în mâna sa vorbesti acelor oameni asa cum le-ai vorbit ieri în hale femeilor care vroiau sa te sfâsie. Multi pot aproba de e a masacrului, dar crede-ma pe mine, sunt putini aceia care s-o si fac. Pune la portile închisorilor pe cei doua mii de voluntari înrolati astazi, spune-le ca atât timp cât sentinta nu este data împotriva lui, prizonierul este sacru, spune-le ca prizonierul este sub oblăduirea întregii natiuni si ca închisoarea este un azil inviolabil, mai sigur decât altarul. Te vor asculta si plini de entuziasm își vor da viata, daca va fi nevoie, pentru cauza nobila cu care îi vei însarcina.

- Ah, nu, nu, spuse Danton cu nepasare. Ei s-au înrolat ca sa porneasca împotriva inamicului si eu nu vreau sa le însel buna-credinta. Nu-i voi îndemna la masacru, dar nici nu ma voi opune, mi-as risca viata.

- Si de când își cruta Danton viata? întreba râzând Jacques Mérey.

- De când mi-am dat seama ca nimeni nu va duce la bun sfârșit ceea ce ar mai rămâne de facut: întemeie rea Republicii. Nici chiar neastâmparul asta de Marat, care ar putea fi un Brutus al noii Republici, nu face pe nebunul, nici el nu este într-adevar nebun. Nici acest ipocrit de Robespierre nu poate fi Washington, el s-a opus razboiului pe care toata lumea îl vroia si va avea nevoie de un an sau doi ca, sa-si restabileasca pe o temelie solida popularitatea zdruncinata. Am ramas doar eu. E bine! Eu, ti-o voi spune pe sotite, cu riscul de a te uimi, eu nu sunt chiar convins ca ar fi cuminte sa pornim împotriva unui inamic puternic, lasând un dusman si mai "puternic în urma lui. Poporul, în marile cataclisme revolutionare, are uneori inspiratii din acestea neasteptate si fulgeratoare. Da, dusmanul de temut, adăvaratul dusman, cel oare va pierde Franta daca îl vom lasa sa traiasca, sa conspira, sa corespundeze din închisoare cu Frederic Wilhelm ? este regele, sunt regalistii si toti aristocratii.

- Cum, vei admite ca razbunarea maselor sa se rostogoleasca pâna la rege?

- Nu, caci moartea regalistilor si a aristocratilor va fi de-ajuns pentru a-l înspăimânta pe rege si a-l împiedica sa continue urzelile sale condamnabile. De altfel regele nu trebuie sa moara într-o furtuna populara, ci printr-o judecata publica, printr-o hotărâre a întregii natiuni, care va fi data pentru moartea tradatorilor, a transfugilor si a sperjurilor.

- Dar bine, credeam ca i-ai jurat sotiei tale nu numai sa nu iei parte niciodata la moartea regelui, dar sa îl si aperi.

- Prietene, în zile de revolutie este nebun cel ce face asemenea juraminte si mai nebun înca cel care crede în ele. Daca am facut jurământul de care vorbesti, asta se poate etrece înainte de a fugi de la Varennes, e mult de atunci si juramentele facute la epoca aceea abia mi le mai amintesc. Si daca vor mai trece înca doua sau trei luni, îl voi uita de tot. La urma urmei, este oare un sânge atât de curat cel care va curge pe sub portile închisorilor? Falsi francezi, cetateni rai, tradatori, paricizi!

Si pentru ca noi avem oameni care consimt sa faca munca neagra, cum spun rusii, nu ne ramâne decât sa ne acoperim fata, sa gemem si sa îi lasam s-o faca. E bine, crede-ma, sa compromitem întregul Paris în ochii lumii, pentru ca în sfârșit Parisul sa stie ca pentru el nu va exista iertare daca lasa inamicul sa patrunda între zidurile lui.

Jacques Mérey se uita la Danton si vazu în trasaturile linistite ale obrazului sau dovedea unei hotărâri de neclintit, da, el nu va actiona, dar, asa cum spune, nici nu-i va împiedeca pe altii sa actioneze.

- Ai dreptate, Danton, spuse Jacques Mérey, nu sunt înca atât de calit în stoicismul revolutionar, ca sa pot spune ca tine: sângele acela este curat, sângele celalalt nu este, pentru mine, ca medic, sângele reprezinta înca materia cea mai pretioasa a vietii, carne curgatoare, o licoare compusa din fibrina, albumina si serozitati, pe c

are trebuie sa îl determin sa se întoarca în venele omului, nu sa curga din ele, trimi-te-ma deci repede acolo unde sa pot face binele fara sa pricinuiesc raul si unde sa nu fiu obligat sa trec prin rau ca sa ajung la bine.

- Iata tocmai ce m-a determinat sa te caut. Ascuta pe scurt ce se petrece acolo unde vei pleca. La 19 august 1792 prusacii si emigratii au intrat în Franta. Au intrat pe o ploaie puternica, prevestire îngrozitoare pentru ei.

- Tu crezi în prevestiri?

- Nu suntem romani? Romanii credeau în ele, sa facem deci ca ei. La 20 august au ajuns în fata orasului Longwy, asta înseamna ca de la Koblenz la Longwy le-au trebuit douazeci de zile, ca sa strabata patruzeci de leghe. La a opta lovitura de tun, Longwy s-a predat si regele Frederic Wilhelm si-a facut intrarea în oras.

În loc s-o porneasca de îndata spre Verdun, au ramas opt zile în campament în jurul cuce-rii lor si acuma sunt tot acolo, în acest timp Franta a stat în defensiva.

Franta nu e un scut, e o sabie: forta ei este în atac.

Cele opt zile de ezitare a inamicului au salvat Franta, în timpul acestor opt zile doua mii de oameni au plecat în fiecare zi din Paris, crezi ca înrolarile voluntare dateaza de astazi? Te înseli. Acum trei zile a fost nevoie de un decret al Adunarii prin care tipografii care tipureau foile sedintelor sa fie obligati sa ramâna pe loc în atelierile lor, a trebuit sa se extinda decretul si pentru lacatusi, toti ar fi luat arma, nici unul nu vroia sa ramâna pe loc la treaba. Bisericile noastre, pustii prin disparitia unui cult inutil, au devenit atelieri, în care mii de femei lucreaza pentru salvarea comuna: ele pregatesc corturile, hainele, echipamentele militare, fiecare își înveleste si-si încalzește din timp copilul care urmeaza sa plece si care va trebui sa lupte cu inamicul.

În aceste biserici, chiar sub ochii lor se realiza o actiune misterioasa si salvatoare. La propunerea mea Adunarea a hotărât sa se scotoceasca mormintele si sa fie: folosit plumbul cosciugelor.

Jacques Mérey se uita la Danton mai mult cu admiratie decât cu mirare.

- Si la propunerea ta, spuse el, Adunarea a dat decretul?

- Da, raspunse Danton. Din moment ce Franta ce lor vii era pe punctul de a pierde, nu avea oare dreptul sa ceara ajutor mortilor ei? Crezi ca mortii carora li s-au deschis si li s-au luat sicriile, nu le-ar fi dat ei însisi ca sa-si salveze copiii si copiii lor? Cât despre mine, la primul mormânt deschis, mi s-a parut ca aud un strigat iesit din abisul mortii: "Luati-ne nu numai sicriile, luati-ne si osemintele, daca din osemintele noastre puteti sa faceti arme cu care sa luptati împotriva dusmanului".

Jacques Mérey se scula.

- Danton, îi spuse, esti într-adevar mare, mai mare chiar decât credeam.

- Nu, prietene, raspunse Danton cu simplitate, nu noi suntem mari, ci Franta. Noi nu putem ajunge la înaltimea acelei femei, a acelei mame care a venit la Adunare si si-a donat cruciulita ei de aur, o inimioara de aur si un degetar de argint, iar fata ei, o copila de doisprezece ani si-a daruit paharelul de argint si o monedă de cincisprezece centime, în ziua în care am vazut asta, crede-ma, am spus: "Franta a învins! Cu crucea ta de aur, cu inima ta de aur, cu degetarul tau de argint, femeie, cu paharelul tau de argint si cu cele cincisprezece centime, copila, Franta va înrola armate". Tu stii când am fost noi mari? Când girondinii, iacobinii si cordelierii au cazut de acord sa încredinteze apararea nationala singurului om care putea sa salveze Franta.

- Lui Dumouriez?

- Da, lui Dumouriez. Girondinii îl urau si nu fara. Temei l-au ajutat sa ajunga la minister, iar Dumouriez i-a alungat, iacobinii nu-l iubeau deloc, ? ei stiau foarte bine ca Dumouriez era fals si juca pe doua tablouri, dar mai stiau ca va fi ambitios de glorie si ca înainte de toate va vroi sa învinga.

- Si tu ce ai facut?

- Eu am facut chiar mai mult decât ceilalti. I-am trimis gândul meu în persoana lui Fabre d'Englantine, bratul meu în persoana lui Westermann, ? asta înseamna, cu alte cuvinte, însusi 10 august. Toti batrânii soldati ? Lukner si Kellermann au fost pusi sub ordinele sale, chiar Dillon, seful lui, îi este acum în subordine. Toate fortele Frantei au fost puse sub comanda lui.

- Si nu te îndoiesti, nu tremuri uneori, nu crezi ca te-ai fi putut însela?

- Sigur ca da, exact din pricina asta urmeaza ca tu sa pleci imediat. Te vei duc e la Verdun, te vei înțelege cu Beaurepaire pentru a organiza cea mai buna aparare posibila, apoi, daca Verdun va fi cucerit, te vei duce de îndata la Dumouriez. Îți voi da scrisorile care te vor acredita pe lângă el, îl vei studia cu mare atentie. D aca vezi ca e sincer fata de aspiratiile Republicii, îl vei încuraja prin exemplul t au si prin elogiile pe care i le vei aduce, daca ezita, sau nu stie ce hotarâre sa ia, sau face vreo manevra suspecta, îi vei zbura creierii si îi vei da comanda lui Kellermann. Astea sunt împuternicirile tale.

- La atâta se limiteaza?

- Daca inamicul este învins, nu trebuie împins pâna la capat, punându-l în vreo situatie disperata. Am toate motivele sa cred ca Frederic Wilhelm nu tine atât de mult la coalitie. O mare batalie-i o victorie rasunatoare, sa îi poata determina pe prusaci sa iasa din Franta ? si atunci tot mecanismul lor va fi dat peste cap. De altfel , eu sunt asteptat acolo si ma angajez sa-i însotesc pe acesti domni.

- Baga de seama, Danton, daca vei cruta armata prusaca, dupa ce a fost lasata sa loveasca atât de crud Parisul, sa nu se spuna cumva ca ai primit subsidii de la regele Wilhelm.

- Lasa! Se va spune cu totul altceva despre mine!

Dar noi, ceilalti oameni de lupta, care facem si desfacem revolutiile, suntem ca acei sefi barbari pe care soldatii lor îi închideau mai întâi într-un sicriu de aur, apoi într-un sicriu de plumb si în sfârșit într-unul de stejar.

Primul istoric care ne va dezgropa nu va vedea decât sicriul de stejar, al doilea istoric îl va sparge si va da j peste sicriul de plumb, iar al treilea mai scrupulos decât ceilalti, va scormoni mai departe decât ei si va gasi sicriul de aur. În acela ma va gasi pe mine învelit în giulgiu, Jacques.

Jacques întinse mâna omului care crescuse si mai mult în ochii lui.

-- Când va trebui sa plec? întreba.

- Asta seara si nu. E nici un minut de pierdut. Verduri este la aproape saizeci de leghe de Paris, îți trebuiesc douazeci si cinci de ore ca sa ajungi acolo. Uite zece mii de franci aur, ai destule de facut cu ei.

- Nu e prea mult?

- Vei da socoteala la întoarcere. Gândește-te ca esti în misiune pentru guvern si ca n ici un obstacol nu trebuie sa stea în calea unui om care are sabia la sold, doua pistoale la brâu si zece mii de franci în buzunar.

- Nimic nu ma va opri.

- Adio, noroc! Vei face un lucru sfânt, poetic, glorios, noi vom avea de facut aici munca neagra. Adio!

Dupa doua ore Jacques Mérey era la drum.

Capitolul XXII Beaurepaire

Când se lumina de ziua, Jacques Mérey era la Chateau-Thierry.

Trebuie sa spunem ca ramânând singur, se lasa cu totul furat de amintiri. Uitase de Danton, Dumouriez, Beaurepaire, Paris, Verdun, pentru a - se regasi în modestul orasel Argenton si pentru a se întoarce la inima inimii sale, ? cum spune Hamlet ? la Eva.

Cât de placuta si cât de trista fusese noaptea petrecuta în întregime cu gândurile la ea! Câte suspine, câte gemete înabusite! De câte ori nu-i repetase numele drag, cu bratele întinse în gol.

Parisul si fantasma lui sângheroasa facusera sa dispara visul adorat. Dar, de îndata ce i se stergea din minte esafodul, capetele taiate prin îndemânarea calaului, urletele femeilor, strigatele razând din închisori, pasul cadentat al patrulilor de noapte, ? el se întorcea, prin poarta de aur în viata nefericitului îndragostit.

Abia se lumina de ziua, ca viata adevarata, ca o femeie geloasa, își cere calatorului si pune stapânire pe el. Drumurile sunt pline de voluntarii care se aduna cântând Marseilleza. Colinele sunt întesate de campamente, de garzi nationale pe dreapta si i pe stânga drumului, taranul batrân vegheaza pe ogorul sau.

- Unde-ți sunt copiii, mosule?

- În mars spre inamic.
- Si daca îi doboara inamicul?
- Vom lupta noi si vom cadea la rândul nostru.
- O tara aparata astfel, nu va putea fi ocupata.

Era acea padure de baionete si de sulite, pe care o vedea sau mai curând o intuia inamicul ? si poate de aceea el a insistat atât de puțin, a luptat atât de puțin si nu a profitat de timp.

Apoi trebuie s-o spunem, seful acestei coalitii, pe cât era de aprig în manifestari pe itit era de apatic. Tânăr, avusese succese rasunatoare sub marele Frederic. Ramasese curajos, spiritual si plin de experienta, dar abuzul de placeri dus dincol o de o anume vârstă, facuse sa-i lăncezeasca spiritul initiativei rapide. Vulturul d evenise miop.

Cu cât Jacques Mérey înainta pe drum, cu atât vedea mai multe siruri de voluntari. Dupa ce trecu de Sainte-Menehould, întâlني în drum un bivuac. Opri trasura si ceru sa vorbeasca sefului detasamentului.

Seful detasamentului era colonelul Galbaud, care conducea spre Verdun regimentul 17 de infanterie, un batalion de voluntari nationali si patru tunuri.

Jacques Mérey se prezenta colonelului. Acesta luase din ordinul lui Dumouriez comanda temporara a orasului pentru a-l apara cu orice pret, Verdunul fiind în acel moment unul din orasele cheie ale Frantei.

Galbaud mergea în mars fortat si se temea ca nu va sosi la timp.

Îl însărcina pe Jacques Mérey sa-i anunte la Beaurepaire sosirea si la nevoie, daca Verdunul va fi încercuit, sa faca o strapungere ca sa-i acopere atacul.

Jacques înțelese ca nu avea timp de pierdut si porunci surugiiilor sa mână cât mai repede.

Surugii o pornira în goana mare.

La revarsatul zorilor se zari orasul si se auzira schimburi de focuri, tot atunci Jacques Mérey vazuu cum se acoperea de soldati povârnisul Saint-Michel.

Erau prusacii care soseau si încercuiau orasul.

Din fericire, drumul pe care venea Jacques Mérey era încă liber.

Totul era sa ajunga înaintea prusacilor.

- Cinci ludovici de aur daca intram în Verdun! striga Jacques Mérey surugiului.

Trasura aproape zbură, trecu la aproximativ trei sute de pasi prin fata avangard ei prusace si în vârtejul unei grindini de gloante poarta orasului se deschise si se închise în urma ei.

- Unde îl gasesc pe colonelul Beaurepaire? întreba Jacques Mérey.

Dar în panica generală provocată de sosirea prusacilor, în forfota locuitorilor nauci care se întorceau pe la casele lor, în pocnetul usilor si al ferestrelor care se închideau, ar fi fost foarte greu sa obtina vreun raspuns potrivit.

Colonelul Beaurepaire era în consiliu la primărie.

Când urca treptele primăriei, Jacques Mérey se întâlني cu comandantul pietei, care tocmai cobora.

Se recunoscua.

Amândoi urcara în trasura si pornira spre Comandament.

Un tânăr ofiter astepta cu o nerăbdare vizibilă.

- Ce se aude? întreba.

- Rezistam până la capăt, s-a hotărât!

- Dumnezeu fie laudat! spuse tânărul ofiter ridicând spre cer niste ochi albastri de o blândete nemărginită. Sper ca îmi veti da un post bun, ca sa pot lupta, sa pot muri glorios, nu-i așa, domnule comandant?

- Fii liniștit, îi raspunse Beaurepaire, oameni ca tine nu pot fi uitați.

- Atunci sa astept aici, nu?

- Asteapta.

Jacques Mérey si Beaurepaire intrara într-un birou retras, ai carui pereti erau acoperiti cu planurile orasului Verdun.

- Ce e cu acest tânăr? întreba Jacques, aproape ca-mi vine sa te întreb, adăuga râzând, cine e aceasta tânără?

- Tânăr este unul din cei mai curajoși ofiteri, îl cheama Marceau. E seful batalionului Eure-et-Loir. Ai sa-l vezi în luptă.

Jacques Mérey îi arata lui Beaurepaire înputernicirea si îl întreba care erau mijloacele s

ale de aparare.

- Pe cuvântul meu, spuse acesta, am putea raspunde ca spartanii: Piepturile noastre! Ca garnizoana, aproape: 3 000 de oameni, 12 mortiere din care doua scoase din uz, 32 de tunuri de toate calibrele, din care doua de montate, 99000 de ghiulele de 24 si 22 511 de toate calibrele. Adaugati la asta, pentru înarmarea voluntarilor, daca se prezinta, 143 pusti pentru infanterie, 368 pentru cavalerie si 71 de pistoale.

- Când ne-am întâlnit, ieseai de la consiliul de aparare?

- Da. Mai întâi de toate orasul a fost pus sub stare de asediu, s-a ordonat desfacerea pavajelor de pe strazi si sub pedeapsa cu moartea s-au interzis adunarile de orice fel.

- Si aceste ordine vor fi executate?

- Uita-te în strada.

- Ai dreptate: încep sa desfac pavajul. Foarte bine. Acum sa trecem la ceea ce ma intereseaza în primul rând.

Si Jacques Mérey îi povesti lui Beaurepaire ca l-a întâlnit pe Galbaud, care din ordinul lui Dumouriez se grabea sa ajunga si sa se baricadeze între zidurile orasului Verdun cu întariri de trupe.

- La dracu! Strasnic! Facu Beaurepaire. Nimic nu putea sa fie mai grozav decât ceea ce îmi spui. Asta îmi mai ia din griji si în acelasi timp îmi reda viata, în calitatea mea de comandant sef al pietii, am jurat sa ma îngrop sub ruinele orasului, dar asa, ca secund, voi avea soarta tuturor. Sotia si copiii mei iti vor ramâne foarte obligati, dragul meu Galbaud!

- Stii dumneata însa ca orasul este complet în circuit?

- Da si tocmai de aceea trebuie înlesnita intrarea lui Galbaud printr-o spartura, am exact omul care îmi trebuie: Marceau.

Suna: aparu un planton.

- Înstiinteaza-l pe seful de batalion Marceau ca îl astept.

S-ar fi putut spune ca tânarul ofiter fusese înstiintat magnetic de dorinta sefului sau, atât de repede aparu.

- Marceau, îi spuse Beaurepaire, ia trei sute de infanteristi, toti cavaleristii din garnizoana, trei companii de grenadieri din garda nationala si toti notabilii din oras care vor sa te însoteasca voluntar.

- Pe voluntari îi comand eu, spuse Jacques Mérey.

- Vii cu noi? întreba Marceau.

- Da, nadajduiesc sa va fiu de folos, cel putin ca medic chirurg.

- Cetateanul ? îl prezenta Beaurepaire lui Marceau ? este trimis de puterea executiva.

- Si, cum voi avea poate ordine riguroase de dat si masuri urgente de luat, nu erau sa fiu vazut putin la treaba, pentru ea trupa sa stie la nevoie pe cine trebuie sa asculte. Hai sa examinam terenul.

Mérey pleca împreuna cu Marceau, se înarma cu o pusca de dragos, își umplu buzunarele cu cartuse, în timp ce Marceau suna adunarea, echiparea cailor si înrolarea de voluntari printre notabili.

Se prezentara cinci sau sase oameni.

Apoi Marceau si Mérey luara o luneta si se urcara într-una din clopotnitele cele mai înalte din oras si de acolo zarira în departare avangarda lui Galbaud apropiindu-se pe drumul de la Saint-Menehould. Un cordon de prusaci le închidea intrarea în oras.

Coborând din clopotnita, primira o foaie tiparita, un mesaj al ducelui de Brunswick.

O multime de oameni aveau astfel de foi în mâna si le citeau.

Prin ce mijloc le introdusesese ducele în oras, nimeni nu stia.

Înseamna ca ducele avea legaturi ascunse în Verdun.

Foaia era o somatie de predare a orasului.

Am cautat în zadar sa gasesc în însemnarile istoricilor Thiers si Michelet aceasta somatie facuta orasului de catre ducele de Brunswick. Mai norocos decât istoricii suspomeniti, când m-am dus la Verdun pe urma eroilor mei, am dat de aceasta somatie.

Si pentru ca din lectura sa razbata caracterul orgolios al prusacilor si amenintarile lor salbatice urmate de acea inexplicabila stare de, nepasare a populatiei

i egala cu sinuciderea, ? redam aici în întregime continutul ei. Iat-o:

"Sentimentele de echitate si de justitie care anima pe majestatile-lor împaratul si regele Prusiei au amânat operatiunile pe care ar fi putut sa le ordone pentru a lua numaidecât orasul în puterea lor. Majestatile-lor doresc, atât cât le sta în putere, sa previna varsarea de sânge. În consecinta, ei propun garnizoanei sa predea trupelor prusace portile orasului si ale fortaretei, sa iasa în douazeci si patru de ore cu arme si bagaje, cu exceptia artileriei. În acest caz, ea si locuitorii vor fi pusi sub protectia majestatilor-lor imperiale si regale, dar daca ele vor respinge aceasta oferta generoasa, nu vor întârzia sa simta consecintele, care vor fi o urma re fireasca a acestui refuz, ele vor fi supuse unei executii militare, iar locuitorii lasati prada violentei soldatilor.

Bronswick"

Marceau îsi aduna oamenii. Jacques Mérey, în fruntea voluntarilor si notabililor din garda nationala se îngramadira în spatele portii Frantei, asa fel, încât sa nu le ramâna de cât s-o deschida la momentul potrivit. O sentinela postata pe zidurile de aparare urma sa le anunte momentul când va ataca Galbaud dinspre partea lui.

La primul foc de pusca al tragatorilor lui Galboud, poarta se deschise, cavalerii porni înainte, iar infanteria garnizoanei si garda nationala se avântara de fiecare parte prin Jardin-Fontaine si Thierville.

Însa Varennes dadu piept cu inamicul.

Din nefericire însa inamicul avusese timp sa desfasoare spre acest punct întariri considerabile si în special cavaleria emigratilor.

Amândoua taberele se luptara cu îndârjire, cele doua trupe patriote se aruncara de mai multe ori una dupa alta. Pentru o clipa, Jacques Mérey vazua stralucind baionetele lui Galbaud, dar nimic nu reusi sa rupa zidul viu, plasat între cele doua armate pentru a le împiedeca sa se întâlneasca. Tot pentru o clipa lui Jacques Mérey i se parua ca vede trecând prin fumul salvelor de muschete un cavaler de talia si cu chipul marchizului de Chazelay. Îl striga si-i facu semn cu mâna, dar fantoma nu-i raspunse si se pierdu, în fumul din care iesise. Dupa un efort înversunat si violent, prusacii îi respinsera pe patrioti. Sosira noi întariri, rândurile inamicului se îngrosara, orice speranta de jonctiune cu Galbaud se spulbera si Marceau, istovit, acoperit de sângele dusmanului, într-o lupta unul contra zece, se vazua nevoit sa dea semnalul de retragere.

Mica trupa se întoarse în oras si Galbaud, renuntând la ideea de a intra în Verdun, se retrase la rândul lui.

Bombardamentul începu la 31 august, la ora unsprezece seara si tinu pâna la ora unu dupa miezul noptii. Nu dadu rezultate prea mari, cu toate ca locuitorii din partea de sus a orasului, cartier aristocratic si clerical, aprinsesera luminile în case, semnalizând astfel inamicului loviturile.

La 1 septembrie, la trei dimineata, regele Prusiei veni la bateria Saint-Michel si tunurile începura din nou sa traga pâna la ora cinci.

Câteva case luara foc.

Cât priveste artileria din Verdun, ea nu putea sa bata pâna la înaltimele unde erau plasati prusacii si de aceea nu le pricinui nici un rau.

În rest, un singur asediat omorât, Gillion, un fost membru al Adunarii Constituante, care venise în fruntea voluntarilor din Saint-Michel sa se închida în Verdun, îl surprinse o explozie de obuz pe cheiul Boucherie.

În tot acest timp femeile se adunaseră în piata la primarie, unde consiliul de aparare delibera în permanenta si unde Beaurepaire avea o locuinta separata de cea a soției si a copiilor lui.

Femeile acelea strigau si cereau în gura mare membrilor consiliului sa aiba mila de ele si de copiii lor si sa nu ajunga la ruinarea tarii si a proprietatilor particulare.

Fel de fel de delegatii veneau din toate partile orasului ca sa implore consiliul de aparare sa accepte conditiile oferite orasului în ajun de catre regele Prusiei, în somatia împrastiata prin Verdun.

Tot atunci se auzi trâmbita unei solii.

Dupa o scurta discutie, cu o majoritate de zece voci contra doua, convenira sa o primeasca.

Solul fu introdus în sala legat la ochi, întreba daca bombardamentul de noapte schimbase ceva în hotărârea orasului.

Dupa ce puse aceasta întrebare, îl scoasera afara din sala, fara sa i se dezlege ochii.

Lua cuvântul mai întâi Beaurepaire, care se multumi sa spuna:

- Am promis ca voi muri sub ruinele Verdunului, inamicul nu va intra aici decât trecând peste cadavrul meu.

Apoi, cum toate privirile se întoarsera catre Jacques. Mérey, despre care stiau ca are o misiune speciala, acesta spuse:

- Cetateni, stiti foarte bine ca Verdun este cheia Frantei. Curajosul colonel Beaurepaire v-a spus ce crede el de cuviinta sa faca. M-ati vazut în focul de astazi si sa stiti ca nimeni nu m-a obligat sa ma duc acolo, expunându-mi viata pentru acest oras, mi s-a parut ca voi fi mult mai îndreptatit sa va spun ce asteapta Franta de la voi.

Franta asteapta de la voi un mare act de eroism, tineti piept dusmanului opt zile si veti da astfel timp Parisului sa organizeze apararea si veti salva patria si i veti avea dreptul sa puneti urmatoarea inscriptie pe stema orasului:

Franta recunoscatoare Verdunului.

Aparati-va, eu voi fi în aceeasi primejdie ca si voi si, daca va fi nevoie, voi muri împreuna cu voi.

Sustinut de aceasta dubla propunere, consiliul executiv ceru un ragaz de douazeci si patru de ore pentru a putea da un raspuns definitiv majestatii-sale Frederic Wilhelm.

Solul fu adus înapoi în sala si i se comunica raspunsul comitetului.

- Domnilor, spuse acesta, eu am venit sa va întreb: da sau nu si altceva nimic, majestatea-sa regele Prusiei este grabit.

- Noi nu avem alt raspuns sa-i dam, interveni Beaurepaire, daca e grabit, sa actioneze.

- Atunci, domnilor, zise tânarul sol, pregatiti-va de asalt.

- Si dumneavoastra, spuse Beaurepaire, spuneti stapânului dumneavoastra ea daca în a salt vom fi obligati sa cedam marelui numar al asediatorilor, noi stim unde sunt depozitele cu praf de pusca si vom deschide mormintele învingatorilor chiar pe câmpul victoriei lor. Acest raspuns mândru își dadu roadele. Cele douazeci si patru de ore de ragaz fura acordate.

Jacques Mérey stia ca în situatia în care se gaseau, orele valorau cât zilele si nadajduia sa poata taragana asediul prin lungi si interminabile discutii duse de-o parte si de alta.

Dar corpurile administrative si judiciare ale orasului trimisera o delegatie de douazeci si trei de membri cu o jalba în care spuneau ca, pentru a evita ruina depelina a orasului, li se parea de neînlaturat sa accepte conditiile oferite garnizoanei din partea ducelui de Brunswick în numele regelui Prusiei, pentru ca aceasta capitulare putea mentine si pastra garnizoana si armamentul, în timp ce prin cotropirea orasului nu s-ar aduce nici un serviciu patriei.

Se dadu citire jalbei si Marceau, care se afla acolo din întâmplare, se scula si spuse:

- Iar eu, în numele armatei, în numele batalionului meu si în numele meu personal, cer ca orasul sa profite de cele optsprezece ore de ragaz care i-au mai ramas si sa se ia toate masurile de rezistenta împotriva coalizatiilor.

Dar, ca si cum acest raspuns ar fi fost auzit pâna în strada, ? plânsete, gemete si vaicareli patrunsera prin ferestrele deschise ale salii de consiliu. Copii, femei,

barbati, adunati pe treptele primariei, își unisera într-un - glas rugamintile, care nu erau altceva decât dorintele nemarturisite, ale acelor membri din consiliu plâedind pentru predarea orasului. Acesti domni nu întârziara câtusi de putin sa-si formuleze gândurile si consiliul se separa, sau mai curând propuse sa se separe, amânând pe a doua zi redactarea capitularii.

Jacques Mérey statea cu ochii fixati pe Beaurepaire si îl vazuse palind usor.

- Ma iertati, cetateni, spuse el, este într-adevar bine stabilita în mintile, nu în inimile voastre, intentia de a preda orasul, cu toate ca vi s-a spus. Ca prin reștenta lui ajutam întreaga Franta?

- Recunoastem neputinta de a ne apara, raspunsera membrii consiliului într-un singur glas.

- Si daca eu nu gândesc ca dumneavoastra, daca refuz aceasta capitulare? insista Beaurepaire.

- Vom deschide noi singuri portile Verdunului regelui Prusiei si ne vom încrede în generozitatea lui.

Beaurepaire le arunca o privire încarcata de cel mai profund dispret.

- Ei bine, domnilor, spuse el, am jurat ca mai cu rând voi muri decât sa ma predau, supravietuiti rusinii si dezonoarei voastre, pentru ca o doriti, dar eu voi fi c redincios juramântului facut. Iata ultimul meu cuvânt. Mor liber. Cetatene Jacques Mérey, vei depune marturie pentru mine.

Si scotând pistolul din buzunar, înainte ca cineva sa fi avut timp sa previna gestul sau sa-i ghideasca intentia, își zbura creierii.

Jacques Mérey primi în brate pe acest martir al onoarei.

A doua zi, în timp ce tinerele fete din Verdun, acoperite de voaluri albe, se duceau sa deschida învingatorilor poarta Chionville, aruncând flori în calea regelui Prusiei si ducând în brate cosuri pline cu dulciuri, ? garnizoana iese cu toate onorurile de razboi prin poarta Sainte-Menehould, escortând un furgon înhamat cu cai negri, în care se afla cadavrul lui Beaurepaire înfasurat într-un drapel tricolor.

Garnizoana nu vroia sa lase prizonier prusacilor cadavrul eroului lor.

Batalionul Eure-et-Loir forma ariergarda si ultimul pasea Marceau, comandantul lui.

Avangarda prusaca însoti armata franceza pâna la Livry-la-Perche, pentru a supraveghea orasul Clermont.

Ajunsă aici, se opri.

Atunci Marceau, ridicându-se în scari, le trimise în numele Frantei acest ramas bun amenintator:

- Ne vom revedea în câmpiile de la Champagne!

Capitolul XXIII Dumouriez

Daca ne-am oprit atât de mult asupra asediului orasului Verdun si asupra mortii eroice a lui Beaurepaire, am facut-o pentru ca, dupa parerea noastra, nici un istoric n-a dat importanta cuvenita caderii Verdunului si nici mortii lui Beaurepaire si nu i-a acordat admiratia pe care i-o datoreaza istoria, ? aceasta mare preoteasa a posteritatii.

Pata cu ce ocazie am putut sa observ ciudata lipsa.

Întotdeauna, chiar sub Restauratie, am fost mahnit tind se încerca sa se ridice altare poetice acelor pretinse fecioare din Verdun care, cu flori într-o mână si cu bomboane în alta, deschisesera inamicului portile orasului lor natal, oras care era cheia Frantei.

Aceasta tradare de patrie nu are scuza decât în prostia femeilor care au cedat ordin elor parintilor lor, inconstiente de crima pe care o comiteau.

Preotii de asemenea au avut multa vina.

Vrând sa raspund într-o carte versurilor lui Delille si alor lui Victor Hugo ? sunt de atunci sapte sau opt ani ? am cautat documentele referitoare la predarea Verdunului, documente care au avut o contributie însemnata la 2 si 3 septembrie.

Am consultat mai întâi, cum era firesc, pe cel mai serios dintre istoricii nostri, domnul Thiers. Dar domnul Thiers, preocupat de batalia de la Valmy pe care e grabit sa o câstige, se multumeste sa scrie la pagina 198 a editiei Furne: Prusacii înainte spre Verdun.

Apoi la pagina 342: Cucerirea Verdunului a stimulat vanitatea lui Frederic.

La pagina 347: Galboud, trimis sa întareasca garnizoana Verdun, a sosit prea târziu.

Nici un cuvânt mai mult, iar despre Beaurepaire nici nu pomeneste.

Faptele nu sunt totusi obisnuite.

Un oras predat împotriva vointei comandantului pietii, care își zboara creierii,

douazeci si trei de cetateni care au cazut de acord sa deschida portile inamicului sunt executati la 25 aprilie 1794. Cele zece femei, cea mai în vârstă de cincizeci si cinci de ani si cea mai tânără de optsprezece, care îi urmeaza pe esafod, pentru ca au oferit flori si bomboane inamicului, ? meritau osteneala de a fi inserate macar într-o nota. Cât despre Dumouriez, în Memoriile sale nu pomeneste decât în treacat despre Verdun, iar lui Beaurepaire îi spune Beauregard! De n-ar fi decât aceasta eroare si Dumouriez ar merita titlul de tradator. Michelet, nemaipomenitul istoric, acest om caruia gloriile Frantei îi sunt atât de scumpe, întrucât el însusi este una din gloriile ei, ? nu trece pe lângă sicriul lui Beaurepaire fara sa se opreasca. El cade în genunchi si se roaga.

"Un sentiment fara pereche ? spune el ? a facut sa vibreze întreaga Franta din temelii, când un sicriu a traversat-o începând de la frontiera, sicriul nemuritorului Beaurepaire, care nu prin vorbe ci printr-un act eroic a aratat patriei ce trebuia sa faca în asemenea împrejurare. Beaurepaire, vechi ofiter de carabinieri, alcatuise si comandase din '89 neînfricatul batalion de voluntari de la Maine-et-Loire. În momentul invaziei, acestor cura josi le-a fost teama ca nu vor ajunge destul de repede. Ei nu si-au pierdut vremea pe drum, au strabatut Franta în pas de atac si s-au avântat spre Verdun. Au avut o presimtire ca în mijlocul tradarilor de care erau înconjurati ei trebuiau sa piara, de aceea au împuternicit din timp un deputat patriot sa id în locul lor ramas bun de la familie, sa le consoleze si sa le spuna ca ei au murit. Beaurepaire abia se casatorise, dar asta nu l-a împiedicat sa fie mai putin hotărât. În plin conflict de razboi, el a rezistat tuturor argumentelor lasitatii, vazând ca nu-i câstiga de partea lui pe acei nobili ofiteri a caror inima regalista batea de mult pentru cealalta tabara, Beaurepaire le-a spus: - Domnilor, am jurat sa nu ma predau decât mort, supravietuiti rusinii voastre. Eu sunt credincios jurământului facut, iata ultimul meu cuvânt: mor! Si si-a zburat creierii. Franta s-a recunoscut în acest gest, cutremurata de admiratie, în inima ei a simtit crescând încrederea. Patria n-a mai plutit în nesiguranta, oamenii au vazut-o reînviind."

În schimb, despre fecioarele din Verdun, Michelet nu vorbeste nimic. Fara îndoiala, Michelet nu a vrut ca lângă sângele eroului sa figureze o pata de noroi. Dar sigur este ? ca nici un istoric, nici un cronicar, nici un contemporan nu vorbeste despre doamna Beaurepaire. Cred ca singurele rânduri care s-au scris despre ea le-am întâlnit într-o brosură intitulată Reminiscentele regelui Prusiei. Într-adevar, aceasta brosură contine următoarea întâmplare care se refera probabil la ea.

"Ducele de Weimar a carui reputatie ca îi placeau atât de mult bomboanele si lichiorurile, era bine cunoscută, ? s-a informat la care pravalie putea gasi cele mai bune dulciuri. Am fost condusi la un negustor pe nume Le Roux, în coltul unei mici piete. Omul ne-a primit cu multa amabilitate si într-adevar ne-a servit cât se poate mai bine. Când a început, sa se înnopteze, gustarea noastra a fost tulburata de un incident destul de trist. Casa din fata era locuita de o tânără femeie, ruda a defunctului comandant al pietii. Până atunci i se ascunsese întâmplarea, dar până la urma au trebuit sa-i spuna. Ea a fost atât de crud lovită, încât a cazut jos, pradă unor atacuri de nervi si a unor convulsii extrem de violente. N-au putut-o readuce la normal decât cu foarte mare greutate."

Probabil ca nevrând sa spuna printeselor ca aceasta tânără femeie era doamna de Beaurepaire, le informase ca era doar o ruda a comandantului pietii. Predarea Verdunului stârni mare rasunet în toată Franta. Însăpăimântat, Parisul se si vedea cu inamicul la portile lui. Ceea ce, într-adevar, se

si întâmpla, pentru ca inamicul strabatu distanta dintre el si Paris în cinci etape. Se dadu alarma în tot orasul, se suna clopotul, tunul bubui din ora în ora. Atunci Danton, singur, nezdruncat si înțelegând profitul pe care l-ar putea trage de pe urma devotamentului lui Beaurepaire, se repezi în mijlocul Adunarii tulburat e si, urcându-se la tribuna, dadu socoteala de masurile luate pentru salvarea patriei, încheind cu aceste cuvinte memorabile, înregistrate de istorie:

- Tunul care se aude nu este tunul de alarma, este pasul de atac împotriva dusmanilor nostri, Pentru a-i învinge, pentru a-i zdrobi, ce ne trebuie? Îndrazneala, îndrazneala si iar îndrazneala!

Le povesti apoi devotamentul eroic al lui Beaurepaire, asa cum stia el sa povest easca.

Atunci se constitui pe loc o comisie care propuse urmatorul decret:

I

Adunarea nationala decreteaza ca trupul lui Beaurepaire care a comandat primul batalion din Mointe-et-Loire sa fie depus la Pantheonul francez.

II

Sa fie sapata în piatra mormântului urmatoarea inscriptie:

EL A PREFERAT SA-SI IA VIATA
DECÂT SA CAPITULEZE ÎN FATA TIRANILOR

III

Presedintele este însărcinat sa scrie vadevei si copiilor lui Beaurepaire.

Numele lui Beaurepaire fu dat unei strazi despre care credem cel putin ca îl pastr eaza si pâna în ziua de azi.

În timp ce Adunarea Nationala aduce ultimul omagiu lui Beaurepaire, în timp ce Marceau, care pierduse totul în oras si arme si cai, raspunde unui reprezentant al poporului care-l întrebasese: "Ce vreti sa vi se dea înapoi?" ? "O sabie cu care sa razbuna înfrângerea noastra", în timp ce regele Prusiei, intrat în Verdun se simte atât de bine ca a ramâne aici o saptamâna ocupat sa dea baluri, sa manânce dulciuri si sa afirme la tot pasul ca nu vine în Franta decât ca sa înapoieze regilor regalitatea, preotilor bisericele, proprietarilor proprietatile, în timp ce taranul trage cu urechea si înțelege ca în Franta își fac loc contrarevolutia, ca cel ce are o arma își ia arma, ca cel ce are o furca își ia furca, ca cel ce are o secera își ia secera. ? în tot acest timp cinci generali se întruniseră în sala de consiliu a primariei din Sedan, sub presedintia generalului comandant Dumouriez.

Noi nu suntem dintre aceia care gândesc ca pentru o greseala, o slabiciune sau chiar o fapta rea omul trebuie neaparat sa-si piarda toate meritele din trecut. Nu, faptele oamenilor trebuie sa fie cântarite una câte una si fiecareia istoricul trebuie sa îi aduca partea de lauda sau de blam.

Se înțelege ca aceste câteva rânduri nu au iesit din pana noastra decât pentru ia ne ajuta sa aducem vorba despre una din cele mai stranii personalitati ale epocii noastre, cu alte cuvinte, un om oare regalist în fond, salveaza Republica, ? un om care a facut mai mult bine pentru Franta si mai putin rau decât a facut La Fayette pentru Franta si care pâna la urma a murit dezonorat, exilat, în Anglia, fara sa stârneasca nici o parere de rau, în timp ce La Fayette. se întorcea pe sub arcul de triumf, devenea patriarhul revolutiei din 1830 si murea glorificat si onorat în mijlocul glorioasei si onorabilei sale familii, Dumouriez putea sa aibe la acea epoca cincizeci si sase de ani, sprinten, bine dispus, agitat, abia daca parea de patruze ci si cinci. Nascut în Picardia, desi de origine provensala, avea spiritul meridionalului si vointa omului din centru. Trasaturile lui delicate se luminau uneori de stralucirea privirii pline de foc. Spirit inteligent, creier ager, era priceput la toate. Avea ? lucru rar ? siretenia diplomatului si curajul dârz al soldatului.

La douazeci de ani simplu husar, ar fi preferat mai curând sa fie taiat în bucati de sase cavaleri decât sa se predea, dar la treizeci se lasase antrenat în acea diplomatie secreta a lui Ludovic al XV-lea, onorabila într-un fel când era vorba de spionaj. Toate acestea fusesera eclipsate sub Ludovic al XVI-lea prin deschiderea portului Cherbourg al carui prim agent fusese chiar el. Era unul dintre acei oameni aproape universali, ale caror vaste cunostinte pot fi oricând aplicate, dar carora le e necesar numai un prilej. Pâna atunci, prilejul nu se ivise. Va deveni oare un mare diplomat, va fi oare un general victorios? Ni menii nu putea s-o spuna si poate nici el însusi nu cunostea înca masura exacta a geniului sau.

Adus la minister în 1792 de catre girondini, adica de dusmanii regelui, iesise de la Tuileries cu totul de partea regelui, în urma unei scene cu Marie-Antoinette. În fond, Dumouriez avea o inima buna si era sensibil la femei.

Doua tinere îmbracate în husari, aghiotantele lui, care nu-l paraseau pe câmpul de lupta decât pentru a-i executa ordinele, domnisoarele de Fering, pe al caror frate l-am cunoscut, pot servi drept martore ale relatarilor noastre.

Nu era deci de mirare ca Danton nu avea încredere într-un asemenea om si de aceea îl trimisese pe doctorul Mérey, caruia îi cunostea lealitatea, sa-l supravegheze.

Sedinta se deschidea în momentul în care introducem cititorul în sala de consiliu.

- Cetateni, spuse Dumouriez adresându-se celor cinci colegi, v-am adunat ca sa va aduc la cunostinta situatia grava în care ne gasim.

Voi rezuma faptele în câteva cuvinte.

La 19 august 1792, acum cincisprezece zile, prusacii si emigratii au intrat în Franta. Daca am fi romani, v-as spune ca au intrat într-o zi nefasta, într-o zi cu tunele, ploaie si grindina, le-au fost de-ajuns doua ore ca sa ajunga la Brehain, oras în care s-au oprit ca sa-si petreaca noaptea, în timp ce detasamentele lor jefuiau satele din preajma. Ca sa ajunga pâna acolo, Brunswick ? eroul de la Rossbach ? a facut de la Koblenz la Longwy patruzeci de leghe în douazeci de zile.

Aceasta invazie, care dupa spusele regelui Prusiei nu trebuie sa fie decât o plimbare militara de la frontiera la Paris, nu apare, trebuie sa o spunem, sub aspectul unei actiuni prea de temut.

Dar, cetateni, dupa parerea mea, când un dusman atât de experimentat ca al nostru comite o greseala, sunt convins ca el are un motiv anume sa o comita, ceea ce nu ma împiedica sa profit de pe urma ei.

Saizeci de mii de prusaci, mostenitori ai gloriei si ai traditiilor marelui Frederic, la 22 august trecut au înaintat deci într-o singura coloana asupra centrului nostru.

Au intrat în Longwy si ieri am auzit tunul dinspre Verdun.

Prusacii sunt deci în fata Verdunului, daca n-or fi chiar în Verdun.

Douazeci si sase de mii de austrieci, comandati de generalul Clerfayt, îi sustin în dreapta, marsaluind spre Stenay.

Saisprezece mii de austrieci sub comanda printului Hohenlohe Kirichberg si zece mii de hessani¹³ flancheaza stânga prusacilor.

Ducele de Saxa-Teschen ocupa Tarile-de-Jos si ameninta orasele de garnizoana.

Printul de Condé împreuna cu sase mii de emigrati s-au îndreptat spre Philipsburg.

În mod diametral opus, armatele noastre sunt puse în dispozitiv în felul cel mai nefericit pentru a rezista unei mase de saizeci de mii de oameni. Beurnonville, Moreton si Duval întrunesc treizeci de mii de oameni în taberele de la Maulde, Maubeuge si Lille.

Armata de 33.000 de oameni pe care o comandam este total dezorganizata din pricina fugii lui La Fayette, pe care soldatii îl îndrageau atât de mult, dar asta nu ma nelinisteste decât într-o mica masura. Daca eu nu ma voi face iubit de armata, ma voi face temut.

Douazeci de mii de soldati sunt la Metz, sub comanda lui Kellernann.

Cincisprezece mii, sub Custine, se afla la Londau.

Biron este în Alsacia cu treizeci de mii. Ar fi o pierdere de timp nu numai sa ne ocupam de el, dar sa ne gândim numai la el.

Nu putem deci opune celor saizeci de mii de prusaci decât pe cei 23.000 de oameni ai mei si pe cei 20.000 ai lui Kellernann, presupunând ca el va consimti sa treaca sub ordinele mele si sa vrea sa faca jonctiune cu mine.

Iata situatia clara, neta, precisa. Ce parere aveti?

Cel mai tânăr dintre generali era frumosul Dillon, despre care se spunea ca ar fi fost amantul reginei. Dupa încaierarea de la Quiévrain, fratele lui fusese confundat Cu el si omorât de proprii lui soldati, pe motivul ca amantul reginei nu putea fi decât un tradator.

În sprijinul acestui zvon de intimitate cu Maria-Antoinette se aduceau doua argum nte:

La o parada în curtea Tuileriilor fusese recunoscuta la caciula lui de blana o spl endida egreta, montata în diamante, care fusese vazuta cu doua sau trei zile mai îna inte în coafura reginei.

Apoi se povestea ca, la un bal unde avusese cinstea sa danseze cu regina, careia îi placea grozav dansul, aceasta se opri se mai odihneasca, fara sa observe ca regele era chiar în spatele ei si aplecându-se alene pe umarul frumosului ofiter îi spusese:

"Puneti mâna pe inima mea, veti vedea cum bate."

- Doamna, spuse regele care auzise, oprind mâna lui Dillon, colonelul va avea amab ilitatea sa va creada pe cuvânt.

Arthur Dillon avea nu numai o remarcabila frumuset e, dar era curajos în orice împrej urare si daca se putea reprosa totusi ceva inteligentei lui razboinice, era prea multa îndrazneala.

- Cetateni, spuse el luând cuvântul, voi îndrazni cu timiditatea unui tânăr, sa-mi spun parerea în fata unor barbati cu distinctia si experienta dumneavoastra. Dar, dupa cele ce ne-a spus generalul comandant, cred imposibila linia noastra de aparare si as fi de parere sa mergem în Flandra si sa actionam împotriva Tarilor-de-Jos aust riece în asa fel, încât sa operam o diversiune care sa-i forteze pe dusmani sa revina spre Bruvelles, unde de altfel prezenta francezilor ar face cu siguranta sa izbu cneasca o revolutie.

Saluta si se aseza din nou, se ridica generalul Monet:

- Mi se pare, spuse el, ca dând dreptate intentiei tânărului nostru coleg si retragând u-ne în Flandra, ar în semna sa parasim postul unde ne-a asezat Franta. Eu propun sa ne retragem spre Châlons si sa aparam linia Marnei.

În acel moment plantonul anunta ca un calaret plin de praf, sosind de la Verdun, c erea sa vorbeasca fara întârziere cu generalul comandant.

Dumouriez consulta consiliul din ochi. Citi în toate privirile nerabdarea.

- Pofteste-l sa intre, spuse.

Jacques Mérey apar u cu costumul lui jumatate civil, jumatate de reprezentant al po porului: redingota albastra cu, revere late, cu o centura sustinând o sabie si pis toale, palarie cu pene tricolore, pantaloni strâm ti de piele, cizme moi pâna sus de genunchi.

- Cetateni, spuse el, sunt purtator de vesti rele, dar vestile rele nu suporta întâr ziere, de aceea am staruit sa fii primit îndata de dumneavoastra. Verdunul a fost predat inamicului, Beaupaire, comandantul orasului si-a zburat creierii. Gener alul Galbaud e în retragere spre Paris prin Clermont si Sainte-Menehould. Iar eu v iu sa va spun din partea lui Danton ca salvarea Frantei este în mâinile dumneavoastr a.

Si înaintând spre generalul comandant îi prezenta scrisoarea al carui aducator era.

Dumouriez saluta, lua scrisoarea fara sa o citeasca si spuse:

- Cetateni, care este parerea majoritatii?

Cei trei generali care nu luasera cuvântul înca se ridicasera si unul din ei spuse în numele lui si al celorlalti doi:

- Generale, noi ne asociem parerii generalului Monet.

- Adica sunteti de parere sa va retrageti spre Châlons si sa aparati linia râului Ma rne.

- Da, cetatene general, raspunsera cei, trei ofiteri într-un singur glas.

- Bine, spuse Dumouriez, voi aviza.

Si ridicând sedinta, saluta si îi pofti pe ofiteri sa iasa.

Apoi, întorcându-se spre Jacques Mérey, îi spuse:

- Cetatene reprezentant, ai nevoie de o baie, un prânz îndestulator si un pat confor tabil, pe toate le vei gasi la mine acasa, daca îmi vei face cinstea sa accepti os pitalitatea pe care ti-o ofer.

- Din toata inima, spuse Jacques Mérey, cu atât mai mult cu cât va aduc vesti despre Paris, mult mai vrednice de interes si mai îngrozitoare poate decât cele de la Verdun

Dumouriez surâse cu o curtoazie de vechi gentilom, saluta si o lua înainte, pentru a-i arata astfel drumul.

Îl conduse în sufragerie unde era asteptat la masa de Westermann si Fabre d'Englanti ne.

- Cetateni, le spuse acestora, trebuie sa luati masa cât mai repede cu putinta, apoi, cum urmeaza sa facem fata stirilor care tocmai ne-au sosit, Westermann, dumneata vei pleca de îndata la Metz sa-i înmânezi lui Kellermann ordinul de a se întâlni cu mine la Valmy, fara sa piarda o clipa. Dumneata, Fabre, vei lua un cal si te vei duce în goana mare la Châlons, unde vei opri retragerea lui Galboud si îl vei aduce cu cele doua sau trei mii de oameni ai lui la Révigny-aux-Vaches, unde vor ramâne si vor pazi pâna la noi ordine izvoarele râurilor Aisne si Marna.

Cei doi oameni schitara o miscare.

- Iata, domnule, spuse Dumouriez, cine este trimis de catre Danton cu aceleasi instructiuni ca ale dumneavoastra. Dumnealui va ramâne lângă mine si va fi de-ajuns unul ca sa-mi zboare creierii daca va fi nevoie.

- Dar, interveni Westermann, noi avem misiunea sa ramânem lângă dumneata, cetatene general, nu sa ne ducem unde ne trimiti.

- Misiunea noastra este sa servim patria, or, în slujba patriei, eu, generalul comandant al armatei de Est, îti ordon ca dumneata, Westermann, sa te duci la Metz si sa mi-l aduci pe Kellermann, iar daca nu-l gasesti pe Kellermann, vii cu cei douazeci de mii de oameni aici. Vei avea în buzunar destituirea lui si numirea dumitale, Fabre, dumneata nu trebuie decât sa te duci la Clermont si sa opresti retragerea. Daca Galboud încearca sa-ti reziste, îl vei aresta în mijlocul oamenilor lui si îl vei trimite la Comitetul Salvării Publice cu mâinile si picioarele legate. Este ceea ce voi face eu însumi cu cel care mi, se va împotrivi.

În timp ce veti mânca, eu voi scrie ordinele si cetateanul Mérey va face o baie, dupa care, îl voi pune la curent cu intentiile mele. Mâncati, deci, dragi prieteni, iar pe dumneata, cetatene, ordonanta mea te va conduce la baie, stii unde e sufrageriea, dupa ce faci baie, ma gasesti acolo.

Fabre si Westermann se asezara la masa. Dumouriez intra în cabinetul lui care se afla lângă sufragerie si Jacques Mérey urma ordonanta generalului, care-l conduse la baie.

Capitolul XXIV Termopilele Frantei

Atunci când Jacques Mérey, cu corpul bine mascat de valetul generalului si cu hainel e bine periate de husarul sau, intra în sufragerie Dumouriez era acolo singur si îl astepta.

- Cetatene îi spuse lui Jacques Mérey, nu ma mira deloc ca Danton ma banuieste si-si înmulteste agentii în jurul meu, cu un cuvânt îl voi linisti si pe el si pe dumneata. Jacques Mérey se înclina.

- Situatia este proasta, continua Dumouriez, dar în tocmai cum putea sa si-o dorea sca un om calit ca mine.

Batalia pe care o voi da, va salva sau va pierde Franta.

Sunt ambitios si vreau sa leg numele meu de victorie.

Vreau sa se spuna: "Prusacii nu erau decât la cinci zile de Paris, Dumouriez, un om necunoscut, a salvat natiunea". Remarcati ca spun natiunea. Altii, ca Villars la Denaint sau maresalul de Saxa de Fontenoy, au salvat regatul, Dumouriez la Arbonne va fi salvat natiunea.

Padurea Argonne este Termopilele Frantei. Le voi apara si voi fi mai norocos decât Leonida. Hai sa mâncam.

Apoi asezându-se lovi într-un clopotel.

- Cheama-l pe Thévenot si pe cei doi aghiotanti ai mei, spuse Dumouriez aratând în ace lasi timp un fotoliu lui Jacques Mérey.

Câteva secunde dupa aceea, un tânăr în uniformă de sef de brigada intra. Parea de trei

zeci-treizeci si doi de ani, cu o privire agera si inteligenta, înalt de statura, îl saluta pe Dumouriez, care îi întinse mâna cu familiaritate.

- Seful de brigada Thévenot, îl prezenta Dumouriez, întotdeauna primul meu aghiotant si i din când în când consilierul meu.

Si aratându-l pe doctor:

- Cetateanul Jacques Mérey, doctor în medicina, ? si surâzând într-un anume fel ? pentru moment reprezentantul poporului, atasat pe lângă persoana mea.

Apoi, cum doi tineri îmbracati în uniformă de husari, care nu pareau a avea mai mult de cincisprezece-saisprezece ani intrara, Dumouriez continua:

- Domnii Fernig, recruti sub ordinele mele si pe care îi iubesc ca pe proprii mei copii.

Si în adevar, privirea expresiva si putin aspra a lui Dumouriez deveni de o extremă blândete când se îndrepta spre cei doi tineri.

Amândoi se apropiara de el, își pusera mâinile într-ale lui si el le surâse patern.

Pe rând acestia îl sarutara pe frunte.

Jacques Mérey, care se ridicase puțin din fotoliu pentru Thévenot, se scula de-a bină elea în picioare pentru cei doi frati, sau mai bine zis cele doua surori, caci recunoscu pe data ca erau fete.

- Ne vom lupta si lupta va fi dârza, după toate probabilitatile, relua Dumouriez, dacă se va întâmpla o ne norocire vreunua dintre acesti copii, te rog sa ai grija, doctore.

Si fara voia lui ofta.

- Cetateanul Mérey, care fusese trimis de prietenul nostru Danton la Verdun (si Dumouriez sublinie cu surâsul si intonatia lui cuvântul prieten), a venit sa ne anunte ca la fel ca Longwy, orasul s-a predat după primele lovituri de tun.

- Beaurepaire nu era acolo? întreba Thévenot.

- Silit de municipalitate sa capituleze, Beaurepaire si-a zburat creierii, ca sa nu semneze capitularea, spuse Jacques Mérey.

- Dar asta nu e tot, spuse Dumouriez, doctorul, care a parasit Parisul numai de trei zile, pretinde ca acolo se vor petrece lucruri nemaipomenite.

- Ce anume? întreba Thévenot.

Tinerii husari taceau, privirea lor însa vorbea în locul lor.

- Din putinele cuvinte pe care mi le-a spus Danton, zise doctorul, am înțeles ca e important ca Parisul sa se compromita tot amestecat până în gât în Revolutie, astfel în câț, nemaiașteptând clementa din partea suveranilor aliati, sa se îngroape sub ruinele Capitalei.

- Si cum va proceda Danton?

- S-a vorbit despre masacrul din închisori. Se spune ca nu se pot trimite voluntarii, când ramâne în spate un dusman mai periculos decât cel cu care au de luptat în fata.

- Într-adevar, spuse Dumouriez, pe care vestea nici nu-l uimi, nici nu-l revolta, ? poate sa fie si asta o tactica.

Cei doi tineri schimbă o privire cu Thévenot, carele raspunse cu o usoara miscare din umeri.

Privirea lor însemna compasiune, miscarea din umeri a lui Thévenot însemna constrângere. În acel moment de afara se auzi tropotul unui cal intrând în galop în curte. Cele doua fete facura o miscare sa se ridice în picioare, dar Dumouriez le opri din ochi.

Apoi lui Thévenot:

- Vezi ce este, îi spuse.

Thévenot se duse la fereastra si o deschise. Statea la înaltimea curierului care sosise ea.

- Din partea cui? întreba Thévenot.

- O sa vada generalul, raspunse curierul întinzând plicul sefului de brigada.

- Depesa numai pentru dumneavoastra, după cât se pare, domnule general, spuse Thévenot.

Si îi întinse generalului hârtia, apoi strigând servitorilor care îl ajutau pe curierul frânt de oboseala sa coboare de pe cal:

- Aveti grija ca acestui om sa nu-i lipseasca nimic!

- Numai pentru mine, dragul meu Thévenot, repeta Dumouriez. Stii ca eu nu am secretat fata de dumneata si fata de nimeni, adauga întorcându-se către doctor.

Si rupând sigiliul continua:

- Ah! E de la print, spuse, scuzati-ma, n-am sa pot niciodata sa ma obisnuiesc s-a-i spun Egalité. Ce vrei, dragul meu Thévenot, sunt aristocrat, stii bine.

Si întorcându-se iar spre Jacques Mérey, pe masura ce citea:

- Aveai dreptate, doctore, îi spuse, masacrul a început alaltaieri cu carutele cu prizonieri care mergeau la Abbaye. Jumatate din ei au fost omorâti în carute, cealalta jumătate în curtea bisericii unde fusesera cazati. De acolo masacrul s-a întins la Abbaye si probabil se va întinde si în celelalte închisori. Marat si Robespierre au facut isprava asta. Danton n-a aparut, în acest timp el era pe Câmpul lui Marte, trece a în revista voluntarii.

Apoi întrerupându-se:

- Ah! Pe cuvântul meu, spuse, asta e prea de tot si apoi este o chestiune între burghezi, care, nu ne priveste pe noi militarii. Citeste, doctore, citeste.

Si împinse scrisoarea ducelui de Orléans spre cealalta parte a mesei, cu o expresie de dispret, care arata cât de fericit se simtea sa fie general comandant pe câmpul de lupta, în loc sa fie ministru la Paris.

Jacques Mérey lua scrisoarea cu calm, dovedind ca nu avea nimic de-a face cu disprețul lui Dumouriez si o citi în întregime.

- Ah! spuse. Adunarea l-a cerut si l-a absolvit pe abatele Sioard.

- Adunarea asta cumsecade a îndraznit! exclama Dumouriez. Dar va fi biciuita de Comuna!

- Manuel, continua Jacques, l-a salvat la rândul lui pe Beaumarchais.

- Pe cuvântul meu, spuse Dumouriez, ar fi putut sa aleaga mai bine.

- Ducele continua ? spuse Jacques Mérey ? anuntându-va ca va trimite un curier în fiecare zi si va întreaba daca acceptati ca aghiotant! Pe cei doi fii mai mari ai lui.

Si Jacques Mérey puse apoi scrisoarea pe masa.

- Drace! Facu Dumouriez, iata întrebări din acelea la care trebuie sa te gândești înainte sa raspunzi. Ce-i trece prin cap, Dumnezeule! Doi printi în armata mea! O sa vedem.

Toti ramasera seriosi, sau cel puțin îngândurati în tot restul mesei. Numai cele doua surori schimbă încet câteva cuvinte, apoi Durnouriez se scula si adresându-se lui Thévenot si lui Jacques le spuse:

- Cetateni, faceti-mi placerea si urmati-ma în biroul meu.

Amândoi se ridică si îl urmăru pe Durnouriez.

- Ei bine, întreba Thévenot, ce s-a hotărât la Consiliu?

- Nimic bun. Dillon a propus o tinta în Flandra. Asta ar fi fost bine acum cincisprezece zile. Inamicul va fi la Paris înainte sa ajungem noi la Bruxelles. Ceilalti vor sa se retraga dincolo de Marna. Sa lasi inamicul sa mai faca un pas în Franta, înseamna o rusine si asa a înaintat prea mult. De aceea, continua Durnouriez, am raspuns ca voi reflecta, dar eu îmi si facusem planul. I-am spus adineauri scumpului nostru oaspete ca padurile din Argonne vor fi Termopilele Frantei, îmi voi tine cuvântul. Iata, am aici la cea mai mare scară un plan al padurii din Argonne, care se întinde, cum veti vedea, de la Semuy la Triaucourt. Acum ne-ar trebui un om practic, un padurar, nu suntem decât la sapte sau opt leghe de ea, puneti un hussar sa încalcece si sa porneasca în cautarea primului padurar aparut în cale.

- Nu e nevoie, cetatene general, spuse Jacques Mérey.

- Cum nu e nevoie? întreba Durnouriez.

- Pentru ca eu sunt din Stenay, pentru ca timp de zece ani am strâns plante pentru experiențele mele, am pescuit si am vânat chiar în padurea Argonne, care e într-un fel închisa între doua râuri, Oise si Aisne si pentru ca eu cunosc padurea mai bine decât oricare padurar.

- În cazul acesta, spuse Durnouriez, cetateanul Danton ne-a facut un dublu serviciu.

- Vezi, Thévenot, continua Dumotiriez înflăcăându-se, vezi toate avantajele planului meu? Pe lângă faptul ca nu dam înapoi, pe lângă ca nu ne întoarcem la Marna ca ultima linie de aparare, noi îl determinăm pe inamic sa piarda un timp pretios, îl obligăm sa rămâna în acea Champagne stearpă, pe un pământ pustiu, noroios si neroditor, unde nici vorba nu poate fi sa-si hraneasca armata, nu i se cedeaza o regiune bogată sânfertila în care sa-si petreaca iarna. Dacă inamicul, după ce pierde sa zicem vreo zece zile în fata padurii, vrea sa se ascunda în ea, aici va da peste Sedan si peste

toata linia de fortificatie a Tarilor-de-Jos, urcându-se pe panta opusa, da peste Metz si armata lui Kellerman. Kellermann cu mine si cu Galbaud întrunim cincizeci de mii de oameni si la nevoie putem sa dam lupta, de altfel, nu vezi ca cerul este înțeles cu noi? O ploaie continua, neobosita cade peste prusaci si îi uda temeinic si în Lorena au gasit numai noroi, spre Metz si Verdun, dupa rapoartele care mi s-au facut, pamântul începe sa se înmoaie, Champagne va fi pentru ei o adevarata hârtoapă, taranii emigreaza, grânele dispar ca si cum le-ar lua vâltoarea, inamicului nu-i vor mai ramâne decât trei lucruri bune pentru drum: strugurii verzi, boala si moarte a...

- Bravo, generale! striga Thévenot. Ah, iata, aici va recunosc.

Jacques Mérey îi întinse mâna. Nu puteai sa nu vezi entuziasmul care stralucea în ochii lui.

- Generale, îi spuse, dispuneti de mine ca paznic ori ca soldat, dar faceti-ma partas într-un fel sau în altul la aceasta mare actiune care va salva Franta. Sa fim. Întâi învingatori si-mi iau obligatia sa fiu Grecul de la Maraton.

- Ei bine! Facu Dumouriez, spune-ne repede ce crezi despre locurile de trecere care strabat padurea Argonne? Nu avem nici o clipa de pierdut, copitele cai lor n-ostri abia asteapta.

Jacques Mérey se apleca asupra hartii.

- Thévenot, spuse Dumouriez, asculta si nu pierde nici un cuvânt din ce vei auzi.

- Nici o grija, generale.

Ceva solemn, aproape sfânt era în atitudinea acestor trei barbati care, aplecati deasupra unei hartii, conspirau pentru onoarea Frantei si pentru salvarea a treizeci de milioane de oameni.

- Avem, spuse Jacques Mérey rupând tacerea, cinci defileuri în padurea Argonne. Urmarii-le sub degetul meu. Primul, la extremitate, lângă Semuy, îi spune Chêne Populeux, al doilea, la înaltimea Sugny-ului, numit Croix-au-Bois, al treilea, în fata orasului Brecy, numit Grand-Pré, al patrulea, în fata la Vienne-la-Ville, numit Chalade, în sfârșit, al cincilea, care nu este altul decât drumul de la Clermont spre Sarnté-Menehould, numit Islettes. Cele mai importante sunt însa cele de la Grand-Pré si Islettes.

- Din nefericire sunt si cele mai departate de noi, acolo ma voi duce eu însumi cu toti oamenii mei.

- Acuma, spuse Jacques Mérey, ca sa putem îndeplini aceasta operatiune, aveti doua drumuri, unul care trece prin spatele padurii si care nu întâlnește inamicul, celalalt, care trece la vedere prin fata inamicului. Dumouriez se gândi o clipa.

- Voi trece prin fata, spuse el, vazându-ne ca facem aceasta miscare, ? îl cunosc bine pe Clerfayt, este Fabius în persoana, ? va crede ca mi-au sosit întariri si ca atac separat pe austrieci si pe prusaci, el se va retrage dincolo de Stenay, în tabara lui fortificata de la Brouenne. Aseaza-te acolo, Thévenot.

Thévenot se aseza si înfierbântat de aceeași febra care îl ardea pe general, în lupta cu gneniul sau, își lua pana si hârția si astepta.

- Scrie, spuse Dumouriez. Da-i ordin lui Dubouquet sa paraseasca departamentul de Nord si sa vina sa ocupe Chêne Populeux, ? lui Dillon sa porneasca în mars între Meuse si Argonne. Eu o sa vin dupa el, cu corpul de armata. El sa mearga pâna la Islettes, pe care o va ocupa, la fel pâna la Chalade, fortând totul înaintea lui. Mi-ati cerut, doctore, sa ne fiti de folos, nu stiu sa refuz astfel de cereri bunilor patrioti. Va dau un post periculos: veti fi ghidul lui.

- Multumesc, spuse Jacques, întinzând mâna lui Dumouriez.

- Eu, continua Dumouriez, iau asupra mea Croix-au-Bois si Grand-Pré. Ai scris?

- Da, îi raspunse Thévenot care, de când îi dicta generalul, se obisnuise sa scrie tot a tât de repede cum îi vorbea.

- Acuma, ordin lui Beurnonville sa paraseasca frontiera Tarilor-de-Jos, unde nu are nimic de facut, ? si sa fie în 13 la Rethel cu zece mii de oameni.

- Si îndata puneti sa se anunte plecarea si sa se sune încălecarea!

Acest ultim ordin Dumouriez îl dadu celor doi frati sau celor doua surori Fernig, care se avântara în galop spre oras.

Dupa un sfert de ora, ordinul lui Dumouriez era executat si în asteptare, sunetele trompetei si duruitul surd al tobelor dominau zarva stârnita.

Dupa doua ore toata armata era în mars si își instala tabara la patru ore de Sedan. A doua zi Dillon stia unde se aflau avangposturile lui Clerfayt, ocupând cele doua maluri ale râului Meuse.

La numai o ora, sub conducerea lui Jacques Mérey, cu cei o mie cinci sute de ostasi, generalul Miakinsky ataca cei douazeci si patru de mii de austrieci ai lui Clerfayt, asa cum prevazuse Dumouriez, se retrageau si se închideau în tabara lor din Brouenne. Dillon își croi drum prin fata defileului de la Chêne Populeux care, asa cum am spus, trebuia sa fie ocupat si aparat de generalul Dubouquet si își continua marsul sau între Meuse si Argonne, urmat de Dumouriez si de cei cinci-sprezece mii de oameni ai sai.

Peste doua zile, Dumouriez ajunse la Baffu, acolo se opri ca sa ocupe defileurile de la Croix-aux-Bois si de la Grand-Pré.

Dillon își continua drumul cu îndrazneala, trecând, lasase doua mii de oameni sa pazeasca Chalade si ajunse la Islettes, unde îl gasi pe Galbaud cu patru mii de oameni.

Generalul venise din proprie initiativa, dar nu-l întâlnise încă pe Fabre d'Englentine, care îl pândea pe drumul spre Châlons.

La Islettes, Jacques Mérey îi deveni într-adevar util lui Dillon, cunostea regiunea, râpele si colinele, îi sugera generalului cea mai buna pozitie pentru baterie, pe vârful muntelui care domina Islettes, o asezare nemaipomenita care facea imposibila trecerea inamicului. Si astazi, dupa atâta ani, se mai vad urmele acestui minunat adapost.

În afara acestei baterii, Dillon ridica linii de apasare foarte bune, facu metereze din copaci, care se transformara în tot atâtea baricade si puse astfel complet stapânire pe cele doua drumuri care duceau catre Sainte-Menehould si de la Sainte-Menehould catre Châlons. Lucrarile lui Dumouriez la Grand-Pré erau tot atât de formidabile: armata era rânduita pe înaltime, desfasurându-se în amfiteatru, la poalele acestor înaltime se întindeau pajisti în care inamicul, neavând încotro, trebuia sa ramâna descoperit. Doua poduri de peste Aire erau pazite de doua avangarzi care, în caz de atac, s-ar fi retras dându-le foc, în cazul însa când Dumouriez ar fi fost fugarit din înaltime în înaltime, atunci urma sa coboare pe versantul opus, sa ajunga în fata râului Aisne, care îl pusese între ele si prusaci si sa arunce în aer cele doua poduri, ridicând astfel între el si prusaci un obstacol de netrecut.

Or, era aproape sigur ca inamicului îi vor esua atacurile si ca de la înaltimea acestui post Dumouriez va domina linistit situatia.

În ziua de 8 se afla ca în ajun Dubouquet, cu sase mii de oameni, ocupase trecerea de la Chêne Populeux, singurul punct care ramase liber era deci cel de la Croix-aux-Bois, aflat între Chêne Populeux si Grand-Pré. Dumouriez se deplasa pâna acolo, puse sa se strice drumul, sa se taie copacii si îl însarcina pe un colonel sa apere acest drum cu doua escadroane si doua batalioane.

Din clipa aceea planul era îndeplinit, râul Argonne, ca si Termopilele, era pazit. Parisul avea înaintea lui o fortificatie pe care însusi cel ce o ridicase o socotea de netrecut.

Ducele de Orleans își tinea între timp cuvântul. Zi de zi Dumouriez era informat despre masacrele din închisori, toate acele hidoase asasinate ? ale doamnei de Lamballe, ale copiilor la Bicêtre, ale femeilor la Salpetriere ? îi produceau sila, sub o aparenta nepasare își nota totul în carnetel si surâzând facea legamânt sa razbune, daca va ajunge vreodata la putere, toate abuzurile.

Însusi ducele de Orleans nu fusese lasat în pace în timpul masacrelor. I se adusesese sub ferestre capul doamnei de Lamballe, sub pretext ca o prietena a reginei trebuie a sa fie o dusmana a ducelui de Orleans, atât pe el cât si pe doamna de Buffon îi sili sera totusi sa salute acest cap., doamna de Buffon se ridicase de la masa si palida, aproape livida, pe jumătate moarta, aparuse în balcon.

Ducele de Orleans, care îi servea Doamnei de Lamballe un venit la partea ei de avere, îi scria lui Dumouriez:

"Averea mea, cu ocazia acestei morti, a crescut cu o renta de 300.000 de franci, dar capul meu nu se tine decât într-un fir. Va trimite pe cei doi fii mai mari, salvati-i."

Din clipa aceea nu mai putea sa sovaie, trebuia sa-i primeasca, în ziua de 10, ducându-l de Chartes veni din Flandra franceza cu regimentul sau în care fratele lui, ducele de Montpensier, slujea ca locotenent.

La acea epoca ducele de Chartes era un tânar frumos si curajos, în vârsta de numai douazeci de ani, crescut de doamna de Genlis în spiritul învataturilor lui Jean-Jacques, era foarte instruit, cu toate ca avea o cultura mai mult generala decât aprofundata si temeinica, în cele câteva lupte la care luase parte, daduse dovada de un rar curaj.

Fratele lui nu era înca decât un copil, dar un copil încântator, ca cel pe care l-am cunoscut si purta acelasi nume cu el.

Dumouriez îl primi bucuros si din acea zi îi încolti în minte o idee.

De Ludovic al XVI-lea nu mai putea fa vorba, prea multele greseli si chiar sperjurul îl facusera odios natiunii. Republica era iminenta, dar va dura oare? Dumouriez nu credea. Contele de Provence si Contele d'Artois exilându-se, renuntasera la tronul Frantei. Nu trebuia decât sa popularizeze numele ducelui de Chartre, prin doua sau trei victorii la care ar lua parte si, la un moment dat, sa-l prezinte Frantei ca pe o alternativa între republica si regalitate.

Acesta era visul pe care îl nutrea Dumouriez.

Împreuna cu ducele de Chartre si fratele acestuia, i se alaturasera din nou trupelul pe care Dumouriez le comandase în Flandra, erau oameni curajosi, caliti în lupte, foarte devotati. Daca mai exista vreo îndoiala în privinta lui Dumouriez, aceasta se risipise în urma celor povestite de noii-veniti despre generalul lor.

Apoi Dumouriez, cu inteligenta lui superioara, își dadea seama ca în primul rând trebuia sustinut imoralul soldatilor.

Ordona sa cânte muzica de trei ori pe zi. Dadu baluri în aer liber cu iluminati prin pomezi, baluri la care atrase toate fetele frumoase din Cernay, din Melzicourt, din Vienne-le-Chateau, din Chalade, din Saint-Tomas, din Vienne-la-Ville si din Iles-les-Moutiers. Cei doi printi își facura debutul popularitatii dansând cu tarancile. Cei doi tineri husari îi ajutau cât puteau. De doua sau de trei ori Dumouriez invita la aceste baluri pe ofiterii prusaci si austrieci din Stenay, din Dun-sur-Meuse, din Charny si din Verdun, daca ar fi venit, avea de gând sa-i duca sa viziteze liniile de aparare. Dar ofiterii nu venira si astfel Dumouriez nu putu sa se laude cu ce avea el.

Suferintele erau totusi aproape aceleasi pentru soldatii nostri ca si pentru inamici, ploua cinci zile din sase, erau obligati sa acopere cu pietris de râu locul unde se dansa, vin prost, bere proasta, dar în aer plutea cuvântul sefului, flacara din Midi, daca-l vedeau vesel pe general, soldatii cântau, daca-l vedeau ca mânâncă pâine neagra si râde, soldatii mâncau pline neagra si strigau: Traiasca Natiunea!

La un moment dat se petrecu un lucru grav si care dovedi de la un capat la celalalt Spiritul întregii armate pe care se sprijinea salvarea Frantei.

În fiecare zi soseau detasamente de voluntari, care erau încorporate în regimente. Châlons, ca si celelalte orase, își trimisese contingentul lui, dar Châlons se descotorosi se, în folosul Revolutiei, de tot ce avusese mai rau, trimisese o ceata vesela, printre care se gaseau vreo cincizeci de barbati care, în baza circularei lui Marat,

? luasera parte la masacrele detinutilor politici din septembrie, începura sa racneasca "Traiasca Marat! Capul lui Dumouriez! Capul aristocratului! Capul tradatorului!" Credeau ca își vor alatura trei sferturi din armata, clar se pomenira singuri, însa, în timp ce acestia se straduiau sa semene discordie printre patrioti, Dumouriez împreuna cu husarii lui încalca. Rebelii vazura ca se asezau într-o parte patru tunuri în baterie, iar în cealalta parte un escadron se pregatea de atac. Dumouriez ordona tunarilor sa aprinda fitilele, husarilor sa scoata sabiile din teaca si respectând exact tactica razvratitilor, se apropie de ei la o distanta de vreo treizeci de pasi si le spuse raspicat:

- Armata lui Dumouriez, nu primeste în rândurile ei decât buni patrioti si oameni cinstiti. Armata îi dispretuieste pe maratisti si are aversiune fata de asasini, în mijlocul vostru sunt mizerabili care va împing la crima. Alungati-i singuri dintre voi

! Daca nu, dau ordin artileristilor sa traga si eu cu husarii mei voi trece prin sabie pe toti cei care vor mai ramâne în picioare. Trebuie sa înțelegeti: în rândurile noastre, fara maratisti, fara asasini, fara calai. Izgoniti-i! Deveniti buni, brav i si mari, ca acei printre care aveti cinstea si onoarea sa fiti admisi! Cincizeci sau saizeci de oameni fura izgoniti, se facura nevazuti de parca ar fi intrat în pamânt. Restul se întoarsera în rânduri si se conformara spiritului armatei, cu totul curatat de abuzurile de pâna atunci.

Regele Prusiei ramase la Verdun pâna la 10 septembrie, repetând celor care vroiau sa-l asculte ca el se afla acolo ca sa înapoieze regelui regalitatea, preotilor bisericele, proprietarilor bunurile lor.

Aceste cuvinte, am mai spus-o, îl facuse pe taran sa ciuleasca urechea. Daca n-ar fi fost vorba decât sa înapoieze preotilor biserica, spiritul francez, care este profund religios, le-ar fi deschis el însusi portile, dar înapoind preotilor bisericile, se înapoiau clerului toate averile.

Or, de la manastiri si de la ordinele religioase fusesera confiscate bunuri de patru miliarde, iar prin vânzarile acestor confiscari, ca urmare fireasca, proprietatile trecusera din mâna inactiva în cea vie, de la lenesi la harnici, de la preotii usuratici, de la canonicii burduhanosi, de la episcopii pomposi, la plugarii cinstiti, în opt luni Franta îmbracase o haina noua.

În ziua de 10 totusi prusacii începura sa se agite, sondara toate avanposturile franceze si încercara scurte ciocniri de-a lungul detasamentelor noastre.

În mai multe puncte soldatii nostri erau atât de nerabdatori, sa ajunga la o actiune decisiva, încât escaladara liniile fortificate si atacara la baioneta.

În aceeasi seara se dadu raportul la general. Jacques Mérey, care nu avea nici o functie precisa, luase asupra lui inspectarea tuturor posturilor. Tocmai se întorsese din inspectie spunând ca trecerea de la Croix-aux-Bois nu era destul de bine pazita.

Din pacate, nu se întelesese asupra acestui punct cu colonelul comandant. Trecerea de la Croix-aux-Bois era singurul loc pe unde prusacii, nu tatonasera o patrundere. Colonelul pretinse ca locul le era necunoscut si socotise nu numai ca avea oameni destui pentru a-si apara aceasta pozitie, dar ca putea chiar sa ia de acolo doua sau trei sute de oameni si sa-i trimita în tabara Grand-Pré. Jacques Mérey insista pe lângă Dumouriez, dar colonelul, care tinea sa-i demonstreze ca avea dreptate, trimise la Chalade un batalion îsi un escadron.

Noaptea urmatoare, framântat de presentimente, Jacques Mérey încaleca si se îndrepta spre trecatoarea Croix-aux-Bois.

Dar pe masura ce înainta, alte gânduri decât cele care-i determinasera plecarea le lua ra locul în mintea sa si începu sa viseze la Eva, cum visa când era singur.

Se gândea la Eva.

La viata lui atât de goala de când parea si chiar era atât de agitata.

Desigur, Jacques Mérey era un foarte mare patriot, da, Franta avea în inima lui locul pe care trebuia sa-i aibe, dar nimic din atotputernicia ei nu facuse sa dispara amintirea Evei.

Unde era ea? Ce facea? Nu-i fusese smulsa oare înainte de a fi fost desavârsita creatia, nu a trupului, ci a creierului ei?

O sa ramâna frumoasa, putea sa puna prinsoare ca se va face si mai frumoasa, dar oare judecata ei va putea fi sustinuta de educatia pe care de abia apucase sa i-o dea? Va putea gândi oare liber pentru a-si pastra o linie de conduita conforma propriilor ei simtaminte? Memoria ei va putea fi atât de tenace pentru a reusi sa închida în inima ei amintirea celui care, dupa Dumnezeu, o facuse ceea ce era?

"Oh! Murmura Jacques. În mintea ei se facuse lumina, dar în suflet îi mai staruia încă tulburarea..." Si vedea imaginea ei pierzându-se putin câte putin în acel suflet ? ca sa spunem asa ? nedesavârsit, pâna când se contopea în acea noapte a trecutului în care plutesc visele fara noima.

Jacques Mérey zvârlise hatul pe gâtul calului... Nu mai mergea pe la marginea padurii Argonne, nu mai urma malurile râului Aisne, nu se mai ducea sa supravegheze trecatoarea amenintata de la Croix-aux-Bois. Se afla la Argenton, în casa misterioasa, sub arborele stiintei, o conducea pe Eva spre grota în care pentru prima oara îi spusese ca îl iubea si unde parca i-o spunea încă. Retraia în sfârsit viata lui fericita, ? când, deodata i se paru ca aude pocnete de arma, schimb de focuri, urmate de un st

rigat de alarma.

Dintr-o singura miscare se ridica în scari si calul necheaza.

Toata nalucirea trecutului disparu ca prin farmec. Asemenea unui somnoros care l uat si purtat de vise într-o gradina minunata, sub un soare luminos, se pomeneste în tr-un desert, în plina noapte, în fundul prapastiilor, se trezi si Jacques Mérey pe un drum plin de noroi, într-o padure întunecata, ud de ploaia marunta si înghetata, în toi ul fulgerelor artileriei si al schimbului de focuri ce licureau în desimea padurii

Îndemna calul si o porni la galop dar ajungând în poiana Longwée, se gasi în mijlocul fuga rilor.

Îsi dadu pe data seama ce se întâmplase, Croix-aux-Bois fusese atacata, cum prevazuse, iar pozitia fortata de austrieci si de emigratii comandati de printul de Ligne.

Chiar în marginea micii câmpii se formase un fel de batalion în careu. Jocques Mérey al erga în partea unde se mai opunea înca rezistentă. Dar pe masura ce se apropia, vede a cum trei sau patru sute de cavaleri îl înconjurau pe colonelul francez aflat în mijl ocul celor câtorva sute de oameni cu care încerca sa-si sprijine retragerea. Jacques Mérey se arunca în aceasta învalmaseala. Colonelul lupta corp la corp cu doi dintre c avaleri care, printr-o sarja în plin si strigând "Traiasca regele", rupsesera careul

Cu doua focuri de pistol Jacques îi pravalii de pe cai, dar în acelasi moment se trez i înconjurat, lua sabia, apoi în plin întuneric para si dadu câteva lovituri. Era o noap te foarte întunecoasa, nu se vedea decât la lumina focurilor de pistol, în licarirea a doua-trei focuri de arma i se paru ca recunoaste, în uniformă verde-cenusie a emi grantilor, pe seniorul de Chazelay. Scoase un strigat ca de fiara si-si repezi c alul spre el, dar tot atunci simti ca-i slabeste calul, un glont îl atinsese la ca p exact când se arcuise sa treaca un obstacol. Se prabusi între picioarele animalulu i, ramase o clipa nemiscat, adapostindu-se dupa el, apoi se ridica si strecurându-se printr-un luminis ajunse la adapostul padurii, în împaratia întunericului.

Nu putea face nimic în aceasta crâncena încaierare în urma careia inamicul cucerea una d între trecatori, dar va însemna foarte mult daca-l va preveni la timp de aceasta c atastrofa pe Dumouriez. Se rezema de trunchiul unui stejar, se pipai sa-si. Dea seama daca fusese ranit, apoi orientându-se, își aminti ca o poteca ducea de la Longwe la Grand-Pré iar de aici mergea de-a lungul unuia din izvoarele râului Aisne, își încorda auzul si deslusi susurul apei, coborî un taluz si ajunse la izvor. Din cl ipa aceea se linisti, cum gasise izvorul, gasi si poteca, aflata doar la o leghe si jumătate de Grand-Pré. Într-adevar, în trei sferturi de ora ajunse acolo. Era ora doua dimineata în momentul când, ud de ploaie si de sudoare, acoperit de nor oi si de sânge, batea la usa generalului.

Capitolul XXVI Printul de Ligne

Jacques Mérey avea un simt prea dezvoltat al situatiilor critice de razboi, ca sa comunice întâmplarea altcuiva decât generalului comandant.

În asemenea situatii numai sângele rece, hotărârea rapida si mai ales calmul generalul ui puteau salva armata.

Stia unde e camera lui Dumouriez si tocmai se gândea sa-l trezeasca prin plantonul din anticamera, când vazu ca pe sub usa se strecura o dâra de lumina.

Batu. Vocea sigura si clara a generalului raspunse:

- Intra.

Dumouriez nu se culcase înca. Lucra la Memoriile lui, unde avea obiceiul sa însemnez e zilnic tot ceea ce i se întâmpla.

Fiind cu câteva zile în întârziere, încerca sa le puna din nou la punct.

- Ah, ia te uita, spuse el vazându-l pe Mérey plin de noroi si de sânge. Pariez ca-mi aduci o veste proasta!

- Da, generale. Trecatoarea de la Croix-aux-Bois a fost strapunsa de austrieci.

- Presimteam. Si colonelul?

- Ucis.

- Era singura lui salvare.

Dumouriez se îndrepta cu toata graba catre o harta mare a padurii Argonne atârnată în perete.

- Ah, spuse resemnat, fiecare om trebuie sa-si aibe defectele si calitatile lui.

Plin de elan pentru a concepe, îmi lipseste deseori rabdarea în executare. Ar fi trebuit sa examinez cu proprii mei ochi fiecare trecatoare. N-am facut-o si ca un imbecil ce sunt, am scris Adunarii ca Argonne va fi Termopilele Frantei! Uite Termopilele mele cotropite si tu nu esti mort, Leonidas?

- Din fericire, spuse Jacques Mérey, dupa Termopile ? Salaminele!

- Îti vine usor sa spui asta, facu Dumouriez cu cel mai mare calm. Dar daca Clerfayt nu-si pierde timpul, asa cum îi e obiceiul, daca ocoleste pozitia Grand-Pré si cu cei treizeci, de mii de austrieci ocupa trecatoarea de la Aisne, în timp ce prusa cii ma vor ataca din fata ca saptezeci si cinci de mii de oameni, ? închis cum ma aflu, cu cei douazeci si cinci de mii de soldati ai mei, între doua cursuri de apa si padure, ? nu-mi mai ramâne decât sa ma predau sau sa-mi las oamenii ucisi, de la primul pâna la ultimul. Singura armata pe care se bizuia Franta, e nimicita si do mnii aliati pot lua nestingheriti drumul spre Capitala.

- Trebuie, fara sa pierdem pici o clipa, sa-i scoatem din pozitie, generale.

- Este tocmai ce vreau sa fac. Trezeste-l pe Thévenot din camera de alaturi.

Jacques Mérey deschise usa si-l chema pe Thévenot. Acesta dormea totdeauna iepureste, sari din pat, îsi trase pantalonii si veni în graba.

- Croix-aux-Bois e cucerita, îi spuse Dumouriez, scoala-l pe Charot, sa plece cu sase mii de oameni si, orice-ar fi, sa ia îndarat pozitia.

Thévenot nu zabovi decât ca sa se îmbrace, se avânta spre cartierul generalului-Charot, îl trezi si îi transmise ordinul generalului comandant.

Între timp, Jacques Mérey îi dadu lui Dumouriez toate amanuntele asupra celor ce se pe trecusera sub ochii lui la Croix-aux-Bois.

Când Dumouriez îl auzi ca se întorsese în tabara Grand-Pré prin poteci care traversau padurea, îl întreba daca ar putea calauzi prin aceleasi locuri o coloana care sa atace prin flanc, în timp ce Charot va ataca din fata.

Jacques Mérey accepta sa însoteasca aceasta coloana, care sa fie formata numai din infanterie, în ce privea cavaleria, socotea ca era cu neputinta sa treaca prin asemenea hatisuri.

Oricâtă osteneala îsi, dadusera, se luminase bine de ziua când coloana era gata de plecare. Dar Dumouriez se, gândi ca un atac de zi atragea dupa el multe si felurite perspective, în timp ce, atacând noaptea, dintr-o parte de unde nu putea sa astepte inamicul si obligat totodata sa se apere în fata, avea destule motive sa nadajduiasca.

Trei ore îi trebuiau generalului Charot ca sa strabata cele trei leghe pe soseaua care îl obliga la un dublu ocol. Lui Jacques Mérey nu-i trebuia decât o ora si jumatat e ca sa-si duca coloana pâna la înaltimea de la Longwée.

Se stabili deci ca generalul Charot sa plece la ora cinci ca sa ajunga pe înserat la intrarea defileului si Jacques Mérey sa o porneasca la sase si jumătate. Primel e lovituri de tun ale lui Charot ? care aducea cu el doua tunuri de câmp ? trebuia u sa serveasca drept semnal de atac lui Mérey.

Mérey avu deci timp sa-si schimbe hainele si sa faca o baie înainte de a porni iar la drum si la sase si jumătate, cu costumul lui de reprezentant si cu pusca soldateasca în mâna, o porni în capul coloanei.

Ducele de Chartres ceruse sa faca parte din expeditie. Dar Dumouriez îi spusese râzând :

- Rabdare, rabdare, excelenta, asteptati o batalie la lumina zilei, luptele de noapte nu se potrivesc printilor de sânge.

Apoi adaugase cu voce scazuta:

- Mai ales când sunt apti sa urmeze la tron!

La ora opt Mérey cu cei cinci sute de oameni ai lui zari la un sfert de leghe printre arbori focurile de bivouac care taiau padurea pe toata linia defileului, dar care se grupau mai numeroase în jurul satului Longwée unde se afla cartierul general al printului de Ligne.

Fiecare soldat îsi scoase ranita, se aseza pe ea, mânca o bucata de pâine, sorbi o înghititura de rachiu si plin de nerabdare astepta.

Spre ora zece se auzira primele focuri de pusca schimbate între avanposturile aust

riecă și avangarda franceză. După vreo zece minute, bubuitul tunului anunța că artileria lua parte la atac.

De la primele focuri de armă coloana destul de mică a lui Jacques Mérey observa o mare tulburare pe tot întinsul defileului, la lumina focurilor se vedeau soldații apucând armele și alergând spre locul unde se dădea atacul.

Jacques Mérey se străduia să-și stăpânească oamenii, ? instrucțiunile erau precise: să nu treacă la asalt înainte de a fi auzit prima lovitură de tun.

În sfârșit, acea bubuitură de tun atât de mult așteptată se auzi. Soldații își luau puștile și cu Jacques Mérey în frunte se avântau.

- La baionetă! striga Jacques Mérey. Nu trageți decât în ultima clipă!

Și toți se repezira la strigatul magic "Traiască Națiunea!" care repetat de ecou în păduri ar fi putut să-i iace pe austrieci și pe emigrați să creadă că era scoasă din zeci de mii de piepturi.

Dar că să lupte împotriva Franței, emigrații nu se dovedeau mai puțin curajoși. Strigatul "Traiască regele!" răspunse celui de "Traiască Națiunea". Și asemenea unui vârtej, o sarjă de cavalerie condusă de un barbat cam de treizeci-treizeci și cinci de ani, purtând uniformă de colonel austriac, ? veston alb, pantalon roșu, centură de aur, ? coborî din înălțimea colinei unde se întindea satul.

- Foc la douăzeci de pași și primiți-i pe supraviețuitori în baionete!

Apoi, cu voce care se făcuse auzită de toți, striga:

- Ofiterul e al meu!

Și așezându-se în mijlocul drumului, în fruntea coloanei, Jacques Mérey aștepta ca primii cavaleri să se apropie la douăzeci de pași, apoi ochii ofiterului și trase.

Cinci sute de focuri de armă însoțiră focul lui.

Fiecare se postase cât mai bine cu putință ca să tragă, fiecare ochise la lumina focurilor de bivouac. Soseaua nu îngăduia cavaleriei să atace decât în front de opt oameni, dar gloantele încrucisându-se se înfigeau din amândouă taberele printre rânduri, cazură mai mult de o sută de cai și de două ori pe atâția oameni.

Cât despre ofiter, ucis pe loc de un glont primit chiar în mijlocul pieptului, se rostogolise lângă Jacques Mérey, târât până aici de galopul calului.

Soseaua era într-atâtă acoperită de cadavre de oameni și de cai, încât ultimele rânduri nu mai puteau să treacă, peste aceasta baricadă însângărată care se ridicase între ei și patrioți.

Unii dintre supraviețuitorii scăpați de la masacru se aruncară în baionete și fură uciși sau luați prizonieri.

- Încarcați! striga Mérey. Foc de voie!

Patrioții își reîncărcară puștile și avântându-se pe sub crengile copacilor de pe ambele laturi ale soselei, ceea ce calareții nu puteau face, urmăriră inamicul trăgând în plin. Cât despre cei care descălecaseră, erau lăsați în seama baionetei, toți se apărau cu îndârjire, mai întâi fiindcă erau curajoși, apoi fiindcă știau că orice emigrat luat prizonier era împuscat.

De aceea preferau să termine pe câmpul de luptă decât în santurile vreunei fortarete sau lângă un zid vechi.

În rest, se auzea tunul lui Charot care se apropia, dovadă sigură deci că austriecii băteau în retragere, ei comiseseră aceeași greșală, după ce cuceriseră Croix-aux-Bois, nu pusese o pază serioasă la trecătoare.

Fugarii ajunseră în spatele coloanei austriece, anunțând că armata era străpunsă, că emigrații erau pe trei sferturi exterminați, iar seful lor, printul de Ligne, căzuse răpus de primul foc de armă care fusese tras.

Dezordinea își făcuse loc în rândurile austriecilor și ale emigraților, fiecare se ascundea în pădure și tragea. Rezistența ceda puțin câte puțin, trei sau patru sute de austrieci fură uciși, tot atâția prinși, două sute cincizeci de emigrați rămaseră pe câmpul de luptă.

Câtiva dintre ei, după o rezistență îndârjită, fură conduși la generalul Dumouriez. Cât despre Jacques Mérey, imediat ce lupta încetase, se gândi la raniti. Ambulantele erau încă prost organizate la acea epocă sau mai bine zis erau ca și inexistente. Temându-se de vreo revenire în ofensivă a inamicului, puse să fie adunați toți caii fără a stăpân care puteau fi găsiți și printre ei și cel al printului de Ligne, pe care îl recunoscu după pâsla de sub sea și după broderiile cu fir de aur de pe oblânc și cu ajutorul lor să transporte raniti la Vouziers unde stabili cartierul genera

l al bolnavilor sai, lasând altuia mai ambitios grija de a duce generalului comandant vestea victoriei.

Jacques Mérey ordona ca austriecii sa fie adusi cu aceeași grija ca și ranitii francezi, sa fie culcati în aceleasi camere și sa primeasca aceleasi îngrijiri.

Dar abia fusese instalata ambulanta, abia se facusera primele pansamente, ca tunul se auzi din nou și de asta data apropiindu-se de Vouziers, ceea ce însemna ca generalul Charot batea, la rândul lui, în retragere.

Într-adevar, dupa doua ore, câțiva dintre acei oameni, care au parca aripi la picioare când e vorba sa vie sa-ti vesteasca o catastrofa, sosira la Vouziers spunând ca generalul Charot, urmat de corpul de armata, batea în retragere.

Clerfayt, înțelegând importanta pozitiei de la Croix-aux-Bois și auzind bubuiturile tunului, alergase cu cei treizeci de mii de oameni care îi ramasesera și cu ei răs turnase tot ce întâlnește în cale.

Cineva îl anunța pe Jacques Mérey ca unul dintre soldatii care luptase sub comanda lui avea sa-i încredințeze diverse obiecte pretioase pe care nu vroia sa le dea altcuiva, îl chema la el, era un caporal. Acesta scotocise prin buzunarele sefului emigratilor și gasise o pungă în care erau o sută de ludovici de aur, un portofel în care era o scrisoare începută pentru sotia lui, un ceas împodobit cu diamante și mai multe inele de pret.

I le aducea pe toate doctorului, întrucât el era cel care-l doborâse pe print și, dupa legile strict militare, el trebuia sa-l mosteneasca.

- Prietene, îi spuse Jacques Mérey, nu am nici un drept la toate aceste obiecte, dar pentru ca sunt în mâinile mele, iata, dupa parerea mea, ce trebuie sa facem cu ele: trebuie chemati medicii din Mézières, de la Sedan, de la Rethel, Reims și Sainte-Menehould sa ramâna devotati celor bogati, dar pentru îngrijirile pe care, le vor da celor saraci sa fie platiti din cei o sută douăzeci de ludovici ai printului de Ligne. Esti de acord cu mine?

- Bineînțeles, cetatene reprezentant.

- Cum printul de Ligne nu este un emigrat, ci print din Hainaut, district al imperiului german împartit între Belgia și Franța ? iar bunurile lui nu sunt confiscate, eu mai sunt de parere ca portofelul, ceasul și bijuteriile gasite asupra lui sa le înmânăm generalului Dumouriez, el le va transmite sotiei printului, oare, orice -ai spune, are mai multe drepturi la mostenire decât mine.

- Și asta e drept, spuse caporalul.

- În sfârșit, continua Jacques, cum nu trebuie sa scad în fata camarazilor tai meritul frumoasei tale fapte, tu vei fi acela care vei duce generalului comandant, o dată cu o scrisoare din partea mea și portofelul, ceasul și bijuteriile. Apoi, cât mai repede cu putinta, îmi vei aduce aici raspunsul generalului și, cum acest raspuns trebuie sa-l am foarte urgent, vei lua calul printului, pe care îl consider de acum încolo al meu și vei spune generalului ca îl rog, din dragoste pentru mine, sa-l treaca în grajdurile sale.

Dupa patru ore caporalul se întorcea calare pe un cai pe care Dumouriez i-l trimitea lui Jacques Mérey în schimbul celui alt.

Îi aduse o scrisoare din partea lui Dumouriez, în care îi spunea doar atât:

"Vino repede, am nevoie de dumneata. Dumouriez".

- Ei, se adresa soldatului, pari multumit, viteazul meu.

- Cred si eu, raspunse acesta, generalul m-a facut sergent și mi-a daruit ceasul lui.

Si-i arata lui Jacques Mérey ceasul pe care i-l daduse Dumouriez.

- Bravo, spuse Jacques Mérey râzând, e de argint.

- Da, raspunse soldatul, dar galoanele sunt de aur.

Capitolul XXVII Kellermann

Jacques Mérey îl gasi pe Dumouriez calm, cu toate ca situatia era aproape disperata. Charot, în loc sa se retraga spre Grand-Pré, anticipase și se retrasese spre Vouziers.

s.

Dumouriez, cu cei cincisprezece mii de oameni ai lui, se vazuse deci izolat de Charot, care era, cum am spus, la Vouziers si de Dubouquet care era de Chêne Populeux, prin cei treizeci de mii de oameni ai lui Clerfayt.

Generalul-comandant scria.

Îi dadea ordin lui Beurnonville sa grabeasca marsul spre Rethel, unde nu ajunsese si unde ar fi trebuit sa fie înca din ziua de 13, lui Charot si lui Dubouquet sa faca jonctiunea si sa marsaluiasca spre Sainte-Menehould.

În sfârșit, scrise ultima scrisoare lui Kellerman, în care îl ruga, ca orice zvonuri ar auzi si oricât de dezastruoase ar fi aceste zvonuri sa nu se opreasca nici o clipa si sa continue marsul spre Sainte-Menehould.

Primele doua scrisori le încredinta celor doi tineri husari care, cunoscând regiunea si calarind bine, puteau, în patru sau cinci ore, sa ajunga la Alligny printr-un ocol, le dadu ordin sa mearga pe doua drumuri diferite, ca pâna la urma, daca unul din ei ar fi oprit în drum, celalalt sa îndeplineasca misiunea.

Amândoi husarii plecara.

Apoi, luându-l deoparte pe Jacques Mérey, generalul îi spuse:

- Cetatene Jacques Mérey, de doua zile ne-ai dat atâtea dovezi de patriotism si de curaj, iar la rândul dumitale m-ai vazut actionând atât de sincer, încât între noi nu mai pot fi nici îndoieli, nici banuieli.

Jacques Mérey îi întinse mâna generalului.

- În fata cui aveti nevoie sa raspund de dumneavoastra, asa cum as raspunde de mine însami? îl întreba.

- Nu de asta este vorba. Vei lua cel mai bun cal si te vei duce în întâmpinarea lui Kellermann, nu îi vei vorbi în numele meu ? batrânul alsacian este jignit ca a fost pus sub ordinele unui general mai tânar decât el, iata de ce nu se prea grabeste sa-mi dea ascultare, dar îi vei vorbi în numele Frantei, mama noastra a tuturor, îi vei spune ca Franta, cu mâinile împreunate, îl implora sa faca jonctiune cu trupele mele, o data facuta jonctiunea, îi voi lasa lui comanda, daca asta doreste si voi servi sub ordinele lui, ca general, ca aghiotant, ca soldat. Foarte viteaz, Kellermann este în acelasi timp prudent pâna la sovaiala, el nu poate fi deci la câteva leghe de aici. Cu cei douazeci de mii de oameni ai lui va învinge oriunde, gaseste-l, adu-l. În planul meu îi rezerv înaltimile de la Gizaucourt, dar sa-si amplaseze oamenii unde va dori, numai sa putem sa ne dam mâna. Iata planul meu: într-o ora ridic tabara, în spate ma sprijin de Dillon, pe care-l las la Mettes. Ma grupez cu Beurnonville si cu batrânii mei soldati din tabara de la Maulde, ? asta înseamna douazeci si cinci de mii de oameni, cu cei sase mii ai lui Charot si cu cei patru mii ai lui Dubouquet et înseamna treizeci si cinci de mii de oameni, cu douazeci de mii ai lui Kellermann, ? iata cincizeci si cinci de mii. Cu cincizeci si cinci de mii de soldati velsi, sprinteni, perfect sanatosi, voi tine piept daca trebuie chiar la optzeci de mii. Dar îmi trebuie Kellermann. Fara Kellermann sînt pierdut si Franta e pierduta. Pleaca deci si geniul natiunii sa te calauzeasca!

Dupa o ora într-adevar Dumouriez primea un parlamentar prusac, pe care îl plimba prin toata tabara Grand-Pré, dar parlamentarul abia se întoarce la Chevières, ca Dumouriez si puse sa se ridice tabara si sa se porneasca în mars linistit, ordonând ca toate focurile sa fie lasate aprinse.

Armata nu aflase ca defileul de la Croix-aux-Bois fusese strapuns. Oamenii nu cunoasteau adevaratul motiv al acestui mars, ei credeau ca fac o simpla schimbare de pozitie. A doua zi, la opt dimineata, trecusera peste râul Aisne si se opreau pe înaltimile de la Autry.

La 17 septembrie, dupa ce în doua rânduri izbucnise acea panica inexplicabila, care împrastie o armata ca un vârtej de frunze uscate si în timp ce fugarii alergau sa anunte la Paris ca Dumouriez trecuse la inamic, ca armata fusese vânduta, ? Dumouriez, însoțit de Dubouquet, Charot si Beurnonville intra în Saint-Menehould cu armata sa în stare excelenta si scria Adunarii Nationale:

"Am fost obligat sa parasesc tabara Grand-Pré, pentru ca o spaima absolut neîntemeiata intrase în rândurile armatei, zece mii de oameni au fugit din fata a o mie cincisute de husari prusaci. Pierderea nu se ridica la mai mult de cincizeci de oameni si câteva bagaje.

Totul este reparat. Raspund pentru tot!"

În acest timp Jacques Mérey alergea dupa Kellermann.

Nu reusise sa-l ajunga decât în ziua de 17, pe la ora cinci dimineata, la Saint-Dizier. Aflând în aceeași zi de evacuarea defileurilor, începuse și el să se retraga. Ceea ce prevazuse Dumouriez s-ar fi întâmplat, dacă nu ar fi avut ideea de a-l trimite pe Jacques Mérey la Kellermann.

Jacques Mérey îi explica situația întocmai cum ar fi făcut-o cel mai desavârsit strateg.

Îi povesti tot ce se întâmplase, îl făcu să înțeleagă resursele infinite ale geniului lui Dumouriez, îi spuse câta glorie ar fi pentru el să ia parte la salvarea Frantei și îi spuse totul în nemtestă, în această limbă aspră care are atâta putere de convingere pentru cei care au deprins-o de mici copii.

Convins, Kellermann dadu ordinul de retragere și a doua zi ordona să se pornească în mars spre Gizaiacourt.

În ziua de 19, pe seara, Jacques Mérey intra în galop în orașul Sainte-Menehould și dădea buzna la Dumouriez: strigând:

- Kellermann!

Dumouriez ridică ochii spre cer și respira ușurat.

Toată ziua îi urmărise pe prusaci venind prin defileul Grand-Pré, ocupând colinele de dincolo de Sainte-Menehould și punctul cel mai înalt al drumului.

Regele Prusiei se instalase într-un han de mână a doua, numit Hanul lunii, ceea ce făcu să i se zică taberei sau mai bine zis bivouacului sau Tabara lunii, nume pe care are această înălțime îl poartă și astăzi.

Situația ciudată! Armata prusacă se afla mai aproape de Paris decât armata franceză, iar armata franceză mai aproape de Germania decât armata germană.

La 20 ale lunii, spre dimineata, Dumouriez iese din Sainte-Menehould să-și ia în primire poziția de luptă și ramase surprins când văzu înălțimile de la Gizaucourt goale, iar cele de la Valmy ocupate.

Era o încurcătură, sau Kellermann, obligat să asculte, tinuse totuși să ia macar o poziție la alegerea lui.

Din nenorocire, poziția nu era potrivită pentru retragere. Pentru luptă, adevărat, era bună. Numai că trebuia să învingă cu orice pret.

Înfrânt, Kellermann ar fi fost obligat să-și treacă armata pe un singur pod, iar în dreptul și în stânga mlăștinilor s-ar fi afundat până-n gât dacă ar fi încercat să se replieze.

Dar, repetam, pentru luptă poziția se prezenta bună și îndrăzneată.

Dimineata, de la fereastra Hanului Lunii regele Prusiei privi cu luneta pozițiile celor doi generali.

Dupa ce examină totul cu atenție, îi trecu binoclul lui Brunswick.

La rândul lui, Brunswick se uita și el.

- Ce crezi? îl întreba regele Prusiei.

- Pe cuvânt, sire, spuse Brunswick dând din cap, cred că avem în fața noastră niște oameni care vor să învingă sau să moară.

- Dar într-adevăr, spuse regele arătând spre Valmy, nu mi se pare a arăta, cum ne-a informat domnul de Colonne, că o armată de vagabonzi, de croitori și de cizmari cârpaci.

- Hotărât lucru, spuse Brunswick înapoindu-i regelui luneta, încep să cred că Revoluția, franceza este un lucru serios.

În momentul acela începu să plutească o ceață care încet-încet se răspândi peste câmpie, ascunzând una de alte fiecare din cele trei armate.

Dar puținul timp cât cerul fusese senin îi ajunsese lui Dumouriez să cântărească poziția lui Kellermann.

Dacă austriecii și Clerfayt ar pune stăpânire pe muntele Yron situat în spatele Valmy-ului, ar trage de acolo cu tunul în Kellermann care, avându-i pe prusaci în fața și pe austrieci în spate, nu putea să primească din partea lui nici un ajutor, îl trimitea deci pe generalul Steingel cu patru mii de oameni să ocupe muntele Yron, care nu era aplat decât de câteva sute de oameni care nu puteau rezista.

Apoi îi ordona lui Beurnonville să-l sprijine pe Steingel cu saisprezece batalioane.

În sfârșit, îl expedie în grabă pe Charot cu noua batalioane și opt escadroane, ca să oc

upe pozitia Gizaucourt.

Însa Charot se rataci în ceata si se lovi de Kellermann caruia îi ceru noi ordine, iar acesta, înghesuit de promontoriul lui de la Valmy de cei douazeci de mii de oameni ai lui Charot, îl trimise înapoi la Dumouriez.

Dumouriez îl trimise din nou la Gizaucourt, dar Brunswick, care-si daduse seama de greseala facuta când nu ocupasera mai întâi satul ce oferea o pozitie tot atât de avantajoasa ca si Muntele Lunei, îl ocupase el.

Catre ora unsprezece ceata se risipi. Dumouriez cu statul sau major atât de sprinten si de elegant strabatu câmpia de la Dammartin-la-Planchette spre Valmy, se duse la Kellermann si strânse mâna, omagiu pe care îl aducea decanului sau de vârstă, ? si motivând ca doreste sa comunice permanent cu el, îi lasa ca om de legatura, cu titlu de aghiotant, pe tânărul duce de Chartres.

Apoi îi spuse încet contelui:

- Aici va fi pericolul, aici trebuie sa fiti. Aranjati-va astfel încât sa va faceti remarcat.

Tânărul print zâmbi, strânse mâna lui Dumouriez. Nu avea nevoie de aceasta recomandatie.

Cu putin înainte de a se ridica ceata, prusacii, care aveau o baterie de saizeci de tunuri îndreptate spre Valmy, stiind ca francezii nu puteau sa se miste de acolo, deschisera focul.

Deodata tinerii nostri soldati auzita o explozie de tunet si în acelasi timp se abatu peste ei un uragan de fier.

Îsi începeau disciplina militara cu cel mai greu lucru: sa primeasca fotul inamicului i fara sa miste.

Artileristii nostri raspundeau, e adevarat, dar aveau oare vreun efect ghiulelelor? De altfel, aveau sa vada asta în curând, când ceata se va ridica încet si se va risipi putin câte putin.

Când ceata disparuse complet, prusacii vazura armata: franceza la postul ei, ? nici un om nu se clintise.

Când soarele reaparua ca pentru a vedea aceasta mare lupta de care atârna destinul Franței, obuzele explodau, se produse o oarecare tulburare. Kellermann porni într-ocolo în galop ca sa aprecieze personal importanta accidentului. O ghiulea lovi calul în piept, la câțiva centimetri de genunchiul generalului, om si animal se rostogolira în praf. O clipa îi crezura pe amândoi ucisi, dar Kellermann se ridica sprinten si încalca un alt cal care i se aduse, refuzându-l pe ducele de Chartres care descalsecase si i-l oferise pe al sau. Când ajunse la locul catastrofei, calmul se si restabilise.

Vazând ca împotriva tuturor asteptarilor aceasta pretinsa armata de vagabonzi, de croitori si de cizmari cârpaci întâmpina ploaia de plumbi cu calmul soldatilor caliti, Brunswick se gândi ca trebuie sa termine rapid si ordona sa porneasca atacul, între orele unsprezece si amiaza, forma trei coloane care primira ordin sa cucereasca podisul Valmy.

Kellermann vede coloanele pornind, da acelasi ordin, dar adauga:

- Sa nu se traga, asteptam prusacii la baioneta!

De la Tabara Lunei la Valmy sunt aproape doi kilometri, pe un sfert de kilometru terenul coboara în panta usoara, dupa aproape trei sferturi de kilometru, taind dealul e-a curmezisul o mica vale, se ajunge la o ridicatura brusca de teren si apoi, la capatul a doua sute de pasi, apare urcusul, destul de abrupt, spre Valmy.

Fuse un moment de liniste, în timpul caruia se auzise numai tamburul prusac batând de atac, trompetele cavaleriei care-i însoteau, pentru a-i sustine, taceau. Regel si Prusiei si Brunswick, rezemati de zidul hanului, cu luneta în mâna, nu pierdeau nici un detaliu.

În acest rastimp de acalmie, cele trei coloane prusace coborâsera si începusera sa treaca prin spatiul intermediar.

Brunswick si regele Prusiei nu pierdeau din ochi podisul Valmy, vazura cei douazeci de mii de oameni ai lui Kellermann, cei sase mii de oameni ai lui Steingel si cei treizeci de mii de oameni ai lui Dumouriez punându-si chipiurile în vârful pustiilor si facând sa rasune valea de strigatul tunator, într-un singur glas, Traiasca Națiunea!

Apoi începu sa bubuie tunurile. Sase tunuri grele din partea lui Kellermann, treizeci de tunuri de câmp din partea lui Dumouriez, Kellermann îi împingea pe prusaci din

fata, Dumouriez îi zdrobea în flanc.

Si în fiecare interval dintre detunaturile artileriei, chipiurile se agitau în vârfuli le baionetelor si valea rasuna de strigatul Traiasca Natiunea!

Brunswick se înfurie si lasa luneta.

- Ce crezi? întreba regele Prusiei.

- Nu e nimic de facut împotriva unor asemenea oameni, spuse Brunswick, sunt niste fanatici.

Prusacii urcau mereu, nesovaitori si întunecati, fiecare zburatura de ghiulea dinspre Kellermann patrundea în adâncime si secera brazde adânci în rândurile lor, fiecare zburatura de ghiulea dinspre Dumouriez taia rândurile, lasând goluri imense, liniile se valureau o clipa, se regrupau din nou si miscarea de înaintare continua.

Ajunsi însa la ridicatura de teren despre care am vorbit, adica la o treime de bat aie de tun de la Valmy, pareca ca se înaltase o bariera de fier si de foc peste care nimeni nu putea trece, batrânii soldati ai lui Frederic se înghesuiau în gramezi, dar ca valurilor, Dumnezeu le striga parca:

- Nu veti merge mai departe!

Si ei nu mersera mai departe, nu avura cinstea sa se ciocneasca de tinerii nostri soldati. Brunswick tremurând, ordona sa fie oprit acest masacru inutil: la ora patru puse sa sune retragerea. Batalia era câstigata.

Inamicul facuse primul sau pas înapoi, Franta era salvata.

Tânarul duce de Chartres nu facuse nimic deosebit si nu avusese prilejul sa fie remarcat. Ramasese doar curajos în mijlocul focului. Era tot ceea ce îi cerea Dumouriez si atât era de ajuns pentru ca numele lui sa poata fi trecut în buletinul bataliei.

.

* * *

Sa nu va mirati ca cel oare scrie aceste rânduri se desfasoara cu o atât de profunda veneratie asupra tuturor detaliilor marelui, sfintei si nemuritoare noastre Revolutii, având de ales între vechea Franta careia îi apartineau stramosii lui si Franta noua, careia îi apartinea tatalui, el a optat pentru Franta cea noua si, ca toate religiile sprijinite pe ratiuni, a lui este plina de încredere si speranta.

Am colindat aceasta lunga linie care se întinde de la Tabara Lunei la acea ridicatura pe care prusacii n-au putut sa o treaca. Am urcat cu greu colina de la Valmy, o adevarata Sicala Sancta a Revolutiei, pe care orice patriot ar trebui sa o urce în genunchi. Am sarutat acest pamânt pe care în timpul uneia din acele zile ce hotarasc destinele omenirii au batut atâtea inimi viteze si unde batrânul Kellermann, unul dintre cei doi salvatori ai patriei, a dorit ca inima lui sa fie înmormântata. Apoi m-am ridicat spunând cu mândrie:

- Prin aceste locuri a trecut si tatal meu, venind cu Beurnonville din tabara de la Maulde, ca simplu brigadier.

Dupa un an era general de brigada. Dupa alt an era general-comandant.

Capitolul XXVIII Oamenii Conventiei

În ziua urmatoare evenimentelor despre oare am vorbit se deschise sala de spectacole de la Tuileries pentru a-i primi pe membrii Conventiei.

Cunoastem cu totii acest teatru de curte, în care abia încapeau cinci sute de persoane si care urma sa primeasca sapte sute patruzeci si cinci de membri ai Conventiei.

În general, cu cât arena e mai neîncapatoare, cu atât lupta este mai înversunata.

Apropierea care cimenteaza prietenia face ura mai puternica.
Atunci când doi dusmani se ating, ei nu se mai ameninta, se lovesc.
Ce trebuia sa fie Conventia?
Un sinod politic în care Franta, scriindu-si noua dogma, urma sa-si asigure unitat
ea.
Din nefericire, înainte sa fie unita, ea si fusese învrajbita.
Si totusi, unde se afla centrul unitatii vitale? Unde anume în Conventie batea ini
ma Frantei?
Puternica, asa cum era, Franta putea sa lupte împotriva întregii omeniri.
Dar împotriva ei însesi putea oare sa lupte? Aici era întrebarea.
Va reusi sa triumfe, având în sânul ei dezbinarea dintre partidele Montagne si Gironde
?
Va triumfa ea oare ducând un razboi civil în Vendée?
Franta nu se temea de regalitate, în ziua în care regele mintise, abdicase.
UN REGE NU MINTE.
Franta se temea însa de razboiul civil din Apus, preotimea ei înarmând poporul împotriva
poporului.
De ce se temuse, nu scapase.
Treptat, în sala intrau acei oameni ? toti fii ai lui 10 august, toti inspirati de
spiritul care îi calauzise spre marea zi, acei oameni oare se împarteau în doua taber
e: regalisti si septembristi.
Ei veneau sa lupte pentru Franta si în loc, sa lupte pentru Franta, luptara unii împ
otriva celorlalti. Se lovira fara sa se cunoasca.
Girondinii nu era regalisti, dar ei erau cei desemnati sub acest titlu.
Un discurs al lui Vergniaud faurise sarbatoarea lui 10 august. "Noi am vazut ? s
pusese el aratând cu degetul Tuileriile ? am vazut de douazeci de ori teroarea ies
ind din acest castel. Daca o singura data se întoarce, totul s-a sfârsit!"
Montagnarzii¹⁴ nu aveau nimic comun cu Septembrie¹⁵. Se stia ca însusi Danton, car
e își luase raspunderea ca sângele varsat sa nu pateze Franta, nu avusese nici un am
estec în Septembrie.
Se stia ca Marat si Robespierre erau cei care înfaptuisera toata aceasta treaba, c
u ajutorul unui agent secundar, pe nume Panis.
Deci, cele doua acuzatii erau neîntemeiate.
Aproape toti girondinii¹⁶ acuzati a fi regalisti votara moartea regelui.
Aproape toti montagnarzii dezgropara faptele din Septembrie.
Dar nu consimțira ca actul din Septembrie sa fie pedepsit. Când Franta avea nevoie
de toti fiii ei, nu era momentul sa fie judecati, pedepsiti si eliminati unii d
intre cei mai înflacarati patrioti..
De altfel s-a calculat ca din cei sapte sute patruzeci si cinci de membri care l
a deschidere luasera loc pe bancile Conventiei, cinci sute nu erau nici girodini
, nici montagnarzi, toti acesti noi sositii din provincie, comercianti, avocati,
burghezi, profesori, jurnalisti, venisera ea, prieteni ai binelui, ai umanitatii
, ai Frantei. Toti vroiau prosperitatea natiunii, dar ei nu erau, repetam, nici
girondini, nici montagnarzi.
Montagnarzii vroiau sa-i atraga de partea lor prin teroare.
Girondini vroiau sa si-i alature partidului lor prin elocinta.
Si totusi, s-a putut vedea la numirea presedintelui si a secretarilor în ce masura
aversiunea pentru Septembrie domina invidia ce o inspira Gironde.
Pétion fusese numit presedinte.
Doi din cei sase secretari ? Camus si Rebaud-Saint-Etienne ? erau constituantii.
Ceilalti patru ? Brissot, Vergniaud, Lassource ? girondini.
Condorcet, un prieten al Girondei care avea sa moara odata cu acest partid si co
rect cum era, avea sa-l dezvinovateasca ? atât prin moartea cât si prin viata sa ? în
fata istoriei.
Nici un om de la Montagne, totul tindea spre dreapta. Majoritatea este deci pent
ru dreapta.
Astfel, chiar de la intrarea sa în sala, gloata, aceasta vesnica victima a erorii,
era ea însasi în eroare. Instinctele lor vulgare, temerile lor personale, îngustimea
judecatii burgheze ? îi faceau sa nu poata privi în fata puternica legiune a montagn
arzilor în care trebuiau sa vada salvarea nationala.

Este adevărat că în fruntea acestui aspru și auster partid al montagnarzilor se afla figura rece și bizară a lui Robespierre, piele de pergament lipită pe un craniu de închinător, sfînx străniu pozînd tot timpul într-o vesnică enigmă fără dezlegare, Danton, masca înspăimîntătoare de osîndit, cu gura lui strîmbă, cu obrazul ciupit de varsat, cu vocea de dictator, cu atitudinea de tiran, ? și în fine Marat, acest rege al batracienilor care, ca și Philippe-Egalité, pare să fi renunțat la regalitate ? a reptilelor ? pentru a se numi pur și simplu Marat, Marat ? după tata din Sardinia, după mama elvețiană, nedeșchizînd gura decît ca să ceară capete, nedeșchizîndu-și buzele galbene decît ca să ceară sânge.

Danton îl disprețuia. Robespierre îl ura, dar amîndoi îl admiteau.

Marat provoca teama fizică și morală.

În opoziție cu gloata republicanilor nesociabili, formată încă și acum din dublul club al Iacobinilor și al Cordelierilor, se văzura cei douăzeci și noua de girondini, în jurul cărora se grupa partidul Gironde, toți oameni bine intenționați, asupra cărora însăși calomniile nu aveau putere, cărora nu li se puteau reproșa decît greșeli obișnuite în această epocă de moravuri usoare. - Multi tineri și frumoși, aproape toți plini de talent, Brissot, Roland Condorcet, Vergniaud, Louvet, Gensonné, Duperret, Lassource, Fonfrède, Ducos, Garat, Fauchet, Pétion, Barbaroux, Guadet, Buzot, Salles Sillery.

De bună seamă, într-aci înclina simpatia.

Fiecare își ocupa zgomotos locul.

Apoi se făcu apelul nominal.

Cînd se ajunse la numele lui Jacques Mérey, Danton răspunse în locul lui:

- În misiune pe lînga Dumouriez.

Odată terminat apelul nominal, alesi președintele și secretarii, constituită în sfîrșit Convenția, primul care lua cuvîntul în mijlocul unei tăceri solemne fu ologul Couthon, apostolul lui Robespierre.

Se ridică și vorbi de la locul lui, spunînd cîteva cuvinte care aveau un mare răsunet:

- Propun să deschidem noua sesiune jurînd ura regalității, ura dictaturii, ura ori cărei puteri individuale.

Cu toate că propunerea venea din partea montagnarzilor, fu primită cu un "bravo" unanim, urmat de formidabilul strigat Traiască Națiunea!

Sala răsună ca un ecou al strigatului scos cu o zi înainte pe cîmpul de luptă de la Valmy.

Dar se ridică Danton.

Se făcu liniște.

- Înainte de a-mi exprima părerea asupra primului act pe care trebuie să-l facă Adunarea Națională, spuse el, să-mi fie îngăduit de a renunța de bună voie în mijlocul

Adunării la funcțiunile cu care am fost încredințat de către Adunarea Legislativă. Le-am primit în bubuitul tunului, ieri am aflat cu toții că s-a efectuat joncțiunea armatelor, astăzi se operează joncțiunea reprezentanților. Eu nu mai sunt decît un mandatar al poporului și în această calitate voi vorbi. Nu poate exista o altă constituție decît aceea care va fi acceptată întocmai, cuvînt cu cuvînt, de către majoritatea adunarilor simple. Să împrăștiem acele fantome fără rost care vor să înfricoșeze lumea, să spunem că nu există altă Constituție decît aceea care este acceptată de către popor, Pîna acum poporul a fost agitat, trebuia trezit împotriva tiraniei. Acum însă, că legile sunt la fel de violente pentru cei care le-ar viola, că și pentru poporul însuși care a combătut vehement tirania și care a pedepsit pe toți i vinovații, să ne lepădam de toate exagerările și să declaram că va fi pentru todeauna menținută întreaga proprietate teritorială și industrială.

Această declarație răspundea atît de minunat cuvintelor spuse la Verdun de către regele Prusiei și temerilor Frantei, încît fu acoperită de aplauze, cu toate că venea din partea celui pe care îl socoteau drept seful septembristilor.

Și, într-adevăr teama generală nu era masacrul. Fiecare stia bine că în acest caz era ușor să se organizeze apărarea. Nu, teama generală era să nu li se ia înapoi bunurile emigraților și să nu fie anulate vânzarile și cumpărările pe credit.

Poporul francez înțelesese foarte bine sensul cuvîntului revoluție, îl cântărise și stia ce vrea să însemne: proprietate lesne de obținut, la îndemîna tuturor, un acoperis pentru săraci, un adăpost pentru omul bătrîn și un cuib pentru fiecare familie.

În toiul aplauzelor stârnite de aceasta fagadui ala a Astrului elocintei, doua voci protestara:

- Mi-ar fi placut mai mult, începu Cambon, ca Danton sa se fi limitat la prima lui propunere, adica sa stabileasca numai dreptul pe care îl are poporul de a-si vota constitutia. Dar Danton e în opozitie cu el însusi, când patria e în pericol ? a spus el ? totul apartine patriei. Atunci ce mai conteaza ca exista proprietatea, daca omul piere?!

Din grupul girondinilor se auzi o alta voce, aceea a lui Lassource:

- Danton, striga el, cerând sa se consfinteasca proprietatea, o compromite. A o atinge, chiar pentru a o întari, înseamna a o zdruncina. Proprietatea este anterioara legii!

Conventia trecu la vot si cele doua propuneri ale lui Danton se rezumara astfel:

1) Nu poate sa existe constitutie decât daca e acceptata de popor.

2) Garantia persoanelor si a proprietatilor este la adapostul natiunii.

Abia atunci se ridica Manuel si, întinzând mâna cu acel gest care impune atentia si li nistea, spuse:

- Cetateni, nu asta este totul! Voi ati consfintit suveranitatea adevaratului suveran ? poporul, trebuie sa-l eliberati de falsul lui suveran ? regele.

La aceste cuvinte o voce din dreapta striga:

- Poporul singur trebuie sa hotarasca.

Dar atunci se ridica Grégoire, episcopul de Bloix. Grégoire, episcopul, avusese o mare autoritate în prima Adunare, unde ocupase un scaun. Se pomenise numit seful clerului popular. Odata îndeplinita fuziunea ordinelor clericale, fusese ales aproape în unanimitate secretar, împreuna cu Mounier, Sieyès, Lally-Tollendal, Clermont-Tonnerre si Chapelier. În Declaratia Drepturilor Omului el pusese sa fie înserate obligatiile lui si numele lui Dumnezeu, el fusese primul care aderase la constitutia civila a clerului.

Membrii Constituintei nu puteau fi realesi în Adunarea Legislativa. Atunci Grégoire se stabilise la eparhia lui si-si publicase scrierile pastorale, pâna la urma, aproape în unanimitate fusese ales în Conventie.

Erau nerabdatori sa auda cuvintele pe care le va spune în aceasta problema grava.

- Zadarnic sa asteptam, spuse Grégoire, desigur, nimeni nu va propune vreodata sa se pastreze în Franta rasa funesta a regilor. Noi stim prea bine ca regii n-au fost niciodata decât specii nesatule care s-au hranit cu sânge omenesc. Dar trebuie sa linistim cu desavârsire pe prietenii libertatii, trebuie sa distrugem acest talisman a carui forta magica este în stare sa uluiasca înca multi oameni. Cer deci ca, prin intr-o lege solemna, sa consacram abolirea regalitatii.

În aplauzele si strigatele frenetice ale întregii Adunari, de acord în principiu asupra acestui punct, montagnardul Bascle se ridica si spuse:

- Cer sa nu fie luate hotarâri pripite si sa asteptam hotarârea poporului.

Dar Grégoire care se si asezase, se ridica auzind aceste cuvinte si scotând parca din fundul sufletului aceasta grozava fraza o arunca în obrazul adversarului:

- Regele este, din punct de vedere moral, exact ce este monstrul din punct de vedere fizic!

Si în aceeasi clipa, cu un elan unanim, întreaga sala striga:

- Regalitatea e abolita!

Tocmai atunci un barbat a carui paloare trada oboseala, cu hainele ca dupa o lunga calatorie, haine de reprezentant al poporului sub arme, intra brusc în sala tinând în brate trei drapele, doua austriece si unul prusac.

- Cetateni, striga el cu ochii stralucitori de entuziasm, inamicul este înfrânt, Franta este salvata! Dumouriez si Kellermann învingatori, va trimit aceste drapele luate de la învinsi. Ajung la timp ca sa aud marele glas al Conventiei proclamând abolirea regalitatii. Faceti-mi loc printre voi, cetateni, eu sunt dintr-ai vostri!

Si, fara sa dea atentie semnelor pe care i le facea Danton, sa vina sa ia loc lângă el, la montagnarzi, se îndrepta într-alt colt, agitându-si glorios palaria cu pene tricolore plina înca de fumul bataliilor.

- Traiasca Republica! striga el si ziua ei de nastere sa ramâna 21 septembrie 1792

!

În aceeasi clipa se auzi tunul bubuind. Jacques Mérey crezu ca se tragea numai pentru victoria de la Valmy, clar tunul anunta totodata abolirea regalitatii si procl

amarea Republicii.

* * *

Si asa cum încheind capitolul anterior ne-am înclinat în fata acelor oameni care au salvat vitejește Franta, sa ne înclinam si în fata acestor barbati a caror misiune era tot atât de periculoasa si, pentru ei, în aceeași masura mortala.

O singura data am fost chemat sa asist la un spectacol dat în sala teatrului Tuileries, unde se tinuse acea formidabila sedinta pe care am povestit-o si înca multe altele care fusesera urmarea si consecinta ei.

Se juca Mizantropul si Pourceaugnac.

Se aplauda aceasta dubla capodopera a lui Molière, care ne facea cunoscute cele doua chipuri ale autorului lor ? râsul si plânsul.

Doi regi, doua regine si o multime de printi stateau pe scena si aplaudau.

Si m-am întrebat cum îndrazneau regii sa intre într-o sala unde regalitatea fusese abolita, unde republica fusese proclamata, unde atâtea fantome însângerate își scuturau giulgiul, fara sa le fie teama ca acest dom care auzise aplauzele lui 21 septembrie nu se va prabusi peste ei.

Da, desigur, noi datoram mult lui Molière, lui Corneille, lui Racine ? care au facut ut atâtea pentru gloria Frantei careia i-au daruit geniul lor.

Dar cât nu datoram înca acelor oameni, care nu si-au crutat viata pentru libertate?

Primii au întemeiat principiile artei.

Ceilalti au consfintit principiile dreptului.

Fara primii am fi ramas poate inculti, fara ceilalti, cu, siguranta am fi înca sclavi.

Si ceea ce a fost nemaipomenit cu acesti barbati din 1792, este ca toti si-au spalat greselile si crimele cu propriul lor sânge.

Nu mai vorbim de Marat, care nu facea parte din nici un partid si caruia cutitul lui Charlotte Corday i-a facut dreptate.

Girondinii care au provocat moartea regelui au fost pedepsiti de calugarii franciscani.

Calugarii franciscani au fost pedepsiti pentru moartea girondinilor de catre montagnarzi.

Montagnarzii au fost pedepsiti pentru moartea girondinilor de oamenii lui termidor.

În sfârșit, ultimii s-au macinat între ei.

Cei care au pricinuit raul, l-au dus cu ei în mormintele lor însângerate.

Tot ce au facut bun, a ramas.

Si toti, în ciuda greselilor lor, a pacatelor si chiar a crimelor lor, au fost mari cetateni, prieteni înflacarati ai patriei, dragostea lor geloasa pentru Franta îi orbise, dragostea aceasta frenetica a facut din ei niste Orosmani si Othello politici: ei au dusmanit si au ucis pentru ca au iubit.

Dar printre toti acesti sapte sute patruzeci si cinci de barbati, nici un tradator, nici un delapidator. Nimic las în ei. Fondatori ai Republicii, ei o purtau în inima. Republica era credinta lor, speranta lor, zeita lor. Republica se urca lângă ei în carul condamnatilor, ea îi sustinea în durerosul drum de la Conciergerie în piata Revolutiei. Ea era cea care îi facea sa surâda pâna sub cutitul ghilotinei.

La zece termidor17 Republica nu mai vru sa coboare de pe esafod si fu ghilotinată între Saint-Just si Robespierre.

Iata la ce ma gândeam, iata ce vedeam ca prin ceata în acea sala a Tuileriilor unde regi si regine, neînțelegând trecutul si nepasatori fata de viitor, aplaudau pe cele doua excelente actrite de comedie care se numeau domnisoara Mars si doamna Monrose.

Povestirea noastra ar fi incompleta daca în ziua urmatoare celei, pe care tocmai am facut-o sa apara stralucind din departarea istoriei noastre, nu l-am urmasi pe

Jacques Mérey pe drumul lui de întoarcere lângă Dumouriez caruia îi va duce instructiuni secrete de la Danton.

Jacques Mérey lipsise trei zile, la întoarcerea sa la Saine-Menehould gasi totul neschimbat: francezii tot cu fata catre Franta ? parând ca sunt gata sa o invadeze, p

rusacii cu spatele ? parând ca sunt gata sa o apere.

Instructiunile lui Danton erau precise:

Sa se faca totul pentru ca prusacii sa paraseasca Franta si, renuntând efectiv la Franta, sa-l abandoneze astfel total pe rege.

Pe scurt, batalia de la Valmy nu era decât o înfrângere, nu se putea numi de fapt o batalie, ci doar o canonada, cum am spus, prusacii pierdusera aici o mie doua sute sau o mie cinci sute de oameni, iar noi sapte sau opt sute.

Prusacii nu erau deloc pagubiti din punct de vedere material, ci. Numai demoralizati.

Cele doua armate însumau un efectiv aproape egal de combatanti, saptezeci pâna la saptezeci si cinci de mii de oameni, dar cea a coalizatiei se gasea într-o stare jalnica.

Încaierarile de pe frontul armatei nu ajungea la nici un rezultat si se stabilise de comun acord sa li se puna capat, Dumouriez detasase toata cavaleria prin împrejurimi, o trimisese la vânatoarea de merinde din care soldatii nostri își facusera o adevarata bucurie si care aducea în tabara noastra abundenta, iar în tabara prusacilor foamea.

Armata coalizata pierdea zilnic doua sau trei sute de oameni bolnavi de dizenterie.

Si totusi, majestatea-sa Frederic Wilhelm rezistase timp de douasprezece zile.

Dar, în întreaga armata nu era alt om mai tulburat ca însusi regele Prusiei. În tabara dezordine, în cort razboi civil si în inima lupta.

Regele avea o iubita pe care o adora. Femeilor nu le place razboiul, contesa de Lichtenau era în fruntea partidului pacifistilor, se deplasase pâna la Spa, dar nu se încumetase sa mearga mai departe.

Se temea pentru viata amantului ei regal, dar mai mult pentru viata ei, sarbatorile care se dadusera pentru el la Verdun, acele fecioare voalate care-l întâmpinasera cu flori si cu prajituri nu erau pentru ea câtusi de putin linistitoare, fetele necinstite se ascund adesea, dar mai ales cele frumoase, îi trimitea regelui scrisori disperate.

În schimb stirea înfrângerii cu tot atâta bucurie, câtă spaima provocase tradarea de la Verdun. Brunswick care împlinea saizeci si opt de ani, vazând ca expeditia din Franta nu însemna, asa cum crezuse el, o simpla plimbare militara, se gândea la odihna si la ducatul lui, fara sa-i treaca prin minte ca ilustrul lui manifest avea sa-l faca sa le piarda pe amândoua. Regele, dupa parerea lui Brunswick si a pacifistilor, nu mai era retinut aici decât

de un respect uman. La toate sugestiile celor din jur si chiar ale iubitei sale, regele raspundea:

- Dar cauza regilor, dar libertatea lui Ludovic al XVI-lea! Sunt probleme ele oare pe oare un rege nu le poate abandona fara o suprema rusine!

Apoi, trebuie sa spunem, vestile soseau dezastruoase pentru coalitie. La 21 septembrie abolirea regalitatii si proclamarea Republicii, la 24 Chambéry18 își deschide portile, la 29 Nisa19, Republica, întocmai ca Nilul, începea sa se reverse peste lume, ca sa o fertilizeze.

Spre sfârșitul lui septembrie nelinistea devine de nesuportat în armata coalizatilor. Regele Frederic-Wilhelm, pe care împaratul Austriei si împarateasa Caterina a Rusiei îl asteptau la ospatul teribil unde sa-si împarta lumea, nu avea ce mânca în tabara sa.

Dumouriez îi trimise douasprezece livre de cafea, singura rezerva de care dispunea.

Cele douasprezece livre de cafea au fost pretextul acuzatiilor ridicate împotriva lui Dumouriez si trebuie spus, de asemenea, ca au reprezentat singura dovada.

La propunerile aduse de primii soli ai coalitiei, Dumouriez raspundea în numele Adunării:

- Francezii nu vor trata cu inamicul decât când acesta va fi iesit din Franta.

Dar instructiunile secrete cu care se întorcea Jacques Mérey erau departe de a avea aceasta intransigenta tipic romana:

Sa se obtina fara lupte o victorie mai putin glorioasa, dar tot atât de importanta ca aceea de la Valmy.

Inamicul sa nu fie împins într-o situatie disperata asemanatoare celei pe care ne-au

adus-o Crécy si Poitiers.

Armata prusaca sa fie însoțita cu toate onorurile de razboi pâna la frontiera, dar numai pâna la frontiera.

Sa se constate în mod public ca nemailuptând pentru cauza lui Ludovic al XVI-lea, Frederic Wilhelm parasea însasi cauza regilor, în loc sa se puna piedici retragerii prusacilor, sa îi se faca toate înlesnirile pentru ca acest lucru sa fie adus la îndeplinire.

În sfârșit, la 1 octombrie, nemaiputând sa reziste epidemiei si foametei, coalizatii începea sa-si ridice taberele.

Marsalura o leghe în prima zi, alta leghe în ziua urmatoare, dar pâna la urma se îndepartasera cu doua leghe.

La 30 septembrie avu loc o întrevedere între Kellermarnn si Brunswick.

Brunswick intuise planul lui Dumouriez, dar Kellermann, spirit mai puțin patrunchi, nu îl înțelegea.

Kellermann tinea neaparat sa puna bazele unei înțelegeri.

Brunswick le evita, gasea ca se scrisese destul. Prea mult, poate.

- Dar, insista Kellermann, cum se va termina totul?

- Nimic mai simplu, raspunde Brunswick, ne vom întoarce fiecare la casele noastre, ca oamenii de la nunta.

- De acord, spuse Kellermann. Dar cine va plăti cheltuielile nuntii? Mi se pare ca împăratul, care a atacat primul, ne datoreaza Tarile-de-Jos pentru a despagubi Franta.

- Cât despre asta, nu ne privește pe noi, e treaba plenipotențiarilor.

Si, cum am mai spus, retragerea începu a doua zi. Ea prilejui un schimb de amabilități. Numai Dillon, care nu era de acord cu acest fel de a se face razboi, vrând sa tina prea din scurt inamicul, fusese dojenit în doua sau trei rânduri.

Inamicului, mângâiat si rasfatat i se dadu pâine cu vin ca sa prinda puteri sa ajunga cât mai degraba la frontiera.

Verdun a fost abandonat în ziua de 14, iar Longwy în 22.

În sfârșit, la 26 octombrie ultimul prusac în viața trecea frontiera dincolo.

Armata coalizata lasa treizeci si cinci de mii de morti ca sa îngrase câmpiile din Champagne.

Capitolul XXIX O seara la Talma

La 25 octombrie în același an, la Teatrul de Varietati al palatului regal avea loc o dubla sarbatoare, unde Monvel angajase pe cei mai buni artisti ? oarecum înspai mântati de primele evenimente ale revolutiei.

Domnisoara Amélie-Julie Candeille, iubita lui Vergniaud, dadea prima reprezentatie a piesei sale Frumoasa fermiera în care juca rolul principal, iar Dumouriez, învingătorul de la Valmy, trebuia sa vina la spectacol, în sfârșit, dupa reprezentatie, artiști de drama, de comedie, autori si oameni politici urmau sa se întâlneasca la Talma, în casuta din strada Chantierine pe care acesta si-o cumparase de curând si unde dadea una din seratele sale, jumatate bal ? jumatate seara literara si unde se dansa si se spuneau versuri.

Dumouriez sosise la Paris de patru zile împreuna cu Jacques Mérey, în care își gasise omul potrivit din toate punctele de vedere.

Privirea deschisa si profunda a doctorului îl nelinistea din când în când, patrunchându-i până în inima, într-un fel de parca n-ar fi fost pe deplin convins de devotamentul lui Dumouriez pentru cauza Republicii, dar în aceasta privinta avea de-a face cu un alt adversar de temut, de altfel, faptele dezmințeau banuierile.

Dumouriez era acuzat ca ar fi fost puțin prea curtenitor fata de prusaci în retragere, dar Jacques Mérey stia de unde venise ordinul, întrucât el însusi îl transmisese. Sub pretextul de a prezenta ministrului planul sau preferat elaborat pentru invazia Belgiei, Dumouriez se întorsese la Paris ca sa studieze situatia cu ochiul sau ager. Abolirea regalitatii si proclamarea Republicii însemnau o piedica în calea planului lui secret: acela de a face din ducele de Chartres un rege al Frantei, dar el stia cât de usor Franta se lasa prinsa ca o fata buna, sedusa de înflăcările ei

spontane.

Se gândea deci ca nu orice speranta era pierduta, dar trebuia ca timpul sa rezolve totul.

Prima data când s-a întâlnit cu doamna Roland, Dumouriez care, nu schimbase încă cizmele rosii de la Versailles cu cizmele de la Valmy, o tratase puțin prea fara reticenta pe sobra si vârstnica femeie, care spunea despre ea însasi: "Nimeni n-a cunoscut voluptatea mai puțin decât mine". Doamna Redând, care era de fapt adevaratul ministru si care simtea superioritatea lui Dumouriez fata de Roland, fiindu-i în primul rând teama de ridicol pentru barbatul ei, îi purtase pica generalului mai mult pentru felul lui liber de a se comporta fata de ea, decât daca sotul ei ar cadea de la minister, în orice caz, guvernul girondinilor fusese nemaipomenit pentru Dumouriez. În masura puterii lui, îl sustinuse fizic si în masura popularitatii sustinute moral. Iar acum ca se întorcea învingator la Paris, era de datoria lui Dumouriez sa recunoasca masura în care fusese ajutat la victorie de catre dusmanii lui si sa determine, daca era posibil, o apropiere între Montagne si Gironde. Lucrul parea cu atât mai usor, cu cât se si produsese o apropiere între Dumouriez si Danton.

Primul spectacol cu Frumoasa fermiera trebuia sa completeze aceasta împacare.

Sosind la Paris, Dumouriez se prezentase la ministerul de interne, apoi, trecând din cabinetul ministerului în salonul doamnei Roland, îi oferise un splendid buchet de flori. Doamna Roland primise surâzând acest simbol al lucrurilor frivole si trecut oare si, la întrebarea lui Dumouriez:

- Ce gânditi despre mine?

Ea îi raspunsese:

- Va cred oarecum regalist.

Apoi cu simtul ei politic adusese vorba despre proiectele sotului si ale colegilor lui, recunoscuse marea inteligenta a lui Dumouriez, dar cu cât aceasta inteligenta era mai mare, cu atât trebuia sa te feresti de ea.

- Cu cât aveti mai mult talent, spuse ea, cu atât sunteti mai periculos, iar Republica va trebui sa se fereasca sa va mai dea de aici înainte în subordine pe ceilalti generali.

Dumouriez ridica din umeri:

- Neîncrederea este meteahna republicilor, cu neîncrederea ele omoara geniul, neîncrederea creeaza acele permanente stari de panica, acele strigate de tradare scoase la întâmplare iau omului de care te folosesti toata forta morala si îl trimit neputincios si dezarmat în fata inamicului. Daca ceilalti generali nu mi-ar fi fost subordonati, n-as fi putut sa adun laolalta fortele mele cu ale lui Beurnonville si nu l-as fi putut scoate pe Kellermann din Metz, ca sa-l conduc la timp spre Valmy, iar la ora aceasta prusacii ar fi la Paris, iar eu as fi prizonier la Berlin. Din salonul doamnei Roland, Dumouriez pleca direct la Conventie unde era asteptat.

Avusese loc o schimbare de guvern si trebuia depus un nou jurământ.

Dar Dumouriez ascultase vorbele curtenitoare ale lui Pétion, înaintase la bara si raspunsese:

- Nu voi mai face noi juraminte. Ma voi arata demn sa comand fiilor libertatii si sa sustin legile pe care poporul suveran si le va face prin mijlocirea dumneavoastra.

Seara se prezenta la iacobini. Ultima oara nu ezitase si își pusese boneta rosie, de asta data veni doar cu chipiul de general, cu toate ca era chipiul purtat la Valmy, lumea îl primi foarte rece.

Comedianul Callot-d'Herbois urca dupa el la tribuna, îi multumi pentru deosebitul serviciu adus patriei, dar îl învinui ca-l expulzase pe regele Prusiei cu prea multa politete.

Danton îi urma la tribuna si dupa ce explica amanuntit cauzele acestei purtari curtenitoare, i se adresa:

- Adu-ne victorii împotriva Austriei, sa nu ne pomenim aici cu despotul Prusiei.

Dupa cum se vede, în cupa din care Dumouriez venea încrezator sa bea vinul îmbatator, al victoriei, nerecunostinta își si amestecase fierea.

Doi din cei mai mari generali ai Revolutiei, doi dintre oamenii carora Republica le datora primele si cele mai rasunatoare victorii ale ei trebuiau sa bea pe rând

din cupa amaraciunii.

Abia golita de Dumouriez, avea sa se umple din nou pentru Pichegru.

În sfârșit, cum am spus, aceasta ilustra serata avea menirea sa împace totul, iar ramura de maslin era opera nevinovata a domnisoarei Candeille.

Roland își pusese loja la dispozitia lui Dumouriez.

Doamna Roland era asteptata și ea, după ce își va termina treburile de la minister, va veni și Roland.

Danton retinuse loja alaturata pentru el, sotia și mama sa. Fie ca gresise, fie ca o facuse intentionat, Danton și sotia sa intrara împreuna cu Dumouriez în loja lui Roland și se asezara pe scaune. Doamna Roland și doamna Danton nu se cunosteau. Doamna Roland avea un spirit generos, doamna Danton avea la rândul ei o inimă geroasă. Cele două femei trebuiau până la urmă sa se placă, iar dacă s-ar fi împrietinit ar fi creat o apropiere între sotii lor.

Efectul ar fi fost teribil pentru public.

Sa fie vazuti în aceeași loja? Dumouriez și doamna Roland, Danton și Vergniaud! Căci și Vergniaud promisese sa vină.

Dar stângăcia unei plasatoare făcu sa nu izbutească acest plan grandios.

Când doamna Roland apară la bratul lui Vergniaud și încerca sa intre în loja, plasatoarea o opri:

- Nu va suparați, doamna, îi spuse, loja este ocupata.

Doamna Roland vru sa stie cine își îngaduie sa ocupe o loja retinuta în numele sotului ei...

- Deschideți totuși...

Femeia deschise.

Doamna Roland arunca o privire scurta în loja, îl recunoscuse pe Dumouriez și îl vazuse pe Danton cu o femeie stând pe locul pe care trebuia sa stea ea. Îl stia pe Danton mai puțin preocupat de onorabilitatea femeilor cu care se afisa în lume, o lua deci pe doamna Danton drept o femeie alaturi de care ea nu ar fi putut sta.

- Multumesc spuse plasatoarei.

Și împinse usa care se închise singura, înainte ca Danton sa apuce sa o deschida, doamna Roland și ajunsese pe scara.

De altfel, refuzul ei de a intra într-o loja în care era doamna Danton însemna o insultă. Danton își adora sotia, cu atât mai mult acum când ea avea inimă zdrobită de evenimente din Septembrie. Doamna Danton făcu imediat o criza de inimă și lesina.

Era de mult suferinda de o boala în urma careia de altfel și-a aflat moartea. Danton mai avea o ultima speranță, să-l întâlnească pe Roland și Talma, cât despre sotia lui, era sigur ca nu va accepta să-l însotească.

Danton ramase la spectacol în aceeași loja cu Dumouriez care a fost aplaudat puternic, dar cu mult mai puțin decât dacă ar fi aparut în public între doamna Roland și Vergniaud.

Numai el stia câte capete costase aplombul cu care doamna Roland închisese usa lojii sale.

Piesa domnisoarei Candeille, cu toate ca făcea parte din literatura lăncedă și insipida specifică epocii, a avut un mare succes și a ramas în repertoriu. După patruzeci de ani de la acea prima reprezentatie, am vazut-o debutând în rolul principal pe doamna Mante.

După ce se termina spectacolul și autorul a fost chemat la rampă în aplauze, Danton îl căuta în zadar pe prietenul sau Jacques Mérey pentru a i-o încredința pe sotia lui, a carei sanatate începu să-l îngrijoreze, Jacques Mérey, care trebuia sa prinda spectacolul, nu aparuse.

Cei doi barbati o conduseră pe doamna Danton acasă, o lasară, în Pasajul Comertului și se întoarseră în strada Chanteraine, la Talma.

Serata era dintre cele mai stralucitoare. Talma ajunsese la acea epocă la apogeele carierei sale artistice. Cu toate ca prin felul lui de a gândi aparținea clubului iacobinilor, cu toate ca era în relații strânse cu David, prietenul lui Marat, el aparținea spiritual, artistic și literar celui mai elegant dintre toate partidele, partidului Gironde. Așa se făcea ca la aceasta serata reunise oameni de stat, poeți, artisti, pictori, generali, oameni de toate opiniile și din toate partidele.

Când Dumouriez și Danton își făcuseră apariția, domnisoara Candeille, care avusese ti

mp sa-si schimbe costumul, tocmai venea sa primeasca felicitările prietenilor ei

Felicitările erau cu atât mai sincere, cu cât, ca poeta avea un talent care nu punea pe nimeni în umbra.

Noii sositi o felicitara si ei, iar domnisoara Candeille, careia tocmai i se ofe rise o coroana de lauri, îl ruga pe Dumouriez sa o primeasca din partea ei.

Dumouriez lua coroana si o aseza pe un bust al lui Talma unde o si uita.

Talma îi prezenta lui Dumouriez pe toti acei care aveau pe atunci nume celebre sau pe cale de a deveni celebri. Toate aceste nume îi erau cunoscute lui Dumouriez, u nul din generalii cei mai cultivati din armata, dar prin cariera lui, departe de societatea pariziana, îi stia numai din auzite.

În salonul lui Talma se aflau Legouv , Chenier, Arnaud, Lemercier, Ducis, David Giro det, Prud'hon, Lethiere, Gros, Louvet de Couvrai, Pigault-Lebrun, Carnille Desm oulins, Lucile, domnisoara de Keralio, domnisoara Cabarrus, Cabanis, Condorcet, Vergniaud, Guadet, Gensone, Garat, domnisoara Rauoourt, Rouget de l'Isle, M hul, L arive, Monvel, ? toata arta, toata politica vremii.

Acolo, aplaudat de toti, Dumouriez avea sa guste în sf rsit acea bucurie în triumful c areia nu se amesteca vocea sclavului.

Cel putin credea el ca asa se vor petrece lucrurile.

Deodata o rumoare surda trecu prin saloane, o vaga îngrijorare parea ca pune stapâni re pe toata lumea si numele lui Marat, repetat de zeci de ori, cazu peste invita tii marelui artist nu ca flacarile focului, ci ca picaturile de ulei încins.

- Marat! Se mira Talma. Ce cauta aici? Chemati-mi doi servitori si dati-mi-l afa ra!

David se opuse.

- Întâi sa vad ce vrea, spuse, apoi vei lua o hotarâre.

Talma facu un semn ca e de acord. David se duse în vestibul.

- Ce doresti? îl întreba pe Marat.

- Vreau sa vorbesc cu cetateanul Dumouriez, raspunse Marat.

- N-ai putea sa alegi alt moment decât acela al sarbatoririi lui?

- Pentru, ce e sarbatorit un tradator?

- Un tradator care a salvat patria.

- Un tradator! Un tradator! Un tradator! Am spus!

- Dar, în sf rsit, ce anume vii sa ceri?

- Am venit sa-i cer capul.

- Cu c te altele l nga el? întreba Danton care toc mai aparuse în usa.

- Cu al tau, spuse Marat si cu cele ale tuturor care au pactizat cu regele Prusi ei. Da, adauga aratând pumnul, se stie ca ati primit fiecare dintre voi câte doua mi lioane!

- Lasati nebunul sa intre ca sa-i iau sânge! Vede rosu! spuse Cabanis.

Marat intra.

Dar multi dintre invitati disparusera sau se strecurasera în camerele celelalte.

Dugazon luase o lopatica si o bagase în foc sa se înroseasca.

Marat intrase însotit de doi iacobini slabi si desirati, cu un cap mai înalti decât el

Venise aici sa-i ceara socoteala lui Dumouriez de, alungarea voluntarilor de la Châlons, printre care se numarau maratistii si toti cei care cereau sânge.

Gazetarasul Marat, plin de fiere si venin, credea ca îl va înspaimânta pe generalul învi ngator, cum îi înspaim ntase pe toti gura-casca din Paris.

Dumouriez îl astepta calm, rezemat de garda sabiei...

- Cine esti dumneata? îl întreba.

- Eu sunt Marat, raspunse acesta str mb ndu-si gura baloasa.

- Nu am de-a face nici cu dumneata, nici cu cel de seama dumitale.

Si cu un profund dispret îi întoarse spatele. Toti cei care îl înconjurau pe general si mai ales militarii, izbucnira în r s.

- Ah! Facu Marat, asta-seara va fac sa r deti, dar mâine am sa va fac sa plângeti!

Si iese aratând pumnul si amenint nd.

Abia iesise ca Dugazon scoase lopatica înrosita din foc, lua o m na de zahar pudra s i, fara un cuv nt, arse zahar peste tot pe unde trecuse Marat.

Acest episod grotesc restabili buna dispozitie.

Atât în loja Teatrului de Varietati a palatului regal cât și în salonul lui Talma din strada Chantierului telul reünirii Gröndei cu Montagne nu fusese atins.

Cinci se întöarse acasa, Danton îl gasi pe Jacques Mérey asteptându-l nerabdator.

Doctorul veni spre el și fara sa-i dea timp sa-l întrebe ceva, îi spuse:

- Prietene, nu vreau ? dupa câteva zile de la intrarea mea în Conventie ? sa cer concediu, dar pentru o chestiune de cea mai mare importanta trebuie sa-mi obtii o misiune care sa-mi lase cincisprezece zile de libertate deplina, pe care sa le folosesc pentru treburile mele personale.

- Drace! Facu Danton. Cui vrei tu sa cer asta? Nu ma am bine cu Servan și Clavier. Ceea ce s-a întâmplat asta-seara, nu m-a pus mai bine cu Roland. Domnisoara Manon Philippon, adauga cu un accent de dispret, îi va fi povestit întâmplarea în felul ei. Rămâne deci numai Garat, ministrul Justitiei.

- Si cu asta în ce relatii esti?

- Oh! Nu-mi refuza nimic.

- Nu Garat este cel care la 9 octombrie anul trecut a propus pedeapsa cu moartea și executarea imediata a tuturor emigratilor prinsii cu arme asupra lor?

- Da, el este.

- Ei bine, sa ma însărcinez sa cercetez identitatea seniorului de Chazelay, prins la Mayence la 21 și împuscat la 22. Se înțelege ca misiunea e onorifica, toate cercetarile urmând sa le întreprind pe cheltuiala mea.

- Merita atâta importanta cât îi dai?

- Este în joc fericirea mea.

- Bine, mâine vei primi misiunea.

Jacques Mérey citise stirea chiar în seara aceea în Moniteur:

"Seful unei mici bande de emigrati, dupa ce luptase cu oamenii lui în Champagne, văzând ca nu mai e nimic de facut prin partile acelea, a venit în primele zile ale lui octombrie sa se ascunda în orasul Mayence.

Dar orasul Mayence predându-se la 21 octombrie trecut și nefiind stipulata de catre guvernator nici o conditie în favoarea emigratilor, d-l de Chazelay a fost prins cu arma asupra lui și, în baza legii din 9 octombrie, a fost împuscat în douazeci și patru de ore.

Se spune ca seniorul de Chazelay poseda multe bunuri în departamentul Creuse, în împrejurimile orasului Argenton.

Înca o mostenire frumoasa pentru Republica!"

A doua zi, Jacques Mérey își avea misiunea semnata de Garat, pentru care i se acorda se un termen de la 26 octombrie pâna la 10 noiembrie inclusiv.

Astfel, fara sa piarda timp, pleca din nou la Mayence cu o scrisoare de recomandare a generalului Dumouriez pentru generalul Custine.

În ajunul plecarii, la propunerea lui Garnier (de Sainte) Conventia daduse un decret prin care îi expulza pe viata pe toti emigratii și, fara deosebire de vârsta și de sex, îi pedepsea cu moartea pe toti cei care se întorceau în Franta.

Capitolul XXX O scrisoare de la Eva

Jacques Mérey nu pierduse nici o clipa, la ora zece dimineata caii de posta asteptau înhamati la o caleasca solida de calatorie, iar el, echipat de drum, astepta hârțile.

La ora unsprezece Danton îi înmâna ordinul semnat de Garat, cei doi prieteni se îmbrățisara și la unsprezece și cinci minute, dupa ce doctorul îi recomanda lui Danton sa vegheze asupra sanatatii sotiei sale, striga vizitiului:

- Drumul spre Germania!

Era exact drumul pe care-l facuse la întöarcere împreuna cu Dumouriez.

Revazu Château-Thierry, Châlons. Saluta în trecere câmpul de lupta de la Valmy, plin încă de ridicaturile mormintelor. Gasi Verdunul preocupat poate cu o exagerata severitate pentru ca sa se faca uitata prea marea lui slabiciune, începusera represaliile, bietele fete care deschisesera regelui Prusiei portile orasului, aproape fara

sa întealeaga importanta acestei crime, erau acum arestate si procesul lor ? în curs de instructie. Se stie ca ceva mai târziu au fost executate. Intra în Palatinat prin Kaiserslautern si ajunge la Mayence dupa trei zile de drum , strabatusese doua sute de leghe în saizeci de ore. Dar generalul Custine își continu ase marsul si se si afla la Frankfurt pe Main. Jacques Mérey întreba pe ofiterii ramasi în garnizoana la Mayence daca nu cumva aveau cunostinta de faptul ca emigratii prinsi cu arme asupra lor ar fi fost împuscati. Faptul era adevarat si întâmplarea facuse chiar mare vâlva în oras, decretul, dat în 9 ale lunii, fusese pentru prima oara aplicat. Se procedase cu toata severitatea. Nici unul din cei sapte acuzati nu scapase de pedeapsa capitala. Se interesa de numele acelor nefericiti, dar nimeni nu si le mai amintea. În sfârșit, i se spuse ca unul dintre ofiterii care facuse parte din consiliul de razboi era înca la Mayence si i se dadu numele si adresa lui. Jacques Mérey pleca sa-l caute. Ofiterul, un capitan, își aducea perfect de bine aminte ca seful celor sase cavale ri emigrati declarase ca se numeste Charles-Louis-Ferdinand de Chazelay, dar în orice caz, îi spuse ca dosarul se afla în mâinile raportorului, unul din cei mai tineri membri ai Consiliului, aghiotant pe lângă casa militara a generalului Custine. Cum am spus, generalul era la Frankfurt. Jacques Mérey aflase numele tânărului ofiter, se numea Charles André. A doua zi în zori, se prezenta la general, acesta tocmai se sculase si se pregatea sa-si treaca în revista corpul de armata. La început, titlul de reprezentant al poporului îl sperie puțin. Ca si Dumouriez, Cu stine apartinea, prin antecedentele lui, partidului regalist si daca bratul lupt ase cinstit, simtamintele lui nu fusesera poate întotdeauna de acord cu miscarile bratului. Scrisoarea lui Dumouriez îl linisti. Si rasuflând usurat, îl chema pe aghiotantul Charles André si îi ordona sa puna la dispozitia lui Jacques Mérey toate documentele ce le avea referitoare la seniorul de Chazelay. Tânărul ofiter îi promise sa fie la Hôtel d'Angleterre într-o jumatate de ora, cu dosarul mortului si cu hârtiile care, gasite asupra lui, îi stabileau identitatea. Tânărul se tinu de cuvânt. Dosarul continea interogatoriul, procesul-verbal de executie si trei scrisori pr imite de la sora lui, fosta calugarita la Bourges. Interogatoriul era conceput în urmatorii termeni:

"La 21 octombrie, la ora opt seara, a comparut în fata Consiliului de razboi stabilit în orasul Mayence pentru a judeca emigratii prinsi cu arme asupra lor, fostul senior de Chazelay care a raspuns în felul urmator la întrebările ce i s-au pus:

Întrebare: Numele dumneavoastra, prenumele si calitatile?

Raspuns: Charles-Louis-Ferdinand, senior de Chazelay.

Întrebare: Vârsta?

Raspuns: Patruzeci si cinci de ani.

Întrebare: Locul nasterii?

Raspuns: Castelul de Chazelay, lângă Argenton.

Întrebare: Pentru ce ati parasit Franta?

Raspuns: Ca sa nu fiu complice la crimele care se comiteau.

Întrebare: Unde v-ati dus când ati parasit Franta?

Raspuns: Sa ma alatur corpului de emigrati care servea în Champagne, sub conducere a printului de Ligne.

Întrebare: Când ati parasit Champagne?

Raspuns: La opt zile dupa batalia de la Valmy, când am aflat chiar din gura d-lui de Colonne ca retragerea fusese hotărâta.

Întrebare: Pentru ce paraseati Champagne?

Raspuns: Pentru ca nu mai era nimic de facut.

Întrebare: Si ati venit la Mayence, pentru a îndrepta din nou, armata împotriva Frantei?

Raspuns: Nu împotriva Frantei, ci împotriva guvernului care o dezonoreaza.

Întrebare: Cunoasteti decretul Conventiei din 9 octombrie, care condamna la pedeap

sa cu moartea pe oricare emigrat prins cu arme asupra lui?

Raspuns: Îl cunosc, dar nu îl recunosc.

Întrebare: Nu aveti nimic de spus în apararea dum neavoastra?

Raspuns: Nascut regalist si catolic, mor regalist si catolic, adica în credinta st ramosilor mei.

Prevnitul, scos din sala, consiliul a deliberat, dar cum Charles-Louis-Ferdinand , fost senior de Chazelay, nu are nimic de spus în sprijinul apararii sole si cum dimpotriva, el, ca sa spunem astfel, înfrunta pedeapsa pe care o merita, a fost co ndamnat în unanimitate la pedeapsa cu moartea.

Condamnatul, rechemat în fata consiliului, a ascultat, linistit citirea sentintei data împotriva lui si la întrebarea care i s-a pus daca nu ar avea ceva. de adaugat sau de revendicat, a raspuns doar atât: "Traiasca regele!"

A doua zi, în zori, a fost împuscat si îngropat în santul fortaretei."

Jacques Mérey ramase câțva timp absorbit de aceasta lectura.

Purtarea seniorului de Chazelay în fata tribunalului care îl judeca fusese aceea a u nui rau patriot, e adevarat, însa a unui gentilom curajos si leal care, legat prin juramânt fata de rege, își respectase pâna la moarte juramântul.

Cum putuse sa existe atâta credinta politica în omul care fata de Jacques Mérey nu avu sese nici cea mai elementara delicateta?

De cele mai multe ori, la om constiinta nu e decât o problema de educatie, educati a nobilimii în general îi impunea omului îndatoriri pentru ceea ce era mai presus decât ea, dar îi lasa cea mai mare libertate pentru ceea ce era mai prejos.

Or, în mintea seniorului de Chazelay, un medic de provincie era într-atât inferior lui , încât constiinta, care-l determinase sa înfrunte atât de curajos moartea pentru un pri ncipiu politic, nu îi inspirase nimic în favoarea marelui principiu moral pe care îl v iolase.

Dreptul divin nu exista doar pentru regi, el exista si pentru nobilime si asa cu m regele domnea în baza dreptului divin peste nobilime, nobilimea, în baza aceluiasi drept divin, domnea peste ceea ce numea ea popor.

- Iarta-ma, locotenente, spuse doctorul, dupa ce-si rascolise gândurile si trasese concluziile pe care le-am tras si noi, parca spuneati ca la dosarul d-lui de Ch azelay sînt anexate si trei scrisori?

- Desigur, iata-le, îi raspunse tânarul ofiter.

- As comite o indiscretie daca as lua cunostinta de continutul lor?

- Câtusi de putin, am ordin sa vi le pun la dispozitie si chiar sa va las sa luati copii de pe ele.

- Spuneati ca aceste scrisori le primise de la domnisoara de Chazelay, fosta cal ugarita la Augustines din Bourges?

- Îmi permiteti sa vi le înmânez în ordinea datelor?

Jacques Mérey facu un semn afirmativ.

Prima purta data de 16 august:

"Foarte drag si foarte onorat frate,

Am revenit la Bourges cu pretioasa comoara pe care mi-ati încredintat-o.

Dar pâna în prezent nu pot, într-adevar, sa o apreciez decât dinspre partea fizica, cât de spre partea spirituala, nu am primit de la voi decât o faptura frumoasa, fara init iativa si fara vointa, care nu raspunde la numele de Hélène si nedând semn de înțelegere decât la cel de Eva.

La numele de Eva într-adevar, ochii ei stralucesc o clipa, își opresc privirea asupr a persoanei care l-a pronuntat, dar îndata ce își da seama ca persoana nu este aceea pe care o cauta, ochii i se închid înlauntrul lor si ea recade în somnolenta obisnuit a.

Va cer deci voie ca si de aici înainte sa-i spun Eva, pentru ca e singurul nume la care raspunde.

Îmi spuneti în scrisoarea voastra primita azi-dimineața ca sunteti hotarât sa parasiti Franta, sa luati serviciu în strainatate ? si vreti sa aveti în privinta acestei ma ri hotarâri parerea unei sarmane servitoare a Domnului.

Parerea mea este ca un Chazelay, ai carui stramosi au participat la doua cruciad e si care poarta crucea de Malta de argint emailat cu floarea de crin în aur, nu t

rebuie sa participe nici macar prin prezenta lui la actele care se petrec în ziua de azi.

Plecati, deci si când veti gasi potrivit sa venim sa va gasira, scrieti-mi, ordinele voastre vor fi cu strictete executate.

Sora ascultatoare si care va iubeste,
Marie DE CHAZELAY
în calugarie SORA ROSALIE"

Aceasta scrisoare se dovedea de cea mai mare importanta pentru Jacquess Mérey. El stia cât de mult suferise Eva când se despartisera. Dragostea este egoista pâna la: cruzime. Durerea Evei însemna acum nu balsam pentru durerea lui. Tânarul ofiter îi înmâna a doua scrisoare:

"Cu multa bucurie am aflat ca ati ajuns la Verdun, unde cel putin sunteti în siguranta. Am fost încântata de primirea ce v-a facut M. S. Regele Prusiei si nu pot decât sa aplaud hotarârea luata, de a intra printre voluntarii printului de Liane, este un nobil, senior de vita veche, un adevarat print al sfântului imperiu, dupa vârsta si descrierea voastra, trebuie sa fie fiul lui Charles-Joseph, era unul dintre cei mai curajosi si cei mai spirituali gentilomi care au existat. Un Chazelay poate sa serveasca un l'Amoral, fara a-si pierde nobletea.

Hélène se simte ceva mai bine, cu toate ca se îndârjeste sa nu raspunda la acest nume, pe care se pare ca nu-l cunoaste. De altfel, din ziua în care am luat-o din castelul de Chazelay nu a scos nici un cuvânt. A început sa guste câteva linguri de supa, care împreuna cu unul sau doua pahare de sirop ce le înghite zilnic ajung sa o sustina.

Ieri, în loc sa o duc la fereastră dinspre curte, am condus-o la cea dinspre gradina. Când a vazut iarba si pâraiasul care o uda, a scos un strigat slab, s-a ridicat din fotoliu si a cazut din nou, spunând cu o voce disperata: "Nu! Nu! Nu!" Nu stiu ce vroia sa spuna, dar cel putin a vorbit.

Cum cred ca. Este multa reavointa în mutismul ei, în încapătânarea si în aceasta stare de prostratie, ? alaltaieri, auzind zgomot în camera fetei voastre, dupa ce Jeanne o asezase în pat, mi-am pregatit de cu seara, cu ajutorul unei. Gauri în lambriuri, posibilitatea de-a vedea ce face dupa ce Jeanne iese din camera ei.

S-a sculat si sprijinindu-se de mobile, s-a dus si a îngenunchiat pe scaunelul de rugaciune de sub crucifixul care se afla între cele doua ferestre si acolo, nu stiu daca a fost din gura sau din inima, caci nu am auzit nimic precis, a facut sau parea ca face o lunga rugaciune.

Presupun ca omul acela lângă care spre nenorocirea ei a stat prea mult timp ? nu era lipsit de sentimente crestinesti, deoarece sarmana copila cauta un refugiu în Dumnezeu si se roaga.

Asta e tot ce am sa va spun pentru moment. Sper ca scrisoarea de fata pe care v-o adresez la Verdun cu dispozitia de a va urma, va va parveni.

Marie DE CHAZELAY
în calugarie SORA ROSALIE"

Jacques Mérey întinse mâna nerabdator sa ia cea de a treia scrisoare. Iata ce continea :

"Foarte iubit si onorat frate,

Dupa cele ce îmi spuneti despre victoria prusacilor la Grand-Pré si despre derutarea armatei franceze, nu vom fi noi cele care vom merge sa va întâlnim în Germania, ci voi cei care în câteva zile veti fi la Paris.

Din pacate! Vetii ajunge prea târziu pentru a împiedeca abominabilele crime care au fost comise, dar cel putin la timp pentru a le razbuna.

Sarmanul nostru rege si familia regala sunt, dupa cum stiti, prizonieri la Templu. Se vorbeste ca-l vor judeca pe alesul Domnului, dar Domnul va va grabi marsul, pentru ca aceasta crima fara precedent, cea mai odioasa dintre câte au existat, sa nu fie adusa la îndeplinire.

Nu ar fi deloc de mirare ca în rândurile republicanilor sa fi fost chiar barbatul acela pe care vi s-a parut ca-l recunoasteti în iuresul focurilor de pistol. Cum stiti,

el a fost numit membru în Conventie și am citit într-un ziar că fusese plecat la armata din Est, cu o misiune pentru Dumouriez. Héléne a încercat să pună o scrisoare la poșta, dar are atât de puțină judecată, încât i-a înredintat-o Jeannei fără să-i treacă prin minte că fata, în loc să o ducă, la poșta, mi-o va da mie. Jeanne, cinstită cum e, mi-a adus-o. Scrisoarea este rodul unei minți în delir. V-o trimit ca să vă puteți da seama personal de pasiunea nebună a acestei copile și de. Necesitatea de a o face să parasească Franța cât mai degrabă, dacă, împotriva așteptărilor noastre, nu veți fi la Paris în câteva zile. Nu are rost să vă mai spun că i-am recomandat Jeannei să o asigure pe Héléne că scrisoarea ei a fost pusă la poșta, la fel va fi și cu cele pe care va continua să vi le mai scrie."

Jacques Mérey scoase un strigat ușor, recunoscuse, scrisul Evei între cele două foi ale scrisorii domnișoarei de Chazelay. Lasa deoparte scrisoarea domnișoarei de Chazelay și citi pe nerasuflăte rândurile următoare:

"Prietenul meu, stăpânul meu, regele meu ? aș spune Dumnezeuul meu dacă ar trebui să aș fi tin deoparte ca să-l implor să te unească din nou cu mine. Am dorit să mor când am înțeles că am fost despartiti și când mi s-a spus că era pentru totdeauna. Tatălui meu ori i-a fost frica de hotărârea mea, ori obosise să mă tot audă lamentându-mă. La tot ce mi se spunea răspundeam cu numele tău adorat, sau prin cuvintele: îl iubesc! A adus-o pe matusa mea, calugarita de la Bourges, m-a încredințat ei ca să vegheze asupra mea. Ei mă cred nebună. Nu-mi trebuie mult ca să și fiu și ideile îmi sunt tulburi. Dacă n-ar fi să te vad fără încetare în fata ochilor și dacă n-aș ști că trăiești, m-aș considera moartă și chiar dușă în țara umbrelor, într-atât mi se pare totul cenușiu, sters, impalpabil. Așa trebuie să fie când inima este moartă și când ești închis într-un mormânt. Când am parasit castelul de Chazelay a fost pentru mine o nouă durere. Acolo nu eram decât la trei sau patru leghe departe de tine, iubitul meu și în fiecare usă care se deschidea credeam, că vei apărea tu. Urcându-mă în trasura, sau mai curând când am fost urcată în trasura, am lesinat, de atunci îmi nu mi-am mai revenit niciodată complet. A doua zi, după ce am sosit la Bourges, m-au așezat la fereastră dinspre grădina în loc să mă așeze la cea dinspre stradă. Acolo am dat un strigat de bucurie și mi s-a parut că o rază de lumină mă inunda, și că mă gaseam în fata Raiului nostru. Era acolo o peluza ca a noastră, fără bolta de tei, fără arborele științei și mă ai ales fără Jacques Mérey. O, iubitul meu, nu am decât un gând, nu am decât o speranță, nu îți fac lui Dumnezeu decât o rugăciune: să te revad! Dacă nu te voi revedea, voi muri. Dar, fii liniștit, înainte de asta voi face totul în lume ca să fiu din nou cu tine. Purced de la tine, mă îndrept spre tine, fără tine nu sunt eu. Eva."

- Oh! Domnule, exclamă Jacques Mérey, ai spus, nu-i așa, că pot să copiez actele care mi-ar trebui?
- Eu cred că e mai bine, întrerupse tânărul care înțelesese dorința doctorului, să ne lăsați nouă o copie de pe această scrisoare, pe care să o certificați pentru identitate și dumneavoastră să păstrați originalul.
Jacques Mérey îl îmbrățișa pe tânărul ofiter, vru să-i răspundă ceva, să-i mulțumească, dar lacrimile îi sugrumă vocea.
Sărută de nenumărate ori scrisoarea Evei, apoi cu mâna tremurândă începu să o copieze.
- Domnule, îi spuse tânărului ofiter, n-am să uit niciodată ce ai făcut acum pentru mine.
Ofiterul părea că ar vrea să-i spună ceva, dar sovaia, Jacques îi văzu nehotărârea și

i înțelese.

- Domnule, cred ca nu mai e nevoie sa va spun ca o iubesc pe fiica domnului de Chazelay si ca la rândul ei si ea ma iubeste. Aceasta scrisoare pe care datorita, mortii tatalui ei ajunge la mine, într-un mod atât de bizar, mie îmi era adresata, cum dovedeste de altfel numele meu de doua ori repetat în ea. Ma voi întoarce în Franta si voi face totul pe lume sa o revad pe biata copila, care fara mine este pierdut a. Mai stiti ceva pe lânga. Cele ce mi-ati spus?

- Domnule, raspunse tânarul ofiter, îmi calc cuvântul marturisindu-va toate acestea, dar sunt sigur ca veti pastra secretul. Eu sunt acela care am comandat foc în dimineața executiei si chiar acolo unde urma sa aiba loc executia, domnul de Chazelay mi-a înmânat o scrisoare, pentru sora sa, rugându-ma sa i-o trimit ca ultima sa dorinta. I-am fagaduit sa pun scrisoarea la posta si m-am tinut de cuvânt.

- Si, întreba Jacques Mérey, dupa ce i-ati fagaduit, el n-a spus nimic?

- A murmurat doar atât: "Poate va ajunge la timp".

Jacques Mérey strânse la piept scrisoarea Evei, o puse în buzunar, îl îmbratîsa pe tânarul ofiter, comanda sa se înhame caii la trasura, trecu pe la cartierul general pentru a-i multumi si a-i strânge mâna generalului Custine si apoi, la fel cum în urma cu trei zile spusese vizitiului drumul spre Germania, acum striga: Drumul spre Franta !

Si trasura o porni în goana mare.

Capitolul XXXI Cautari zadarnice

La întoarcere Jacques Mérey strabatu Franta cu aceeași viteza ca si la plecare. Numa i ca, la Kaiserslautern, în loc sa ia drumul spre Champagne prin Saint-Menehould, ? îl lua pe cel de Lorena prin Nancy.

Se duse direct la Bourges.

Ajungând la pasta se informa daca era cunoscuta în Bourges o domnisoara de Chazelay, fosta calugarita.

La aceasta întrebare, seful postei se apropie.

- Cetatene, îi spuse (în ziua de 10 a aceluiasi octombrie de al carui sfârșit ne apropiem aparuse un decret prin care cuvintele domnule si doamna se înlocuiau cu cetate an si cetateana), noi cunoastem perfect de bine persoana despre care va informat i, atât doar ca ea nu mai locuieste la Bourges.

- De când? întreba Jacques Mérey.

- Tineti, sa cunoasteti chiar data exacta?

- În mod riguros exact. Am facut mai mult de. Patru sute de leghe ca sa o gasesc.

- Va voi spune dupa registrul meu. Consulta registrul si striga:

- A plecat pe 23, la ora patru dupa-amiaza.

- Singura sau însoțita?

- Însoțita de jupâneasa si de nepoata sa, despre care se spunea ca era foarte bolnav a.

- Sunteti sigur ca erau trei?

- Bineînțeles, le-am spus chiar eu ca puteau sa nu înhame decât doi cai la trasura si sa plateasca pentru al treilea jumătate, dar calugarita a raspuns: Puneti trei, puneti patru, daca trebuie! Suntem grabite! Atunci le-am pus trei cai si au plecat.

- Încotro au pornit?

- Pe cuvânt, habar n-am!

- Trebuie sa stiti!

- Cum asa?

- Presupun ca nu ati riscat sa va dati caii fara sa vi se fi prezentat pasapoartele.

- Oh, da, aveau unul, dar pentru care tara, ? dracu sa ma ia daca-mi aduc aminte

.

- Ar fi neplacut, prietene, spuse grav Jacques Mérey, daca ati uitat cumva.

- În orice caz, daca tineti neaparat, puteti sa aflati la prefectura, de unde a fost eliberat.

- Ai dreptate, spuse Jacques Mérey.

Si cum nu avea timp de pierdut, striga:

- La prefectura!

Surugiul o porni în susul strazii în galop si cu aceeași iuteala intra în curtea prefecturii.

Jacques Mérey sari iute din trasura, dar amintindu-si ca trebuia sa aibe alta atitudine fata de prefect decât aceea avuta fata de seful de posta, se înarma cu scrisoarea lui Garat prin care îl însarcina sa cerceteze identitatea seniorului de Chazelay si, cu scrisoarea în mână, intra în cabinetul prefectului.

- Cetatene prefect, spuse el, sunt însarcinat de catre ministerul Justitiei, al carui ordin vi-l prezint, sa constat identitatea seniorului de Chazelay, împuscat la 20 ale lunii acesteia la Mayence. Vin de la Mayence, unde aceasta identitate a fost constatata, dar misiunea mea nu se limita la el, misiunea mea se extinde si asupra celorlalti membri ai familiei, la sora si la fiica lui, care locuiesc în Bourges.

- Dar unde nu mai locuiesc, domnule. Au plecat la 24 ale lunii.

- Si unde s-au dus?

- Chiar precis n-as putea sa va spun, dar pasaportul lor a fost eliberat pentru Germania.

- Cine era medicul care o îngrijea pe fata?

- Un medic excelent, un bun patriot, domnul Dupin.

- Ati fi atât de bun sa-mi spuneti unde locuieste domnul Dupin?

- Foarte aproape de aici, în strada Episcopatului.

Jacques Mérey îl saluta pe prefect si se îndrepta grabit spre doctorul Dupin.

Acolo începu acelasi interogatoriu si era cât pe ce sa primeasca aceleasi raspunsuri, hartuit de întrebări doctorul binevoi însa sa-si aduca aminte ca le-ar fi prescris apele de Baden sau de Wiesbaden, dar nu-si mai amintea pentru care din ele opta se.

Jacques Mérey se gândi ca ar fi fost mai bine ca din capui locului sa se fi dus acasa la ele, unde poate mai ramasese cineva care sa-i poata da vreo stire.

Vizitiul îi atrase însa atentia ca daca-l mai tinea așa înca o ora, va ajunge sa-si duca bleze orele de serviciu, ceea ce nu îngaduia regulamentul administratiei.

Jacques Mérey își dadu seama ca avea dreptate si-i porunci sa-l duca înapoi la cladire a poștei.

Ajuns aici se informa de adresa domnisoarei Chazelay. Locuise în casa cu numarul 23 din strada Prieuré.

Lua un baietel, comisionar la posta si îl ruga sa-l conduca.

În strada Prieuré casa cu numarul 23 era închisa.

Pustiul batu la toate usile si la toate ferestrele, ferestrele si usile ramasera închise.

O vecina iese si repeta ceea ce pentru Jacques Mérey nu însemna o noutate, ca doamnele plecasera în ziua de 23, catre ora patru dupa-amiaza.

Închisesera tot, luasera toate cheile, ? iar când o întrebaseră pe calugarita când o sa vina înapoi acasa, le raspunsese ca se ducea sa-si întâlneasca fratele undeva în Germania si ca nu stia daca se va mai întoarce vreodata.

La data plecării era evident ca ele nu aflaseră înca de moartea domnului de Chazelay.

Ce se întâmplase cu scrisoarea pe care seniorul de Chazelay i-o scrisese în ultimele clipe ale vietii?

Întâmplator tocmai trecea pe strada factorul postal.

Jacques Mérey îl striga:

- Prietene, îl întreba, domnisoara de Chazelay a spus cumva la plecare unde ar urma sa îi fie trimise scrisorile?

- Nu, domnule, raspunse factorul.

- A primit totusi un plic dupa plecarea sa.

- Nu l-a primit, domnule, spuse factorul, pentru ca, nu era acasa.

- Îți multumesc ca m-ai facut sa observ cât sunt de zapacit, prietene. Dar ce ai facut cu scrisoarea aceea?

- Pai, cum scrisoarea era timbrata, am bagat-o pe sub usa, când doamnele or sa se întoarca, or s-o gaseasca.

Jacques Mérey schita un gest de nerabdare, factorul îl remarca:

- De ce oare își mai timbreaza oamenii scrisorile? Din moment ce sunt timbrate, posta nu mai are treaba, nu se mai ocupa de ele.

Si factorul își vazu de drum, încântat ca a lasat în urma lui aceasta maxima într-un proslavirea administratiei postei.

Tânărul comisionar își apropie obrazul de pervaz si privi pe sub usa.

- Ia uitati, spuse, se vede scrisoarea. Nimic mai simplu, domnule, decât sa o scoti cu un betisor.

- Prietene, spuse Jacques Mérey dupa ce se gândi o clipa, scrisoarea asta nu e a mea, scrisoarea asta nu e pentru mine, deci nu am dreptul sa o citesc.

Îi dadu sase franci, multumindu-i pentru osteneala.

Apoi se întoarce la hotel unde i se servi cina.

Dar în timp ce mânca îi veni o idee.

Cum micul comisionar crezuse ca pentru cei sase franci pe care îi primise trebuie sa ramâna toata ziua în serviciul calatorului si cum statea lângă usa salii de mâncare cu palariile în mână, Jacques îl întreba:

- Cum te cheama?

- Francis, domnule, cu ce sa va servesc? Facu baietelul.

- Du-te si cauta-mi-l pe vizitiul care în ziua de 23 a condus-o pe domnisoara de Chazelay.

- Îl cunosc, spuse pustiul, e Pierrot.

- Esti sigur?

- Cum sa nu fiu sigur mi-a ars una cu biciul ca am luat de pe jos o pruna care cazuse din cosul cu provizii al domnisoarei Jeanne.

Jacques își aminti ca într-una din scrisorile adresate fratelui ei domnisoara Chazelay într-adevar vorbea despre o jupâneasa cu numele de Jeanne.

- Bravo! Adu-mi-l pe Pierrot, baiete, spuse Jacques comisionarului.

Pierrot veni în fuga mare, fara zabava. Se vedea bine ca Frânase îi vorbise despre generozitatea calatorului.

Vizitiul avea fata surâzătoare.

- Tu ai condus trasura domnisoarei de Chazelay la 23 octombrie, la ora trei dupa-amiaza? îl întreba Jacques.

- Domnisoara de Chazelay? Stati puțin, spuse Pierrot. O batrâna cu înfatisare de calugarita, cu o jupâneasa si o fata tânara care parea bolnava, nu-i asa?

- Asta este, se bucura Jacques Mérey.

- Doar stii bine, Pierrot, ca m-ai atins cu biciul!

- Nu-mi mai aduc aminte, spuse Pierrot.

- Ah, dar eu îmi amintesc, sari Francisc.

- Trebuie ca eram eu, da, eu trebuie sa fi fost, spuse vizitiul stergându-si gura cu mâneca de la haina, gest familiar celor din Berri.

- Atunci îți amintesti ca au luat drumul spre Dijon?

- Oh, nu! Nu tocmai!

- Atunci cel spre Auxerre?

- Nici acela, spuse Pierrot dând din cap. Nu, n-ati nimerit-o.

- Cum n-am nimerit-o?

- N-as vrea sa va supar, dar dumneavoastra îmi cereti adevarul, nu-i asa? Atunci adevarul trebuie sa vi-l spun.

- Nu ma superi, prietene, dimpotriva, îmi vei face un serviciu indicându-mi adevaratul drum pe care au plecat. Trebuie sa le întâlnesc, ma înțelegi? Pentru o chestiune de cea mai mare importanta.

- Ah, bine! Daca vreti sa le gasiti, nu trebuie sa alergati nici pe drumul spre Dijon, nici pe drumul spre Auxerre.

- Dar atunci pe care?

- Este tocmai cel opus, pe drumul ce duce spre Chateauroux.

O lumina trecu prin mintea lui Jacques.

- Ah! spuse, s-au dus la castelul de Chazelay. Caii la trasura mea, prietene, ca ii numaidecât!

- Bine, facu Pierrot, e tocmai rândul meu sa conduc. Si se repezi în curte. Francisc disparu o data cu el. Dupa un sfert de ora caii erau la trasura si Pierrot la datorie. Jacques Mérey îsi plati drumul, îl cauta din ochi pe micul comisionar ca sa-i dea restul de bani pe care i-l daduse seful postei, dar nu-l mai vazu nicaieri. Trasura porni în goana mare, ceea ce dovedea din nou ca Francisc nu pastrase secretul baccisului.

Dar, iesind din oras, Jacques Mérey îl vazu pe micul comisionar asezat în mijlocul drumului.

La semnele lui repetate din care se înțelegea ca avea ceva de spus, Pierrot opri trasura.

Pustiul sari sprinten pe treapta trasurii.

- Ce mai e? întreba Jacques Mérey.

- Pai, uite ce m-am gândit, raspunse Francisc, dum neavoastra tot va duceti dupa domnisoara de Chazelay si atunci mi-am zis ca ar fi bine sa-i duceti si scrisoarea, decât sa o lasati sub usa ele la intrare. E mai sigur ca asa o sa-i ajunga...

- Ce spui! Facu Jacques Mérey.

- Sigur, uite-o, facu Francisc si arunca scrisoarea în trasura, sari apoi de pe treapta si-i striga lui Pierrot: "Da bice, surugiu!"

Jacques Mérey se gândi ca ceea ce-i spusese copilului era plin de logica, scrisoarea pe care i-o daduse chiar atunci Francisc continea ? dupa toate probabilitatile ? ultimele dorinte ale tatalui Evei, daca ar fi ramas unde o lasase postasul, vârâtul si ploaia, ar fi facut-o foarte curând de necitit, era deci mult mai bine sa o pastreze intacta ca un depozitar credincios, pâna în momentul în care o va putea încredintata uneia din cele doua persoane care avea dreptul sa o deschida ? Evei sau domnisoarei de Chazelay.

O puse deci în buzunarul secret al portofelului sau.

Capitolul XXXII Casa goala

Jacques Mérey nu se înselase, domnisoara de Chazelay chiar sosise la Argenton si, cum era cu neputinta sa: se duca la castel cu trasura, închiriasa trei cai de la singurul han al orasului si fusesera conduse calare la Chazelay de catre oameni care le dusesera animalele la pas.

Cele trei femei petrecusera acolo o noapte, iar a doua zi se întorsesera. Apoi caii de posta fusesera din nou înhamati la trasura si de asta data plecasera spre Chatre, Saint-Amand, Autun, Bourgogne si celelalte.

Or, cum domnisoara de Chazelay avea cinci zile de drum înaintea lui Jacques Mérey, cum neparvenindu-i ultima scrisoare a fratelui ei în care îi anunta executarea lui, ea nu facuse decât sa-i asculte sfaturile din penultima scrisoare în care o chema sa vina si sa se regaseasca, cum apele de la Baden-Baden sau de la Wiesbaden nu erau decât un mijloc de a deschide celor trei fugare portile Germaniei, Jacques Mérey, zdrobit de oboseala, dupa ce facuse mai mult de sase sute de leghe pe drumuri de sfundate, se gândi ca nu mai avea nici un rost sa continue calatoria în timpul acesta si se opri la poarta casei sale, atât de mult timp numita casa misterioasa si care nu mai era decât casa goala.

Se împlineau ceva mai mult de doua luni de când o parasise.

La zgomotul trasurii care oprise în fata portii, batrâna Martha veni în graba si scoase un strigat.

Crezuse ca nu-si va mai revedea niciodata stapânul. Când Jacques Mérey intra în casa si închise usa, se opri jos, lângă scara nestiind încotro s-o apuce mai întâi, atras din toate partile de amintiri.

Memoria lui reunea într-o singura îmbratisare cei sapte ani care, astazi, dupa ce trecusera, pareau sa nu fi durat decât o singura zi.

Si-o amintea pe Eva din clipa în care o adusesese si o lasase pe covor sub privirile Marthei, obiect fara forma, fiinta neterminata, ? o revedea pâna în clipa când fusese

smulsa din bratele lui de un om pe care moartea îl smulsese dintr-o dată vietii c
u aceeași cruzime, cu aceeași raceală nemiloasă.

Si desi ea nu mai era în casa, faptura ei plutea peste locurile pe unde trecuse, înt
ocmai cum ar pluti o umbra nevazută și totuși perceptibilă.

Totul era neschimbat. Se urca mai întâi în camera ei de copil și regăsi leaganul în care
statuse de la șapte până la zece ani, adică la acea epocă vegetativă a vietii și în
care timp germele dragostei, frumuseții! Și inteligenta se luptaseră împotriva u
râteniei și a neantului.

Se duse apoi în camera ei de domnișoară, unde începuse să-și despletească și să-și înn
oade singura parul lung în fata oglinzii magice, arcuindu-și talia ca o trestie. D
e aici se îndreptă spre atelier, unde orga rămasese deschisă și mută, își aminti ziua
a în care, în urma unui, soc electric care o înfasurase parca într-un fluid însufletitor,
se duse ca vrajită spre pian și, spre marea lui, mirare, cântase măsurile neprec
ise, dar de recunoscut j ale ariei ascultate de ea cu o zi înainte... Aici erau ca
rțile în care ochii ei descifraseră primul cuvânt și când se apropie fără să-l vada, c
otoiul neîmblânzit zvâcni de pe dulapul unde stătea tolanit, pe fereastra prin care av
ea obiceiul să fugă.

Aici, unele peste altele, pe scaune, văzu cărțile din care învățase ea chimia, ast
ronomie, botanica, ultima pe care o citise rămasese deschisă la pagina unde-și înt
rerupsese lectura.

Nu cunosc un colt sub vastă boltă cerească unde să coboare din trecut o stare de
visare mai plăcută ca într-o cameră rămasă goală printr-o lungă absență sau prin
moarte, după ce a fost locuită, însufletită, animată de o frumoasă faptură de cinc
isprezece ani, arderea tinereții a trecut în tot, respirația, emanția care plute
ște în jurul întregii sale ființe creează o atmosferă deosebită care te face să iube
ști înainte chiar de a ști ce e dragostea.

- Și ce este apoi, după ce știi?

Cu bratele întinse, căci i se împaijenisera ochii, nemaivăzând-o în mijlocul acestui a
bur care părea să ascundă ca și norul lui Virgiliu o zeită, Jacques Mérey se îndrept
ă ca în tranșă spre orgă lăsându-și la întâmplare amândouă mâinile pe clape.

Un freamat sonor se împrăstie din dumnezeiescul instrument, timp de zece minute, s
ugrumat de plâns nu scoase decât armonii.

După un timp, acel vaiet melodios deveni neîndestulător și începu să o cheme, dar ab
ia îi pronunța numele ca nu mai putu să suporte și izbucni în plâns.

Se repezi afara din cameră fără să se fi uitat la nici unul din vechile lui inst
rumente de chimie, vasele pline de mercur pentru reacțiile chimice, retortele ne
putincioase și uitate, matrita roșie de cinabru pe marginile careia se închegase o
spuma de argint aurit, vas în care carbonul pur începuse să se transforme în diamant,
uita totul. Numele Evei era ecoul trist care îngropa toate visele științei, nutri
te de el parca în alta viață.

Din două salturi coborî scara și se pomeni în grădina. Acolo amintirile nu se doved
i ra mai puțin apăsătoare, mai puțin vii, mai puțin duioase și ca atare mai puțin
dureroase.

Acolo curgea pârâul în care pentru prima oară Eva se oglindise când bause, acolo se afla
boltă unde ascultase trilul privighetorei până spre ziua, pomul unde. Ridicându-se
pe vârfuri ca să culeagă un mar copt, își daduse seama pentru prima oară că era goa
la și cuprinsă de sfiala roșie.

Și Jacques Mérey merse de la pârâu până la boltă, de la boltă la pomul științei, spunându-
și că speranța lui era absurdă, că nu va reuși s-o mai vada aparând în marginea vreu
nui tufis, sau la colțul vreunei alei.

Dar mai ales când se apropie de grotă, inima începu să-i zvâcnească, aici, în murmurul i
zvorului, rezemați amândoi de stâncă acoperită de mușchi, Eva îi marturisise pentru pr
ima oară că îl iubește.

Acest cuvânt scump, acea inflexiune melodică care patrunde până în adâncul inimii, ace
st cuvânt pentru care toate graiurile pământului au ales vocalele cele mai unduioase
și consoanele cele mai plăcute la auz nu-l va mai auzi?

Pentru el nu va mai exista oare primăvara, soare, dragoste?

În ce mare greseală atunci când, aruncat în acele dezbatări solemne ale tribunei care
facea și desfacea monarhii, în acele grele lupte ale războiului, care goneau spaim
ă dintr-o tabără în cealaltă și care trimiteau furtuna din Franta să cada asupra G

ermaniei, ? în ce greseala nemaipomenita fusese când sperase sa ofere toate acestea drept hrana inimii sale în locul dragostei?

Fara îndoiala, dupa plecarea din Argenton, dragostea îi ramasese temeiul tuturor lucrurilor, nici o zi, nici un ceas, nici o clipa nu încetase sa se gândeasca la ea si iata ca de când se întorsese în aceasta casa, nici o secunda nu se gândise la marile catastrofe în vârtejul carora el jucase si urma înca sa mai joace un rol.

Iata ca îi uitase de parca nici n-ar fi existat vreodata pe Danton, pe Dumouriez, Kellermann, Valmy, pe regele Prusiei, pe Brunswick, Montagne, Gironde, pe elocventul Vergniaud, pe sfânta doamna Roland, o uitase pe martira doamna Danton, pe josnicul Marat, lasând în urma lui la Talma o dârza dezgustatoare, îl uitase si pe slabul rege, prizonier la Temple, cu o sotie vinovata, doi copii nevinovati si o sora blândă ca un înger.

Unde s-o afle pe Eva? Sa traiasca toate zilele care îi mai ramasesera de trait fara sa mai auda de printi sau de regi, fara sa mai vada vreodata lucind în soare aurul unui epolet sau lama unei sabii, fara sa stie daca mai exista lume în afara acestor case si a acestei gradini care ramasesera singurul lui univers, ? iata singura fericire ce si-o dorea.

V-am povestit halucinatiile din timpul zilei, nu vom încerca sa le înfatism pe cele din timpul noptii.

Primul zgomot pe care Jacques Mérey îl auzi în casa a fost cel al lui Antoine deschizând usa, batând cu piciorul în podea si strigând:

- Cerc al justitiei! Centrul adevarului!

Îi facu placere sa revada pe omul caruia îi daduse o farâma de judecata.

În urma lui Antoine urca Basile pe care îl recunoscuse dupa zgomotul pe care îl facea piciorul lui de lemn lovind fiecare treapta a scarii.

Daca Antoine îi datora putina minte ce o avea, celalalt îi datora o parte a trupului sau.

Erau cei doi oameni carora Jacques Mérey putea sa le spuna: "Muriti pentru mine" ? si ei ar fi murit fara sa întrebe pentru care motiv anume le cerea viata.

De altminteri tot orasul Argenton se adunase în fata portii casei misterioase. Numai ca, asa cum îl stiau doborât de tristete, își înabusera toata bucuria primirii pe care vroiau sa i-o faca.

Erau alegatorii veniti sa multumeasca mandatarului lor pentru felul demn în care își facuse datoria, într-adevar, la Argenton se aflase de comportarea ce o avusese Jacques Mérey la Verdun. Stiau ca luptase cu înflacarare la Grand-Pré si ca el fusese cel care adusese Conventiei cele trei drapele cucerite în lupte.

Oamenii din Argenton aflasera din ziare despre moartea seniorului de Chazelay, nimeni nu-l prinsese, cunosteau toata durerea ce i-o pricinuisera doctorul Jacques Mérey. Si cu toate astea, pentru ca stiau cât de mult o iubea pe fiica lui, toata aceasta multime de oameni, cât erau ei de simpli, ? care îl asteptasera pe Jacques Mérey sa îi multumeasca pentru tot ce facusera pâna acum si sa-l roage sa continue si pe viitor sa fie la fel, ? avura delicatetea de a nu pomeni un cuvânt despre seniorul de Chazelay, sau despre fiica acestuia.

Se întrebaseră cui îi va vorbi, cui va spune un cuvânt, cu cine va da mâna sau cui îi va adresa o urare de fericire. Dupa ei, doctorul Jacques Mérey ar fi trebuit sa calce numai pe flori si frunze presarate în calea lui pâna la trasura.

Caii trasera la scara, la zgomotul zurgalailor oamenii se dadura la o parte.

Când sa se urce în trasura, Jacques Mérey facu semn ca vrea sa le vorbeasca.

De îndata se asternu o liniste desavârsita.

- Prieteni, spuse doctorul, vom intra într-un sir de lupte înspăimântatoare. Poate îmi veti lasa viata pe acolo, dar va asigur ca nu-mi veti lasa onoarea si va promit ca veti fi mereu nu numai multumiti, ci si mândri de omul ales de voi. Daca voi muri în lupte, va rog sa-i iubiti pe batrâna Martha si pe cei doi buni prieteni ai mei, Antoine si Basile, este tot ce ramâne în urma mea pe acest pamânt.

Apoi, cum trasura o pornise usor, nu se mai putu abtine si-i scapa din inima acest strigat:

- Daca se va întoarce, îmi veti da de stire, nu-i asa?

Si din toate gurile care pareau sa astepte aceasta confidenta ca sa vorbeasca, din toate aceste inimi care pareau sa astepte acest strigat ca sa se deschida scapa o promisiune unanima:

- Oh, da! Da! Da!

Nimeni nu pronuntase numele Evei, dar toti stiau ca ea era aceea despre care vor beau.

Capitolul XXXIII Unde Jacques Mérey le pierde urma

Plecând din Argenton, trasura urma drumul spre Saint-Amand. Acelasi vizitiu care o condusese pe domnisoara de Chazelay îl conducea acum pe Jacques Mérey.

La prima halta, adica la La Châtre, lua noi informatii si din sef de posta în sef de posta, avu înca o certitudine.

La Saint-Amand începu sa fie mai greu de obtinut lamuriri, trebui sa consulte regi strele postei, foarte riguros tinute la acea epoca din pricina legilor împotriva e migrantilor.

La Autun le pierdu urma. Probabil calatoarele trecusera în timpul noptii si seful postei nu socotise necesar sa se scoale si sa înscrie caii în registrul sau.

La Dijon, cum se spune în termeni vânatoresti, adulmeca ceva, apoi continua, dupa in dicii mai mult sau mai putin sigure, drumul la Strasburg.

La Strasburg se afla iar în nesiguranta. Cele trei doamne locuisera la Hotel du Co rbeau. Numele domnisoarei de Chazelay, însotita de jupâneasa, îl gasi înscris în registre, iar seful personalului îi vizase pasaportul la comitet, care trimisese pe unul di ntre membrii sai, însotit de un medic, pentru a se asigura daca într-adevar una din doamne era bolnava si avea nevoie de o cura de ape.

Medicul o gasise pe cea mai tânara dintre calatoare atât de slaba, atât de palida si a tât de suferinda, încât nu le facuse nici o greutate ca sa le lase sa-si continue cala toria.

Domnisoara de Chazelay trecuse Rinul la Kehl si se oprise la Baden, la Hotel des Ruines.

Aici spusese ca va ramâne o luna de zile, timp în care nepoata sa va urma cura de ap e, se tocmise asupra pretului, apoi dintr-o data, dupa ce citise un ziar, cea ma i vârstnica dintre calatoare facuse o criza de nervi si anuntase ca trebuia sa ple ce de îndata la Mayence.

Dar cea tânara era într-atât de slabita, încât medicul statiunii care îi si facuse o vizita, declarase ca pacienta nu va putea suporta calatoria cu trasura.

Atunci, asa cum se obisnuia pe vremea aceea, doamna în vârstă închiriasa o barca frumo asa si confortabila si o pornisera pe Rin.

Din toate acestea reiese fara nici o îndoiala pentru Jacques Mérey ca într-adevar cel e trei doamne venisera la Baden-Baden cu intentia de a urma cura de ape, dar dom nisoara de Chazelay citise într-un ziar cazut din întâmplare în mâna stirea executarii fra telui ei.

Asa se explica deci criza de nervi si hotarârea de a pleca pe data la Mayence.

Jacques Mérey stia dinainte ca în ceea ce privea executia fratelui ei domnisoara de Chazelay nu va obtine decât informatiile vagi pe care le-ar fi obtinut si el daca nu ar fi fost înarmat cu o delegatie speciala în acest sens.

Calatoarele vor fi deci nevoite sa se duca pâna la Frankfurt. Iar la Frankfurt nu li se va arata nici un act în afara poate de o copie de pe interrogatoriul si proce sul verbal al executiei, ca sa le poata servi drept act de deces.

Custine o mai fi oare si acum tot la Frankfurt? În vremurile tulburi de cuceriri r apide nu erai sigur niciodata unde pot fi gasiti generalii.

Va lua informatiile necesare când va trece prin Mayence.

Întâmplarea îl servi de minune, cu o zi înainte generalul Custine își stabilise cartierul sau general la Mayence, lasând garnizoana la Frankfurt, care la acea vreme era înca fortificat.

Câstiga astfel cel puțin o zi de drum, pentru ca, asa cum stim, doctorul nu aven d ecât cincisprezece zile de concediu.

Ajunse la Mayence în ziua de 2 noiembrie. Se duse sa strângă mâna generalului care par ea foarte abatut. Se zvonea ca se va judeca procesul lui Ludovic al XVI-lea.

Va fi judecat de Conventie, în asemenea conditii, Ludovic al XVI-lea se putea soco ti de pe acum mort.

Domnul de Custine, care facea parte din vechile familii, putea oare sa ramâna în ser viciul unui guvern care îi condamna regele?

Nu-si marturisise toate gândurile, dar ele se puteau ghici si de aceea Jacques Mérey îl întreba daca i-ar permite sa stea de vorba cu tânarul lui prieten Charles André. Generalul suna.

- Vedeti, spuse el, daca cetateanul Charles André este prin birouri!

Apoi, întorcându-se spre doctor îi spuse:

- Fiindca veni vorba, nu uitati sa-i cereti o scrisoare sosita pentru dumneavoastra la numai o zi sau doua dupa ce ati plecat. Charles André, nestiind unde sa v-o trimita, cred ca a pastrat-o.

Cei doi oameni se despartira politicos, fara pareri de rau. Erau doua firi prea opuse, ca sa se poata apropia una de cealalta.

Ce diferenta între generalul Custine si Charles André! Cei doi tineri nu avusesera nevoie decât de o privire pentru ca sa-si citeasca unul altuia în suflete, de aceea se întâmpinara cu bratele deschise.

Jacques Mérey îi explica pe scurt motivul întoarcerii sale.

- Le-am vazut, îi spuse Charles André, chiar mie mi s-au adresat.

- Eva era bolnava rau? întreba Jacques.

- Foarte bolnava, dar cu atât mai frumoasa. Jacques sovai o clipa avea timiditatil e primei dragoste.

- I-ati vorbit? întreba nehotarât.

- Da, am avut norocul sa ramân singur cu ea, pareea a fi muta sau prea slabita ca sa vorbeasca. M-am apropiat de ea si i-am spus: "Domnisoara, l-am vazut".

Ea a sarit în picioare.

- L-ati vazut pe Jacques Mérey? M-a întrebat.

Ghicise ca despre dumneavoastra vroiam sa-i vorbesc.

- L-am vazut pe Jacques Mérey, am reluat eu: l-am vazut pe omul care va iubeste mai mult decât însasi viata lui.

A scos un suspin si m-a îmbratisat.

- Sunteti prietenul meu pentru totdeauna, mi-a spus.

Oh si eu îl iubesc, îl iubesc! Îl iubesc!

Si a închis ochii, de parca ar fi fost gata sa moara.

- Domnisoara, i-am spus, matusa dumneavoastra se poate întoarce dintr-o clipa în alta, lasati-ma sa va vorbesc.

- Da, spuneti, spuneti.

- O scrisoare pe care dumneavoastra l-ati scris-o a fost gasita între hârtiile tatalui dumneavoastra.

- Cum asta?

- Nu stiu. Dar umblându-i în hârtii, v-a recunoscut scrisul si m-a rugat sa-l las sa o copieze.

- Oh, dragul meu Jacques!

- Apoi, dupa ce a copiat-o, am luat eu copia si i-am lasat lui originalul.

- Ati facut dumneavoastra asta? A exclamat frumoasa copila, nebuna de fericire.

- Da, am gresit?

- Cum va numiti, domnule?

- Charles André.

- Numele dumneavoastra ramâne aici! A spus ea punându-si mâna pe inima.

M-am înclinat.

- Ah, domnisoara, i-am spus, prea multa recunostinta.

- Dumneavoastra nu stiti tot ce îi datorez eu acestui om, acestui geniu, acestui înger al cerului! Eram o biata faptura sfârșita, parasita, necunoscând altceva la sapte ani decât un câine pe care-l chema Scipion, era singurul meu prieten. Nu vorbeam, nu vedeam, nu gândeam. El mi-a dat glas, el mi-a insuflat judecata timp de sapte ani, ca un sculptor florentin aplecat asupra portilor baptisteriului de la Notre-Dame-des-Fleurs. El mi-a cizelat corpul, inima si mintea, tot ce stiu, lui îi dator ez, sunt cu totul a lui. De ce sunt indiferenta în fata mortii tatalui meu? Pentru ca pe tatal meu nu l-am cunoscut decât atunci când ne-a despartit. Eu nu plânsesem niciodata, nu stiușem ce erau lacrimile, tatal meu a aparut si atunci era sa ma sfârșesc de durere.

Tocmai atunci a intrat în camera matusa ei.

- Daca-l mai vedeti vreodata, mi-a spus fata strângându-mi mâna, spuneti-i ca îl iubesc.

..

Domnisoara de Chazelay a auzit ultimele cuvinte si a întrebat-o sever:

- Pe cine iubesti atât de mult?

- Pe Jacques Mérey, doamna, i-a raspuns tânara.

- Esti nebuna! I-a spus domnisoara de Chazelay.

- Poate voi înnebuni într-o zi, a raspuns tânara, dar cine m-a înnebunit? Dumneavoastra stiti.

- În orice caz, începând de astazi, spune-i adio pentru totdeauna, nu ne vom mai întoarce niciodata în Franta. Sa mergem.

Tânara domnisoara de Chazelay si-a urmat matusa si nu le-am mai revazut.

- Îti multumesc, prietene, îti multumesc, spuse Jacques Mérey în culmea fericirii. Am aflat tot ce nadajduiam sa stiu. Trebuie ca s-au dus ori la Viena, ori la Berlin. Emigreaza.

Ofta.

- Nu le pot urma în strainatate si de altfel generalul mi-a spus ca ati avea sa-mi dati o scrisoare oficiala.

- Ah! Aveti dreptate, spuse Charles André. Si scoase dintr-un portofel o scrisoare cu marele sigiliu al Republicii si stampila ministrului de interne. Jacques Mérey desfacu scrisoarea si citi.

Dupa ce o parcurse, îi întinse mâna tânărului ofiter.

- Adio, îi spuse, plec.

- Plecati chiar acum?

- În ce zi a lunii suntem? De opt sau zece zile de când sunt tot pe drum, m-am certat cu calendarul.

- Suntem în 2 noiembrie, raspunse tânărul ofiter.

Jacques socoti în minte:

- Voi fi deci în cursul zilei de 5 lângă Dumouriez.

- Lângă Dumouriez! Întreba mirat Charles André.

- Conventia m-a atasat pe lângă el în campania din Belgia, tot asa cum am fost atasat pe lângă el în campania din Champagne.

- Dumneavoastra aveti încredere în acest om? întreba tânărul ofiter.

- În geniul lui, da, în moralitatea lui, nu. Dar oricare ar fi intentiile lui, are nevoie de o mare victorie.

Asteptati-va la un al doilea Valmy.

- Pe unde veti merge ca sa va întâlniti cu el?

- Drumul meu este gata hotărât: Hambourg, Treves, Mézières. La Mézières voi sti unde-l voi putea ajunge pe Dumouriez.

Cei doi tineri își luara ramas bun si cum Jacques Mérey pusese sa-i schimbe caii de posta în timpul vizitei lui la general, nu facu decât sa se urce în trasura si sa-i strige vizitiului:

- Drumul spre Franta, prin Hambourg si Mézières!

Capitolul XXXIV În ajun de Jemmapes

Dumouriez, am spus, se întorsese la Paris pentru a pune la cale cu guvernul planul sau de invadare a Belgiei.

Îsi luase toate masurile pentru a avea un prieten influent în fiecare partid puternic.

Îl avea pe Santerre la Comuna.

Pe Danton la Montagne.

Gesonne la Gironde.

Mai întâi îl puse în miscare pe Santerre, omul cartierelor periferice.

Prin el obtinu înlaturarea ideii de a se face tabara sub zidurile Parisului.

Toate gruparile de trupe, oameni, toate resursele de artilerie, munitie, campamente sa fie duse din nou în Flandra, pentru a servi armatei lui Dumouriez care n-avea de niciunele, urma sa se adauge la acestea hainele militare, încaltaminte si sase milioane în monezi de argint cu care sa se poata plati solda soldatilor pâna la în-

trarea lor în Tarile de Jos. Odata ajunsi acolo, razboiul va fi acela care va hran

i razboiul.
Dumouriez era un strateg. Cu toate ca el fusese primul care daduse exemplul victoriilor reputate de mase, sistem adoptat apoi si de Napoleon cu tot atâta succes ? vedea totusi mai departe, el pregatea o batalie, cu aceeasi iscusinta cu care un mare jucator își pregateste sahul la regina si la rege.

Astfel, planul sau cuprindea toata frontiera ? de la Mediterana pâna la Moselle. Montesquiou²⁰ avea sa ramâna de-a lungul Alpilor, ca sa cucereasca Nisa si sa pastreze neutralitatea elvetiana, Eiron, caruia i se vor trimite întariri, va pazi Rinul de la Bâle pâna la Landau. Douasprezece mii de oameni sub ordinele generalului Meunier îl vor sprijini pe Custine, care înaintase ca un nebun pâna la Frankfurt pe Main, Kellermann își va parasi taberele, va trece între Luxemburg si Treves si, facând ce ar fi trebuit sa faca generalul. Custin, va marsalui spre Coblenz, cât despre Dumouriez, el va trece la ofensiva cu optzeci de mii de oameni si va duce razboiul în Belgia pe care o va încorpora teritoriului francez, va ataca prin frontiera deschisa a Belgiei în punctul unde, cum spunea însusi acest temerar aventurier, nu se va putea apara decât câstigând batalii.

Plecând de la Paris, Dumouriez declarase în sedinta Conventiei:

- Voi fi în 15 la Bruxelles si în 30 la Liège.

"Dar generalul s-a înșelat ? scrie istoricul Michelet, el a ajuns la Bruxelles în 4 si la Liège în 28."

Armata pe care o comanda Dumouriez era o armata de voluntari, ici-colo câtiva soldati batrâni, asa cum dupa taierea unei paduri mai ramân în picioare câtiva stejari falnici.

Ea începu printr-o înfrângere. Acest lucru putea descuraja o armata experimentata care pâna atunci nu cunoscuse decât legile disciplinei. Dar, calauzita de entuziasm ea simtea mâna Frantei care o împingea înainte si nu tinu seama de esec.

Refugiatii belgieni fusesera asezati în avangarda, razboiul acesta se facea pentru a le înapoia lor o patrie, era mai mult decât legitim ca ei sa fie cei dintâi care sa puna piciorul pe pamântul patriei.

Abia ajunsi însa la frontiera, nimic nu-i mai putuse opri, se avântara atacând avanposturile. Avanposturile dadura înapoi. Belgienii se si crezusera victoriosi si urmarindu-i pe austrieci, coborâsera de pe înalțimi în câmpie. Dumouriez își dadu seama de gresala pe care o savârseau si le trimise în ajutor câteva sute de husari sub comanda celor doua surori Fernig.

Fusese absolut un noroc. Cavaleria imperiala îi atacase si era pe cale sa-l încercuiasca, fara husari si cele doua tinere curajoase care îi comandau, pamântul natal s-ar fi deschis si s-ar fi închis peste ei.

Beurnonville si Dumouriez, cu lunetele la ochi, urmăreau încaierarea.

Beurnonville vroia sa se replieze si sa regrupeze toata: trupa împrastiata în dezordine. Dar Dumouriez striga:

- Înainte!

Si cum Beurnonville îl privea mirat, spuse:

- Trebuie sa ramânem cu orice pret în ofensiva, în ziua când în fata trupelor imperiale vom face un pas înapoi, vom fi pierduti!

Temerile lui Beurnonville nu erau lipsite de temei, inamicul ceda atât de usor, parasea cu atât indiferenta cele mai bune pozitii, încât era evident ca avea intentia sa ne atraga pe un teren cunoscut de el ca sa poata manevra în voie..

- Vor sa ne atraga si sa ne aiba la îndemâna, îi spuse Beurnonville.

- Stiu foarte bine...

- Si-au pregatit câmpul de batalie.

- Îl cunosc dinainte, îi raspunse Dumouriez.

- Parerea dumneavoastra este ca vor o mare batalie?

- Dar parerea dumitale care e?

- Cred ca asta vor.

- Ei bine! O vor avea, iar batalia aceasta se va numi Jemmapes.

Si într-adevar, austriecii considerau ca Jemmapes era o pozitie de necucerit. Tot asa crezuse si generalul Clerfayt, unul din barbatii cei mai distinsi ai armatei imperiale. Beaulieu, care își va face mai târziu în Italia o reputatie serioasa, vroia a dimpotriva sa ia douazeci si opt sau treizeci de mii dintre vechii soldati, sa

cada în timpul nopți prin surprindere peste întreaga noastră armată de recruți să o zdrobească și să o împrastie. Dar asemenea lovituri nu se obișnuiau în vechea strategie austriacă, ducele de Saxa-Teschen, șeful comandant al armatei, preferase să aștepte armata franceză la Jemmapes și să lupte acolo la adăpostul fortificațiilor lor.

Europa își îndreptase ochii asupra Franței și privea uimită cum armatele franceze ieșeau ca din pământ, nu numai pentru a-și apăra frontierele amenințate, dar și pentru a invada frontierele inamice.

Se tot aștepta o mare victorie din partea coalițiilor, dar în loc de asta, se auzise tunul de la Valmy și se văzuse retragerea prusacilor, Custine invadase Palatul și împinsese un vârf de atac îndrăzneț până la Frankfurt pe Main și iată că acum Dumouriez împingea în fața lui, toată această experimentată armată imperială care nu cunoscuse până atunci rivali decât pe acei grenadieri ai lui Frederic, armata carei a niciodată inamicul nu-i văzuse spatele ? cum spunea Voltaire ? dar care acum, pentru prima oară, într-o retragere de unsprezece zile, ne arătase în sfârșit cartușie rele.

Ca și austriecii, Dumouriez vroia o mare bătălie. De cincizeci de ani francezii aveau reputația a fi cei mai buni soldați din lume, dar numai într-o singură ofensivă. De cincizeci de ani, într-adevăr, ei nu câștigaseră nici o mare bătălie purtată între două armate așezate față-n față. Valmy deschidea seria acestor victorii, dar Valmy ? se spunea ? nu fusese decât o simplă canonadă, o luptă câștigată de francezi cu arma la mână.

La data de 5, spre seară, Dumouriez se gasea la Valenciennes. Dar până în această zi nu primise nimic din tot, ce i se promisese. Servan, ministrul de război, împovărat de treburi, plecase să-și restabilească sănătatea în tabăra Pirineilor, îi ținea acum locul Pache, om muncitor, cu vederi largi și simplu ca un spartan. Dimineea a pleca de acasă cu o bucată de pânză în buzunar, lucra toată ziua și nu ieșea din minister nici măcar pentru masă.

La 2 noiembrie, Dumouriez îi scrisese că-i trebuiau neîntârziat treizeci de mii de per echi de încălțăminte, douăzeci și cinci de mii de pături, echipament de tabără pentru patruzeci de mii de oameni și mai ales două milioane de franci în monezi de argint, ca să poată plăti solda armatei, într-o țară în care banii de hârtie nu erau cunoscuți și unde fiecare om trebuia să plătească tot ce consuma.

Pache daduse ordin ca Dumouriez să primească tot ce avea nevoie, dar tot așteptând, ziua de 5 sosisese, se găsea în ajunul bătăliei și soldații noștri nu aveau nici bocanci, nici îmbracaminte de iarnă, nici pâine, nici rachiu.

Soldații încercaseră să murmure ceva, tocmai când Dumouriez pe la orele trei după-amiază trecu printre rânduri, la primele lor mormăieli, generalul puse un deget la gură și arătând muntele de la Jemmapes unde erau cantonați austriecii le spuse:

- Tacere, copii! Va aude inamicul.

Și atunci, ca să-i liniștească, chema la ordin ofiterii și le citi scrisoarea ministrului de război prin care îi înștiința că vor primi fără întârziere tot ce le lipsea.

Aplaudând, soldații fagăduiră să aștepte.

Și totuși, de pe locul unde stăteau, puteau să vadă formidabilă poziție pe care trebuiau să-o cucerească a doua zi. Când sosești în acest loc din Franța, se vede, începând de la moara din Boussu²¹, acel amfiteatru de coline în mijlocul cărora, între Jemmapes și Cuesmes trece drumul care duce până la Mons. Amfiteatrul acesta începe de fapt din oras și se termină în satul numit mai sus. Jemmapes este spre stânga. Cuesmes spre dreapta. Jemmapes este clădit în coasta muntelui, acoperindu-l în parte. Cuesmes, așezat la poale, în loc să ofere posibilități de apărare, cere să fie apărat, cei doi munți erau presarați cu redute, drumul care îi tăia trecea de-a curmezișul unei păduri. Era strajuit de garduri de uluci și acoperit cu gumezi de copaci tăiați, în spatele ultimelor gumezi și ale ultimelor redute, în afara de redute și copaci ? care trebuiau mai întâi cucerite și apoi curățate de soldați ? se gasea o armată întreaga, adică nouăsprezece mii de soldați austrieci. Armata lui Dumouriez era mai numeroasă decât cea a inamicului, dar nu avea importanță, din moment ce puteau desfasura și trebuia neapărat să atace pe coloane.

Or totul depindea acum de aceste capete de coloane, vor cuceri casele cu creneluri ? Vor trece peste liniile de apărare ? Vor putea merge să ia tunuri chiar din b

ateriile dusmane? Armata asta care nu daduse încă batalia va putea sustine vitejese, corp la corp, lupta în care nu o data au sovait chiar veteranii?

Dumouriez își mutase cartierul general în satul Basme. Era aparat din fata de micul râu care poarta acelasi nume, din dreapta de o padure, din stânga de liniile ele aparare de la Boussu, ridicate de austrieci si care, asa cum am spus, cazusera în mâini le noastre.

Generalul tocmai se asezase la masa si înghitea cu pofta o supa de varza pe care i -o facuse gazda, tragând cu coada ochiului la un pui care se tot învârtea într-o frigare , ? când deodata o trasura se opri în fata portii si un barbat striga:

- Asta-seara vreau un loc la masa! Mâine unul în batalie!

Era Jacques Mérey care, asa cum spusese, îl ajunsese din urma pe Dumouriez în ziua de 5.

Dumouriez scoase un strigat de bucurie si îi întinse amândoua mâinile.

- Pe cuvântul meu, spuse, nu te mai asteptam decât pe dumneata ca sa fii sigur de victorie, dumneata îmi porti noroc, dumneata vei duce Conventiei drapelele de la Jemmapes, tot asa cum le-ai adus si pe cele de la Valmy.

Jacques Mérey se aseza la masa, tot statul-major mânca supa de varza, pui si brânza, apoi fiecare se înfasura în manta si astepta zorile.

Cu o ora înainte de rasaritul soarelui, Dumouriez era gata, stia ce noapte petrecu sera soldatii lui si stia ca, o data cu zorile aveau nevoie sa fie imbarbatati.

Pe scurt, armata franceza petrecuse toata noaptea cu arma la picior, în fundul unei câmpii umede unde fusese cu neputinta sa aprinda foc de bivouac. Beaulieu propuse se de altfel pentru a doua oara ca în timpul noptii sa cada peste soldatii francezi si, slabiti si uzi cum erau, sa-i nimiceasca.

Dar ca si prima oara, generalul comandant inamic refuzase propunerea.

Chiar pentru ostasii batrâni, obisnuiti si caliti în taberele în aer liber si în bivouacurile de sub bolta cerului, noaptea aceasta fusese într-adevar o noapte îngrozitoare.

Când Dumouriez vazuse smârcurile si terenul sub care pasii sovaiau si armata care se agita în mijlocul cetii se sperie el însusi de starea de descurajare în care credea ca îi va gasi pe toti.

De aceea ramase foarte mirat când îi auzi râzând si cântând.

Ridica ochii spre cer. Jacques Mérey îi puse mâna pe umar.

- Forta nemarginita a constiintei si a sentimentului dreptatii a facut acest miracol, spuse el.

Si când ajunse în mijlocul lor, vazuse ca soldatii nostri cântau si dârdâiau, frigul diminetii facea sa le clantane dintii si celor mai vigurosi, dar ce îi îngheta mai tare era faptul ca o data cu venirea zorilor îi zarisera asezati în trepte pe coama muntelui pe husarii imperiali înfasurati în sube calde, pe grenadierii unguri înveliti în blanuri si pe cavaleristii austrieci în mantale lor albe.

- Toate astea sunt ale voastre! le spuse Dumouriez. Nu va ramâne decât sa le luati.

- Ah! Facu un voluntar din Paris, nu ar fi greu daca am fi mâncat si noi ceva.

- Bine! spuse Dumouriez, veti prânzi dupa batalie, o sa aveti mai multa pofta, pâna atunci, se va distribui fiecaruia câte un strop de rachiu.

- Fie macar si un strop de rachiu! Raspunsera voluntarii.

Oh! Preafericita epoca în care soldatii se încălzeau din înflacararea lor, oteliti de fanatism si îmbracati în credinta!

Istoria nu va uita niciodata ca în anul întâi al Republicii soldatii nostri au pornit cu picioarele goale sa cucereasca lumea!

Capitolul XXXV Jemmapes

Asa cum, daca îti arunci ochii pe harta, nimic nu pare mai usor decât sa-ti închipui batalia de la Valmy, tot astfel, cu putina imaginatie, nimic nu va fi mai simplu decât sa-ti dai seama de batalia de la Jemmapes.

Am spus ca armata austriaca se rânduise în amfiteatru pe colinele care se întindeau de la Jemmapes pâna la Cuesmes.

Dumouriez adopta aceeasi ordine de lupta.

Generalul Darville, care ocupa extrema dreapta spre Frameries, fu însărcinat sa pl

ece înainte de a se lumina de ziua si sa ocupe înaltimile din spatele orasului Mons, singura retragere a austriecilor.

Beurnonville, care în ordinea noastra de lupta venea dupa Darville, trebuia sa mearga drept asupra orasului Cuesmes si sa-l atace din fata. Ducelui de Chartres, care avea în planul lui de a-l vedea pe tron, Dumouriez îi destinase onorurile zilei, îi dăduse comanda centrului si totodata gradul de general. Misiunea lui era sa atace Jemmapes din fata, încercând sa-si împingă o parte din oameni în deschizatura pe care o forma soseaua spre Mons între Jemmapes si Cuesmes. În sfârșit, generalul Feraud, care comanda stânga, trebuia sa traverseze satul Quaregnon si sa se îndrepte spre Jemmapes în flanc pentru a sprijini atacul printului.

Peste tot cavaleria astepta gata sa sustina infanteria iar artileria noastra, gata sa loveasca fiecare reduta în flanc pentru a nimici gurile de foc.

O rezerva considerabila de infanterie si de cavalerie statea gata sa treaca prin spatele micului pârau Vasmé.

Tunul începu atacul din amândoua partile, apoi, cum ordinul fusese dat, Feraud si Beurnonville se despartira, unul pornind sa atace Jemmapes prin dreapta, celalalt atacând Cuesmes din fata.

Dar nici unul din cele doua atacuri nu reusira.

Se facuse ora unsprezece, se luptau de trei ore, în plina ceata si ceata ridicându-se arata puținul progres pe care îl facuseram. Ca sa ia cu asalt pozitia de la Jemmapes, era nevoie de unul dintre acei oameni caruia sa i se spuna: Du-te acolo si lasa-te omorât!"

Dumouriez avea acest om la îndemână: era Thévenot.

Thévenot strabatu Quaregnon, facu sa înceteze canonada, lua cu el tot corpul de armata al lui Feraud si, cu barbia în piept, cu muzica în frunte si baioneta la arma, îi ataca pe austrieci.

Din vale, din cauza cetii care se risipea greu, înaintarea soldatilor nostri nu se putea vedea, dar se ghicea dupa muzica, a carei armonie maiestuoasa parea ca merge chiar în fruntea Frantei. Din când în când, bubuitul tunurilor acopereau orice alt zgomot, dar, în intervalele dintre detunaturi strabateau neobosite notele strasnice ale Marseillezei, la auzul careia trebuia sa se deschida portile tuturor capitalelor Europei.

Dupa cum se tot îndeparta muzica, Dumouriez înțelese ca venise timpul sa-l arunce în lupta pe tânărul duce de Chartres. Printul se aseza în fruntea unei coloane si. Gasi o brigada care, la aparitia cavaleriei austriece iesita la loc deschis pe drumul de la Mons, manifesta o oarecare ezitare.

Dar în acel moment servitorul lui Dumouriez vazând ca generalul dădea înapoi cu oamenii lui, alearga spre el în plin foc, îl ameninta ca-i ia locul cu livrea lui, acesta se rusineaza si o porneste înainte. Atunci soseste ducele de Chartres. Regrupând în jurul lui pe toti fugarii si formând un batalion caruia îi dadu numele de batalionul de la Jemmapes, coborî de pe calul care nu putea urca panta destul de abrupta si în fruntea acestor eroi improvizati patruse în vârtejul focului unei artilerii care se chimba muntele într-o vâpaie, pâna la satul. Jemmapes de unde îi fugari pe austrieci si la marginea, caruia facu jonctiunea cu Thévenot.

Dumouriez, îngrijorat de ceea ce se petrecea în stânga lui, lua vreo suta de cavaleristi si se avânta cu ei pe drumul spre Jemmapes, dar abia ajunse la treimea muntelui, ca îl întâlnește pe ducele de Montpensier trimis de catre fratele lui sa-l anunte ca Jemmapes era în mâinile francezilor.

Din punctul unde ajunsese vazu ezitarea trupelor care atacau Cuesmes, un triplu sir de redute îl împiedecau pe Beurnonville si totusi, în momentul în care sosea Dumouriez, Dampierre se avântase singur înainte si regimentul de flanc îl urmase, apoi se repezisera voluntarii nostri si cucerisera primul etaj al triplei redute.

Dar acolo trebuia sa primeasca focul celorlalte doua. O clipa voluntarii pariez ieni se crezura adunati si masati sub focul inamic, pe punctul de a fi nimiciti.

Când sosi, Dumouriez îi gasi tulburati si morocanosi si din vorbele lor soptite desprinse cuvântul tradare. Ceea ce sustineau aceste doua batalioane de iacobini era sa vada daca batalionul de girondini din strada Lombard înfrunta ca si ei aceeasi ploaie de foc. Apoi ei erau sub ochii batrânilor soldati ai lui Dumouriez, care începeau sa vada cum se vor comporta acesti recruti pe câmpul de bataie.

În acel moment Dumouriez, asigurat pe flancul stâng, socoti important sa faca un sup

rem efort spre dreapta si se avânta în mijlocul lor.

Ca si cum ar fi asteptat acest moment, greaua masa a dragonilor imperiali se pus e în miscare si începu atacul împotriva infanteriei pariziene, dar Dumouriez se aseza în fruntea acestei infanterii cu sabia în mâna.

- Foc doar la douazeci de pasi! striga generalul. Cel care va trage înainte, e un fricos!

Toti auzira ordinul, toti îl executara, lasara cavaleria sa se apropie, apoi la douazeci de pasi cele trei batalioane deschisera focul.

Doua sute de cai doborâti, trei sute de oameni omorâti se transformara într-un zid de aparare, apoi, nelăsând timp cavaleriei grele sa se replieze, aruncara împotriva lor cavaleria usoara care urmari cavaleria inamica pâna la Mons.

Dumouriez se aseza în fruntea batalioanelor si începu sa cânte Marseilleza.

A fost un impuls general, toti acesti oameni o pornira în baioneta cântând imnul libertatii. Toti simteau ca la acea ora întreaga omenire avea ochii atintiti asupra lor si fiecare din ei se socotea un erou.

În câteva minute fura cucerite celelalte doua redute, tunarii macelariti lângă tunurile lor si grenadierii unguri înjunghiați în front.

Dumouriez nu se opri decât pe înaltimile de la Cuesmes, la fel cum Thévenot si ducele de Chartres nu se oprisera decât pe înaltimile de la Jemmapes.

Din pacate însa Darville întelesese gresit ordinul de a pazi colinele pe unde austriecii urmau sa se retraga, el se oprise la Berthamont si-si pierduse vremea trăgând prosteste în redute.

Fara sa fi avut vreo însarcinare speciala, Jacques Mérey fusese vazut peste tot: cu Thévenot în flancul stâng când atacase Jemmapes, cu ducele de Chartres când strapunsese centrul inamicului, cu Dumouriez când escaladase redutele.

A doua zi numele lui putea fi vazute în rapoartele celor trei sefi.

Când se proceda la numaratoarea mortilor, constatară ca de o parte si de alta pierderile erau aproape egale, patru sau cinci mii de morti.

Dar batalia de la Jemmapes avea un rezultat mai serios decât calculul aritmetic. Batalia de la Jemmapes semnifica însasi cauza întregii omeniri, câstigata în prima instanță la Valmy si în apel la Jemmapes.

Batalia de la Jemmapes nu însemna victoria unei armate, asa cum fusese cea de la Valmy.

Însemna victoria unui popor.

De la Jemmapes dateaza epoca infanteriei franceze.

Sub Carol Quintul infanteria spaniola fusese prima infanterie din lume.

Sub Frederic cel Mare fusese infanteria prusaca.

Dupa Jemmapes e infanteria franceza.

Începând cu Jemmapes, doua cântece patriotice au înlocuit vinul si rachiul, bauturile care se dadeau de obicei ostasilor.

Cu Marseilleza s-au câstigat bataliile de la ses. Cu Ça ira s-au cucerit redutele.

Goi si flamânzi, dupa o noapte de noiembrie petrecuta în mlăstini, soldatii nostrii, în loc sa prânzeasca, o pornisera cântând si învinsesera.

La ora doua batalia era câstigata în toate punctele, încetara sa cânte, își dadura seama ca erau obositi si ca îi doboră foamea.

S-au asezat pe jos si au cerut pâine.

Li s-a dat pâine si bere atât cât sa nu moara de foame..

Dar la orizont se zareau frumoasele câmpii ale Belgiei si dincolo de ele ?- lumea.

Am vizitat câmpul de lupta de la Jemmapes, asa cum am trecut si prin câmpul de lupta de la Valmy.

La Valmy, nici un alt monument decât inima lui Kellermann care din victorie si-a făcut mormânt.

La Jemmapes nimic.

Ca Franta nu a fost recunoscatoare, fata de soldatii ei, este de înțeles, copiii au doua mame: aceea care i-a nascut ca oameni si aceea, care i-a nascut ca popoare.

Mamei care le-a dat nastere ca oameni îi datoreaza dragostea lor.

Mamei care le-a dat nastere ca popoare îi datoreaza mai mult decât dragostea lor, îi datoreaza sângele lor.

Dar Belgia, careia noi nu îi datoram nimic si careia îi redam libertatea, Belgia nu

datora ea oare o piatra macar soldatilor nostri?

Din aceasta piatra ea a pus sa fie sculptat un leu si leul a fost asezat pe câmpul de batalie de la Waterloo: Acest leu ameninta Franta!

Orgoliu de pigmeu, nerecunostinta de gigant!

Capitolul XXXVI Judecata

Dumouriez îl însărcina pe Jacques Mérey sa plece la Paris ca sa-l prezinte Conventiei pe tânărul Baptiste Renard, cel care regrupase o brigada în momentul în care dadea înapoi.

Pleca în ziua de 6, la orele trei, goni postalionul toata noaptea si sosi în ziua de 7, la timp ca sa se prezinte la Conventie si sa le anunte vestea asteptata dar nesperata.

- Cetateni reprezentanti, spuse, eu, mesagerul de la Valmy, vin sa va anunt victoria de la Jemmapes, în patru ore bravii nostri soldati au cucerit pozitii care pa reau de nestrapuns.

- Cum au reusit? întreba presedintele.

- Cântând, le raspunse Jacques Mérey.

- Si ce ne cere generalul pentru viteaza lui armata?

? Pâine si încaltaminte.

Pentru un moment se stârni un entuziasm de nedescris, tunurile de la Invalizi pare au ca trag singure, vestea zbura în toate casele si se napusti în Paris.

Marele oras, linistit într-o oarecare masura datorita victoriei de la Valmy care îl scapase de prusaci, exploda de bucurie.

Casele se luminara singure si se golira de oameni, strazile se umplura, clopotel e sunara, multimea se îndrepta spre Tuileries.

Marie-Joseph Chénier compuse pe loc în Conventie prima strofa a imnului sau:

"Cântând, victoria ne deschide bariera..."

Méhul îi facu muzica.

Jacques Mérey le abatu atentia de la el si o îndrepta spre tânărul Baptiste Renard. Le povesti tot ce facuse, asa cum stia el sa povesteasca, le arata sufletul soldatului ascuns sub livrea de servitor si le arata cum totul se înalta în Franta, chiar si inimile mercenarilor.

Conventia înțelese ca trebuia sa-l glorifice pe cel care i se ridicase, vota si îi dadu pe loc epoletii de capitan. Apoi relua sedinta întrerupta.

În ziua în care s-a aflat despre victoria de la Valmy, a fost proclamata Republica, în ziua în care s-a aflat despre victoria de la Jemmapes, regele a fost trimis în judecata.

Apoi lucrurile s-au precipitat.

Generalul Dumouriez ocupa Bruxelles.

Conventia vota un decret prin care fagaduia sprijin si asistenta tuturor popoarelor care ar dori sa-si rastoarne guvernele.

Sa mi se îngaduie sa deschid aici o paranteza pe care nu as deschide-o în alt roman decât acesta, nici în alt jurnal decât în Siècle.

Trebuie ca s-a observat macar de catre cei ce ne-au citit cu atentie masura în care ne-am luat obligatia de a introduce în cartile noastre istoria nationala si de a pune, în serviciul educatiei publice popularitatea care ni s-a facut.

Michelet, maestrul meu, omul pe care îl admir ca istoric si pot spune, ca poet, ma i presus de orice, ? îmi spunea într-o zi: "Dumneata ai învățat poporul mai multa istorie decât ar fi învățat de la toti istoricii la un loc".

Si în acea zi am tresarit de bucurie pâna în adâncul sufletului, în acea zi am fost mândru de opera mea.

Sa servesti poporului lectii de istorie înseamna sa-i dai cunostinte de noblete, cunostinte de maretie inatacabile si împotriva carora nu va mai exista nici o noapte, de 4 august.

Înseamna sa-l faci sa înțeleaga ca el, ? fie ca si-ar fi avut de totdeauna radacinil

e în Convenție, fie ca ar fi activat de totdeauna ca Parlament, sau Comuna, sau ca una din aceste trei, ? nu exista cu adevărat decât în ziua caderii Bastiliei. Noblitea poporului datează de la 14 iulie.

Nu exista popor fără libertate.

Dar noi care uităm uneori această sfântă maximă de care ne amintim numai la soroace date, e bine să vedem, în ciuda slăbiciunilor noastre, în ce măsură am semănat principiul revoluționar în Europa și să spunem, comparând durata vieții popoarelor cu viața omului, cât de repede s-a făcut lumina!

Am spus că la 19 noiembrie, treisprezece zile după batalia de la Jemmapes, Convenția, înțelegându-și puterea și măsurându-și legalitatea, a promis protecție și ajutor tuturor popoarelor care ar dori să-și răstoarne guvernul.

De ce nu avem timp să spunem cine erau, unul după altul, regiile care reprezentau aceste guverne?

Anglia: George al III-lea ? un natâng, Rusia: Caterina ? un vampir, Austria: Francisc al II-lea ? un Tiberiu, Spania: Carol al IV-lea ? un rândas de cai, Prusia: Frederic-Wilhelm ? un manechin ale cărui metrese trageau sforile din umbra.

Dar popoarele nu merg decât unele în urma celorlalte pe drumul spre Damasc²² și le trebuie ani de tiranie ca să-și deschidă ochii.

Apelul către popoare fusese proclamat în 1792, numai Brabantul răspunsese. Revoluția din Brabant fusese înabusită.

Revoluția din 1830 se apropia, guvernul provizoriu chema popoarele la libertate.

Trei popoare răspunseră:

Italia, Polonia, Belgia.

Două popoare se înecară în propriul lor sânge: Italia și Polonia. Belgia își câștigă libertatea și o constituție.

Apoi veni revoluția din 1848 care chema toate popoarele să se elibereze și să-și proclame țara republică.

Și atunci nu numai trei popoare strigă însetate după libertate și o constituție venira Austria, Prusia, Venetia, Florența, Roma, Sicilia, ? venira provinciile d'anubiene, adică ce era luminat în sfârșit de soarele civilizației care proclamase republica.

Italia își câștigă unitatea, Austria, Prusia și provinciile de la Dunare câștigă constituții.

Et nunc intelligite, reges !²³

Să reluăm firul evenimentelor.

La 27 un decret realipește Savoia la Franța.

La 30 fortăreața Anvers e cucerită de către generalul Bourdonnaye.

Să ne oprim încă un moment aici și să aruncăm o privire asupra Angliei, pe care o numeam sora noastră mai mare și pe care o socotim prietena noastră.

Anglia, țara cea mai pricepută în științele mecanice, cea mai nepregătită în ceea ce privește forța morală, din 1789 ne privise cum ne zbatem, fără să ne ajute în vreun fel, ridicase din umeri în fața entuziasmului nostru și luase în derâdere frenezia voluntarilor noștri, la prima lovitură de tun prusac sau austriac, crezuse că-i va vedea pe voluntarii noștri zburând înapoi spre Paris, ca un stol de pasări.

Pitt, acest mare politician dusmanos, care nu fusese, niciodată decât un înalt funcționar de stat, Pitt care era secondat de cei din Grenville, vedea Franța invadată de prusaci și devenind o a doua Prusie.

Deodată însă ea vede cum se luminează partea dinspre Belgia. Ce putea fi?

Franța este la Fin, Franța este la Alpi, Anvers este cucerit!

Baioneta Frantei este chiar în gâtul Angliei. Atunci insula cu patru mari este cuprinsă de una din acele temeri care îi sunt specifice, cum i s-a mai întâmplat după aceea în 1805 când l-a văzut pe Napoleon cu un picior pe vapoarele lui grele și altul la Boulogne și încă o dată, în 1842, când trei milioane de adepți ai Chartei au înconjurat parlamentul.

Unei delegații de englezi venind special ca să felicite. Convenția, presedintele Grégoire le spune, spre marea lor spaimă:

- Stimabili republicani, regalitatea moare pe ruinele feudale, un foc mistuitor le va face să dispară, acest foc se numește Declarația drepturilor omului.

Va închipuiți ce efect ar face Declarația drepturilor omului într-o țară în care țărânul nu are dreptul să omoare nici vulpea care îi mănâncă gainile, nici corbul care îi s

cutura nucile?

În acest timp procesul regelui se dezbatea și nevoia, de a face să dispară tot ce sta în calea Revoluției devenea imperioasă.

Franta nu era grabită să cucerească lumea, dar să se cucerească pe ea însăși îi era necesar.

Franta avea împotriva ei trei elemente dușmanoase.

Biserica.

Nobilimea.

Regalitatea.

Biserica, așa cum stim, prin războiul din Vende care fusese cu titlul în mâinile prusienilor.

Nobilimea, cum stim, prin cei șase mii de emigrați ai lui Condé, care luaseră armele împotriva Franței.

Regalitatea! Regalitatea care era vinovată, cum însuși regalisti o dovediseră în 1815 când fiecare din ei ceruse recompense pentru servicii care nu erau altceva decât tărâșuri și care totuși prin falsă ei educație, prin ignoranța ei de neînvinsă, prin greșeala dreptului divin putea să se creadă nevinovată.

Franta scăpase de biserică decretând punerea în vânzare a bunurilor monasticești.

De nobilime scăpase prin emigrarea nobililor. Ramăsese deci regalitatea.

Era ultimul obstacol, de aici ura înversunată spre. Distrugerea ei.

Maxima favorită a lui Ludovic al XVI-lea ? spusă de chiar apărătorul lui domnul de Malesherbes și derivând direct din celebrul dicton al lui Ludovic al XIV-lea: Să fiu eu ? era următoarea:

Legea supremă este salvarea Statului.

Numai că întrebarea este: Statul aparține regalității sau națiunii?

Problema este recunoscută astăzi și chiar cei care domnesc declară urcând pe tron că ei nu sunt decât mandatarii națiunii.

E adevărat că o dată ajunși pe tron, uita asta numaidecât.

Dar a uita un principiu nu înseamnă a-l distruge, înseamnă doar să îi silești pe ceilalți să și-l amintească, atâtă tot.

Eroarea spunea: "Legea supremă este salvarea Statului".

Iar Adevărul spune: "Legea supremă este salvarea națiunii".

Or, regele conspirase împotriva salvării națiunii:

Încercând să iasă din regat.

Continuând relațiile cu frații săi.

Protestând împotriva Revoluției în scrisoarea oficială trimisă regelui Prusiei, cerând cucerirea sa, sau îndemnând-o pe regină să ceară ? ceea ce însemna același lucru ? ajutorul trupelor austriece.

Convenția nu cunoscuse toate aceste fapte, pentru că ele nu fuseseră dezvaluite decât la Restauratie, dar înțelegea din instinct că moartea regelui era necesară.

Ce ar fi făcut ei cu regele dacă l-ar fi lăsat în viață?

Prizonier, el ar fi conspirat fără încetare, ca să iasă din închisoare.

Exilat, ar fi conspirat fără încetare ca să revină în Franta.

Se va spune că viața regelui era inviolabilă.

Dar viața Franței era oare mai puțin violabilă decât aceea a regelui?

A ucide un om este o crimă.

A ucide o națiune ? este o nelegiuire.

Și, totuși, toți acei oameni sovaiau să-l lovească nu pe rege, ci omul în sine.

Aproape toți, fie în discursurile, fie în articolele lor, se pronunțaseră împotriva pedepsei capitale.

Acești oameni, care uciseseră atâtă, aveau aproape toți ca principiu această primă condiție a umanității: tot ce e mai sacru este viața omului.

Dupot spusese: "Să redăm omului demnitatea".

Robespierre spusese: "Pentru a condamna, trebuie cel puțin unanimitatea juratilor".

De aceea, pentru a-i da lui Ludovic al XVI-lea ultima lovitură se alesese un om a cărui intrare la Camera însemna însăși violarea justiției: nu avea decât douăzeci și patru de ani, Saint-Just.

Ciudata masura de precautiune a Providentei.

Toti îl cunoastem pe Saint-Just. Îl stim din portrete cum arata: grav, subtire, rigid, cu gâtul pierdut în cravata de batist, tenul mat, ochii albastri de faianta, cu privire aspra, sprincenele arcuite ca o bara trasa deasupra ochilor, frunte joasa si parul coborând pâna spre sprâncene.

Saint-Just se urca la tribuna:

- Pentru a-l judeca pe Cezar, spuse el, n-a fost nevoie de alta formalitate decât de douazeci si doua de lovituri de pumnal.

Trebuie omorât, nu mai exista legi dupa care sa-l judecam. El însusi le-a distrus.

Trebuie omorât ca dusman, judecata exista numai pentru un cetatean, ca sa judeci un tiran ar trebui mai întâi sa-l faci sa existe ca cetatean.

Trebuie omorât ca vinovat, prins în flagrant delict cu mâna însângerata. Regalitatea este de altfel o crima eterna, un rege este în afara naturii, de la popor la rege ? nici un raport firesc...

Sa citim aceasta pagina pe care o reproducem din Michelet, ca sa ne facem o idee precisa despre efectul produs de discursul lui Saint-Just.

"Atrocitatea discursului a avut un succes uluitor. Cu toate reminiscentele clasice ale scolarului ("Ludovic este un Catilina" etc. Etc.), nimanui nu-i venea sa râda. Declaratia nu era vulgara, ea vada în acel tânar un adevarat fanatism. Cuvintele lui domoale, masurate cadeau cu o greutate ciudata si toti s-au simtit zguduiti ca în fata greului cutit al ghilotinei. Printr-un contrast izbitor cuvintele zvâcneau nemilos de reci dintr-o gura care parea de femeie. Fara ochii aceia albastri si duri si sprâncenele puternic arcuite, Saint-Just ar fi putut trece drept femeie. Era oare fecioara din Taurida? Nu, nici ochii, nici pielea, ? cu toate ca era alba si fina, nu-ti inspirau, am sentiment de puritate. Aceasta piele, foarte aristocratica, cu o stralucire stranie si transparenta, arata prea frumoasa si te facea sa te îndoiesti daca el era atât de sanatos.

Cravata enorma, pe care numai el o purta astfel pe atunci, îi facuse pe dusmanii sai sa murmure ? poate fara motiv ? ca ascundea scrofule. Gâtul era suprimat de cravata, de gulerul teapan si înalt, efect cu atât mai bizar cu cât talia lunga nu te facea sa te astepti deloc la scurtarea aceia a gâtului. Avea fruntea foarte joasa, abătuta, în asa fel încât parul, fara sa fie lung, aproape îi atingea ochii. Dar cel mai straniu lucru era tinuta lui, de o rigiditate automata pe care n-o întâlneai decât la el. Rigiditatea lui Robespierre nu însemna nimic pe lângă a lui Saint-Just. Facea oare parte integranta din el, venea din vreun defect fizic, din orgoliul lui excesiv, dintr-o demnitate calculata? Nu are importanta. Tinuta lui mai mult intimidă decât parea ridicola. Se simtea ca nu om ca el trebuia sa aibe inima tot atât de neînduplecata. "Astfel, când în discursul lui, trecând de la rege la Gironde si lasându-l parca acolo pe Ludovic al XVI-lea, se întorsese cu totul spre dreapta, atintindu-si odata cu vorba toata privirea dura si ucigatoare, nu a existat om care sa nu se fi simtit atins parca de raceala otelului."

Ludovic al XVI-lea a fost condamnat la moarte, fara amânare, cu o majoritate de treizeci si patru de voturi.

Jacques Mérey își motiva astfel votul sau:

- Ca medic sunt dusman al mortii, dar neputând sa nu recunosc vinovatia lui Ludovic al XVI-lea, votez pentru închisoare pe viata.

Pronuntase doua sentinte dintr-o data: cea a lui Ludovic al XVI-lea si pe a sa.

Capitolul XXXVII Executia

Din tot ce am povestit trebuie sa ramâna clar pentru cititori ca Ludovic al XVI-lea a fost condamnat pentru ca era un pericol national.

Franta trebuia sa moara ca regat cu el si prin el, iar prin moartea lui ea trebuia nu numai sa traiasca si sa prospere, dar sa trezeasca spiritul revolutionar si la celelalte popoare.

Ceea ce se urmarea îndeosebi era ca, o data cu regele, sa se nimiceasca apropierea

unui popor de un om.
Bretonul Lanjuinais a spus: Exista conspiratii sfinte.
Conspiratiile sfinte înseamna întoarcerea dreptatii, înapoierea în casa a adevarului sta pân si expulzarea intrusului.
Adevaratii regicizi nu sunt Thraseas si complicii sai care l-au omorât pe Caligula , ci lingusitorii care l-au convins pe Caligula ca era zeu.
Regele asculta cu mult calm sentinta pe care ministrul justitiei se dusesa sa i-o citeasca la Temple.
O împrejurare neobisnuita, aproape salvatoare, îl pusese de multa vreme pe rege în fat a propriei sale morti.
Domnul de Richelieu, lingusitor prin excelenta, cumparase cu bani grei frumosul portret al lui Carol I, pictat de Van Dyck, pentru a-l darui doamnei Du Barry.
Ce legatura era între doamna du Barry, Carol I regele Angliei si pictorul flamand? Trebuia un curtean vechi si rafinat ca sa o afle.
Tânarul paj care tinea calul regelui pozase si el. Era pajul favorit al lui Carol I. Se numea Bary.
Urma s-o convinga pe doamna du Barry ca pajul era unul din stramosii sotului ei. N-a fost o treaba grea, naiva doamna credea tot ce-i se spunea.
Apartamentul ei se afla în mansardele de la Versailles. Asezase tabloul în picioare, sprijinit de perete.
Ajungea pâna la plafon.
Domnul de Richelieu îi povestise doamnei du Barry ce i se întâmplase lui Carol I. Si când Ludovic al XV-lea venea sa o vada, ea îl poftea sa stea pe canapea chiar în! Fata tabloului si îi spunea:
- Vezi, maiestate, acesta a fost im rege caruia i s-a taiat capul pentru ca nu s-a încumetat sa reziste parlamentului sau.
Ludovic al XV-lea murise. Doamna du Barry fusese exilata. Capodopera lui. Van Dyck ramasese în mansardele de la Versailles.
Venisera apoi zilele de 5 si 6 octombrie. Ludovic al XVI-lea Si familia regala fusesera readusi la Paris.
Tuileries, nelocuit de multa vreme, era golit de mobilier. Se adunaseră la întâmplare mobile si tablouri din apartamentele nelocuite de la Versailles.
Apartamentele fostelor favorite își dadura aportul lor.
Ludovic al. XVI-lea intrând în camera sa de culcare, se pomenise în fata portretului lui Carol I.
Luase aceasta întâmplare ca pe un avertisment al Providentei si din ziua aceea se gândi la moarte.
În ajunul executiei dormi adânc, se trezi înainte de revarsatul zorilor, asculta liturgia în genunchi si de teama sa nu se înduioseze, refuza sa o vada pe regina, careia în ajun îi fagaduise sa-i spuna adio.
În sfârșit, la ora opt, iesi din cabinetul lui si intra în camera de dormit, unde îl astepta trupa.
Toata lumea avea palaria pe cap.
- Palaria mea? întreba Ludovic al XVI-lea.
Clery îi dadu palaria si regele si-o puse singur pe cap. Apoi adauga:
- Clery, iata inelul meu de calatorie, îl veti înmâna sotiei mele si îi veti spune ca ma despart cu greu de ea.
Scoase apoi din buzunar sigiliul si continua:
- Acesta pentru fiul meu.
Pe sigiliu era gravata stema Frantei.
Conform traditiilor regatului, prin el îi transmitea tronul.
Se apropie apoi de un om al Comunei, un anume Jacques Roux si îl întreba: .
- Vreti sa-mi primiti testamentul?
Omul ezita.
- Nu sunt aici, spuse, decât sa va conduc la esafod.
- Dati-l încoa, spuse un alt municipal, am eu grija.
- Va puneti redingota, sire? întreba Clery.
Regele facu semn ca nu.
Purta haina de culoare închisa, pantalon negru, ciorapi albi, jiletca de molton alb.

În fundul trasurii îl aștepta confesorul lui, irlandezul Edgeworth, elev al iezuitilor din Toulouse, preot care nu depusese jurământul.

Ludovic se urca în trasura și se așeza alături de el. Doi jandarmi urcaseră în urma lui și se așezară pe bancheta din față.

Regele ținea în mână o carte de rugăciuni, începu să citească psalmi.

Se afla într-una din trasurile lui.

Strazile erau aproape goale, ușile și ferestrele închise, nimeni nu apărea nici chiar pe după perdele.

Părea un mare cimitir.

Pulsul Parisului nu mai batea decât piata Revoluției.

Ceasul arăta ora zece fără zece minute, când trasura se opri în fața podului turnant.

Comisarii Comunei stăteau pe sub coloanele unei clădiri, aveau misiunea să fie de față la executarea condamnatului și să încheie procesul-verbal de rigoare, în jurul esafodului o baterie de tunuri pe trei rânduri amenința spectatorii din trei părți, lăsând între afeturile lor și platforma un mare spațiu gol, peste tot se vedeau trupe, întrucât se auzise de un complot pentru răpirea prizonierului.

Datorită celor patru siruri de soldați care înconjurau esafodul din toate părțile și care se trăsese la o parte pentru a face loc condamnatului să treacă, spectatorii din preajmă se gaseau la mai mult de treizeci de pași de esafod.

Militarii erau comunarzi, aleși dintre cei mai exaltați.

Douăzeci de tamburi, cu tobele pregătite, stăteau înșiruiți pe latura din față a esafodului, chiar lângă lucarnă, cu spatele deci spre podul Ludovic al XV-lea.

Trasura se opri la câțiva pași de treptele care urcau spre platformă.

Regele găsi câteva cuvinte trufase, că să-l prezinte pe confesor celor doi jandarmi.

Apoi, cu barbatie, coborî primul din trasura, confesorul îl urma.

Ajutoarele calaului își și făcuseră apariția pentru a-l dezbrăca, dar regele se dadă un pas înapoi și-și așvârli pe jos haina, jiletca și cravata.

Atunci, jos, lângă trepte, avu loc o scurtă luptă între oamenii esafodului și rege.

Aceștia țineau neapărat să-i lege mâinile cu o frânghie. Dar tot atunci înainta Sanson. Așa cum îi marturisise lui Jacques Mérey, era un vechi servitor al regalității.

Lăcrimi mari i se prelingeau pe obraji.

Văzând că regele nu vroia să-și lase mâinile legate cu frânghia, Sanson scoase din buzunar o batistă fină și cu umilinta unui servitor îi spuse:

– Cu o batistă, sire...

Cuvântul sire, pe care Ludovic al XVI-lea nu-l mai auzise de atâta vreme decât din gura aparatorului sau Malesherbes, care, cu toate că pledase în fața Convenției, nu-i spusese niciodată altfel, îl impresiona profund, întinse amândouă mâinile și se lăsa legat cu batistă.

Între timp abatele Edgeworth se apropie de rege și-i spuse:

– Îndurați acest ultragiu, că o ultimă asemanare cu Dumnezeu, ea va fi răsplata dumneavoastră.

Dar regele își și întinse mâinile.

– Voi bea cupa amarăciunii până la fund, îi răspunse.

Ludovic al XVI-lea se sprijini de preot că să suie treptele esafodului, prea pieptise că să le poată urca fără sprijin, dar la ultima, îl apuca un fel de ameteală, se repezi în marginea platformei și striga:

– Francezi, mor nevinovat de crima ce mi se impută. Iert...

Dar, la un semn al lui Henriot, cei douăzeci de tobosari începuseră totuși deodată să bata tobele, acoperind astfel vocea regelui cu duruitorul lor asurzitor.

Regele se făcu roșu de mânie, bată din picior și striga cu glas puternic:

– Liniste!

Numai că tobosarii continuau neobosiți să duruie.

– Sunt pierdut, gemu regele, sunt pierdut! Și se lăsa în mâna calailor. În timp ce îl lega în chingi, striga într-una:

– Mor nevinovat, o iert dușmanilor mei. Doresc ca sângele meu să domolească mânia lui Dumnezeu.

Tobosarii continuau să bata și să-i acopere vocea până când capul regelui căzu.

Ajutorul calaului îl lua în mâna și îl arăta mulțimii.

Sanson, rezemat de ghilotina, sta gata sa lesine.

În putinele clipe, cât aratase multimii capul regelui, pictorul Greuze care se afla printre curiosi si care dealtfel avusese deseori ocazia sa-l vada de aproape pe rege, schita un teribil portret al capului despartit de t trup.

Corpul, asezat într-un cos a fost transportat la cimitirul Madeleine si azvârlit în va r nestins.

În acest timp comunarzii rupsera rândurile ca sa-si înmoaie baionetele în sânge. Multimea se repezi la rândul ei, reusi sa-i împrastie si, fie din ura, fie de necaz, fiecare vru sa aibe un strop din sângele decapitatului unii își mulara batistele, altii mâneci le camasilor sau pur si simplu bucati de hârtie.

Se auzira câteva strigate de recunostinta.

Dar pentru multi, senzatia pe care o produsese aceasta decapitare fusese îngrozito are, pentru unii mortala.

Un peruchier își taie beregata cu briciul, o femeie se arunca în Sena, un vechi ofit er muri de emotie, un librar înnebuni.

Agitatie produsa la Paris de executia regelui fusese cu atât mai mare, cu cât în ajun avusese loc un asasinat si se iscase teama de altele.

Nu fara motiv se vorbise de un complot pus la cale pentru rapirea regelui. Cinci sute de regalisti se angajaseră sa o faca, dar nu se regroupasera decât douazeci s i cinci, astfel încât tentativa esuase.

Dar unul din ei vru, atât cât îi stateau în puteri, sa-l razbune pe rege pe contul lui.

El se numea Paris si facuse parte din garda, personala a regelui.

Se ascundea prin oras, dând târcoale palatului regal, cu scopul de a-l ucide pe duce le de Orleans.

Paris era iubitul unei tinere care vindea parfumuri într-o pravalioara din galeria de lemn.

Dupa vot si dupa ce a citit numele celor oare votasera, Paris s-a dus sa manânce într-una din ospatariile subterane care mai dainuiau la Palatul regal.

Localul purta firma "Februarie" si se bucura de o oarecare faima.

Înauntru, vede la o masa pe unul de la Conventie care își achita consumatia si aude pe cineva spunând în trecere:

- Ia te uita, asta e Saint-Fargeau!

Paris își aduce aminte ca tocmai citise ca Saint-Fargeau a votat pentru moartea regelui. Se apropie de masa lui si-l întreba:

- Dumneavoastra sunteti Saint-Fargeau?

- Da, îi raspunse omul.

- Aveti aerul unui om de treaba, îi spuse guardul cu voce trista.

- Chiar sunt, raspunse Saint-Fargeau.

- Ei, daca ati fi fost, nu ati fi votat pentru moartea regelui.

- Am ascultat ce mi-a dictat constiinta...

- Tine! Facu guardul. Si eu ascult de a mea!

Si-l strapunse cu sabia.

Din întâmplare Jacques Mérey mânca la o. masa alaturata. Se repezi, însa, tocmai la timp p entru a primi victima în brate.

Îl transporta într-o camera a stapânilor localului, dar de cum îl asezara pe pat își si da du sufletul.

- Fericita moarte! exclama Danton aflând întâmplarea. Ah! Daca s-ar putea sa mor si eu astfel!

S-a vazut ca în capitolul despre moartea regelui, rectific o greseala si dau o explicatie. Greseala pe care o rectific este aceea de a reabilita memoria lui Sante rre în ceea ce priveste faimosul duruit de tobe.

Santerre se dusesse cu Comuna de la 10 August. Henriot venise cu Comuna revolutio nara.

Datorez aceasta rectificare însusi fiului lui Santerre care a venit sa ma caute cu dovada în mâna.

Cât despre explicatie, ea se refera la incidentul care a avut loc lângă treptele esa fodului între rege si calai. Regele nu s-a luptat cu disperare prosteasca, în dorint a de a-si prelungi cumva viata. El s-a opus sa nu i se lege mâinile cu o frânghie.

Nu a facut greutati, când a. fost vorba sa i le lege cu o batista.

Îi datorez acest neobisnuit amanunt chiar domnului Sanson, penultimul calau cu ace

st nume.
Capitolul XXXVIII Acasa la Danton

Chiar în seara mortii regelui, doi oameni stateau de veghe la capatâiul unei femei, daca nu muribunda, cel puțin grav bolnava.

Unul în picioare, gânditor, palpând și numărând bataile pulsului, calm și rece ca însasi știința al carei reprezentant era.

Celălalt, cu mâinile înfipite în par, își strângea capul ca într-o menghine, obraji îi erau sâldati în lacrimi, din când în când izbucnea într-un hohot de plâns surd, mai mult găuit de durere decât de durere.

Cei doi oameni erau Jacques Mérey și Georges Danton.

Muribunda era doamna Danton.

Întorcându-se acasă, Danton își găsisse soția într-o stare atât de jalnică, încât trimisese de data să-l caute pe Jacques Mérey, apoi, în timp ce-l aștepta, omul îmbrățisărilor pati mase vruse să-si strângă la piept scumpa lui bolnava, dar ea îl îndepărtase cu blândete.

Gestul abia schitat al mâinii unei muribunde îi zdrobise inima acestui om pe care lu mea îl credea de piatră.

Aceasta mișcare, cât de vlaguită fusese, însemnase despartirea pentru totdeauna a două suflete.

Danton, într-un moment de slabiciune, îi făgăduise soției lui să nu voteze moartea regelui.

El însă nu numai că votase fără suspendarea sau reducerea pedepsei, dar votase pentru moarte violentă.

La ora zece și jumătate dimineața regele fusese executat.

Ieșind de la Convenție, se întorsese acasă, își găsisse soția mai bolnava, încercase să o sarute și ea îl respinsese.

Nu mai cauta nici să citească în ochii medicului verdictul mortii sau al vieții.

Chiar viața, pentru el tot moarte însemna.

Aceasta femeie pe care o iubea cu. Toată pasiunea de care inima lui era în stare, aceasta femeie care răspunsese mângâierilor lui chiar când nu i le ceruse, aceasta femeie îl respinsese.

Mama celor doi copii ai lui nu-l mai vroia.

Ceva murise în inima ei înaintea mortii trupului: dragostea pentru el.

- Prietene, spuse Jacques Mérey după o clipă de tăcere, vrei să mă lasi singur cu soția ta?

Danton ieși împleticindu-se, intra în camera alăturată, dar cu toate că ușa era închisă, de acolo se auzi un hohot de plâns înăbușit într-un blestem..

Bolnava rămase tăcută, dar tresări.

Jacques Mérey se așeză lângă ea, continuând să-i țină mâna.

- Doamna Danton, o întreba, ai avut astăzi vreo emoție violentă?

- Nu astăzi de dimineața la ora zece și jumătate a fost executat regele? întreba.

- Da, doamna.

- Când am auzit proclamându-se moartea, am început să vars sânge.

- E cu puțință, doamna, se mira Jacques Mérey, că acest fapt care va fi atât de stăruințos, cum e moartea regelui, să fi avut un astfel de efect asupra dumneavoastră, soția lui Danton?

- Tocmai pentru că sunt soția lui Danton, moartea regelui nu mi-ar putea fi străină. Nu sunt eu soția omului care a votat moartea fără suspendare, fără întârziere, fără apel?

- Trei sute nouăzeci de reprezentanți au votat la fel cu el, doamna, insistă Jacques Mérey.

- Dumneata nu ai votat-o! Izbucni ea cu profundă durere în glas.

- Nu pentru că regele nu merita să-l votăm, ci pentru că situația mea de medic și puțină mea credință într-o altă viață mă obliga să lupt împotriva mortii ori unde mă întâlneam-o.

Se lasă un moment de tăcere.

- Cât credeți că mai am de trăit? întreba deodată doamna Danton.

Doctorul tresări și o privi.

- Dar, îi raspunse încurcat, înca nu poate fi vorba de asa ceva.
- Ascultati, îi spuse doamna Danton strângându-i mâna usor, am primit trei lovituri dintre care numai una ar fi fost de ajuns sa! Ma doboare si fiecare din ele a patrunsa în mine tot mai adânc: la 10 august, 2 septembrie si 21 ianuarie. Când am intrat în palatul întunecat si auster al ministerului de justitie, mi s-a parut ca ma asez în propriul meu mormânt si i-am spus lui Georges cu destula tristete: "Vie nu am sa mai ies de aici". Nu m-am înșelat întru totul, domnule Mérey, am iesit de acolo muribunda

- Dar de ce va înfricosă atât palatul ministerului, doamna?

Bolnava ridica usor din umeri.

- Barbatii sunt facuti pentru revolutii, spuse ea. Natura zamislindu-i puternici, i-a îndemnat: "Luptati si razboiti-va!" Femeile sunt facute însa pentru camin si pentru dragoste, create slabe, natura le-a spus: "Fiti sotii, fiti mame". Fata sa raca a unui vânzator de limonada în coltul podului Neuf, toata ambitia mea se limita sa am, întocmai ca tatal meu, o casuta la Foritenay sau la Vincennes. M-am maritat cu el, sarac si obscur, credeam în geniul lui de avocat si nu în furtunoasa soarta a omului politic, stejarul a crescut însa prea repede si prea viguros si e omorât p lapânda iedera.

Când spune aceste cuvinte usa se deschise si racnind de durere, Danton se pravalii în genunchi lângă patul sotiei lui sarutându-i picioarele.

- Nu! striga el. Nu! Nu vei muri. Nu-i asa ca poate fi salvata? Ah, Doamne! Ce ma fac daca tu mori? Ce se va întâmpla cu bietii nostri copii?

- În numele bietilor copii de la Temple îti cerusem sa nu votezi moartea sarmanului nostru rege.

- Oh, exclama Danton, femeile nu vor înțelege niciodata nimic! Sunt eu stapân pe ceea ce fac? Nu mai mult decât e barcagiul pe barca în timpul furtunii, un val ma ridică, celalalt ma scufunda. Femeia care m-ar iubi, care m-ar iubi cu adevarat nu ar trebui sa ma judece, ci sa se multumeasca sa ma plânga si sa-mi oblojeasca eternele rani. Barbatii care, ca si mine, sunt plini de viata, oratorii care hranesc popoarele cu vorbele lor, cu sufletul lor, cu sângele inimii lor, au nevoie de camin si înlauntrul caminului de mâini blajine care sa le refaca inima, au nevoie de respiratia linistita care sa le primeasca sângele, daca la ei acasa gasesc încordare, certuri, lacrimi, ei bine, atunci sunt pierduti. Nu! Tu nu ai dreptul sa fii bolnav! Nu, nu ai dreptul sa mori. Bolnava între doua leagane! Muribunda si vrând chiar sa mori! Asta e si mai dureros si de fiecare data când ma întorc acasa sfâșiat de mai multe rani decât Regulus în carul lui de lupta, ei bine, de fiecare data când las, la usa armura omului politic si masca de otel, gasesc aici aceasta rana din ce în ce mai adâncă, aceasta rana deschisa din ce în ce mai groaznică si mai sângărândă, linistea data de însasi femeia pe care o iubesc, ? n-am sa spun ca o iubesc mai mult decât Franta, pentru, ca Frantei i-o sacrific, ci o iubesc mai mult decât propria mea viata pentru ca eu însumi într-o luna, într-o jumatate de luna, în opt zile poate, voi fi sfâșiat, taiat în doua, ghilotinat, spune-mi, Jacques, tu cunosti vreun om mai nefericit decât mine?

Se îndrepta, ridica pumnii spre cer si ameninta violent.

- Prietene, Georges al meu, spuse doamna Danton, esti nedrept. Eu nu vreau nimic! Eu nu pot nimic! Ma simt alunecând pe o panta, asta e tot, pe panta mortii. În fiecare zi sunt mai puțin femeie, din ce în ce mai mult o umbra. Ma topesc, fug de tine, îti scap de fiecare data când bratele tale încearca sa ma strângă la piept. Oh, Doamne! Si eu as vrea sa traiesc, striga ea. Am fost atât de fericita! Si adauga încet:

- Alta data!

- Vezi tu, cel mai greu din toate, zise Danton adresându-se lui Jacques Mérey, caci îmi dau seama ca asta-i adevarul, este ca nu-mi va fi dat sa o vad, sa stau lângă ea pâna la capat ca nu voi avea mângâierea sa-i aud cuvintele de ramas bun ca va trebui sa parasesc acest pat al suferintei.

-? De ce? De ce? Izbucni sarmana femeie care nu prevazuse si aceasta suprema durere si care visase sa moara macar în bratele barbatului iubit.

- Pentru ca situatia mea contradictorie va face explozie, pentru ca, odata regel e mort, îmi va fi poate imposibil sa-l pun pe Danton de acord cu Danton, pentru ca Franta, pentru ca lumea a stat cu ochii atintiti pe mine în acest fatal proces. Sunt acuzat ca am votat moartea. Si eu sunt totusi singurul care am riscat unicul

mijloc de a-l salva pe rege. Eu am spus ? vrând sa ma apropiu de Gironde care nu a avut iscusinta sa-mi întinda mâna si prin asta sa constituie o majoritate cu Comuna si calugarii franciscani, ? eu sunt acela care am spus de doua ori: Pedepsa, oricare ar fi ea, va fi oare amânata dupa, terminarea razboiului? Daca Gironde ar fi spus da, propunerea mea ar fi fost votata. Era o punte pe care o întindeam peste o prapastie. Girondinii trebuiau sa treaca primii, sa dea exemplul Centrului, care i-ar fi urmat. Montagnarzii au ramas încremeniti de mirare. Robespierre m-a privit stralucind de bucurie. "Se pierde! Exprimaui ochii lui. Se pierde. Se duce spre Gironde, adica spre prapastie." Vergniaud a crezut ca e un siretlic: ca si cum eu, Dan ton, mi-as fi dat silinta sa umblu cu siretlicuri! În loc sa vina spre mine, Gironde s-a îndreptat spre Montagne, nu vroia decât moartea regalitatii si în majoritate ei au votat moartea regelui. Din momentul când dreapta era divizata, era anulata. Era usor de presupus ca centrul, slab si sovaielnic se va îndrepta spre stinga. Ei bine! Ce puteam face mai mult? La 15 decembrie, când s-a votat culpabilitatea, eu ma gaseam aici, lângă sotia mea. Le-am spus ca sunt îngrijorat de starea sanatatii ei si mi-am riscat capul. Actul meu de acuzare va începe cu aceasta întrebare: "Unde te aflai în ziua de 15?" Când m-am întors, în ziua de 16, nu mai era Comuna, nu mai era Gironde, nu mai era decât Montagne, tunând si fulgerând. Dar Montagne nu e partid liber, el reprezinta gândirea iacobina, este presiunea iacobina, este politica, este inchizitia, este tirania. Revolutia a devenit exclusiv iacobina, ea va pierde ceea ce are mare, generos, umanitar. Am vazut ca dreapta era pierduta si împreuna cu dreapta Conventia. M-am vazut pe mine, Danton, cu forta si geniul meu, dominat de mediocritatea iacobina. Nu-mi ramânea decât sau sa-mi creez o noua forta, sau sa ma las devorat de falca puternica a lui Robespierre. Pentru asta am revenit, tunator si violent, hotărât sa reiau conducerea Revolutiei. Nu eu fusesem cel mai puternic din Comuna? Membrii Comunei nu sunt niste franciscani prea încântati sa ma urmeze? Trebuie sa fiu, iarasi eu si am redevenit Danton al furiei, al judecatii si al mortii. Ei au vrut-o, pâna atunci fusesem Danton din 92, cu începere de la 16 decembrie sunt Danton din 93. Asculta aici, mult iubita mea sotie, nevasta mea scumpa, spune Danton coborând din înaltimile spre care parca se ridicase. Eu înțeleg sacrificiul, înțeleg devotamentul daca te arunci în viitoare cum s-a aruncat Curtius, esti sigur ca vârtejul se va închide deasupra ta si ca patria va fi salvata. Dar astazi nu numai Franta trebuie salvata, ci întreaga omenire. A pieri, ce înseamna a pieri? Un om care pierde, e o unitate mai putin, deseori un zero, dar Franta! Franta este astazi apostolul, depozitarul drepturilor si libertatii neamului omenesc. Ea poarta prin furtuni corabia sfânta a legilor eterne, ea poarta aceasta lumina atât de mult asteptata, aprinsa de geniu dupa atâtea secole. Nu poti lasa corabia sa se scufunde, nu poti lasa lumina sa se stinga înainte sa fi luminat Franta, înainte sa fi luminat omenirea. Vor veni poate vremuri grele, când lumina va pâlpâi, când va dispărea chiar, cum dispar vulcanii, dar atunci, daca nu vor mai ști unde se-o gaseasca, va trebui cautata în mormintele noastre. Flacara unei torte nu straluceste mai putin daca s-a aprins de la candela unui mormânt!

Doamna Danton suspina si întinzând mâna barbatului ei, îi spuse:

- Ai dreptate, fii tot ce vrei, dar ramâi Danton.

Capitolul XXXIX Gironde si Montagne

Danton spusese: femeia era obstacolul Revolutiei. Ceea ce se întâmpla la el acasa, se repeta la tot pasul si în tot locul. De la Palatul Regal unde peste tot gaseai case de desfrâu si tripouri, pâna la stepele Bretoniei unde doar din leghe în leghe întâlneai câte o casuta, tot femeia era aceea care îl incita pe barbat.

Daca se puteau numara pe degete cele câteva femei înflacarate si curajoase, ca Olympie de Goojges si Théroigne de Méricourt, cele câteva nobile respectabile patriote, ca doamna Roland si doamna de Condorcet, cele câteva amante devotate ea doamna de Keralio si Lucile, numarul celor care subminau era incalculabil.

Emotiile politice prea puternice, alternativele vietii si ale mortii împingeau barbatul spre placerile lumesti.

Îl acuzau pe Danton de conspiratie.

-- Parca am timp! Raspundea el. Ziua îmi apar capul sau cer capul altora, noaptea ma înversunez în dragoste.

Temându-se de moarte, socoteau dragostea ca o distractie.

Plictisiti de viata, socoteau placerea ca o sinucidere.

Pe masura ce un partid politic slabea, departe de a-si recruta alti adepti, departea de a se apara, nu se mai gândea decât sa se încoroneze cu lauri si sa moara, întocmai ca acei senatori de Capua care se otravisera la sfârșitul unei mese.

Astfel moare constitutionalul Mirabeau, astfel va muri girondinul Vergniaud, astfel va muri franciscanul Danton si cine stie daca dragostea spartanului Robespierre pentru spartana Cornelia nu a slăbit ultimele momente ale sefului iacobinilor.

Existau placeri pentru toate temperamentele.

Era palatul regal, orbitor de aur si lux, unde curtezanele experte te ademeneau si te rugau sa te faci fericit.

Erau saloanele doamnei de Stael si ale doamnei de Buffon, unde ti se îngaduia sa fii fericit.

Femeile usoare erau în general pentru vechiul regim, marii seniori platind desigur mai bine decât toti acei noi veniti de prin provincii ca sa aranjeze treburile Francezei.

Cele doua saloane mai sus amintite, fara sa vrem si fara sa admitem vreo comparatie, se aflau la cealalta extremitate a treptei sociale, dar ca si etajele inferioare, ele aveau tendinta sa reactioneze.

Sa presupunem ca toate treptele intermediare ar fi ocupate de burghezia care de la 2 septembrie era paralizata de frica.

Si va rezulta inertia instaurata dintre cele doua forte care se atrageau.

În vârtejul acestor doua forte de atractie, actionând la treapta de sus si la cea de jos a societatii, oamenii politiei se agitau.

În mediul inactiv se resemnau.

Un om politic resemnat este un om pierdut.

Toti acei oameni care, plini de entuziasm, încrezatori în unitate, egalitate si fraternitate, vedeau de la început neînțelegerile violente din sânul unei Adunari care trebuia sa dăinuie trei sau patru ani, faceau bineînțeles un salt brusc înapoi, atunci se lasau atrasi într-unul din mediile de care am vorbit si încetul cu încetul pierdeau acolo nu forta de a muri, ci forta de a învinge.

Doamna de Stael nu fusese niciodata cu adevărat republicana. Dar din clipa când trebuise sa-l apere pe tatal sau, trecuse într-o înflăcărată opozitie. La început, fidelă învățăturilor lui Rousseau, dupa fuga tatalui ei, devenise discipolul lui Montesquieu. Ambitioasa, neputând juca un rol prin ea însăși, sau prin sotul ei, ? un om cinstit si sobru ? încercase printr-unul din amantii ei. Într-o zi se îndrăgosti de un natarau fermecator, domnul de Narbonne despre a carui obârșie circulau zvonurile cele mai bizare. Domnul de Narbonne fusese ales ministru de razboi, doamna de Stael îi puse în mână spada Revolutiei. Mâna era prea slaba pentru a o duce si trecu în cea a lui Dumouriez.

Toti, chiar si Robespierre, o crezusera în termenii cei mai buni cu Gironde, dar, din nefericire, toti acei oameni cinstiti erau compromisi nu fiindca si-ar fi scambiat opiniile, ci pentru ca li se alaturau moderatii. Girondinii nu deveneau republicani, dar numerosi regalisti treceau la Gironde.

Salonul doamnei de Buffon nu era considerat un salon mai puțin reactionar, cu toate ca dăinuia sub culorile printului Egalité si nu fara temei avea aceasta reputatie, Laclos, Sillery si chiar Saint-Georges se străduiau în zadar sa faca pe democratii, daca ultimul din ei nu era. Chiar un mare senior, era cel puțin bastardul unui mare senior.

Înselat de însăși denumirea Gironde, începi sa cauti în sânul acestui nefericit partid oameni din Bordeaux sau macar din departamentul Gironde, dar ramâi foarte mirat sa nu gasesti decât trei, ceilalti fiind marsiliezi provenșali, parizieni, normanzi, lionezi si chiar genavezi..

Aceasta diferenta de origine nu avea oare nici o vina în descompunerea partidului?

Oamenii din aceeasi regiune au întotdeauna puncte comune care îi leaga unii de altii. Ce legatura fireasca vreti sa existe între marsiltezul Barbaroux, picardezul Condorcet si parizianul Louvet? Prima cauza a acestui dezacord teritorial a fost u

suratatea.

A existat un moment în care Montagne a avut doi sefi: în loc sa îi lase sa se învrajbeas ca prin aceasta dualitate, girondinii se crezusera îndeajuns de puternici ca sa-i doboare pe amândoi, unul dupa altul.

Când Danton îsi daduse demisia de la ministerul justitiei, girondinii îi cerusera socoteli, socoteli lui Danton, care se înapoia în tristul si întunecosul lui apartament de calugar franciscan tot atât de sarac cum plecase.

Aceste socoteli trebuiau totusi date. Atât a timp cât nu le prezenta, era considerat vinovat. Se adaposti sub drapelul partidului Montagne, Robespierre tinea frânele acestui partid, deci Danton la rândul lui trebuia sa-l atace pe Robespierre.

Robespierre avansase fara prea mari eforturi, nu el era cel care înainta, ci însusi pamântul pe care calca, distrugându-se între ei, adversarii nu îi deschideau cale libera ca sa mearga în întâmpinarea evenimentelor, ci deschideau evenimentelor cale libera ca sa vina spre el.

Vergniaud nu vroia ca Danton sa fie atacat, întrucât îl socotea ca fiind însusi geniul partidului Montagne.

Brissot nu vroia sa fie atacat Robespierre, întrucât nu erau sigur ca îl pot doborî. Dar doamna Roland îi ura si pe Danton si pe Robespierre, era dusmanoasa cum sunt sufletele austere, cum erau jansenistii, închisa într-un fel de templu, avea Comunitatea ei, credinciosii ei, devotatii ei, i se supuneau cum s-ar fi supus virtutii si libertatii la un loc.

Aceste omagii aproape divine o vidasera, facuse doi pasi seriosi spre Robespierre, dar fiind din tabara lui Duplay nu avusese nici o influenta asupra lui.

În 91 îi scrisese, pentru a-l atrage în partidul care mai târziu se numi Gironde. Robespierre se multumi sa fie politicos si o refuza.

Îi scrisese din nou în 92.

El nu-i raspunse.

Între ei se declara razboi.

Am vazut cum îi fusese declarat lui Danton. Hotarî sa fie atacat Robespierre.

Dar în loc sa fie atacat de un om cum era Condorcet sau Roland, Rabaut-Saint-Etienne ? în sfârșit, un invulnerabil, pusesera sa fie atacat de un tânar înflacarat, plin de avânt, ce e drept, dar care nu putea avea nici o putere în fata unui om sobru ca Scipion si incoruptibil ca Cincinnatus.

Fusese atacat de Louvet de Couvrai, de autorul unui roman ? daca nu obscen, în orice caz imoral.

Fusese atacat de Faublas, fata palida, figura austera, suflet integru, de acest tânar blond, surâzator si delicat, ce parea a avea cu zece ani mai putin decât în realitate, gazetar de scandal care facuse destule afaceri necinstite si care pretindea el însusi ca era. Eroul romanului sau.

Când se urca la tribuna sa atace, din sala se auzi:

- Ia uite ? Faublas!

Acuzarea dadu gres.

Din acel moment se produse ruptura totala între Robespierre si Roland, între Montagne si Gironde.

Sa revenim la ceea ce spuneam la începutul acestui capitol: ca, de la Palatul Regal ? unde întâlneai la tot pasul case de jocuri de noroc si case de desfrâu ? pâna la stepele Bretoniei unde doar din leghe în leghe dadeai peste o coliba, femeia era aceea a care îl incita pe barbat.

Generoasa împotriva ei însesi printr-unul din primele ei decrete, Revolutia abolise dijma.

A abolit dijma însemna întoarcerea preotului în familie, el care pâna nu de mult fusese privityt ca un dusman.

Sa faci sa se întoarca preotul în familie, însenina sa-i pregatesti Revolutiei cel mai periculos dusman: femeia. Cine facuse sângeroasa contrarevolutie din Vendee? Tara nca, doamna, preotul.

Femeia îngenuncheata la biserica si care bate într-una matanii, ce face? Se roaga? Nu, conspira.

Femeia care sta la poarta cu furca în sold si cu fusul în mâna, ce face? Toarce? Nu, conspira. Taranca aceea care duce un cos cu oua pe brat, un ulcior cu lapte pe cap, unde se duce? La târg? Nu, conspira.

Doamna de pe cal, care ocoleste drumurile umblate si potecile stiute, strecurându-se prin stepele pustii si drumurile abia cunoscute, ce face? Conspira.

Sora de caritate care pare atât de grabita, sa ajunga undeva, care umbla pe partea cealalta a drumului numarându-si mataniile, ce face? Se duce la spitalul ve-cin?

Nu, conspira.

Iata ce îi înfuria pe barbatii Revolutiei care s-au scaldat în sânge, iata ce îi determina sa loveasca pe dibuite, omorând la întâmplare. Pentru ca se simteau învaluiti de tripla conspiratie, ? a tarancii, a doamnei si a preotului si pentru ca nu le vedeau.

Ei bine! Totul pornea din biserica, din acel întunecat dulap de stejar caruia i se spune confesional.

Cititi scrisoarea din dulapul de fier, scrisoarea preotilor refractari întruniti l a Angerss în ziua de 9 februarie 1792. Care este strigatul preotului? Nu se plâng ca au fost despartiti de Dumnezeu, ci ca au fost despartiti de oile lor. Îndrazniser a sa rupa acele legaturi pe care biserica nu numai ca le îngaduie dar le si autori za.

Unde credeti ca este inima preotului? În pieptul lui? Nu, inima lui nu se afla acolo unde bate, ea este unde iubeste, inima preotului este la confesional.

Si daca ne este îngaduit sa comparam lucrurile profane cu cele sfinte, va vom dezvalui secretul actorului sau actritei. Sublimi în sentimente, în poezie, în pasiune, ? pentru cine joaca actorii atât de înflacarat, pentru cine încearca ei sa atinga perfectiunea? Pentru o fiinta ideala pe care si-o plazmuiesc si care este în sala, care îi priveste, care îi aplauda.

Tot asa este si preotul, chiar presupunându-l neprihanit, el are printre penitentele lui o tânara fata, mai curând o tânara femeie, ? cu tânara femeie câmpul investigatiilor este mai vast si mai complet ? a carei fata, vazuta prin grilajul de lemn, îl lumineaza pâna la ameteala, a carei voce, cum o aude, pune stapânire pe toate simturile lui si-i patrunde pâna-n inima.

Lipsindu-l pe preot de casatoria trupeasca, i-a fost lasata casatoria spirituala, singura în care n-ar fi trebuit sa se aibe încredere.

În ochii bisericii însasi, nu sfântul Iosif este adevaratul barbat, al fecioarei, ci sfântul spirit.

Ei bine, în acesti nemaipomeniti ani 92, 93, 94 ? orice barbat a carui nevasta se spovedise, avusese în casa un sfânt spirit nestiut. O suta de mii de confesionale trimiteau reactiunea în caminul familiilor, insuflând mila pentru preotul refractar, a tâtând ura împotriva natiunii, ca si cum natiunea n-ar fi fost însusi barbatul, femeia, copiii! Insuflând îndoiala împotriva bunurilor nationale, cu alte cuvinte împotriva prosperitatii, bunastarii, fericirii, viitorului.

Toate acestea pentru provincie, pentru Bretania si Vendee mai ales. Parisul avea si el legenda lui de la Temple.

Se vorbea ca regele si familia lui erau înfometati sau cam asa ceva.

Regele avea la Temple trei servitori si treisprezece persoane care îl asistau în timpul mesei.

Ceea ce i se servea la masa se compunea din patru feluri de aperitive, doua feluri de fripturi de câte trei bucati fiecare, patru sortimente de prajituri, trei de compot, trei farfurii cu diferite fructe, o sticla mica de Mordeaux, una din Malvoisie, una de Madera.

În timpul celor patru luni cât fusese la Temple, cheltuiala pentru mâncarea lui costa se 40 000 de franci, 10 000 de franci pe luna, adica 333 franci pe zi.

Se stie ca regele era mare mâncau, pentru ca la Adunare, în timp ce erau exterminati aparatorii castelului pe care abia îl parasise, el mânca. Dar, în fine, cu 333 de franci pe zi, nu se putea spune ca mor de foame cinci persoane.

Oamenii gasiti la Bastilia nebuni sau buimaci, care nu-si mai aduceau aminte nici cum îi chema, trebuie ca. Fusesera mult mai prost hraniti decât familia regala. Toata plimbarea regelui se rezuma la terenurile uscate si goale, brazdele de iarba vestejita si câtiva pomi arsi de soarele verii sau desfrunziti de vântul toamnei.

Se plimba pe acolo împreuna cu sora, sotia si copiii lui.

Dar pentru Latude, care zacuse treizeci de ani în carcerile Bastiliei, o asemenea plimbare ar fi însemnat mare favoare macar o data la opt zile.

Dar Pellisson, care în aceleasi carcere nu avusese ca distractie decât un paianjen ? pe care gardianul i-l omorâse, ? Pellisson caruia i se luase cerneala si Mrtia si

care totusi scrisese cu ramele ochelarilor pe marginea cartilor sale, ? Pelltss on pe care marele rege îl tinuse cinci ani în închisoare, ? nu avusese parte nici de m asa, nici de plimbarile lui Ludovic al XVI-lea.

Dar Silvio Pellico, ars de gloante si devorat de tântarii din Venetia? Dar acel An dryane care își lasase cangrenat în lanturile celulei unul din picioare? Avusese vre unul din ei o masa cu trei feluri de mâncare si un patrat de pamânt unde sa se poata plimba?

Bineînteles, toti acestia nu erau regi, dar erau oameni, astazi, când toata lumea st ie ca un rege nu este decât un om, cer aceeasi dreptate pentru ei, aceeasi ura pen tru calaii lor, ca si cum ei însisi ar fi fost regi.

Am folosit acest capitol pentru a descrie, munca tainuita ce se desfasura nu num ai în toata Franta, ci si la Paris, cu scopul de a desparti înduratorul partid Giron de de neînduplecatul Montagne.

Numai ca reactiunea în loc sa aduca îndurarea, a adus teroarea.

Vreti sa stiti unde ajunsese reactiunea? Sa citim câteva rânduri din cronicarul Mich elet, poate ele vor reusi sa dea întregii Frânte ideea de a citi si restul paginilor :

"Craciunul lui 92 a fost un spectacol uimitor la Saint-Etienne-du-Mont, s-a adun at atâta multime, încât mai bine de o mie de persoane au ramas la poarta si nu au putu t intra.

E un lucru trist ca din toata stradania Revolutiei am ajuns sa vedem cum se înghes uie lumea la biserici. Pustii în 88 ele sunt pline în 92, pline de o lume care se ro aga împotriva Revolutiei adica împotriva victoriei poporului".

Acesta a fost motivul care îl determinase pe Danton sa faca o ultima tentativa de a apropia Montagne de Gironde.

Capitolul XL Saint-Fargeau

Iata ce vrusese sa evite Danton.

Acea epilepsie fanatica a multimii care, la vederea sângelui lui Ludovic al XVI-le a avea sa întemeieze în fata altarului patriei cultul regelui martir.

Iata pentru ce pusese el aceasta întrebare:

Pedepsei, oricare ar fi ea, va fi amânata pâna dupa terminarea razboiului?

Daca ar fi obtinut aceasta amânare, mai întâi de toate razboiul nu s-ar fi terminat de cât patru ani mai târziu, adica în 1797, la pacea de la Campo-Formio.

În timpul acestor patru ani, mila, îndurarea, generozitatea, ? virtuti specifice fra nceze si-ar fi împlinit scopul.

Ludovic al XVI-lea era judecat si condamnat, ceea ce însemna un mare si solemn exe mplu. Dar nu era înca executat, ceea ce era un exemplu mai mare si mai solemn.

Fonfrède nu înțelese, se desparti de Danton, vorbi în: numele girondinilor si reduce cele trei întrebări la aceasta înspaimântatoare simplitate:

Este vinovat Ludovic?

Va fi ratificata hotarârea noastra?

Ce pedeapsa?

Si obtinura cele trei raspunsuri si mai laconice înca decât întrebările:

Este vinovat? ? DA.

Va fi ratificata hotarârea noastra? ? NU.

Ce pedeapsa? ? MOARTEA.

Acum salvarea Frantei consta în unitatea ei.

Prin cine si cu ce prilej sa se propovaduiasca aceasta unitate?

Se gasise si prilejul: la funeraliile lui La Pelletier Saint-Fargeau.

Ramânea doar sa fie ales oratorul.

Pentru aceasta trebuia un om al carui trecut sa nu aibe nici o, urma a vreunei i dei potrivnice unitatii. Or, exista un asemenea om care nu aparuse decât de doua o ri în Camera ? si atunci pentru a anunta doua victorii si care de fiecare data fus ese primit cu ropote de aplauze.

A treia oara se urcase la tribuna ca sa-si aduca votul, iar votul si-l spusese cu o voce atât de nesovaitoare, încât chiar daca fusese un vot de clementa, toti îl ascultasera fara murmur.

El spusese atunci:

"Votez pentru închisoarea pe viata, fiindca profesiunea mea de medic îmi porunceste sa combat moartea sub orice aspect s-ar prezenta ea".

Câtiva din sala chiar aplaudasera.

Acest om ocupa aceleasi banci cu Gironde.

Se pusese întrebarea cine putea fi si se aflase ca era un medic, pe nume Jacques Mérey, trimis de orasul Chateauroux.

În urma discutiei care avusese loc lângă patul de suferinta al sotiei sale, Danton hotărâse ca omul care va lua moartea lui Saint-Fargeau ca pretext pentru obtinerea unitatii sa fie Jacques Mérey.

Jacques Mérey accepta rolul activ pe care îl jucase pâna atunci în Revolutie. Nu i se îngaduse încă sa-si. Desfasoare talentul de orator.

Dar era el orator? Nu stia nici el. Va trebui sa se convinga singur.

Era merituos sa stii sa aduci laude. Pentru a ajunge la aceasta viata unitara din care Republica avea atât de mare nevoie, el elaborase un plan de educatie si de viata: comuna a copiilor, care era de ajuns reputatiei sale.

Saint-Fargeau avea o fata: Franta o adoptase în mod solemn si-i daduse numele sfânt de fiica a Republicii, ea fusese aceea care, îndoliata, împreuna cu alti doisprezece copii însotise cortegiul funebru.

Si, pe drept cuvânt, copiii erau aceia care trebuiau sa conduca la locul de veci pe omul care-si închinase viata marii idei, de a da o educatie neobosita unei copilarii fericite.

Corpul lui era expus în mijlocul pietii Vendôme, în locul unde astazi este coloana. Pieptul mortului fusese lasat dezgolit, asa fel ca toata lumea sa poata vedea rana, iar alaturi, arma plina încă de sângele lui.

Întreaga Conventie înconjura catafalcul, în sunetele muzicii funebre presedintele saltă capul mortului si îi puse o coroana de frunze de stejar si flori.

Atunci Jacques Mérey iese din rânduri, își dadu spre spate frumosul par negru, urca două trepte, puse un picior pe cea de a treia, se înclina în fata mortului si cu o voce care se facu auzita nu numai de toti cei care umpleau piata, dar si de cei care stateau închesuiti pe la ferestre, spuse urmatoarele:

"? Cetateni reprezentanti, întâi de toate îngaduiti-mi sa va felicit pentru unanimitatea aratata lumii întregi care avea privirile îndreptate asupra voastra în ajunul mortii lui Capet. Un rege egoist a putut spune cu insolenta: Statul sunt eu. Conventia, devotata marelui principiu al unitatii, a putut spune încă de acum opt zile: Franta este în mine.

Toate masurile importante pe care le-ati luat, au fost luate în unanimitate.

În unanimitate ati votat la 21 ianuarie, adresa prin care se aducea la cunostinta departamentelor moartea tiranului, redactata de catre Conventie, aceasta adresa si da fiecaruia dintre noi partea lui de contributie care a redat Frantei libertatea.

Unanimitate în vot pentru emiterea celor 900 de milioane de hârtie-monedă, unanimitate pentru înrolarea a 300 de mii de oameni, unanimitate când s-a declarat razboi orgolioasei Anglii care a îndraznit sa ne înlature ambasadorul.

Acum Franta a înțeles grandoarea misiunii ei. Nu-i ramâne sa se apere numai împotriva coalitiei regilor, îi ramâne sa întemeieze unitatea patriei, indivizibilitatea, Republicii. Nu exista viata fara unire, dezbinarea înseamna pieire!"

Ceea ce spunea Jacques Mérey raspundea. Într-atât opiniei generale, încât fu întrerupt de aplauze unanime.

"Prea mult timp a suferit Franta din cauza dezbinărilor, sub pretinsa unitate regală, pentru a crede în unitatea unei monarhii, ? si de aceea a votat abolirea regalitatii, fondarea Republicii, moartea tiranului.

Franta nu poate admite ca aplicabile în cârmuirea ei nici unitatea federativa a Statelor Unite, nici unitatea federativa a Olandei, nici unitatea federativa a Elveției.

S-ar fi putut cu o Franta împartita în provincii, acest lucru a devenit însa imposibil cu o Franta împartita în departamente.

"Regalism si federalism" ? sunt doua cuvinte profanatoare. Numai un ucigas al unitatii le poate pronunta. Si luati bine seama ca niciodata aceasta problema a unitatii nu a fost pusa în fata unui mare imperiu, anul 89 nici nu se gândea la asa ceva, noi suntem aceia care îi vom raspunde în '93.

Sfinxul este acolo, în piata Revolutiei.

Alege ? sau mori!

Unitate! Am raspuns noi, azvârlindu-i la picioare capul unui rege.

Si cu toate acestea, nimic nu ne calauzea, decât geniul Frantei.

Rousseau, lumina neîndestulatoare! Contractul social al lui spune: unitate pentru un stat mic.

El spune mai departe în Guvernământul Poloniei: federalism pentru un stat mare.

Ce era vechea Franta, o regalitate federativa si numai Ludovic al XI-lea a început unitatea.

Daca Ludovic al XI-lea ar fi trait în zilele noastre ar fi fost republican si membru al Conventiei.

Cine a proclamat cel dintâi unitatea indivizibila a Frantei, la 9 august '91?

Ilustrul nostru coleg Rabaut-Saint-Etienne. Sa ne înclinam în fata precursorului, Gironda, careia am onoarea sa-i apartin, în '92 vroia sa paraseasca Parisul amenintat de prusaci, o slabiciune era îngaduita în zilele acelea de doliu, Gironda întrunise a aproape întreaga opinie a Adunarii. Corabia Frantei, garantia libertatii ei urmau sa caute un refugiu în bogatele si credincioasele provincii din centru, care adapostisera regalitatea lui Carol al VII-lea împotriva englezilor.

Un om, unul singur a spus nu. Trebuie sa recunoastem ca acest om este un gigant.

În fata acelui NU al lui Danton, Parisul s-a linistit si nimeni nu s-a clintit de la locul sau.

Tunul de la Valmy a facut restul.

Însasi religia crestina, care dispunea de mijloacele atât de puternice ale unitatii, nu a ajuns decât sa întemeieze dualitatea.

A realizat un popor de regi, de printi, de aristocrati, de bogatasi, de privilegiiati, de savanti, de literati, de poeti, ? lumea lui Ludovic al XV-lea, a lui Racine, a lui Boileau, a lui Corneille, a lui Molière, a lui: Voltaire, ? si dedesubtul lor ? oamenii de jos, poporul sclavilor, al iobagilor, al necajitilor, poporul sarac, parazit, fara cultura, care nu stia nici sa citeasca, nici sa scrie, poporul fara o limba, poporul cu dialecte, care nu înțelegea nici chiar graiul în care îi cerea lui Dumnezeu pâinea cea de toate zilele.

Eu stiu prea bine ca un val umbreste înca aceasta mare problema a unitatii, noi mergem spre ideal, dar înainte de a ajunge acolo, avem de strabatut, ca atâtia altii, o padure întunecoasa, aparata de toti monstrii ignorantei, o regiune necunoscuta, pe care nu o va putea lumina decât educatia repartizata egal tuturor.

Noi nu am ridicat decât un colt al valului si ceea ce vedem este o civilizatie plutind la suprafata, o lumina care nu patrunde pâna la straturile inferioare ale societatii noastre. Noi am inventat teatrul popular, noi am decretat sarbatorile nationale, dar cel care a murit asasinat în mod las urma sa ne dea învățământul public, prima tentativa de educatie a vietii în comun.

Oare geniul lui, inima lui îi revelasera acest mare secret al viitorului?

Nu voi sovai! Ba spun ca inima lui era cea care l-a ridicat deasupra lui însusi, prin bunatatea firii lui, asasinul regalist a intuit ca inima lui era cea mai generoasa pentru fericirea poporului lui. L-a lovit în inima. Dar era prea târziu, proiectul lui nu va muri o data cu el. El ni l-a lasat mostenire. Noi vom face cinstire încrederii ce a avut-o în noi.

Si observati, cetateni, proiectul lui Saint-Fargeau nu este numai o teorie, ci este un proiect pozitiv care poate fi pus în aplicare de mâine, de astazi sau din clipa aceasta.

Nu va exista niciodata o adevarata egalitate si fraternitate decât acolo unde societatea va fonda o educatie comuna si nationala, statul este cel care trebuie sa

dea aceasta educatie, începând cu mediul rural, pentru ca tatal si mama sa poata supraveghea fata sa scape din vedere copilul. Cel care este culcat aici si care nu aude, ? presupunând ca spiritul nostru dainuieste dupa moarte ? omul de inima, a vazut acest trist spectacol al copilului sarac dârdâind de frig. Si infometat, caruia poarta scolii îi era închisa si caruia pâinea spiritului îi era refuzata pentru ca nu avea cu ce sa-si plateasca hrana trupului lui necajit.

Mai mult decât toti, tu ai nevoie de instruire, îi striga tirania, pentru ca tu esti mai sarac decât toti, tu ceri educatia pentru a deveni om cinstit si de folos, cu lege de pe jos cutitul si fa-te bandit!

Nu, daca copilul este sarac, el va fi hranit, îmbracat, instruit prin scoala, mizeria pe pamânt noi o stim: e destinul omului. Omul are greseli de ispasit. Omului îi e rezervata nenorocirea, dar copilul trebuie ferit de nenorocire prin nevinovati a lui!

Grecii aveau doua cuvinte pentru a reda aceeasi idee: patria pentru oameni, mama pentru copil.

Educatia în Evul Mediu se numea castoiment, adica pedeapsa. La noi educatia se va numi maternitate.

Sa binecuvântam omul bun si cinstit, care a facut Revolutia sa coboare pâna în mâinile copiilor, care le ajuta sa suga dreptatea o data cu laptele, care le asigura buna starea."

Discursul lui Jacques Mérey, total umanitar si atât de putin în armonie cu cele care se tineau pe atunci, produse un puternic efect. Danton îl îmbratisea, Vergniaud veni sa a-i strângă mâna, Robespierre îi surâse.

Convoiul imens, care se întindea de la un. Capat la celalalt al strazii Saint-Honoré, stârnea peste tot o atmosfera de doliu.

Si în adevar, daca se gândeau cât de putin la viitor, toti acei oameni stiau bine ca umanitatea elogiata de Jacques Mérey nu era decât o unitate de moment. Vergniaud spusese: Revolutia este un iei de Saturn, își va înghiti toti copiii. Si toti girondinii, asteptând sa fie cei dintii devorati, aveau presimtirea mortii lor apropiate. Acest doliu, aceste funeralii erau funeraliile lor, erau propriul lor doliu, pamântul acesta pe care îl vor stropi cu sângele lor, va fi sterp sau roditor?

Pe buna dreptate își puneau aceasta întrebare, plini de îngrijorare, pentru ca si dupa saptezeci si cinci de ani de când a curs acel sânge, înca ne-o punem si astazi cu disperare.

Saint-Fargeau fusese dus la Panteon. Pe trepte, fratele mortului pronunta ca un ultim omagiu cuvântul:

"Adio!"

Si pe corpul martirului, pe rana înca deschisa, pe arma care lovise, montagnarzii si girondinii facura legământ sa uite ura lor si jurara în numele unitatii patriei u nire si fraternitate.

Capitolul XLI Tradarea

Trecuse o luna, în timpul careia si de o parte si de alta cetatenii își tinura jurământul facut lângă sicriul lui Saint-Fargeau. Gironde detinea înca majoritatea morala. Cu toate ca Robespierre avea influenta revolutionara, Danton si franciscanii lui detineau majoritatea numerica, în functie de oscilatia catre dreapta sau catre Montagne.

Dar peste acest calm înșelator stralucea uneori un fulger, sau se auzea din senin bubuitul tunetului. Trasnetul nu lovise înca, dar îl simteau suspendat amenintator deasupra Frantei.

Dupa sase zile de la executia regelui veni stirea ca Basville, ambasadorul nostru la Roma, fusese asasinat într-o razmerita pe care papa nu încercase în nici un fel sa o înapuse.

Un peruchier îl taiase cu briciul.

Faptul se petrecuse tocmai când fiicele regelui Ludovic al XV-lea, deci matusile r

egelui decapitat, ajunsesera la Roma.

Papa Pius al VI-lea se spalase pe mâini ca Pilat de sângelui lui Basville, iar crima ramasese ne, pedepsita.

De multa vreme Franta avea a se plânge de acest pontif care facea pe frumosul si care se pudra cu sulimanuri, cum faceau pe atunci curtezanele din Roma. Îsi cârlionta parul ca baietii tineri, uitând ca îi albise fostului par blond, mare admirator al propriei lui frumuseti, ? care în scandaloasa lui tinerețe nu-l împiedecase sa avans eze ? vrusese o data ajuns pe tronul pontifical sa ia numele de Formose, dar ren untase la aceasta idee din cauza proastei reputatii lasata de primul pontif care purtase acest nume si caruia Stefan al VI-lea. Îi dezgropase cadavrul ca sa-l judece, Pius al VI-lea, papa ciudat, mai iute la mânie chiar decât Iuliu al II-lea, își c iomagea cardinalii sau își palmuia croitorul daca pantalonul îi facea vreo cuta. Încurajându-l pe Ludovic al XVI-lea sa reziste, spunându-i ca prin refuz își împlinea o datorie, Pius al VI-lea contribuise din plin la moartea lui si în ziua când murise la Valence, pe pamântul francez pe care îl însângerase, Pius al VI-lea avea sa raspunda de jumatatea, de milion de vietii omenesti, cât costase razboiul din Vendee.

Uciderea lui Basville stârni mare vâlva în Conventie. Kellermann, stralucind înca de gloria de la Valmy, fu trimis în Italia, în ropot de aplauze si luându-si ramas bun de la Conventie, spuse:

- Plec la Roma!

Apoi, spre sfârșitul lui februarie, din cauza emiterii unui nou miliard de moneda-hîrtie, Parisul era în mare fierbere.

Moneda-hîrtie se devaloriza de la o zi la alta, preturile marfurilor se urcau, muncitorul primea tot atât sau mai puțin, dar brutarul si bacanul tot de la o zi la alta pretindeau mai mult.

Parisul cerea în zadar preturi maximale, la 23 februarie însa Marat tipari urmatoarele:

"Pradarea magazinelor, iar la usa lor sa fie spânzurati speculantii, numai astfel se va pune capat delapidarilor."

A doua zi magazinele erau jefuite si fara interventia comunarzilor din Brest comerciantii ar fi fost spânzurati.

Dupa o sedinta destul de furtunoasa, Gironde obtinu ca autorii si instigatorii pradaciunilor sa fie urmariti de tribunale.

Dar loviturile nemaipomenite au venit concomitent f insurectia din Vendee si tradarea lui Dumouriez.

La rasarit sabia austriaca, la vest pumnalul din Vendee, la nord Anglia, la sud Spania, plecând de la Paris, Dumouriez spusese:

- Voi fi la 15 la Bruxelles, la 30 la Liège.

Se înselase. La 14 la Bruxelles si la 28 la Liège.

Instructiunile lui Dumouriez sunau astfel: Belgia sa fie invadata si alipita Franței.

Dar în felul acesta Revolutia mergea prea repede si problema ar fi fost mult prea simplificata.

Belgienii simteau atât de bine ca sunt în mâna Franței si ca aceasta mâna era a unui prieten, încât oferira lui Dumouriez cheile orasului Bruxelles.

- Pastrati-le, le-a raspuns Dumouriez si la voi acasa sa nu mai tolerati straini

.

Cuvintele cu dublu înțeles, spuse direct la adresa austriecilor, puteau, trebuiau sa fie si chiar fusesera interpretate împotriva Franței.

Francezii, cât de eliberatori ar fi ei, nu tot straini erau pentru belgieni?

Aici începea tradarea lui Dumouriez.

Cincisprezece zile mai târziu Conventia primea o adresa cu treizeci de mii de semnaturi prin care se cerea MENTINEREA PRIVILEGIILOR. Noi am avut întotdeauna inegalitate, o vrem si de aici încolo.

Lectura acestei petitii produse în Camera prima furtuna serioasa de la moartea regelui.

Girondinii sprijinira petitia belgienilor, invocând respectul principiului suveranitatii popoarelor!

Danton se ridica, facu semn ca vroia sa vorbeasca. Din trei pasi se sui la tribuna, apoi capul lui puternic, zeflemitor, aparut zburliat si amenintator:

- O, Gironde, Gironde! Începu el, vei fi oare, totdeauna sclava principiilor înguste care nu au nimic comun cu epoca noastra? Tu nu vezi ca Revolutia înainteaza cu pasi de gigant? Ca anul 93 l-a lasat mult în urma lui pe 92? Ca 91 abia de se mai zăreste în ceturile trecutului? Ca 90 se pierde în noapte si ca 89 este o antichitate?

Uiti ca cele patru sau cinci mii de legi câte s-au tot scos în aceasta perioada au fost facute din punctul de vedere al regalitatii constitutionale si nu din punct de vedere republican? Noi sin tem republicani de trei luni, suntem liberi de sa se saptamâni, ? este timpul sa intram într-o noua perioada si sa fim revolutionari. Principiul suveranitatii popoarelor, spui tu, o cinstita dar oarba Gironde! Sunt belgienii un popor? Belgia ca regat independent este o inventie englezeasca. Anglia nu vrea independenta Belgiei, Angliei îi este frica de Franta la Anvers si pe Eseau. Niciodata nu a existat vreo Belgie si nu are sa fie niciodata una, a existat si vor exista întotdeauna Tarile-de-Jos. Poporul belgian nu este suveran, independent si liber? Si tu ceri pentru el libertatea, Gironde! Aceasta este libertatea sinuciderii.

- Poporul belgian! continua Danton, dar dupa ce veti recunoaste ca acolo este un popor? Dupa un confuz ansamblu de orase? Dar orasele nu au putut niciodata sa se grupeze în mod serios în provincie. Nu vedeti de unde porneste lovitura?

De la acest vesnic dusman pe care religia îl va afla. Fara încetare în fata ei, de la preotime.

Preotimea în Vendee, preotimea în Belgia, preotimea la Paris, contrarevolutia peste tot.

Clerul din Tarile-de-Jos, îndrumat de Van Cupen si Vaudernot, care a înarmat poporul împotriva lui Iosef al II-lea, care mai belgian decât belgienii a vrut sa-i descotoareasca pe belgieni de calugarii lor.

Ce urmarea Iosef al II-lea? Sa deschida fluviul Escout. Europa, în frunte cu Anglia, s-a împotrivit, atunci, el a încercat sa faca din Ostende si Anvers doua mari porturi, dar nu tinuse seama de geloziiile municipale ale oraselor Brabant, Malins, Bruxelles. Dezbinati, belgienii au vrut sa ramâna împartiti. Tot asa a pierit Italia : din gelozie, ura si dezbinare.

De altfel, ce înseamna treizeci de mii de semnături pentru trei milioane de oameni ? Nu recunoasteti deloc în aceasta petitie credo-ul iezuitilor? Auziti-l pe iezuitul Feller care nu numai ca striga, dar si tipareste: "Mai curând o mie. de morti decât sa se depuna acest execrabil jurământ: Egalitate, libertate, suveranitate a poporului! Egalitate ? condamnata de Dumnezeu, contrara autoritatii legitime, libertate ? adica necuviinta, libertinaj, monstru al dezordinii, suveranitate a poporului ? inventie seducatoare a diavolului".

Si fanatica populatie care în octombrie se înghesuia la Sainte-Gudule, urcând în genunchi drumul Saint-Sacrement si cerând nimicirea casei de Austria, este aceeași fanatie ca populatie care urla astazi împotriva Frantei.

O, belgieni! Vai de voi, vai de cei care v-au înșelat, strigatele stranepotilor vostri vor blestema într-o zi memoria voastra.

Ei bine! Eu v-o spun, toate aceste false aprecieri ale dreptului nostru revolucionar ne vor duce la pieire. Sa dam mâna popoarelor care sunt satule de tiranie si Franta e salvata si omenirea e libera, comisarii vostri, plini de energie, sa plece chiar în seara asta, sa spuna clasei exploatate: "Poporul n-are decât sânge, îl risi peste, voi, mizerabili, risipiti bogatiile". Iata, noi avem drept pârghie o natiune si ca Franta, drept punct de sprijin ratiunea noastra si nu am zdruncinat încă lumea.

Personal, va vorbesc. Fara venin si asta nu din virtute, ci numai pentru ca asa e temperamentul meu. (Si privirea lui scânteietoare, retezând ca un fulger, se întoarce aproape fara voia lui catre Robespierre.) Ura este straina caracterului meu, nu am nevoie de ea. Forta mea este în afara urii. Eu nu am pasiune decât pentru binele si omenirii. Ma înversunez numai împotriva dusmanului. Sa învingem deci dusmanul. Ati devenit obositori cu neînțelegerile voastre. Va reneg ca tradatori. Numiti-ma bautor de sânge, nu are nici o importanta, înainte de toate sa cucerim libertatea, dar nu numai pentru noi, ci pentru toti. Câte legi, luate în afara de ordinea sociala, li înspaimânta pe rebeli! Poporul vrea masuri strasnice ? sa fim deci la înaltime, c

a sa-l împiedecam sa actioneze de orbire. Organizati de îndată tribunalul revolutionar, mâine comisarii vostri sa fie plecati, sa se ridice Franta, sa alerge la arme, Olanda sa fie invadata, Belgia sa devina libera împotriva vointei ei daca asa trebuie, comertul cu Anglia sa fie desfiintat, omenirea sa fie razbunata! Vergniaud se pregatea sa-i raspunda si sa discute problema în drept. Dar îndată se rasea pe banca, strivit de aplauzele care izbucneau nu numai din toate partile salii, ci si din tribune.

Vazu ca Danton mai avea ceva de spus.

Ramasese rezemat cu amândoua mâinile de bara, cu barbia sprijinita în piept, cu vastul lui torace saltat de suspine.

Îsi înalta capul, expresia fetei i se schimbase complet. O adâncă descurajare pusese pe arca stapânire pe fiinta lui.

- Cetateni reprezentanti, spuse, nu va mirati de tristetea mea: tristetea mea nu vine de la patrie, patria va fi salvata, chiar daca va trebui sa pierim cu toti ei. Dar în timp ce eu vin sa va cer viata unui popor, moartea e stapâna la mine acasa, moartea neînduplecata, nemiloasa, care înseamna cu degetul pe pendula orele câte îi mai ramân de trait fiintei pe care am iubit-o cel mai mult în lume. Niciunuia dintre voi, într-un asemenea moment, nu as îndrazni sa-i spun: "Pleaca de lângă patul în. Care a gonizeaza sotia ta si du-te unde te cheama patria, sigur fiind ca la întoarcere nu o vei mai gasi".

Lacrimi mari, lacrimi adevarate i se rostogoleau din ochi.

- Ei bine! continua cu vocea ragusita si schimbata din cauza plânsului, trimiteti-ma în Belgia, sunt gata sa plec: numai eu pot avea înrâurire asupra omului care ne tradeaza si asupra poporului, pe care el îl înseala.

Din toate colturile salii rasunara aceste strigate:

- Pleaca! Pedepseste-l pe Dumouriez, salveaza Belgia!

Danton îi facu semn lui Jacques Mérey si iesi din sala.

Jacques Mérey îl întâlne pe coridor. Danton îl duse în cabinetul unuia dintre secretari. Erau singuri.

Danton se arunca în bratele prietenului sau. Fata de el nu încerca sa-si ascunda durerea.

- Ah, îi spuse, pe tine ar fi trebuit sa te trimit în Belgia, dar egoist cum sunt, am nevoie de tine aici.

- Sarmanul meu prieten! spuse Mérey, strângându-i mâinile.

- Ai vazut-o pe sotia mea ieri? întreba Danton.

- Da.

- Cum îi mai e?

Mérey dadu din umeri.

- Slabeste mereu.

- Nu mai ai nici o speranta sa o salvezi?

Jacques Mérey sovaia.

- Vorbeste-mi ca unui. Barbat, îl ruga Danton.

- Nu, nu mai e nici o speranta, îi spuse Jacques.

Danton suspina din adâncul sufletului.

- Câte zile crezi ca ar putea sa mai traiasca?

- Opt zile, poate douasprezece, dar o hemoragie.. o poate rapune pe neasteptate.

- Dragul meu, îi spuse Danton, ai auzit tot. Eu plec. Voi încerca sa salvez Belgia pe care o plâng si pe Dumouriez pe care îl iubesc fara voia mea. Pune te rog în practica toate resursele stiintei, daca nu o poti salva, prelungeste-i macar viata. Sa nu-mi scrii: a murit sau are sa moara, nu, nimic, lasa-ma sa nu stiu? îndoiala este totusi o speranta.

Jacques Mérey îi facu semn ca a înteles.

- Daca va muri, spuse Danton cu voce sugrumata, îmbalsameaz-o, pune-o într-un sicriu de stejar pe care sa-l pot deschide cu o cheie, apoi depune provizoriu sicriul într-un cavou. La întoarcerea mea îi voi cumpara un loc de veci, dar înainte de a o înapoi pentru totdeauna pamântului, vreau... vreau s-o revad.

Jacques îi strânse mâna si întoarse capul, la rândul lui plângea.

- Fagaduiesti sa faci tot ce îti cer? întreba Danton.

- Îti jur, îi raspunse Jacques.

- Mai stai putin, îl ruga Danton.

Mérey facu semn ca-l asculta.

- Nai suntem barbati, spuse. Hraniti cu laptele viguros al ratiunii, noi am cumpănit prejudecatile politice si religioase combatându-le si am învins, dar ea e femeie, ea a ramas umila si credincioasa, nu trebuie nici s-o dispretuiesti si nici sa te superi pe ea, eu sunt cel care am omorât-o cu actiunile mele violente.

Danton sovai.

- Vorbeste, îl îndemna Jacques.

- Îti va cere fara îndoiala un preot, daca nu va cere, înseamna poate ca nu va îndrazni.

Propune-i tu unul, las-o sa-si aleaga ori un preot cu jurământul de pus, ori unul fara. În orice caz, daca vei putea sa-l ocrotesti, ocroteste-l. De altfel, în toate aceste treburi pioase, o are pe mama, careia îi va încredinta toate tai nele si care o va ajuta. Cât despre cei doi copii, sunt prea mici ca sa înțeleaga ceva din nenorocirea care se abate asupra lor, lasa-i pe lângă ea până în ultima clipa, daca boala nu are nimic contagios.

- Vei fi ascultat cu sfintenie.

- Si eu îti voi fi vesnic recunoscator.

- Vrei sa, te însotesc?

- Nu, o parasesc pentru totdeauna! Vreau s-o vad numai eu singur, vreau sa-mi ia u ramas bun...

Apoi, uitându-se la Jacques, continua:

- Si tu ai o profunda amaraciune, dragul meu...

Jacques surise trist.

- Mai e vreo speranta?

- Prea putina, spuse Jacques.

- Ei bine! La întoarcerea mea ai sa-mi povestesti tot si nemângâiatul va încerca sa te mângâie.

- La revedere!... Pacat! Ei va trebui sa-i spun adio.

Cei doi barbati se îmbratisara. Apoi Danton iese deznădăjduit.

Cu o adâncă tristete Jacques Mérey îl privi cum se departeaza, când usa se închise în urma lui, spuse:

- Fericiti cei fara stiinta si cei saraci cu duhul, ei cred în ceva de dincolo de lumea asta, pe când noi, ceilalti...

Si iese privind cerul mai deznădăjduit decât fusese Danton care iesise uitându-se în pământ.

Capitolul XLII Împartasania pamântului

Liège nu urmase exemplul celor din Bruxelles, se daruise Revolutiei cu tot elanul.

Dintr-o suta de mii de votanti, numai patruzeci refuzasera sa treaca de partea Frantei si din toata regiunea Liège care reunea douazeci de mii de votanti nu fuse sera decât nouazeci si doua de voci împotriva realipirii.

Acum trei sau patru ani, locuind pentru moment la Liège, am avut inspirata idee sa scriu: "Liège este o mica Franta, ratacita în Belgia".

Fraza aceasta, ramasa în istorie, a stârnit un val de blesteme împotriva mea.

Dar, din pacate, nenorocirea Liège-lui statea tocmai în faptul ca era prea francez, dupa ce crezuse în cuvântul monarhiei sub Ludovic al XI-lea, crezuse în cuvântul Republicii sub Conventie, de doua ori fusese pierdut datorita prea marii simpatii pentru noi. Locuitorii din Liège aveau sa ma învinuiasca pe mine de nerecunostinta Frantei. Ei negara devotamentul Liège-ului.

Din nenorocire însa ei nu stiau cine era acel om cu doua fete caruia i se spunea D'umouriez. Nu stiau cât de greu îi venea sa tina fara sovaiala sabia cinstita de soldat, când înainte tinuse în mâna pana echivoca a diplomatiilor secrete ale lui Ludovic al XV-lea, Liège nu vazuse în el decât pe aparatorul din Argonne, decât pe învingatorul de 1

a Jemmapes, decât pe omul care avusese nevoie întâi de toate sa-si faca o situatie pentru ca apoi: sa aibe ce vinde. Liège nu stia ca pe acest om nimic nu-l va putea împiedica sa scrie, sa se aseze în frunte, sa se impuna, ca dupa Valmy, îi scrisese rege lui Prusiei, dupa Jemmapes lui Metternich, ca înainte de a intra în Olanda îi scria domnului de Talleyrand la Londra.

Durnouriez astepta toate aceste raspunsuri care nu mai veneau, când iata, sosi Danton pe care nu-l astepta.

Îl gasise între Aix-la-Chapelle si Liège, dincolo de un mic râu, Roër, care nu putea servi în aparare.

Trebuie ca a avut loc între cei doi oameni o întrevvedere neobisnuita.

Materialist în toate problemele, Danton avea incontestabil o dragoste imensa pentru patria.

Tot atât de materialist, dar mai ipocrit. Dumouriez avea o vointa de nezdruncinat si ambitiei sale el îi sacrifica totul, chiar si Franta.

Destul de tulburat de prezenta lui Danton, își reveni pe data.

- Ah, spuse, dumneata esti?

- Da, raspunse Danton.

- Si vii pentru mine?

- Da.

- Din partea dumitale sau din partea Conventiei?

- Din partea amândurora. Eu am propus sa fie trimis cineva si tot eu sunt cel care le-am propus sa ma trimita pe mine.

- Si de ce trebuia sa vii?

- Sa ma conving daca tradezi, cum se vorbeste.

Dumouriez ridica din umeri:

- Conventia. Vede tradatori la tot pasul...

- Nu are dreptate, zise Danton, nu exista chiar atâtia tradatori citi crede ea, ? si apoi, nu cine vrea poate fi tradator.

- Ce vrei sa spui?

- Ca dumneata esti prea scump pentru a putea fi cumparat, Dumouriez, iata pentru ce nu te-ai vândut încă.

- Danton! striga Dumouriez ridicându-se.

- Sa nu ne pierdem firea, spuse Danton si lasa-ma pe cât pot, sa fac din dumneata omul care am crezut, ca erai, sau omul care poti sa fii.

- Înainte de toate, acolo unde va fi Danton, va mai ramâne un loc care sa-i poata conveni lui Dumouriez?

- Daca un altul decât Danton ar putea sa-i tina locul lui Danton, te asigur ca îl -as ceda bucuros. Dar nu. Sunt decât eu, care sa fiu în stare cu o mâna sa-l pot palmu i pe acel mizerabil care se numeste Marat si cu cealalta sa smulg, la momentul potrivit, masca ipocritului care se numeste Robespierre. Viitorul meu este lupta împotriva calomniei, împotriva urii, împotriva neîncrederii, împotriva prostiei. Cum am mai facut-o nu o data si cum am facut-o de curând în ultima sedinta a Conventiei.

Voi fi obligat sa stau lângă oamenii pe care îi disprețuiesc sau îi urasc si voi fi obligat sa fiu împotriva oamenilor pe care îi stimez si îi iubesc. Crezi ca nu îl stimez mai mult pe Condorcet decât pe Robespierre si ca nu îl iubesc mai mult pe Vergniaud decât pe Saint-Just? Ei bine! Daca Gironde continua sa mearga pe acest drum gresit, voi fi constrâns sa o zdrobesc. Cu toate ca Gironde nu este nici falsa, nici tradatoare este oarba prostete.

Crezi ca pentru mine nu va fi trista ziua când voi cere la tribuna moartea sau exilul unor oameni ca Roland, Brissot, Guadet, Barbaroux, Valaze, Pétion?... Dar, ce sa-i faci, Dumouriez, toti acesti oameni nu sunt decât republicani.

- Bine, dar atunci ce îți trebuie?

- Îmi trebuie revolutionari.

Dumouriez dadu din cap.

- În cazul acesta, nu eu sunt omul pe care îl cauti, spuse Dumouriez, pentru ca nu sunt nici revolutionar, nici republican.

Danton ridica din umeri.

- Ce-mi pasa! Esti ambitios!

- Si, în ce fel ambitios, dupa parerea dumitale?

- Din nenorocire, nici ca Temistocle, nici ca Washington: esti ambitios ca Monc

k. Dumneata cauti sa-ti faci un renume în viitor, procedând întocmai ca el ? când a reîntonat pe Carol al II-lea.

- Temistocle nu mai este al zilelor noastre.

- Eu am spus: sau un Washington...

- Ai accepta deci un Washington?

- Da, când va fi revolutie în toata omenirea.

- Revolutia Frantei nu îti ajunge?

- Adevaratele furtuni nu sunt cele care ridica numai un val de ocean, adevaratele furtuni sunt cele care framânta lumea de la un pol la altul si iata unde ai gresit în misiunea pe care ai avut-o dumneata, Dumouriez. În loc sa stârnesti furtuna în Belgia, ? si vântului zilelor noastre marete nu-i trebuia decât sa bata de la Atlantic la Marea Nordului ? ai asternut linistea, în loc sa alipesti Belgia la Franta, ai lasat-o stapâna ei însasi.

- Si ce trebuia sa fac?

- Trebuia sa pui bine mâna pe Belgia si sa te servesti de ea ca sa liberezi Germania, pentru dumneata Belgia trebuia sa fie un instrument de razboi, atât si nu altceva. Trebuia sa împingi tot înainte curajoasa populatie a regiunii valone, care nu cerea mai mult si sa faci din ea sabia Frantei împotriva Austriei, în tot acest timp ai fi organizat Brabantul si Flandra, ai fi decretat peste tot revolutia, ai fi pus mâna pe bunurile preotilor, ale emigratilor, ale protejatilor Austriei, ai fi facut cu ele ipoteca si în acelasi timp garantia milionului de asignatii²⁴ care tocmai au fost emise. Trebuia, în sfârsit, sa nu mai ceri nimic Frantei, ? nici pâine, nici solda, nici haine, nici furaje. Belgia ar fi trebuit sa furnizeze toate acestea.

- Si cu ce drept as fi dispus eu de bunurile belgienilor?

- Ma întrebi chiar serios? Ei bine, cu dreptul sângelui care abia s-a varsat pentru ei la Jemmapes, ? cu dreptul râului Escaut, pentru care vom plati cu un razboi crâncen, nesfârsit si ruinator împotriva Angliei. Când vom porni pentru Belgia si pentru omenire o lupta care va înghiti poate un milion de francezi, când Franta va varsa atâtâ sânge cât sa faca sa se reverse Rinul si Meuse, Belgia va sovaia sa dea în schimb zece, douazeci, treizeci, patruzeci de milioane! Nu e cu putinta! Când Franta s-a ridicat în '89 a spus: Orice privilegiu al celor putini la numar este o uzurpare. Anulez si casez printr-un act conform vointei mele, tot ce a fost facut sub despotism.

Ei bine, din moment ce Franta s-a calauzit de acest principiu, nu trebuie sa mai renunte la el. Pretutindeni unde intra ea trebuie sa declare pe fata putere revolutionara si sa sune clopotul de alarma. Daca nu o face, daca se rezuma la vorbe si nu la fapte, popoarele, lasate de capul lor, nu vor avea taria sa-si rupa lanturile. Generalii nostri trebuie sa ofere siguranta oamenilor, proprietatilor, iar bunurile statului, ale printilor, ale uneltitorilor si ale acolitilor lor, ale comunitatilor laice sau bisericesci sa fie garantia cheltuielilor de razboi. Trebuie sa linistiti popoarele asuprite, dându-le o declaratie solemna ca niciodata nu veti trata cu tiranii lor. Daca se vor gasi printre generalii nostri si unii atât de lasi încât sa pactizeze cu tirania, Franta le va spune: "De aici încolo sunt etii inamicii mei" si îi va trata bineînteles ca pe inamici. Oh, în revolutie când sapi, trebuie sapat adânc, altfel îti sapi propria groapa.

- Bine, dar vreti ca belgienii sa ajunga necajiti si saraci ca noi? întreba Dumouriez care îl ascultase cu multa atentie.

- Întocmai, spuse Danton, trebuie sa ajunga saraci ca noi, nevoiasi ca noi, atunci se vor îndrepta degrabă catre noi si noi îi vom primi.

- Si dupa aceea?

- Vom proceda tot asa cu Olanda.

- Si apoi?

- Tot asa, mai departe, mereu mai departe, pâna când vom face tot pamântul dupa asemanarea noastra.

Dumouriez se scula de pe scaun.

- Esti nebun, îi spuse.

Si se duse sa-si rezeme fruntea de un geam, simtea ca îi arde capul.

- Dumneata esti nebun, îi raspunse linistit Danton, fiindca dumneata simti nevoia sa-ti racoresti capul.

Apoi, dupa o clipa de tacere:

- Deci ai uitat ce i-ai spus lui Cambon când te-am numit general al armatei pe care o trimiteam în Belgia?
- Am spus multe lucruri, raspunse Dumouriez cu tonul omului care nu se crede obligat sa-si aminteasca tot ce a spus.
- Ai spus: "Trimiteti-ma acolo si-mi iau angajamentul ca voi face sa circule assignatiile".
- Asigurati-le valoarea si atunci eu le voi face sa circule, spuse Dumouriez.
- Esti grozav! spuse Danton. Dar este datoria voastra a generalilor Revolutiei sa cuceriti destul pamânt pentru ca assignatiile sa nu piarda, Revolutia franceza nu este numai o revolutie a ideilor, este o revolutie de interese, înseamna farâmitare a proprietatii al carei indiciu este assignatul. Dumneata nu ai decât un assignat de doua zeci de franci, omule, ? fie, noi iti vom da pamânt pentru douazeci de franci, când vei avea pamânt de douazeci de franci, ai sa vrei de patruzeci, ? toti sunt însetati dupa proprietate. Asta e cu taranii nostri si chiar si cu cei din Vendee, cu taranii belgieni si cu taranii din lumea întreaga, care au fost saraci, care au cunoscut iobagia, corvoada, sclavia si care au facut sa rodeasca pamântul pentru altii, este o religie cu totul altfel înradacinata decât religia catolica, apostolica si romana, este o religie naturala, religia pamântului, chemati toti indigenii la aceasta împartasanie si assignatul sa fie anafura lor! Si atunci veti putea spune tuturor regilor lumii: "Oh, regi ai lumii, noi suntem mai bogati decât voi toti".
- Si atunci, spuse râzând Dumouriez, îmi veti îngadui sa fiu Washington?
- Atunci poti sa fii ce vrei, caci Franta va fi destul de puternica pentru a nu se mai teme nici chiar de Cezar.
- Dar pâna atunci...
- Pâna atunci, daca ai de gând sa tradezi, sa întronezi un rege, sau sa devii dictator, iti declaram razboi pe viata si pe moarte!
- Oh! Cât despre mine, facu Dumouriez, capul îmi sta înca bine pe umeri, e sustinut de douazeci si cinci de mii de soldati.
- Si al meu, îi raspunse Danton, de douazeci si cinci de milioane de francezi. Si cu aceste cuvinte, cei doi oameni se despartira, fiecare începând sa cumpaneasca la rândul lui momentul când se vor încaiera.

Capitolul XLIII Liège

Dupa doua ore, Danton se afla la Liège, cercetând personal starea de spirit a populatiei.

Vestea sosirii celebrului tribun a fost primita în diverse feluri de catre populatia din Liège, dar trebuie spus ca în general domina sentimentul de teama. De când îsi luase raspunderea acelor groaznice întâmplari de la 2 septembrie ? de care Marat, Robespierre si Panis se lepadasera din lasitate cu toate ca erau opera lor, Danton apareca ca o fantoma a teroarei în ochii oamenilor care nu-i cunosteau sacrificiul. Privindu-i fata ciupita de varsat, ravasita de pasiuni, ascultându-i vocea tunatoare care avea ceva din ragetul leului, primul sentiment care te cuprindea era spaima. Numai cei care îi vazusera fata înspaimântatoare îmblânzindu-se în fata durerii, ochii furtunosi scaldându-se în lacrimi de mila, ? cei care simtiseră cum le patrunde în inima acea voce ale carei corzi vibrau de un freamat duios, ? numai aceia stiau cita dragoste exista în sufletul lui pentru Franta si cita fraternitate pentru neamul omenesc.

Abia sosit, Danton se îndrepta spre Comuna, si aici, în sunetul clopotului, ca în ziua . Marilor adunari nationale, convoca toate notabilitatile si populatia.

Se urca la tribuna si facu o expunere a planului Frantei îsi dezvalui inima, o arata plina de dragoste pentru popoarele oprimate. Le povesti cum se petrecusera lucrurile la Valmy si la Jemmapes, le explica de ce trebuise sa moara regele. Condamna faptul ca Franta facuse proces unui singur individ si nu întregii clase din care aceasta facea parte. Le spuse ca fusesera citati pe rând la bara Conventiei, acuzati si judecati în lipsa, unul dupa altul, Friederich-Wilhelm cu amantele lui, Gustav al Suediei cu toata pleiada lui de tineri, Caterina a Rusiei cu amantii ei, Leopold, sfârșit la patruzeci de ani din cauza afrodisiacelor cu care încerca sa îsi

mentina barbatia, Ferdinand, un alt Claudius în mâinile unei alte Mesaline, în sfârșit, Carol al IV-lea al Spaniei, care sta si-si tesala caii, în timp ce favoritul lui, Manuel Godoyr si sotia lui Marie-Louise, duceau regatul spre razboiul civil si foamete. Procesul nu fusese intentat atunci numai regelui Frantei, ci regalitati i în sine, iar revolutia, începea cucerirea lumii.

Apoi, glorificând devotamentul orasului Liège si aratând de cât curaj si patriotism dadu se dovada, Danton împarti populatia Belgiei în belgieni adevarati si belgieni falsi. El arata ca adevaratii belgieni erau aceia care vroiau ca tara lor sa traiasca, adica sa respire prin Escout si prin Ostende aerul plin de viata, aerul marii ca re se numeste comert.

Le arata ca adevaratii belgieni erau aceia care vroiau s-o elibereze din mâinile n eproductive si egoiste ale calugarilor, pentru a o reda marilor artisti Rubens, Van-Dyck, Paul Potter, Ruisdaël si Hobbema.

Le arata în sfârșit ca adevaratii belgieni erau aceia care renegau vechea tiranie a Tarilor de Jos, care se împotriveau suprematiei orasului asupra satului, care vroiau ca libertatea si egalitatea sa fie în aceeași masura a taranilor si burghezilor , cei care luptau deschis împotriva belgienilor vânduti confreriilor religioase si corporatiilor, vrând sa mentina Belgia sufocata si captiva.

La toate acestea se gândise si majoritatea locuitorilor din Liège, dar nimeni nu-si daduse gândurile în vileag. Se stie bine cum se transfigura Danton în momentele lui de grandoare. Om straniu, plin de entuziasm, dar fara pic de credinta.

Deodata un val de îngrijorare cuprinse auditoriul, câtiva oameni intrara si iesira speriati, iar altii se auzira spunând:

- Francezii se retrag spre Liège... într-o ora austrieicii vor fi aici!

- Un cal si douazeci si cinci de oameni de credinta, ca sa mergem în recunoastere! striga Danton.

Cei douazeci si cinci de oameni se prezentara, în zece minute erau calari la poarta primariei.

Dupa cinci minute i se aducea si lui Danton un cal gata înseuat.

Sari în sa ca un bun calaret, alerga pâna la dugheana unui armurier, cumpara o pereche de pistoale, le încarca, le înfipse în oblâncul seii, ruga sa i se dea o sabie cu mâner potrivit pentru mâna lui puternica, plati în aur si punând în vârful sabiei palaria cu pe ne striga: "Voluntarii la mine!" îi aduna si o pornesc cu totii pe drumul spre Maestricht.

În urma cu cincisprezece zile când dupa spusele lui Dumouriez orasul Maestricht urma sa se predea dupa prima bomba, Miranda îl atacase, dar aruncase asupra lui în zadar cinci mii de bombe.

Înainte sa fi ajuns la marginea Liegeului, Danton mai întâlnești fugari. Faceau parte din corpul de armata al lui Miaczinsky care, dupa o lupta distrugatoare împotriva austrieccilor comandati de printul de Cobourg, ? lupta în care aparase una dupa alta c asele din Aix-la-Chapelle ? fusese obligat sa faca retragerea spre Liège.

Atunci Danton schimba drumul si în loc sa o ia spre Maestricht, își îndrepta recunoasterea înspre Aix-la-Chapelle.

Interoga fugarii întâlniti si afla ca în afara de printul de Cobourg si austrieccii pe care îi avea înaintea lui, printul Charles împingea cu îndrazneala trupele imperiale dincolo de Meuze si ajungea la Tongres. Dar nu se multumi cu atât, vru sa vada singur situatia, înainta pâna la Soumagne si de acolo vazu capetele coloanelor austriece în câmp deschis.

Nu-i mai ramânea nimic de facut, decât sa protejeze populatia din Liège în retragere. Se întoarse în oras. Nadajduia sa-l gaseasca acolo pe Miranda, renumit pentru calmul si curajul lui, nu îi gasi decât pe Valence, Dampierre si Miaczinsky, care socotindu-se prea slabi pentru a risca o batalie, vroiau sa se retraga de îndata spre Saint-Trond, unde sa faca jonctiunea cu Miranda si unde urmau sa astepte pe Dumouriez.

Din clipa aceea Danton își dadu seama ca nu mai avea timp de pierdut, în sunetul clopotelor, aduna din nou locuitorii din Liège la palatul comunal. Le arata adevarata situatie, fara sa le ascunda nimic, le oferi ospitalitatea în numele Frantei, nu îi va parasii pâna nu vor fi în afara de orice pericol si le marturisi ca trebuiau sa se exileze de urgenta, altfel situatia lor devenea tragica.

Era ora cinci dupa-amiaza, ningea atât de abundent, încât austrieccii se gândisera ca nu trebuia sa se expuna pe asa vreme pentru a parcurge cele trei leghe care le mai

ramâneau de facut pâna sa ajunga la Liège. Ragaz binevenit pentru oras. Daca si-ar fi continuat marsul populatia ar fi fost surprinsa înainte sa fi apucat sa se evacueze. Atunci, în fata acestei situatii extreme, Danton dadu dovada minunatelor sale calitati cu care era înzestrat de la natura. Strânse de la cei bogati cele de trebuinta pentru saraci, rechizitiona toti caii, toate trasurile, toate carutele, trimise sa se comande pâine la Landen si la Louvain, anunta despre emigrare pe cei din Bruxelles, echipa carutele cu paie si fin si înghesui în ele femeile cu arcuri, forma un corp de cavalerie cu cei patru sute de cai gasiti în oras, un corp de infanterie cu toti barbatii valizi, îi ceda primarului calul sau, iar el o porni în urma lor pe jos, cu pusca pe umar.

În noaptea de 4 martie, pe un timp înfiorator, mai rece decât în toiul iernii, pe o grindina de neînchipuit care taia obrazul, ? jalnica procesiune se asternu la drum ca vechile populatii fugarite de barbari si care, fara sa stie unde se vor opri, se duceau în cautarea unei noi patrii.

De la Liège la Landen aveau de strabatut opt leghe.

Plânsetele copiilor, gemetele femeilor, vaietele bolnavilor si ale ranitilor faceau ca aceasta retragere sa fie si mai dramatica. Danton simtea ca i se sfâsie inima.

Adaugati la aceasta durere adânca si felul cum plecase din Paris: sotia lui iubita se stingea în mohorâta casa din pasajul Comertului, pe care fara îndoiala o va gasi pustie la întoarcerea sa.

Se aratase un pastor nepriceput, dar nici o clipa nu se gândise sa paraseasca turma îndurerata pe care o însotea. Datoria lui era acolo, legându-l de trista bejenie cu mai multa tarie decât un lant.

Spre ora opt primele trasuri ajunsera la Landen. Atunci Danton trecu din ariergarda în fruntea coloanei, puse sa se deschida toate portile, sa se faca foc în fata tuturor caselor si cu carutele goale sa fie baricadata strada din Maestricht.

Sentinele calari au fost postate pe sosea. Daca era vorba sa se teama de un atac al inamicului, atunci acest atac nu putea veni decât dinspre Saint-Trond, pe care trupele noastre îl parasisera în timpul noptii.

Catre prânz sentinelele se retraseră, se auzea tropot de cai.

Dantoni plasa în primele doua case vreo douazeci de cavaleristi cu archebuze, iar în spatele carutelor care baricadau strada vreo alti saizeci, îl sfatui pe fiecare sa ochiasca oamenii si sa crute caii de care aveau nevoie pentru bolnavi si pentru noile carute pe care le-ar putea gasi la Landen.

Zgomotul auzit era al unui escadron de ulani porniti în cercetare.

Ninsoarea cadea întruna, nu se zarea nici la cincizeci de pasi, fara sa banuiasca nimic, cavaleristii austrieci se apropiara de baricada lui Danton. Deodata izbucni o salva neasteptata de foc si mai bine de saizeci de oameni cazura de pe cai, iar acestia speriasi o pornira în toate directiile.

Dusmanii ramasi în dezordine se retraseră la un sfert de leghe pentru a se regrupa, apoi se întoarseră în galop asupra baricadei, dar, ajungând la punctul unde lasaseră mortii, îi întâmpina a doua grindina de gloante care le secera vreo alti treizeci de oameni. De asta data facura de-a binelea calea-ntoarsa.

Fiecare alerga dupa caii fara stapân, în timp ce alti voluntari veniti degraba începură sa dezbrace ulanii de subele si caciulile lor de blana, ca sa devina blanuri pentru copiii si femeile lor.

Toate casele din strada Saint-Trond au fost deschise ca sa-i primeasca pe refugiatii din Liège si focuri mari au fost aprinse în vetre. Gasira aici pâine si bere din belsug. Danton plati totul în bonuri de trezorerie.

La ora doua o pornira din nou la drum. Nu erau de mers decât sase leghe de la Landen pâna la Louvain. Caii, subele si caciulile ulanilor însemnara pentru ei o mare usurare în aceasta retragere, cu atât mai mult cu cât nu aveau nici morti, nici raniti. Ajunseră la Louvain spre ora noua seara. Tot orasul era luminat, pentru a usura cantonamentul pe strazi, femeile si copiii se adapostira prin case, iar barbatii ramaseră afara.

Danton refuza locuintele si paturile care i se ofereau, se trânti pe o gramada de paie si adormi.

Pe la miezul noptii se trezi abatut si dârdâind de frig. O visase pe sotia lui. Avea convingerea ca atunci murise si ca îi aparuse în vis tocmai ca sa-si ia ramas bun de

e la el.

Era în noaptea de 6 spre 7 martie.

A doua zi vru sa se desparta de nefericitii refugiatii, nu mai aveau motive sa se teama de inamic. Liniile franceze se regrupasera în spatele orasului Saint-Trond.

Întreg corpul de armata al lui Miranda era cantonat între Landen si Louvin.

Dar bietilor oameni li se parea ca Danton, acest tribun atât de temut, acest om de suflet le era singura pavaza. Femeile cazura în genunchi în calea lui si-i pusera pe copii sa-si împreune mâinile a ruga.

Danton se gândi la copiii si la sotia lui, ofta... si ramase cu ei.

Capitolul XLIV Agonia

În acest timp, Jacques Mérey, credincios fagaduiei pe care i-o facuse prietenului sau, lupta împotriva bolii cu toate mijloacele stiintei.

Despartindu-se de Danton în cabinetul unuia dintre secretarii Conventiei, îi lasase un ragaz de doua ore pentru a-si lua ramas bun de la sotia lui, dar extraordinarul titan nu se despartise de ea ca de o muribunda.

Jacques o gasi pe doamna Danton surâzatoare si sfârșita de puteri.

În vremea aceea, când experientele chimice din secolul al nouasprezecelea nu fuseser a încă facute si nu se stiau compozitia si elementele sângelui, boala de care sufer a d-na Danton nu era cunoscuta sub numele de anemie, ci sub acela de anevrism cu care era confundata. Orice stimulare peste masura si de durata a sistemului nervos poate duce la anemie, cu alte cuvinte la saracirea sângelui, dar cu deosebire supararile si tristetea prelungite duc la acest rezultat fatal, atunci globulele rosii scad în proportii înspaimântatoare si se produc hemoragii.

Temperamentul doamnei Danton fiind al unei femei linistite, blânde si evlavioase, se înțelege, foarte usor ca evenimentele la care luase parte sotul ei, dar mai ales cele al caror erou fusese, au produs asupra sanatatii ei acea teribila schimbare.

Jacques Mérey o si examinase cu cea mai mare atentie, însa doctorul, la curent cu stiinta, depasind-o uneori prin munca si geniul lui, nu putea vedea în starea sanatatii doamnei Danton altceva decât ar fi vazut cel mai priceput medic.

Bolnava era întinsa într-un fotoliu, avea fata si buzele livide, obrazii fara viata, îi cerceta bratele si pieptul care aveau aceeasi culoare ca si fata. Limba si toate mucoasele, la fel.

Îi lua încheietura mâinii, pulsul slab, imperceptibil, intermitent, uneori temperatura pielii scadea brusc. Doamna Danton îl privi trista.

- Vreti sa-mi spuneti ce simtiti? O întreba.

- Simt o mare greutate, raspunse bolnava. Mi se taie respiratia la cea mai mica miscare.

- Palpitatii?

- Da, lesinuri scurte, sufocari, ameteli, vâjâieli în urechi.

- Când ati mai pierdut sânge?

- Azi dimineata, aproape un pahar.

- Pe gura sau pe nas?

- Pe nas.

- L-ati pus deoparte?

- Da, soacra mea trebuie ca l-a pus bine.

Jacques o chema pe batrâna doamna Danton, îi aduse sângele pe care îl pastrase într-o farfurie adâncă.

Fibrina era aproape absenta, totul se transformase în serozitati.

Jacques lua o hârtie si o pana.

Îi prescrise un decoct de chinina si un amestec de fier, un fel de opiat care se repara cu pilitura de fier si miere.

Trebuia sa ia în fiecare zi trei pahare mici de Bordeaux cu chinina si din ora în ora câte o lingura din preparatul de miere cu pilitura de fier.

De câte ori îi era sete, trebuia sa bea o infuzie amara.

Jacques își lua ramas bun.

Doamna Danton îl petrecu din ochi, iar când ajunse la usa, Jacques se întoarse și privirile lor se întâlniră.

- Vreți, sa-mi cereti ceva? întreba Jacques amintindu-si de destainuirile pe care i le facuse Danton cu privire la înclinările religioase ale sotiei sale.

- Da, spuse ea.

Jacques se apropie de ea.

Doamna Danton îi lua mâna și îl privi.

- Sunt femeie, îi spuse și statornica în credința strămoșilor noștri, nu aș vrea să mor în afara bisericii. Promite-mi că îmi vei spune când va fi timpul să chem un preot.

- Nu e nici o grabă, doamna, îi răspunse Jacques.

- Nu trebuie ca de teamă să nu mă impresioneze, continua doamna Danton, să fiu pusă în situația de a nu-mi îndeplini datoritiile religioase. Aș vrea un sfârșit creștinesc. Și de altfel, adăuga, îmi trebuie ceva timp ca să pot găsi un preot.

- Vreți unul care nu a depus jurământul? întreba doctorul.

- Da, spuse lasând ochii în jos.

- Fiti atentă, oamenii aceia sunt niște fanatici care nu înțeleg cuvântul lui Dumnezeu. Vor fi neîndurători...

- Pentru mine nu are importanță, am fost întotdeauna mama bună și soție credincioasă.

- Nu, e vorba de sotul dumneavoastră.

Ramase o clipă pe gânduri.

- Vreau totuși să încerc mai întâi cu un preot care nu a depus jurământul, spuse ea, dacă va fi prea sever, îmi vei căuta un altul, la alegerea dăimtală.

Jacques se înclină.

- Va framânta gândul spovedaniei? întreba Jacques.

- Da, va marturisesc că da.

- Ei bine! Când va fi timpul, o voi preveni pe soacra dumneavoastră și va aduce un preot.

Doamna Danton surâse, lăsa să-i cadă capul pe rezematoarea fotoliului și scoase un suspin de ușurare.

Timp de două zile leacurile doctorului produsera o oarecare îmbunătățire în starea bolnavei. Dar a treia zi simptomele supărătoare învinsă. Vederea i se tulbură, lucrurile din jur le zărea că prin ceață, sensibilitatea nervoasă ajunsă la paroxisim. Jacques constata toate acestea, prescrie tonicele cele mai puternice și efiace pe care le putea găsi, dar parasind-o pe doamna Danton îi spuse soacrei acestă:

- Măine să-i aduceți un preot.

A doua zi doctorul socoti că era mai bine să nu se ducă să-și vadă bolnava decât după ce va ieși de la sedință, pentru, că să-și lăse destul timp să-și îndeplinească îndatoririle religioase, dar către ora două după-amiază

Camille Desmoulins veni la el în fugă și îl înștiință că doamna Danton se simțea foarte rău.

Îl rugă pe Jacques să lăse totul și să o ajute.

Doctorul se mira, cunostea accidente obisnuite ale bolii și nu credea că va muri mai curând de patru-cinci zile.

Îl iscodi pe Camille, dar nu stia altceva decât că soacra doamnei Danton alergase la el să-și spună că nora ei se simțea foarte rău.

Jacques luă o trasură și se opri în pasajul Comertului, copiii și soacra plângeau. Doamna Danton se rugă cu ochii închiși și mâinile împreunate.

Dintre pleoapele închise îi curgeau lacrimi.

O întreba ce se întâmplase.

Soacra dădu din cap.

- I-a refuzat spovedania? întreba Jacques.

- A blestemat-o.

- Pentru ce i-ați spus la cine se află? Numele muri bundului nu este un păcat, iar preotul nu are nevoie să-l cunoască.

- Oh! Nu i-am spus nimic, răspunse mama lui Danton, am ținut seama de recomandarea dumneavoastră.

Dar cum a intrat în casă a văzut portretul fiului meu pictat de David. L-a recunos

cut si atunci pieptul i s-a umflat de furie, ochii i s-au injectat, a întins mâna spre tablou si a întrebat:

- Pentru ce tineti aici portretul acestui blestemat?

Nici eu, nici fata nu i-am raspuns nimic.

- Atâta timp cât acest portret va sta aici, a continuat preotul întinzând pumnul spre el, Dumnezeu nu va intra în casa asta!

Atunci Georges, cel mai mare dintre copii, s-a dus la preot si i-a spus: "De ce-i aratati pumnul tatii?"

- Omul asta e tatal tau? A strigat preotul.

- Sigur, este tatal meu, a raspuns copilul.

- Îndarat, reptila!

- Domnule! A implorat nora mea întinzând bratele spre copil.

- Ah! Sunteti mama lui? Deci sunteti nevasta acestui om! Ati trait cu aceasta satana, cu acest blestemat, cu acest anticrist si sperati în iertarea Domnului?.., Niciodata! Niciodata! Niciodata! Muriti în nepocainta finala. Eu va blestem si blestemul meu sa cada asupra, lui, asupra dumneavoastra si asupra copiilor dumneavoastra, pâna la a treia si a patra generatie!

Si a plecat.

Copiii au plâns, fata mea a lesinat. Am alergat acasa la Camille si l-am trimis dupa dumneavoastra. Iata tot ce s-a întâmplat.

- Mizerabilul! exclama Jacques. Am prevazut toate astea.

Apoi, întorcându-se spre doamna Danton care ramasese muta si nemiscata îi spuse:

- Am sa va caut eu unul, care nu va va blestema.

Iesi, se urca din nou în trasura, alerga la Conventie si se întoarce cu episcopul de Blois, onorabilul Grégoire. Intra în casa cu surâsul pe buze si cu binecuvântarea în inimă.

- Nu va voi pune decât o întrebare, doamna, îi spuse el.

Doamna Danton își deschise ochii plini de lacrimi si vazând haina episcopala a vizitatorului, întreba:

- Care, monseniore?

- Va iubiti sotul?

- Îl ador, raspuse ea.

- Ei, bine, trebuie ca ati suferit mai mult decât pentru toate pacatele pe care le-ati faptuit. Va dezleg.

Se aseză apoi lângă ea, îi vorbi de Dumnezeu, de nesfârșita lui bunătate, îi atinse cele mai ascunse corzi ale inimii ei de mama si de sotie si când vază ca se linisteste, dar ca tremura încă pentru mântuirea sotului ei, i-l descrie pe Dumnezeu cunoscut or al viitorului creând oameni pentru epocile în care trebuie sa traiasca si îi arata cum Dumnezeu nu precupetea îndurarea lui pentru titanii Revolutiei.

Când venise, episcopul o gasise în lacrimi si razvratita împotriva mortii, o lasa plină de speranta si întinzând bratele mortii, marea mângâiere a tuturor suferintelor.

De atunci doctorului nu-i ramase decât sa îi aline fizic, atât cât îi statea în putere, trecerea implacabila în eternitate.

A doua zi boala facuse noi progrese si simptomele erau mai evidente. Brusc, își pierduse vederea si din ce în ce umflaturile picioarelor se întindeau spre corp, avea sincope în timpul cărora credeau ca va muri, vorba îi devenise greoaie si de neînțeleasă.

Astfel trecuse ziua de 4 spre 5.

Zilele de 5 si 6 nu fusesera decât o lunga agonie.

Din când în când bolnava deschidea ochii si îi oprea pe portretul sotului ei pe care îl vedea ca prin ceață. Vroia sa spună ceva, dar vorbele nu se legau, ieseă doar un fel de respiratie suierata în care parca se deslusea numele sotului ei: Georges.

În sfârșit, în ziua de 6, către seara, intra în coma: spre miezul noptii avu câteva. Miscări convulsive, apoi între ora douasprezece si unu noaptea, pronunță distinct cuvântul "adio" si își dadu sfârșitul.

Jacques Mérey opri pendula la ora douasprezece si treizeci si șapte de minute.

Era tocmai ora la care Danton afirmase ca îi aparuse în vis.

Jacques urma punct cu punct instructiunile prietenului lui. Cufunda cadavrul într-o solutie concentrata de sublimat coroziv si o aseză într-un sicriu de stejar care se putea deschide si a cărui cheie o pastra, în sfârșit, după toate ceremoniile bi

sericesti, dupa slujba mortuara, la care oficia episcopul de Blois, cadavrul nobilei fapturi a fost depus provizoriu într-un cavou din cimitirul Monparnasse. Cel care o conduse spre cimitir nu banuia ca în aceeași țară în care sub domnia fiului lui Philippe Egalite contribuise și luptase să distrugă regalitatea și superstitia, arhiepiscopul de Paris, Domnul de Quelen, va refuza o slujbă la capătâiul lui și va fi petrecut spre ultimul sau lacas de douăzeci de mii de cetățeni înraii, fără rugăciuni și fără preot.

Capitolul XLV Întoarcerea lui Danton

În timpul absentei lui Danton o adevărată furtună se pornise împotriva Girondiei. Pe cât ne-a fost cu putință, am explicat pe scurt de unde se tragea nepopularitatea acestui partid. Girondinii nu devenisera regalisti, cum se spunea, ci regalității se facuseră macar cu numele girondini. Se știe de câtă popularitate se bucuraseră la început, la 20 iunie și la 10 august girondinii fuseseră într-adevăr revolutionari. La rândul lor, iacobinii se dedaseră la excese pe care pe drept sau pe nedrept le socotiseră necesare revoluției. Ei înfaptuiseră zilele din septembrie. Girondinii priveau acțiunile de la 2 și 3 septembrie drept crime feroce, ei ceruseră urmărirea acestor crime. Cum am mai arătat, ei îl acuzaseră pe Robespierre de la tribuna. Prin cine? Prin Roland care era integritatea însăși? Prin Condorcet care era știința? Prin Brisot care era lealitatea? Prin Vergniaud care era elocința? Nu. Prin Louvet, autorul lui Faublas, care în ochii tuturor era însăși frivolitatea. Robespierre răspunse cu două minciuni: prima ? că el nu avusese niciodată relații cu Comitetul de supraveghere al Comunei, iar a doua ? că înainte de începerea execuțiilor el încetase să se mai ducă la Comuna. Tot Robespierre se alegea cu onorurile acestei sedințe. De atunci apară primul nor care întuneca popularitatea Girondiei. Trebuia să fie ales un nou primar. Un fost cizmar din strada Mauconseil, pe nume Lhuillier, puse timp de trei zile la grea cămpană candidatura girondinului Chambrun, care până la urmă, cu mare greutate, fu totuși ales. Indiciu serios și amenințator, majoritatea sovaia între girondini și iacobini. Iacobinii și montagnarzii crezuseră indispensabilă moartea regelui și într-un singur glas votaseră executia lui fără apel și fără suspendare. Girondini, împotriva, în momentul caderii regelui, facuseră imprudenta să-i scrie, când venise însă momentul critic, votaseră cu toții ? unii pentru moartea simplă, alții pentru pedeapsa cu moartea cu suspendare, iar restul pentru pedeapsa cu moartea cu drept de apel. Deci, Girondinii erau împărțiți și le daduseră prilej montagnarzilor și iacobinilor ? care nu pierduseră nici o ocazie, să-i învinuiască în orice moment de slabiciune politică. Așa cum am mai spus, Danton făcuse un pas de apropiere spre Gironde. Dar Gironde se departase de el. Guadet îl acuzase că era septembrist, cu alte cuvinte unul din cei care luase parte la masacrele detinutilor politici din puscării. Danton se multumise să dea trist din cap. - Guadet, îi spuse Danton, nu ai dreptate, tu nu știi să ierți, tu nu știi să-ți săcrifici convingerile pentru patrie, ești înversunat, vei pieri! Danton îi lasase pe girondini la voia întâmplării. Girondinii avuseseră un cabinet ministerial format chiar din sânul partidului și compus din Roland, Larivière și Servan. Acest cabinet nu știuse să se țină în funcție. Ei avuseseră un general girondin: pe Dumouriez. Dar, după ce câștigase două batalii, după ce salvase Franta și Valmy și la Jemmapes, el fusese acuzat că nu o salvase decât în folosul ducelui de Chartres. O călătorie

e la Paris si câteva propuneri facute de ei întariseră zvonurile pe care girondinii nu îndrazneau sa le dezmina. Numai ca Dumouriez era omul potrivit si în consecinta omul indispensabil.

Dar iata ca în câteva zile o multime de stiri, una mai înspăimântatoare decât cealalta, se napustira asupra Parisului.

Prima stire ? revolta de la Lyon.

Lyon, orasul cu casele lui înalte, cu câte zece etaje, cu cârciumile lui întunecoase unde se retrageau muncitorii matasari, Lyon ? refugiul agentilor de emigrare, al preturilor refractari si al calugaritelor exaltate. Marii comercianti care nu mai învesteau capital, vânzatorii care nu mai desfaceau marfa, pactizau cu nobilii. Deci, nobili, negustori, vânzatori erau regalist! Si isi spuneau girondini, dar acesti pretinsi girondini înarmasera un batalion de comunarzi care, facând pe oamenii de familie buna, îi insultau pe municipali, spargeau statuia libertatii si busturile lui Jean-Jacques.

Încă o acuzatie confuza plana asupra girondinilor. Dar nu era totul. Ca si la Valmy, cuprinsi de panica, o mie cinci sute de oameni se raspândisera fugind care încotro si anunând ca armata fusese înfrânta. Fugarii strabateau Belgia ? unii pe jos si altii calari ? acuzându-l pe Dumouriez ca tradase si vânduse Franta.

Dumouriez, omul girondinilor!

Dar Dumouriez comisese crime mult prea grave, ca sa se lase înfrânt. La trecerea prin Bruges se daduse un bal în onoarea lui.

Un tânăr mic de statura se prezenta lui Dumouriez dupa ce-si termina contradansul, spunându-i ca era comisar al corpului executiv si ca se afla în drum spre Ostende si Nieuport, unde urma sa puna în bataie niste baterii de tunuri pentru apararea celor doua orase.

Generalul îl privi peste umar si-i raspunse:

- Limitati-va la functiunile dumneavoastra civile, domnule, executati-le cu moderatie si nu va amestecati în sectorul militar care ma priveste numai pe mine.

Un alt comisar, anume Lintaud, îi trimise o scrisoare în care îi totuia si îi ordona sa se duca numaidecât în ajutorul lui Ruremonde.

Dumouriez trimise îndata scrisoarea ministerului de razboi cu urmatoarea apostila:

"Aceasta scrisoare ar fi trebuit expediata de la Charenton".

Un al treilea, pe nume Cochelet, îi scrisese generalului Miranda, aghiotantul lui Dumouriez, ordonându-i sa cucereasca Maestricht înainte de 20 februarie, altminteri ? spunea el ? îl va denunta ca tradator.

Se înțelege ca toate aceste neînțelegeri ale lui Dumouriez cu agentii Conventiei nu restabileau relatiile lui cu Iacobini.

Zvonuri ajunse la Paris provocara o mare agitatie nu numai printre oamenii de pe strada, dar chiar si în sânul Conventiei.

O multime de oameni se repezira în sala, invadând tribunele si strigând cât puteau:

- Jos cu tradatorii! Jos cu contrarevolutionarii!

În mijlocul unui tumult înspăimântator, mai multe voci strigara deodata: "Danton! Bariton!" Si într-adevar, Danton, caruia i se sfărâmasa trasura pe drum si care facuse ultimele treizeci de leghe calare pe deselate, ? navali în sala Adunarii plin de praf si noroi.

La aparitia lui toata lumea amuti.

Cu o voce tunatoare el spuse:

- Cetateni reprezentanti, Ministerul de Razboi va ascunde adevarul, eu am sosit acum din Belgia si am vazut totul, vreti sa va dau amanunte?

Sapte sute de voci îi raspunsera într-un glas:

- Vorbiti! Vorbiti!

Atunci Danton, cu energia pe care i-o cunoastem, povesti cele relatate de noi în capitolul precedent, le arata cum aliatii nostri ? toata acea populatie curajoasa din Liège, barbati, femei, batrâni, copii ? parasindu-si casele, murind de foame, de frig, luasera drumul refugiului spre Bruxelles, fara alta speranta decât Franta. Întrebarea se punea cum va reusi Franta sa faca fata tuturor acestor sperante? Dumouriez este în plina retragere, iar o parte din armata se gaseste în completa deruta.

.

Apoi adauga:

- Legea recrutarii se va pune în aplicare prea încet, trebuie ca Parisul sa se miste

.

Atunci din toate tribunele si de pe toate bancile izbucni!

- Dumouriez la bara! Moarte lui Dumouriez! Moarte tradatorilor!

Dar Danton striga, dominându-i:

- Dumouriez nu este atât de vinovat cât credeti! I s-au promis treizeci de mii de oameni ca întariri si nu i-au fost trimisi, comisarii trebuie sa strabata cele patru zeci si opt de sectiuni, sa cheme cetatenii sub arme si sa-i someze sa-si tina jurământul, trebuie adresata imediat o proclamatie parizienilor, daca ei întârzie, totul este pierdut, Bergia este invadata, sa ne înarmam, sa ne aparam, sa ne salvam nevestele si copiii, sa fie arborat la primarie marele drapel care da de stire tuturor ca patria e în pericol, iar drapelul negru sa fluture pe turnurile de la Notre-Dame!

Apoi, în mijlocul aplauzelor, al aprobarilor, Danton, palid ca un mort, întunecat ca noaptea, coborî de sus de la Montagne spre locul unde Jacques Mérey, la fel de palid si nu mai puțin întunecat, îl astepta.

Cei doi barbati schimbarea între ei doar câteva cuvinte:

- A murit?

- Da.

- Cheia?

- Poftim!

Si Danton iese de la Tuileries ca un nebun.

Sari într-una din trasurile care stationau întotdeauna la poarta Tuileriilor când erau sedinte, puse în mâna birjarului un asiglat de zece franci si-i spuse:

- În goana mare la Pasajul Comertului!

Birjarul dadu bice cailor, care o pornira cât de repede puteau merge doi cai de trasura.

La Pont-Neuf o îmbulzeala de vehicule opri birja. Danton scoase capul prin portier si striga:

- Faceti loc!

O cabrioleta intrase cu roata sub o caruta. Birjarul cabrioletei tragea spre partea lui, carutasul tragea spre a lui.

- Loc!... e usor de spus, facu birjarul cabrioletei... Fa-ti loc singur, daca poti.

Carutasul tragea cu încapatânarea rau intentionata a celor cu carute mari care stiu ca cele mici nu se mai pot descurca fara ajutorul lor. Cu doi cai la ham, el continua sa mearga, târând cabrioleta cu cal cu tot.

Danton se uita la mutra prefacuta a carutasului si-si dadu seama ca n-avea rost sa-i ceara lui ajutor. Deschise portiera, sari din trasura, se apropie, puse umarul sub partea din spate a carutei si cu un efort puternic o dadu la o parte.

Apoi se sui din nou în trasura si-i striga birjarului:

- Acuma, treci repede!

Dupa o asemenea dovada de forta, Danton banuia ca nimeni nu i se va mai aseza în drum si chiar asa se întâmpla, celelalte trasuri se dadura într-o clipa la o parte si numai în cinci minute Danton se si afla la poarta tristei sale locuinte.

Ajunsi aici, sari din trasura, urca repede cele doua etaje, dar în fata usii se opri tremurând.

Nu îndraznea sa sune.

Trase totusi de cordon si soneria se auzi zbârnâind. Pasi obositi se apropiau de usa

.

"E mama", se gândi Danton, si într-adevar, usa se deschise si mama lui, îmbracata în negru, aparut în prag.

Cei doi copii, îndoliati la fel ca batrâna, venisera curiosi sa vada cine sunase.

- Baiatul meu! Murmura tremurând batrâna.

- Tata! Se repezira copiii.

Dar Danton paru ca nu-i vede, intra fara sa spuna o vorba, deschise toate usile, asteptând parca sa apara din fiecare camera fiinta pe care o pierduse.

Deschise apoi ultima încăpere, se repezi ca nebun înăuntru, cuprinse în brate pernele pe care ea își daduse sufletul si izbucnind în lacrimi le. Saruta copleșit de durere

Batrâna profita de acest moment si îi îndemna pe copii sa-l sarute.

Danton îi lua, îi strânse la piept.

- Ah! spuse, cât de greu trebuie ca i-a fost sa va paraseasca.

Apoi întinse mâinile spre maica-sa, o lua în brate si sarutându-i obrazii vestejiti o ruga:

- Acum, as vrea sa ma lasati singur.

- Cum singur? se mira d-na Danton.

- Mama, îi spuse, o trasura asteapta la poarta. Urca-te în ea cu copiii, mergeti la Camille, ramâneti acolo cu Lucile si trimiteti-l aici pe Camille, trebuie sa-i vorbesc chiar acum, uite înca un assignat de zece franci, sa-l dai birjarului ca sa ramâna în continuare la dispozitia mea.

Dupa zece minute, Camille veni în fuga si se arunca în bratele lui Danton.

- Trebuie, îi spuse acesta, sa te duci de îndata la comisarul politiei de cartier, sa mergeti împreuna, pâna la cimitirul Montparnasse. Corpul sotiei mele este depus provizoriu într-un cavou, comisarul te va autoriza sa pui sicriul în trasura, mi-l vei aduce aici, vreau s-o mai vad o data pe aceea pe care am iubit-o atât de mult.

Camille nu spuse nimic si-l asculta întocmai.

Îsi spuse numele, ca si pe cel al lui Danton. Numele acestuia inspira o teama atât de mare, încât comisarul nici nu încerca sa discute, se urca în trasura lângă Camille Desmoulins, se duse la cimitirul Montparnasse si îndreptându-se spre cavoul cu pricina pu se doi gropari sa ia sicriul si sa-l duca la trasura.

Danton auzi uruitul cupeului care se oprea în fata usii, coborî, sau mai bine zis se repezi pe scari, îi multumi lui Camille si comisarului care tinuse sa se asigure ca treaba asta ciudata se facuse în numele lui Danton.

Camille vru sa cheme doi comisionari care jucau carti pe o banca, Danton însa îl oprî, îi multumi comisarului, puse sicriul pe umeri si singur îl urca la etajul al doilea.

O masa mare fusese pregatita în dormitorul d-nei Danton, puse sicriul pe ea... Apoi, întorcându-se spre Camille, îi întinse mâna si-i spuse:

- Vreau sa fiu singur!

- Si daca eu n-as vrea sa te las singur?

- Ti-as repeta: Vreau sa fiu singur!

Si cuvintele din urma le pronunta cu atâta energie, încât Camille îsi dadu seama ca nu era cazul sa mai protesteze. Iesi.

Ramas singur în fata sicriului Danton scoase din buzunar cheia pe care i-o daduse doctorul, o întoarse de doua ori în broasca, apoi, înainte de a îndrazni sa ridice capacul, se reculese o clipa.

Moarta era acoperita cu un giulgiu. Danton îndeparta faldurile.

Se spune ca o cuprinsese cu bratele, o smulsese din sicriu si ducând-o pe patul în care murise, încercase sa o readuca la viata printr-o funesta si nelegiuita îmbratisare.

Capitolul XLVI Surge, Carnifex

Astfel, dupa o lupta de sapte luni, dupa doua mari batalii câstigate, Parisul se gasea în aceeasi situatie ca în august 1792.

Ca si în aprilie 1792, Danton facu din nou un apel la patriotismul fiilor Parisului.

Ca si în 1792 Marat striga ca trebuia doborâta contrarevolutia, cerând cu deosebire ca inamicul sa nu ramâna în spate, iar glasul lui gasi ecou în rândurile montagnarzilor. Parisul se dovedi nemaipomenit.

Cu atât mai mult cu cât nu mai actionau din entuziasm, entuziasmul lor se înecase în sângele din septembrie, ei o faceau de asta data numai din devotament.

Suburbia trimise o garda de Conventie si în doua zile aduna vreo patru mii de voluntari pe care apoi îi înarma si îi echipa.

Halele se dovedira a fi la înaltime, numai o singura sectiune, aceea a halei de grâu, dadu o mie de voluntari. Ei defilara la Adunare tacuti, întunecati, cu capul rep

ezit înainte, obisnuiti sa care în spate sacii cu grâu. Parasiseră totul ? si meserie si neveste si copii, considerându-se demni de titlul pe care singuri si-l luasera, acela de Fortarete ale patriei.

Spre seara se întinse în hale o masa ca la spartani, fiecare din ei aduseră câte ceva, unii pâinea, alții vinul, alții carnea si pestele, cei care veniseră cu mâinile goale, se aseză la masa alături de ceilalți si se ospătă cu totii la fel.

Se auzi un strigat unanim Traiasca Natiunea, apoi se despartiră, fiecare dintre ei având pe cineva de la care sa-si ia ramas bun, plecă a doua zi.

Acum toate vestile care îi împovărau pe girondini ? pentru ca toate se trageau de la un ministru girondin, de la greselile unui general girondin, plus revolta unui oras girondin ? dădeau apă la moara conducătorilor revolutionari, cu alte cuvinte tuturor dusmanilor girondinilor la un loc: montagnarzii, Comuna, iacobinii, franciscanii si suburbiile.

Girondinii, aproape toti avocati, propovăduiau supunere în fata legilor. Ei spuneau: "Sa cadem, dar legal".

Uitau însă ca legile, ale caror victime se vroiau, erau elaborate în 1791 si 1792, a dăca pentru o epoca de monarhie constitutionala si nu pentru o epoca revolutionara.

Legea pe care o invocau era pur si simplu sinuciderea Republicii.

Rămănea o singura solutie ca sa poată preîntâmpina totul, aceea de a institui un tribunal din chiar sânul Conventiei, tribunal în mâinile caruia sa fie concentrata toată autoritatea si caruia sa i se spună tribunalul revolutionar.

Pentru acest tribunal nu ar fi existat alta lege decât legea salvarii publice.

Prin el, sprijinita pe vechea lege, influenta girondinilor urma sa fie neutralizata. Depindea de ea sa se supună legii celei noi. Dacă ar vrea sa reziste, ar fi zdrobita.

Si Conventia încă nu vroia acest lucru. Ea stia foarte bine în ce masura ar slăbi-o moartea unor oameni devotati Republicii, buni oratori, cinstiti, care faceau parte dintr-un mare partid si a caror singura crima era ezitarea de a calca în sânge. Dar în toate partidele exista dezbinari, exista oameni care vor ca ideea lor sa triumfe cu orice pret, oamenii pierduti ai Revolutiei care se adunau la Episcopat si constituiau o societate a lor, nerecunoscută însă de marea grupare a iacobinilor.

Aceasta noua asociatie avea trei sefi: pe spaniolul Guzman, pe Tallien, vechi scrib al procurorului si pe fostul actor de comedie Collot d'Herbois.

Ca sefi în subordine îi aveau pe tânărul Varlet, care era nerăbdător sa ucidă, Fournier din Auvergne, vechi plantator care nu cunostea decât biciul si băta, celebru în masacrele de la Avignon, polonezul Lazoski, erou al lui 10 august, idolul cartierului Saint-Antoine.

Cei șase conjurati ? unui asemenea proiect i se putea spune conjuratie ? se adună la cafeneaua Corazza si hotărâta sa profite de situatia tulbură în care se afla Parisul, ca sa porneasca o răzmeriță. Era vorba doar ca în timpul răzmeritei o parte dintre ei sa o porneasca împotriva clubului iacobinilor si alta împotriva Comunei.

Cea din urma, acuzând Conventia ca lasă sa-i scape puterea din mâinile ei subrede, ar forța Comuna sa pună mâna pe putere.

Comuna, având puteri dictatoriale, ar epura Conventia, girondinii ar fi atunci expulzati chiar de Adunare, sau dacă aceasta ar refuza, ar fi ucisi cu totii în timpul tulburărilor.

Preocupat de moartea sotiei sale, Danton nu i-ar împiedica, Robespierre, care nu scapase o ocazie sa defaimeze partidul Gironde, cu siguranta ca ar îngădui aceasta treabă, iar girondinii furnizau chiar ei arme împotriva lor însile.

În bunele lor intentii si ca sa liniștească Parisul, ziarele, conduse de Gorsas si Flévé, anunțau populatia ca Liège fusese evacuat, ca nici nu fusese cucerit si ca în orice caz inamicul n-ar îndrăzni sa se aventureze în Belgia.

Dar, ca o dezmințire, în același timp locuitorii din Liège soseau aproape dezbracati, cu picioarele zdrobite de drum, târându-si nevestele si copiii ca pe o povară, morți de foame, invocând lealitatea Frantei sau răzburarea lui Dumnezeu.

Noul primar al Comunei si raportul sau, prevăzând ce avea sa se petreacă si vrând sa preîntâmpine evenimentele, se prezentă la Adunare în dimineata zilei de 10.

Ei cerura ajutoare pentru familiile celor care plecau, dar mai ales un tribunal revolucionar, pentru a-i judeca pe cetatenii razvratiti. Apoi își facura la rândul lor aparitia voluntarii, care vroiau sa-si ia ramas bun de la Conventie.

- Parinti ai patriei, spuneau ei, nu uitati ca vom muri si ca va lasam copiii nostri.

Cuvântare scurta si demna de spartani.

Dar implicit, pentru salvarea acestor copii lasati în grija ei, Conventia cerea un tribunal revolucionar.

Se ridica atunci Carnot, caruia i se spuse mai târziu organizatorul victoriei.

- Cetateni, se adresa el voluntarilor, nu va veti duce singuri la frontiera, vom merge cu voi si împreuna vom învinge sau vom muri.

Si Adunarea hotarî în unanimitate ca optzeci si doi dintre membrii Conventiei sa mearga cu armatele.

Unii deputati fusesera însărcinati sa viziteze sectiunile, la întoarcere anuntasera ca toate optau pentru înfiintarea unui tribunal revolucionar. Jean Bon Saint-André se ridica, sprijinind aceasta cerere care parea sa întruneasca asentimentul tuturor.

În acest timp Levasseur începuse redactarea propunerii.

Acesti doi oameni blânzi si cumsecade nu își dadeau seama ce instrument de moarte întocmeau.

Jean Bon Saint-André, pastor protestant care încropise o armata de marina, o lansase pe mare, din preot ce era se facuse marinar si ne lasase drept mostenire, dupa nefasta lupta de la 1 iunie 1794, satisfacatoarea legenda a "Razbunatorului".

Levasseur, un doctor modest care, trimis la o armata în plina revolta, facuse cu o vorba sa înceteze revolta.

Tribunalul revolucionar fu votat în principiu, dar organizarea lui se amâna pentru mai târziu.

În acel moment, în mijlocul tumultului, aparut Danton. Care de trei zile nu mai dadusese pe la Adunare.

Danton, sau mai bine zis Umbra lui Danton, cu genunchii tremurând, obrazii scofâlciti, ochii injectati, parul albit pe la tâmpile, livid înca de contactul cu moartea.

Urca încet si cu greu la tribuna. S-ar fi spus ca simtea apăsând asupra lui, asupra durerii lui si urmarilor ei, privirile întregii Adunari.

Privirile girondinilor mai cu seama erau atintite spre el.

Acest mare partid împreuna cu toti cei ce i se alaturasera își cladeau seama ca omul care urca la tribuna, omul pe care-l defaimasera, acuzându-l a fi septembrist, acest om caruia îi refuzasera alianta, ducea în el ori salvarea ori moartea lor.

- Ati votat în principiu, începu el cu voce ragusita, existenta viitoare a tribunalului revolucionar, dar nu ati hotarât organizarea lui. Când va fi organizat, când va functiona? Si când va fi data poporului satisfactia în ceea ce îi priveste pe tradatori?

Nimeni nu stie nimic din toate astea, tocmai din cauza piedicilor pe care le întâlnim chiar în aceasta Adunare.

Apoi, cu un surâs înspăimântator, continua:

- Sa vorbim mai bine de altceva. Va voi aminti ca în septembrie au fost salvati de tinutii închisi pentru datorii, deschizându-se portile închisorilor în ajunul masa crului. Ei bine, eu nu spun ca circumstantele sunt aceleasi, dar oricând este momentul potrivit sa înfaptuim o opera dreapta. Este consacrat principiul ca nici un om nu poate fi privat de libertate decât daca a încalcat un jurământ facut societatii: sa nu mai existe oameni închisi pentru datorii, sa nu mai fie arestari, sa anulam acele resturi ale vechilor legi romane, ale celor douasprezece table si ale serbiei Evului Mediu, sa desfiintam odata tirania bogatiei asupra saracimii, proprietarii sa stea linistiti, nu au de ce se teme: daca respecta saracia, înseamna ca respecta îndestularea.

Adunarea începu sa se agite. Omul lui 2 septembrie anunta oare un 12 martie?

În orice caz, Adunarea înțelese semnificatia si rasunetul noii legi care i se cerea, se ridica si se vota în unanimitate abolirea arestarilor.

- Nu e destul! continua Danton. Dati ordin ca toti cei arestati pentru datorii sa fie eliberati de îndata!

Si eliberarea imediata a fost votata.

Apoi Danton se aseză sau mai bine zis se prabusi pe banca, într-o totala mutenie.

În acel moment, un cetatean din bancile Girondiei rupse o foaie din carnetul lui de note și scrisese cele două cuvinte ale lui Mecena către Octavius: "Surge, carnifex!" (Ridica-te, calaule.).

Si se iscali: Jacques Mérey.

Danton, caruia i se înmânase hârtia, întoarse spre el o privire absentă.

Jacques Mérey se ridica și-i făcu semn să-l urmeze. Acesta îl asculta.

Jacques Mérey o porni pe coridor, deschise ușa secretarului Adunării și îl aștepta în același birou unde mai avusese o discuție cu Danton.

Dupa o clipă, apară și el.

- Închide ușa și intra, îi spuse Mérey.

Danton îl asculta.

- În numele ultimului suspin al soției tale, unde vrei să ajungi, nefericite?

- Să vă salvez pe toți, îi răspunse Danton cu voce înabusită și asta chiar fără voia voastră, care vreți să vă pierdeți.

- Foarte curios fel de a proceda! spuse Mérey ironic.

- Se vede că n-ai fost ministru de justiție, de aceea nu știi ce se petrece. Am să-ți spun eu în două cuvinte și după aceea mă voi întoarce să depun un ultim efort pentru voi toți. Dați-vă osteneala să profitați.

- Vorbestele! zise Jacques Mérey.

- Să începem cu provincia, spuse Danton ? cu asta ți nu te voi ține mult, fii liniștit ? și să terminăm cu Parisul. Știi că locuitorii din Lyon s-au revoltat. Convenția nu avea o armată pe care să o trimită acolo. A făcut ce ar fi făcut Sparta : au trimis un cetatean eroinic, cu o inimă vitează, un om pe care nu-l înspăimânta sângele, pentru că de douăzeci de ani în fiecare zi își spăla mâinile în sânge, macelarul Legendre. Le-a vorbit că și când ar fi avut o armată de o sută de mii de oameni în spatele lui. Cetățenii răzvrătiți i-au înmânat o petiție, Legendre a rupt-o în bucăți și a aruncat-o în capul celor care i-o prezentau.

"? Dar dacă noi ți-am face tot așa cum ai făcut tu cu petiția noastră?" a strigat unul din răzvrătiți.

"? Faceți! Le-a răspuns pe loc. Taiati-mi trupul în optzeci și patru de bucăți și trimiteți-le celor optzeci și patru de departamente, fiecare din ele îmi va ridica un mormânt și fiecare din ele va pune la stâlpul infamiei pe asasinii mei".

Ce s-a întâmplat cu Legendre? Nu știu nimic! Probabil a fost asasinat. Și știi tu sub ce nume și sub ce stindard s-au revoltat lyonezii? Sub numele de girondini și sub flamura Girondiei. Batalionul fiilor de familie, toți girondini, a pus mâna pe Arsenal, pe muniție, pe tunuri, poate la ora asta locuitorii din Sardinia ocupă două capitale a Franței, iar drapelul alb flutura deasupra pietii Terreaux!

- Știi ce se petrece în Bretagne și în Vendee? Sunt în plină revoltă, în timp ce Austria culcă ne vâra în piept vârful sabiei, Vendee ne bagă pumnalul în spate. Acolo cel puțin nu ne dau drept girondini.

Iar generalul vostru girondin tradează în Belgia, trebuie să ne temem nu numai de retragere, ci chiar de distrugerea armatei, nu ne-ar mai fi rămas nici un singur om și nici un singur oraș dacă, profitând de enervarea belgienilor, Cobourg și-ar fi aruncat husarii care ar fi văzut peste fugarii noștri și i-ar fi nimicit. Și cu toate astea, pe Dumouriez va trebui să-l pastrăm până când el ne va pierde, sau până când noi ne vom salva pierzându-l pe el.

Acum, iată ce se petrece la Paris. Membrii clubului Episcopatului au decretat moartea a douăzeci și doi dintre voi. Acești douăzeci și doi vor fi macelași pe bancile lor de la Camera, ce mai rămâne din partid urmează să fie întemnițati la Abbaye și apoi se va reveni la justiția anonimă din septembrie.

Vrei să știi ce a spus azi dimineața Marat, înainte de a veni la Adunare? "Ni se spune bauri de sânge ? a spus el ?, ei bine, să fim demni de acest nume bând sângele dușmanului. Moartea tiranilor este ultima rațiune a sclavilor. Cezar a fost asasinat în plin senat, să-i tratăm la fel pe reprezentanții necredincioși ai patriei și să-i ucidem chiar pe locurile unde au comis crimele lor."

Atunci Mamin, cel care s-a plimbat o zi întreaga cu capul printesei de Lamballe în vârful unei sulite, a propus ca el, împreună cu patruzeci dintre ucigașii lui, să vă asasineze pe toți în noaptea asta, la casele voastre.

L-a sprijinit Herbert! "? Moartea fără zgomet, pe întuneric, a zis el, va răzbuna patria de trădători și va da dovadă că mâna poporului e în orice clipă deasupra capei

telor conspiratorilor".

Si iata ce s-a hotarât pâna în cele din urma: asasinarea ziua, în plina Conventie, sau a sasinatul pe la casele voastre, în timpul noptii, ca în noaptea Sfântului Bartholomeu. Acuma îti dai seama ce am urmarit, ce am vrut sa fac pentru voi? Propunând eliberare a celor închisi pentru datorii, am vrut sa va fac sa înțelegeti ca moartea planeaza deasupra capetelor voastre, am vrut sa va dau un ultim sfat.

Ai interpretat gresit cuvintele mele. Cu atât mai bine. Ma silesti sa ma explic ma i clar si iata ma explic. Eu nu va vreau moartea. Eu nu va iubesc, dar iubesc ta lentul vostru, patriotismul vostru, oricât de gresit ar fi el înțeles, iubesc cinste a voastra, oricât de nepolitica ar fi ea. Înțoarce-te în sala, aseaza-te lângă prietenii tai, spune-le ca din partea ta sau ca din partea mea, dacă vrei, dar auzind de mine vor fi neîncrezatori, sfatuiește-i ori sa fie toti la un loc, înarmati pentru a se apara, ori sa nu se culce pe la casele lor. Mâine, mâine va fi altceva! Mâine va l ua fiinta tribunalul revolutionar si. Dacă într-adevar sunteti tradatori veti rasp unde de tra-darea voastra în fata unui tribunal.

Jacques Mérey îi întinse mâna.

- Nu trebuie sa fii suparat pe mine, spuse, m-au înșelat aparentele.

- "Sa fii suparat pe tine? raspunse Danton ridicând din umeri. Pentru ce? E nevoie de ura ca sa fii Robespierre sau Marat, dar nu e nevoie de ura sa fii Danton. A sta e.

- Ah! spuse, îmbratisându-l si strângându-l la piept, uitasem ce ai facut pentru mine, p rietene! Nu stiu ce se va întâmpla, dar tu ai locul tau în inima mea. Dacă vei fi obli gat sa fugi, vino la mine si eu voi raspunde de viata ta, chiar dacă ar trebui s a te ascund în cavoul unde sta ea zavorâta.

Si sufocat de amintirea sotiei sale, ca un copil înecat de lacrimi, izbucni în plâns în bratele prietenului sau.

Capitolul XLVII Tribunalul revolutionar

Danton fusese bine informat, în timp ce îi dezvalua prietenului sau Jacques Mérey tai nele complotului, complotul se desavârșea.

Acei oameni care aveau misiunea sa fie în fruntea tuturor actiunilor sângeroase, a t alazului tulbure, al carui singur scop era sa se reverse fara încetare, acei oamen i care nu suportau nimic din ceea ce tindea sa fixeze Revolutia, satui de denumi rea de asasini pe care Vergniaud si prietenii lui le-o aruncau de la înaltimea tri buneii, se pusera în miscare, alergara la: sectiunea Gravilliers. Aceasta era mai p utin numeroasa, iar cei prezenti, zdrobiti de oboseala, dormeau.

- Venim, le spusera conspiratorii, în numele iacobinilor, iacobinii vor o insurect ie, încât Comuna sa puna mâna pe putere si sa epureze Conventia.

Dar sectiunea Gravilliers era în mâna preotului Jacques Roux, care depusese juramântul , cel care fusese prezentat lui Ludovic al XVI-lea sa-l însoteasca spre esafod si pe care regele îl refuzase.

Jacques Roux presimti o crima dedesubtul acestei propuneri. Le raspunse ca trebu ia sa se adreseze poporului, care era adunat în piata, în jurul unei mese cetatenest i.

Respinsi, ei se departara.

Se adresara apoi sectiunii Patru-Natiuni, reunita la Abbaye, le îndrugara aceeași minciuna si aici obtinura adeziunea câtorva membri care li se alaturara.

Înarmati cu aceasta adeziune, se îndreptara spre hale, la masa cetateneasca întinsa de la primarie pâna în hale.

Propusera tuturor mesenilor, gata încalziti de bautura, sa vina si sa fraternizeze cu iacobinii.

Propunerea fu acceptata.

În timp ce ei o porneau în mars, Jacques Mérey se întorcea în sala, lasându-l pe Danton sa s e linisteasca. Se aseza în stânga lui Vergniaud si îi sopti sfatul lui, Danton, cu înt entia vadita de a-i determina sa paraseasca sala.

Vergniaud comunica si celorlalti girondini. Nici unul nu se misca.

La rândul lui, Danton se întoarce în sala cu aceeași, fata, ravasita ca de uragan. Fie

care talmaci în felul lui descompunerea trasaturilor, paloarea cadaverica, oftatul adânc ce parea ca-i sparge pieptul.

Tocmai se daduse citire scrisorii lui Dumouriez, Robespierre era la tribuna si, în potriua oricarei asteptari, spunea:

- Eu nu raspund de el, dar înca mai am încredere în el. .

Si cum lui nu-i sedea bine la tribuna fara sa acuze, adauga ca momentul cerea o putere mica, secreta, rapida, o actiune guvernamentala viguroasa. Apoi acuza ca de obicei partidul Gironde, revenind la vesnicul refren ? ca de trei luni Dumouriez cerea invadarea Olandei si ca tot de trei luni girondinii îl împiedicau.

Danton statea în picioare, lângă usa, cu ochii atintiti spre bancile girondinilor, care, nepasatori fata de sfatul ce li-l daduse, ramasesera pe loc sa înfrunte moartea.

La aceasta noua acuzatie a lui Robespierre, Danton tresari.

- Cer cuvântul, dupa tine! Îi striga lui Robespierre.

- Numaidecât, raspunse acesta, eu am terminat!

Si în timp ce Robespierre cobora treptele tribunei pe o parte, Danton urca pe cealalta parte, îl urmari cu privirea pe Robespierre pâna când îl vazua ca se aseaza pe, locu l lui dintre Cambon si Saint-Just.

- Tot ceea ce ai spus este adevarat, începu Danton, dar nu e vorba sa examinam cauzele dezastrelor, ci e vorba cum sa le remediem. Când edificiul e în flacari, eu nu ma ocup de gainarii care se reped sa fure mobilele, ci sting focul. Ca sa putem salva Republica, nu mai avem nici o clipa de pierdut. Vrem sa fim liberi? Sa actiunam. Daca nu mai vrem, atunci sa pierim. Caci toti am jurat. Dar aveti obligatia sa terminati ceea ce am început. Sa mergem, deci! Sa cucerim Olanda si Cartagina este distrusa! Anglia nu va trai decât pentru libertate! Partidul libertatii din Anglia nu a murit. Întindeti mâna tuturor acelora care chema si cer dezrobirea, patria este salvata si lumea este libera. Trimiteti-va comisarii: sa plece în seara asta, sa plece în noaptea asta, sa spuna clasei înavutite: "Trebuie ca aristocratiia Europei sa moara sub presiunea noastra, sa ne plateasca datoria sau sa platiti voi, poporul nu are decât sânge si el si-l risipeste cu darnicie, hai, bogatasi ticalosi, aruncati-va bogatiile!"

Aplauzele, printre care se amestecara fara voia lor si cele ale girondinilor, îl înterupsera.

Danton linisti cu un gest de nerabdarea aplauzele care îl împiedecau sa continue si ca un vizionar continua extaziat:

- Cetateni, priviti minunatul viitor care va asteapta! Când aveti o natiune întreaga drept pârghie si orizontul punct de sprijin, cum de nu ati rasturnat înca omenirea? Aplauzele îl întrerupsera din nou.

Dar Danton, nerabdator, fara sa le dea timp sa termine aplauzele, continua:

- Stiu foarte bine ca pentru asta trebuie caracter si caracterul v-a lipsit tuturor. Eu înlatur toate pasiunile, ele îmi sunt total straine, în afara de aceea a binelui public. În împrejurari mai grele, când inamicul era la portile Parisului, le-am spus celor care guvernau atunci: "Discutiile voastre sunt demne de plâns, nu ma intereseaza decât inamicul, deci pe inamic trebuie sa-l înfrângem. Voi ma obositi cu certurile voastre personale, în loc sa va ocupati de salvarea natiunii. Va reneg pe toti ca tradatori de patrie: va asez pe toti pe aceeasi treapta. Atacati-ma la rândul vostru, calomniati-ma! Ce-mi pasa de reputatia mea si de numele meu batjocorit? Franta sa fie libera!"

La acest apel al lui Danton, care îi dezvalua toate simtamintele, care explica acel septembrie si povara sângeroasa cu care se încarcase, din toata sala nu se auzii decât un strigat unanim de admiratie.

Acesta era talentul lui Danton ? de a stârni toate sentimentele extreme: ura, teama, entuziasmul.

Si totusi, Conventia mai sovaia înca. Dar un legis renumit, deputat de Montpellier, care ajunsese mai tir ziua raportor al Codului Civil, pe urma Consul secund si apoi arhicancelar al imperiului ? blândul si linistitul Cambacérès, se ridica si, de la locul lui, spuse calm:

- Trebuie decretata pe loc organizarea unui tribunal revolutionar, cetateni reprezentanti, trebuie sa va fie încredintata toata puterea pe care sa o si exercitati, sa nu mai existe nici o deosebire între cei care delibereaza si cei care executa

În acel moment veni un om și-i șopti lui Danton ceva la ureche și pentru că își dadu seama că mai mult membri, găsind ședința prea lungă, vroiau să plece, urmând deci să se amâne pentru noaptea votul organizării tribunalului, de la tribuna unde rama sese striga cu voce tunătoare:

- Îi șomez pe toți bunii cetățeni să nu-și parasească locurile!

Toți se opriră la acest ton de comandă, cei care făcuseră câțiva pași se întoarseră la băncile lor, iar cei care numai se ridicaseră se reasezară din nou.

Danton își roti îndelung privirea peste Adunare, ca să se asigure că fiecare era la locul lui.

- Cum adică, cetățeni, reîncepu, erati gata să vă despartiti fără să luați cele mai importante măsuri ce-l rute de salvarea Republicii? Încă nu vă dați seama cât de important este să luați hotărâri judiciare care să îi pedepsească pe contrarevoluționari? Numai pentru ei este nevoie de tribunalul pe care îl cerem, căci el trebuie să aștina locul tribunalului suprem al răzbunării, oarbe uneori, care poate lovi pe un nevinovat în locul celui vinovat, pe cel bun în locul celui rău, întreaga omenire va poruncește să fiți violenți, căci numai așa veți scuti poporul să fie crud. Să organizăm deci acest tribunal astăzi, fără întârziere, în clipa aceasta, nu un tribunal perfect, așa ceva este cu neputință, dar unul cât mai puțin rău, pentru că în locul pumnalului asasinilor, palosul legii să stea deasupra capului dușmanilor și odată terminată această mare operă, urmează să vă aduceți aminte de arme, de comisarii pe care trebuie să-i trimiteți, de ministerele pe care trebuie să le organizați. A venit momentul să fim generosi cu. Oamenii și cu banii. Bogați de seamă, cetățeni, voi răspundeți în fața poporului de armatele noastre, de sângele lui, de soarta lui.

Cer deci ca tribunalul să fie organizat pe loc, cer Convenției să judece argumentele mele și să nu ia în seamă calificativele injurioase care încearcă să mă se atrăibue, fără întârziere, în seara asta, organizarea tribunalului revoluționar, instituirea puterii executive, în seara asta plecarea comisarilor voștri! Să se ridice întreaga Franța, armatele voastre să pornească împotriva inamicului, Olanda să fie invadată, Belgia să fie liberă, comerțul englez să fie distrus, armele noastre victorioase să aducă popoarelor eliberarea și fericirea pe care o asteapta în zadar de trei mii de ani, omenirea să fie răzbunată!

În timp ce vorbea, însăși inima Franței batea în pieptul lui Danton. Cuvintele lui răsunau grabite ca bataile tobei, era pasul în atac al libertății, avântat să cucerească lumea.

Coborî de la tribuna purtat pe brate de prietenii lui, apoi îl însărcina pe Cambacérès ? cu care vorbea pentru prima oară, dar care i se alăturase pentru a-i da un atât de pretios concurs ? să vegheze asupra executării măsurilor care fuseseră votate cu entuziasm.

Ieși apoi repede din sală, datorită că și-o impusese în această teribilă zi îl chema în altă parte.

Omul care venise să-i spună ceva la ureche îi șoptise:

- Chiar acumă li se propune iacobinilor macelul Girondei. I-am lăsat pe conspiratorii de la Episcopie, după ce li se alăturaseră câțiva membri ai secțiunii Patru-Nățiuni, propunând comesenilor de la masa civică din hală să meargă și să fraternizeze cu iacobinii.

După ce aceștia au acceptat propunerea, au pornit-o de-a lungul strazii Saint-Honoré cântând imnuri patriotice și strigând: "Să învingem sau să murim!"

Astfel intrasera la iacobini, unii pe jumătate beți, alții cu sabia în mână.

Un voluntar din Midi înainta atunci spre mijlocul sălii și, într-un dialect greu de înțeles, spuse:

- Cetățeni, cer să votăm o motiune. Patria nu poate fi salvată decât dacă îi exterminăm pe trădători. Trebuie de data asta să facem curățenie, să ucidem ministrii perfizi, reprezentanții necredincioși.

Auzindu-l, o femeie din tribuna coborî în grabă scara care ducea la usa clubului, când ajunsese pe primele trepte care urcau din stradă, se lovi de un bărbat care se grăbea să intre în club.

- Danton! Se mira femeia.

- Lodoïska! Murmura Danton.

Danton însa nu se opri, nu-i mai spuse nimic altceva. La rândul ei, femeia porni în fuga, mai înspăimântată ca atunci când coborâse scara.

Danton înțelese de ce fugea femeia, însemna ca se hotărâse moartea girondinilor: Lodoïska! Iubita lui Louvet, fugea să-i anunțe acestuia și prietenilor lui complotul care se punea la cale împotriva lor și pe care, de altfel, Danton i-l dezvaluise lui Jacques.

Când îl vazuse spaima bieteii femei crescuse și mai mult, ea îl credea pe Danton dusmanul Girondei.

Danton, care, împotriva, făcea tot ce putea. În aceste momente ca să se apropie de Gironda, venea aici tocmai ca să-i salveze pe girondini.

Intra în sala ca o furtună. Un strigat de mirare izbucni din toate piepturile. Franciscanul Danton la iacobinul Robespierre! Vânătorul intra în vizuina tigrului.

Dar el, atletul cu brat puternic și voce tunătoare, îndepărta îndată pe cei care-i ședeau în cale și îi făcu să tacă pe cei care îl împiedecau să vorbească.

Odată ajuns la tribuna, era stăpân pe adunare.

Le explica tuturor că, vrând să salveze patria, nu face altceva decât să-o piardă, că nu se puteau restabili liniștea și încrederea publică prin asasinate și macel, că nu trebuiau să facă martiri, ci să pedepsească pe vinovați, îi înștiință că se votează un tribunal revoluționar, că numai acestui tribunal îi va reveni de aici înainte dreptul de a fi informat despre toate delictele politice. Apoi dibaciul orator, după câteva laude aduse patriotismului lor, după ce îi provoacă să se înroleze fără zăbăvă în armată, după ce le jură că o dată plecați, el va veghea asupra Republicii, îi poartă să fraternizeze cu franciscanii, unde Camille Desmoulins îi și aștepta.

Multimea, schimbată dintr-o dată, striga:

- Are dreptate! Traiască Națiunea!

Și o porniră la drum să fraternizeze cu franciscanii.

Dintr-un salt Danton se afla din nou la Conventie, din strada Saint-Honoré, la Tuileries.

Nimeni nu bagase de seama lipsa lui. Nici un girondin nu se ridicase de pe banca

.

Se vota organizarea tribunalului revoluționar.

Iată ce se decreta, ce decretau însisi girondinii, făurind astfel securea ce va tăia propriile lor capete:

- Noua judecatori numiți de Conventie vor judeca pe cei ce vor fi trimisi în jata lor, prin decret al Conventiei, nici o instrucție în prealabil, nici un jurat, admise toate mijloacele pentru dovedirea culpabilității.

Se vor urmări nu numai cei care comit abuzuri în exercitiul funcțiunii, dar și cei care le parasesc sau le neglijează, cei care, prin purtarea lor, cuvintele lor sau scrierile lor, ar putea deruta poporul, cei care, prin vechile lor posturi a mintesc prerogativele asumate abuziv de despoti.

În sala tribunalului va fi în permanentă un membru care să primească denunturile.

Girondinii votaseră pentru tribunalul revoluționar, nu însă și pentru o asemenea redactare, la care Danton s-ar fi opus dacă ar fi fost în sala, deoarece, ca și ei, chiar Danton avea să fie condamnat de acest tribunal.

Deci ei votară împotriva redactării. Majoritatea câștigă.

- Asta înseamnă închiziția! striga Vergniaud. Și e mai rea chiar decât cea de la Venetia!

Și se repezi afara din Conventie, urmat de toți prietenii lui care pentru prima oară începeau să întrevadă adâncul prapastiei unde erau împinși.

Capitolul XLVIII Lodoïska

Louvet, pe care din neprevădere prietenii îl ridicaseră la tribuna, locuia în strada Saint-Honoré, la câțiva pași numai de clubul iacobinilor. Îndrăzneala lui de a acuza pe omul cel mai popular, gazda tâmplarului Duplay, pe incoruptibilul Robespierre? cum i se mai spunea? atrase asupra lui ura oamenilor și stia că la prima revol

ta el va fi prima victima. De aceea viata pe care o ducea semana de pe acum cu a unui proscris. Nu iese din casa, chiar când trebuia sa se duca la Conventie, decât înarmat cu un pumnal si doua pistoale. Noaptea, se refugia la cât e un prieten si nu se întorcea decât pe furis la el acasa, unde o gasea. pe tânara si frumoasa faptura care i se devotase.

Aceasta femeie nelinistita, care veghea fara încetare, auzi trecând acea delegatie, care vociferând si racnind cântece patriotice, se îndrepta catre iacobini, în tumultul strigatelor, auzi: "Moarte girondinilor!" Si, fie din cauza grijii ei, fie ca i s-a paruse numai ca aude "Moarte lui Louvet", coborî degraba, se amesteca în gloata, patruse în sala, se urca în tribune ca sa se ascunda si acolo asculta în întregime motivul de a fi ucisi tradatorii, ministrii perfizi si reprezentantii necredinciosi. Nu mai avea nici o îndoiala, ceea ce se cerea însemna moartea iubitelor ei si a întregului partid, printre ai carui sefi era si el.

Am vazut cum fugise din sala, cum îl întâlneşte pe Danton în usa si cum, necunoscând scopul venirii lui acolo, fugise si mai sperata, încotro fugea Lodoiska?

Ba început nici ea nu stia. În ziua aceea nu avea întâlnire cu Louvet. Cui sa-i duca groaznica veste? Lui Roland? Da, lui Roland, caci el era sufletul Girondei. Dar se vedea doamna Roland, cea care îl ocrotea pe sotul ei, va consimti oare, chiar fiind vorba de un pericol de moarte, sa o lase pe iubita autorului lui Faublas sa ajunga pâna la el? Nu.

Atunci sa se duca la Vergniaud? Dar acesta nu era niciodata acasa. Toti oamenii Revolutiei, stiind cât de putin timp mai au de trait, încercau sa-si dubleze existenta prin dragoste. Vergniaud precis nu era la el acasa, îl va gasi la domnisoara Candeille, fermecatoarea actrita care, în egoismul ei, nu si-ar fi lasat iubitul sa iasa din casa, de teama sa nu i se întâmple vreo nenorocire.

Sa mearga la Kervelagan? Dar fara îndoiala, daca nu plecase înca din Paris, se si afla în mijlocul federatiilor bretoni în cartierul Saint-Marceau.

Din moment ce chiar Bretagne se rasculase, oare nu însemna sa termini prin a-i pierde pe girondini cautându-le un refugiu tocmai în rândul bretonilor?

Se opri în coltul strazii, sovind sa continue sau nu drumul pe Pont Neuf, când pe lângă ea trecu un om în care i se paru ca recunoaste pe unul din ai lor.

Mergea linistit, cu nepasarea celui care sau nu cunoaste pericolul, sau îl dispreţuieşte.

Se lua dupa el.

- Cetatene, îi spuse, eu sunt Lodoiska, prietena lui Louvet, mi se pare ca recunosc în dumneavoastra un girondin sau macar un prieten de-al lor.

Cel caruia i se adresase o saluta respectuos.

- Nu va înselati, doamna, îi spuse. Fara sa împartasesc toate opiniile Girondei, probabil ca voi împarti soarta lor. Azvârlit în Paris de o mare dragoste si o mare ura, am stat pe una din bancile prietenilor dumneavoastra, sperând sa duc alaturi de ei razboiul împotriva nobilimii si privilegiatilor ei, a caror victim eram, dar m-am însculat. Republica, dupa cât se pare, este atât de puternica, încât fiii ei se dezbină, iar eu nu fac altceva decât sa asist la cârţelile partidului, la acuzatii de slabiciune si de tradare. Va puteti încrede în mine, doamna, numele meu este Jacques Mérey.

Lodoiska auzise de el cum ca ar fi un medic savant, devotat Republicii, îl prinse de brat.

- Ajutati-ma sa-i salvez, spuse ea si salvati-va si pe dumneavoastra.

Jacques Mérey dadu din cap.

- Eu cred, îi raspunse, ca suntem cu totii pierduti.

Putin îmi pasa, eu n-am tinut la viata decât pentru dragostea mea, va pot spune asta dumneavoastra, care nu traiti decât pentru dragostea dumneavoastra, doamna, va stau însa întru totul la dispozitie, daca va pot fi de folos cu ceva.

- Dar nu stiti ce se petrece, izbucni Lodoiska.

- Ba stiu, spuse Jacques, sunt la curent cu toate, j acum am iesit de la Conventie.

- Dar nu ati iesit ca mine de la iacobini, spuse Lodoiska. Nu stiti ca sectiunea Patru-Natiuni si voluntarii de la hale, în numar de vreo mie, au venit în cântece frenetice si strigate salbatice sa ceara moartea girondinilor. Uitati-va, spuse aratându-i o noua coloana de oameni care înainta spre strada Saint-Honoré, cei mai multi dintre ei sunt înarmati cu sabii si cu sulite, iata calaii!

Si, într-adevar, trecând pe lângă Jacques Mérey si Lodoïska, oamenii blestemau furiosi si amenintau cu moartea.

- Sa mergem la Pétion, îi spuse Jacques Mérey, acolo si-au dat întâlnire toti prietenii nostri.

Pétion locuia în strada Montorgueil. Mérey si Lodoïska strabatura halele pline de larma si strigate, femeile, care credea ca înrolarea fortata a ultimilor! Voluntari se datora tradarii ministrului de razboi Beurnonville, a generalului comandant Dumouriez si a girondinilor, se înarmasera cu cutite si le agitau, fara sai numeasca pe cineva, dar cerând moartea tradatorilor!

Câte unele aveau sulite si cereau sa mearga si ele la Conventie.

- Ah, murmura Lodoïska si când te gândești ca oamenilor de la 20 iunie, de la 10 august, de la 21 septembrie li se aduc asemenea învinuiri ? nu e cazul sa fie dezgustati acesti martiri ai poporului sa moara pentru ei?

Traversara halele, unde pe masele patate de vin ramasesera paharele pe jumătate golite si ajunsera la casa lui Pétion.

Într-adevar, conform cuvântului de ordine, toti girondinii erau adunati aici.

Intrând în sala, Lodoïska îl zari pe Louvet, alerga la el si îi sari de gât strigând:

- Te-am regasit, nu te mai parasesc!

Apoi îl trase într-un colt si-l lasa pe Jacques Mérey sa-i explice totul.

Jacques Mérey, fara sa spuna ceva despre discutia lui cu Danton, îi povesti tot ce stia de la Lodoïska si-i relata ce vazuse si auzise pe strada.

De aceea majoritatea girondinilor hotarâra ca nu avea rost sa mearga la Conventie si sa înfrunte moartea, o sedinta de noapte era si mai periculoasa decât o sedinta de zi în împrejurările în care se gaseau, întrucât, asa cum se vazuse, sedinta de zi fusese mai mult decât patimasa.

Fiecare apoi își cauta un adapost unde sa-si petreaca noaptea. Vergniaud si Jacques Mérey declarara ca pe ei nimic nu i-ar împiedeca sa se duca la Conventie. Când despre Pétion, în loc sa mearga sa-si caute un adapost, dupa ce ascultase pe Lodoïska si pe Louvet, care îi spusera ce pericol îl ameninta, se duse la fereastră, o deschise, în tinse mâna afara, o trase înapoi si spuse:

- Ploua, nu se va întâmpla nimic.

Si cu toate rugămintele, refuza sa paraseasca locuinta.

Jacques Mérey, care nu era tot atât de cunoscut ca ceilalti dar mult mai popular, pentru ca el fusese cel care le adusese vestea victoriei de la Valmy si a celei de la Jemmapes, oferi camera sa lui Louvet si lui Lodoïska, fiind aproape sigur ca locuinta lui, unde nu primea pe nimeni si unde nimeni nu-i scria, era necunoscuta asasinilor.

Dupa ce-i instala, se duse direct la Conventie unde îl gasi pe Vergniaud asezat în banca lui.

Coloana aceea pe care o întâlnisera Lodoïska si Jacques Mérey, coloana care înainta azvârlind insulte si amenintari la adresa girondinilor, se îndrepta catre Imprimeria lui Gorsas, redactorul sef al foii Cronique de Paris, cel care anuntase ? cum stim ? ca Liège nu fusese cucerit de austrieci, când de fapt locuitorii din Liège, fugari, prinoscrisi, se raspândeau pe strazile Parisului, facând prin prezenta lor sa creasca ura împotriva girondinilor.

Instigatorii rupsera foile tiparite, distrusera presele, împrastiara plumbul si je fura atelierele.

Când despre Gorsas, cu un pistol în fiecare mână, se strecura printre asasinii care îi cereau capul, agitându-si pistoalele si strigând ca toata gloata:

- Moarte lui Gorsas!

La poarta dadu peste o îmbulzeala atât de mare încât se temu sa nu. Fie recunoscut de multitudine altele tipografii, se furisa în prima curte printr-o poarta întredeschisa pe care o zavori, sari peste zidul acestei curti si se duse direct la sectiunea din care facea parte.

Sectiunea hotari sa mearga împreuna cu el si sa depuna plângere la Conventie.

În acest timp rasculatii hotarau sa procedeze întocmai si la Flévée, care, ca si Gorsas, publica o foaie girondina.

Ca si la Gorsas, jefuira, dadura foc si azvârlira totul în strada.

Coloana devastatoare nu înțelegea sa se multumeasca cu atât. Se duse la Conventie ca sa ceara moartea a trei sute de deputati, în spatele acestor cereri se simtea mâna

lui Marat. Numai el proceda cu cifre exacte.
Dar iata ca, în timp ce rasculatii intrau printr-o parte, Gorsas si membrii sectiunii intrau prin cealalta ca acuzatori. Gorsas, tinând înca cele doua pistoale în mâini, se avânta la tribuna.
De doua ori inviolabil ?- ca jurnalist si ca membru al Conventiei ? el venea aici sa ceara dreptate împotriva celor care îi devastasera prezele.
Rasculatii se oprira mirati, ei veneau aici ca acuzatori ai girondinilor si iata ca erau acuzati ca jefuitori, ca hoti si ca asasini.
Un deputat se urca la tribuna. Era Barrère. Se întoarse catre rasculati si spuse:
- Eu nu stiu ce cautati aici si ce vreti sa cereti stiu doar ca s-a hotărât ca în noaptea asta sa fie taiate capete de deputati. Cetateni, spuse întinzând spre ei o mână amenintatoare, aflatii, o data pentru totdeauna, ca toate capetele deputatilor sunt bine asigurate, capetele deputatilor nu numai ca stau bine asezate pe umerii lor, dar stau si în fruntea departamentelor Republicii. Cine ar îndrazni sa decapitez un departament al Frantei? În ziua în care s-ar comite o asemenea crima, Republica însasi ar fi dizolvata. Cetateni rai, duceti-va pe la casele voastre, adauga el si nu va mai întoarceti cu asemenea gânduri.
Rasculatii chibzuira o clipa. Apoi, unul din sefi înainta, îi asigura ca atât el cât si oamenii lui sunt devotati Republicii si ceru sa defileze prin fata reprezentantilor si sa strige: "Traiasca Natiunea!"
Li se acorda aceasta favoare.
Când trecu prin fata bancilor Girondei, ocupate doar de Vergniaud si de Jacques Mérey, amândoi se ridicara si își încrucisara ca o sfidare bratele peste piept.
În noaptea aceea, de 10 spre 11 martie, Conventia, nemaiaivând nici bani, nici armata organizata, nici forta dinlauntru si unitatea care îi asigurase existenta, în noaptea aceea Conventia plasmui fantoma sângeroasa, TEROAREA, care, timp de aproape un secol, înspaimânta Europa si facu Revolutia de neînteles.
Teroarea fusese înarmata cu o spada împotriva Parisului, iar Parisul o trimisese înapoi omenirii înarmata cu o secure.
Armata, înfrânta nu prin lupta sau ciocniri, ci prin îndoiala si prin plictiseala, armata, demoralizata, fugea din fata inamicului, ea se întorcea în Franta ca sa predea Franta.
Vazu la frontiera Teroarea, se opri si tinu piept, inamicului.
Aceasta armata era tot ce îi mai ramânea Republicii. Nimic altceva ca sa trimita la Lyon, nimic pentru Nantes.
Voluntarii nostri abia faceau fata ca sa mentina Belgia, care ne scapa.
Au fost trimisi în Belgia voluntarii.
La Lyon ? Callot-d'Herbois, la Nantes ? Carrier.
Cu alte cuvinte, Teroarea!

Capitolul XLIX Doi oameni de stat

Sedinta durase pâna la ziua. Danton atipise pe banca lui, zdrobit de oboseala, nimeni nu se gândea sa-l trezeasca.
Parea un leu adormit de care nimeni nu îndraznea sa se apropie.
Jacques Mérey astepta sa se evacueze sala încet, strânse câteva mâini, schimba un surâs si o ridicare din umeri cu Vergniaud, apoi se duse la Danton si-i puse mâna pe brat.
Danton se trezi brusc si-si duse mâna la piept, unde tineva ascuns un pumnal.
Fiecare dintre ei, când se culca, nu stia daca a doua zi nu se va trezi prizonier.
Câteva minute de odihna fusesera de-ajuns ca sa-i redea colosului forta.
În ce-l privea pe Jacques Mérey, el era înzestrat cu acea putere de neînvins a muncitorilor si a savantilor obisnuiti sa lupte împotriva somnului.
Jacques Mérey îl lua de brat si iesi de la Conventie împreuna cu el.
Pe coridor îl întâlnira pe Marat, care sta de vorba cu Panis.
Când îi vazuu, Marat veni spre ei, îi arunca în treacat o privire plina de ura lui Jacques Mérey, îi spuse câteva cuvinte la ureche lui Danton si se îndeparta.
- Ptiiu! Facu Danton plin de sârba. Sânge! Mizerabilul! Mereu sânge! Nu-i trebuie decât sânge! Hai sa iesim de aici, jumatate din oamenii astia îmi fac scârba sau mila, simt n

evioie sa respir aer curat.

Îl duse cu el în grădinile Tuileries.

Era dimineata de 11 martie. Pamântul, acoperit cu un usor strat de zapada, înghetase . Ca prin niste cristale, rasarind, soarele stralucea prin turturii de gheata si se simtea în copaci ca mantia de iarna fusese azvârlita pe umerii bunului aprilie, porumbeii gulerati zburau din copac în copac, în ugit de dragoste, facând sa se scutu re de pe ramuri o ploaie de diamante, iar vrabiile, deodata mai putin înfrigurate, sarea sporovaind printre tufele de liliac si iasomie.

Danton respira adânc aerul primavaratic si întreaga lui fiinta paru ca se redesteapt a la viata.

- Uite, spuse el, pomi, porumbei si pasari, carora putin le pasa de toate dezbat erile noastre si care nu cunosc nici pe montagnarzi, nici pe girondini, nici pe iacobini, nici pe franciscani.

- Aduga ? îl întrerupse Jacques Mérey ? nici pe Robespierre, nici pe Marat. Sunt feri citi.

- Admira, liber-cugetatorule, continua Danton, cum în mijlocul tuturor acestora na tura îsi urmeaza drumul ei imuabil, într-o luna de zile mugurii pomilor vor plesni, pasarile se vor iubi, florile îsi vor deschide corolele, un cântec de dragoste va um ple vazduhul, cuiburile vor atârna în crengi, polenul va pluti datator de viata în aer , rândunelele vor zbura pâna sub ferestrele Conventiei sa ciripeasca: "Am venit înapoi sa savârsim marea opera a Domnului, opera care din înlantuirea vietii cu moartea înfa ptuieste eternitatea. Voi ceilalti regi ai creatiei, ce faceti, voi va iubiti ca noi?"

Doua voci le vor raspunde: "Ura!" scheunata ca cea a vulpii si va continua: "Nu va încredeti, cetateni, nu va încredeti în parintii vostri, în fratii, în prietenii vostri , în copiii vostri. Suntem înconjurati de tradatori.

Dumouriez tradeaza. Valence tradeaza. Custine tradeaza. Dreapta tradeaza, cei di n bancile de jos tradeaza, Gironde tradeaza. Ne învaluie un lant de tradatori: Pit t tine de un capat, de aici îl vad pe cel care tine de celalalt capat si inelele a cestui lant sunt de aur."

Cealalta voce, oracainda, ca a broastei râioase, va raspunde: Sânge, sânge, sânge!"

Eh! Vei avea sânge, continua Danton cu un surâs melancolic. Câti dintre noi, care mai vedem primavara aceasta, nu o vor mai vedea pe cea viitoare si câti altii nu o vor vedea pe cea care îi va urma!

- Dar esti sinistru în dimineata asta, Danton!

Danton ridica din umeri:

- Sunt ca omul acela despre care vorbeste cronicarul Joseph, care timp de sapte zile s-a învârtit în jurul orasului sfânt strigând: "Nenorocire Ierusalimului, nenorocire Ierusalimului!" si în ziua a opta a strigat: "Nenorocire mie însumi!" O piatra arunc ata de pe metereze i-a zdrobit capul.

- Noi suntem Ierusalimul, nu-i asa, noi, girondinii, spuse Jacques, iar tu esti omul cu profetia?

- Ce vrei, Dumnezeu ne-a pedepsit pe toti sa fim legati la ochi.

- Dar pentru ca tu singur vezi clar, pentru ca tu singur îti stii drumul prin mijl ocul multimii de smintiti, de ce nu te departezi de acesti doi oameni, de Marat, care îti dezonoareaza politica si de Robespierre care îti submineaza popularitatea, iar popularitatea distrusa, tu singur ai spus-o, îti va ameninta viata!

-? Ce vrei? spuse nepasator Danton, uite primavara care se întoarce! Eu nu sunt un lepros ca Marat, nu sunt ipocrit ca Robespierre, sunt un om din carne si sânge, v reau sa traiesc cele câteva zile care îmi mai ramân de trait.

-- Danton, бага de seama, în situatia în care e Franta, în situatia în care e Republica, cu locul pe care l-ai cucerit în Conventie, o asemenea nepasare sau o asemenea de scurajare sunt o adevarata crima. Nu vezi ca nava Frantei nu are nici un pilot, tocmai pentru ca a avut prea multi? Nu îngadui sa-i fie luata cârma nici de un ipocr it, nici de un nebun. Ia treburile în mâna ta puternica, pune frâna plebei, da impuls spiritului public, da o linie diriguitoare Adunarii, striveste-i ca pe niste rep tile abjecte pe Marat în propriul lui venin si pe Robespierre în propriul lui orgoli u, în momentul de fata tu singur poti sa faci ce vrei la Conventie, fii omul pe ca re îl astept, ajuta cu forta ta partea slaba dar cinstita a Adunarii. Vom uita tre cutul si te vom urma, ambitia ta va fi salvarea patriei.

Danton își atinți privirea în ochii lui Jacques, de parca ar fi vrut să-i citească până în strafundul sufletului.

Apoi deodată îl întreba:

- În numele cui îmi vorbești?

- În numele celor care îl disprețuiesc pe Marat și îl detesta pe Robespierre.

- Ca îl disprețuiesc pe Marat, o știe toată lumea, pentru că am spus-o în gura mare la tribuna, dar cine ți-a spus că l-ai detesta pe Robespierre?

- Interesul tău politic și, în lipsa interesului politic, instinctul tău de conservare. Robespierre a și mârâit împotriva ta cuvinte cumplite și dacă tu nu te grabesti, ți-o va lua el înainte.

-? Ești însărcinat cu vreun mandat pe lângă mine?

- Nu, dar sunt gata să-l primesc pe al tău.

- Și mi-ai răspunde de girondinii tăi?

- Eu nu răspund decât de un lucru, de dorința de a te avea sef. Te cred singurul în stare să rastorni și să întemeieze! Ceva.

- Tu crezi toate astea despre mine, pentru că mă cunoști de mult, dar prietenii tăi... prietenii tăi nu au încredere în mine, eu m-aș pierde, m-aș compromite pentru ei și, lipsit de popularitate, ei m-ar preda inamicilor mei. Nu! Alea jacta est! Să hotărască moartea!

- Danton!...

- Nu, între voi ceilalți și mine există o prăpastie de netrecut: sângele din septembrie pe care totuși nu eu l-am făcut să curgă, într-o zi când vom avea timp să pierdut, am să-ți povestesc cum a fost. Până atunci, ascultă, Mérey: eu tin la tine de mult, în ultima vreme

tu ai făcut pentru mine tot ceea ce un prieten, tot ceea ce un frate putea să facă. Ei bine, cât timp mai sunt încă puternic, cere-mi ceva.

Jacques îl privi lung.

- Ce vrei să-ți cer! Eu sunt un savant, mult mai bogat decât este în mod obișnuit un savant. Am o avere destul de însemnată în Champagne și pe lângă Argonne, iar dacă aș vrea să-mi exercit profesiunea aș câștiga gramezi de aur. Am fost numit deputat împotriva voinței mele. Nu am acceptat decât din ură împotriva privilegiatilor pe care vroiam să-i combat. Am votat pentru închisoarea pe viață în procesul lui Ludovic al XVI-lea, pentru că, medic fiind, nu puteam să votez pentru moarte, dar de atunci votul meu a precedat sau a urmat în mod constant voturilor celor mai înflăcărâte pentru binele națiunii. Ce vrei să faci pentru mine? Eu nu doresc nimic, iar după ce te tânjesc eu tu nu-mi poți da înapoi.

- Cine știe? Gândește-te. Poate mâine furtunile tri bune ne vor îndepărta unul de celălalt pentru totdeauna. Cere-mi ce vrei și cine știe, poate vei reuși să te uimești.

- Oh, e o poveste prea lungă, spuse Jacques Mérey.

- Ascultă, spuse Danton: am cumpărat și mobilat o casă la țară, pe colinele de lângă Sèvres. Să luăm o trasură și să mergem acolo să luăm prânzul împreună. Nu e neapărat nevoie să te întorci. Te așteaptă cineva?

- Nu, dimpotrivă, cu cât mă voi întoarce mai târziu, cu atât îmi vor fi mai recunoscători cei care sunt la mine acasă.

- Ei bine, uite o trasură. Să ne urcăm, vino și ai să-mi spui povestea ta pe drum. Se urcarea în trasură.

- La Sèvres! Porunci Danton.

Trasura o porni.

Pe drum Jacques Mérey îi povestea lui Danton întreaga și lungă lui poveste și spre mare a lui mirare acest om de bronz îl asculta fără să piardă un cuvânt, putându-i-se pe față citi emoțiile prin care trecea.

În sfârșit, Jacques Mérey ajunse la adevăratul motiv al marturisirii lui. După ce îi relata fuga, sau mai bine zis rapirea Evei de către d-ra de Chazelay, după ce îi spusese cum la Mayence îi pierduse urma, neputând să meargă după ea în inima Germaniei, îi ceru ceea ce era mai greu de făcut, fiind în strânsă legătură cu acuzația de trădare permanent suspendată de Robespierre deasupra capului lui Danton:

- Tu, care ai atâtea relații în strainatate, ai putea să afli unde se găsește ea acum?

- Danton își fixa privirea în ochii lui Jacques.

- Viata mea este acolo, continua Mérey si daca nu pot nadajdui ca o voi gasi, cum nu cred în nimic altceva, de îndata ce Franta nu va mai avea nevoie de mine, îmi voi zăbura creierii.

Ajunsera la poarta unei case de țară. Trasura se opri, cei doi oameni coborâră fără a un cuvânt si urcară la primul etaj într-o sufragerie frumoasă.

În vatră ardea un foc mare si masă era aranjată cu mai multe tacâmuri.

- Aștepti lumea la prânz? întrebă Jacques.

- Nu, dar mă întorc rareori singur, servitorul meu știe asta si e totdeauna pregătit.

Apoi se apropie de fereastră si în timp ce Jacques Mérey își încălzea picioarele, Danton își rezema fruntea încinsă de geamul înghețat si rămase acolo nemiscat.

Mérey înțelese că trebuia să-l lase în gândurile lui.

Dupa câteva minute Danton făcu o mișcare.

Apoi, întorcând capul peste umăr, spuse:

- Vino să vezi!

- Să vad ce? întrebă Jacques.

- Privește! spuse iar Danton.

Si îl trase lângă cel mai apropiat ochi de geam de unde privea el.

Atunci Jacques văzu în partea cealaltă a unei mici grădini lungă de vreo douăzeci si cinci-treizeci de pași un cap mic blond, sprijinit în coate la fereastră deschisă a casei, pierdut într-o garnitură de blană ce-i cuprindea umerii.

Copila putea să aibe săisprezece ani.

- Cum o găsești? întrebă Danton.

- E o tânără fermecătoare, spuse Jacques Mérey.

- Seamănă cu Eva ta?

- Toate blondele seamănă între ele, spuse Jacques, dar nu pentru cel care iubeste.

- Lasă-mă să deschid fereastră si să vorbesc puțin cu ea.

- O cunosti?

- Da.

- Si vorbești cu ea?

- Fără îndoială. Trebuie să-o obișnuiesc mai întâi cu urâtenia mea.

- Si pe urmă?

- O voi obișnui cu reputația mea.

- Si după aceea?

- Am să fac din ea soția mea.

- Soția ta! Izbucni Jacques privind-l uluit. Sunt abia opt zile de când a murit soția ta!

- Da, e un lucru stabilit de pe când trăia acea minunată faptură pe care am pierdut-o, Louise Gely e numele fetei, este fină noastră si ea a indicat-o să țină locul de mamă copiilor ei.

Danton deschise fereastră.

Jacques Mérey se retrase.

Atunci cel caruia i se spunea omul sângeros începu cu fata o idilă à la Gessner. Îi vorbi despre primăvară, despre dragoste, despre flori, despre viața liniștită si despre fericirea conjugală. Era tânăr, tandru, îndrăgostit, poetic. Jacques, cu capul sprijinit în mână, privea si asculta uluit. Acum înțelegea fascinația care o exercita Danton asupra unei femei si se gândea la aceea a șarpelui asupra pasării, în sfârșit, Danton îi spuse delicatei fete să fie atentă când vremea e friguroasă, să se păzească de aerul înghețat care se ridică de pe Sena spre vârful colinelor. Auzi cum se închide fereastră Louisei si cum Danton, radiind, o închidea pe a lui.

Retragându-se, din vârful degetelor, Louise îi trimisese un salut.

- În adevăr, îi spuse Jacques când îl văzu închizând fereastră si așezându-se la masă, adevărul mă ului ești.

- De ce? întrebă Danton. În ochii săi de filozof si de medic, eu sunt un om. Ce ți-am spus azi dimineață?

Că probabil tu nu vei vedea florile lui 94 si eu pe ale lui 95. Ei bine! Eu vreau să trăiesc până atunci.

- Vă să zică, tu crezi că această fata te va iubi?

- Știu eu? Am făcut mari servicii familiei ei. Taică-său era portarul de serviciu la audieri, la parlament, i-am făcut rost de un post mai rentabil la ministeru

Marinei. Li s-a si vorbit câte ceva despre casatorie, tatal este regalist, mama e lavioasa. Cum se potrivesc! Ieri le-am facut o vizita: tatal ei m-a învinuit de fapte din septembrie, mama ei mi-a spus ca barbatul care se va casatori cu fata ei va trebui sa-si împlineasca datoriile religioase înainte de a o lua.

- Si tu ai sa faci asta?

- Voi face tot ce-mi vor cere, pentru îndeplinirea dorintei mele. Eu sunt tribunul libertatii, dar sunt sclavul naturii. E un complot în toate astea ? complotul femeii sfinte, al sotiei mele care a murit si care era regalista, recasatorindu-ma cu o frumoasa fata regalista, ea crede de acolo, din fundul mormântului ei, ca ma scoate din Revolutie si ca face din mine un aparator al vaduvei si al orfanului de la Temple.

- Tu crezi uneori în asemenea utopii?

- Eu? Si ridica din umeri. Eu nu ma gândesc la nimic. Copilul de la Temple, Egalité, Chartres, Monsieur ? fratele regelui cum îl numesc ? parca nu e sortit mortii si nu va muri si el? Ceea ce vreau eu este sa-mi dublez zilele cu noptile, noaptea sa ma îndârjesc în dragoste si ziua în lupta, înseamna sa lupt, sa ma consum, sa ma omor eu însumi, daca e posibil înainte de a o face ei! Nu m-au botezat ei Mirabeau din 93?

Si tot vorbind, Danton înghitea pe nerasuflete fripturi în sânge si bea zdravan. Pentru a face fata unei asemenea naturi trebuiau ospete de leu.

- Te întorci la Paris? îl întreba Jacques dupa ce mâncase.

- Pe cuvântul meu, nu! Raspunse Danton. Sunt obosit, ramân aici toata ziua, poate ma refac privind, cine stie? Poate stând de vorba. Este prima oara ca tânara copila îmi trimite o mângâiere, îi voi înapoia sarutul pe care mi l-a trimis.

- Atunci pot sa ma folosesc de trasura ta?

- Bineîntele, daca nu preferi sa ramâi cu mine!

- Nu, trebuie sa ma duc sa redau libertatea celor doi porumbei pe care vocea prietenului meu Danton i-a speriat.

- Bine! Pun prinsoare ca e vorba de Louvet si de Lodoïska.

- Exact! spuse râzând Jacques.

- Daca îi voi putea salva pe acesti doi, spuse Danton, o voi face ? prea se iubesc.

- Si daca nu-i vei putea salva? întreba Jacques.

- Voi face în asa fel sa moara împreuna.

Jacques îi întinse mâna, Danton i-o strânse cu afectiune. Apoi, cum Jacques încerca sa si-o retraga, el i-o retinu.

- Jacques, îi spuse, la Mayence ai pierdut urma Evei tale si a domnisoarei de Chazelay?

- Da.

- Ei bine! Fii linistit, voi da de urma lor. Dar sa nu se afle niciodata nici prin cine, nici cum vei avea vesti despre ele.

Jacques scoase un strigat si se arunca în bratele lui Danton cu ochii plini de lacrimi.

- Ei, lasa, facu Danton, vezi ca si tu esti om?!

Capitolul L Tradarea lui Dumouriez

Robespierre spusese în vestita sedinta a Conventiei:

- Eu nu raspund de Dumouriez, dar am încredere în el.

Daca mai revenim la Dumouriez este pentru ca soarta girondinilor era legata de soarta lui si pentru ca soarta eroului nostru Jacques Mérey era legata de cea a girondinilor.

Bineîntele ca am fi putut trece mai repede decât am facut-o peste acele îngrozitoare evenimente. Dar care este omul de inima, adevaratul patriot care, cu pâna în mâna, aplicat asupra acelor doi ani, 92 si 93, asupra acestor doua abisuri, sa nu fie prieten de ameteala de, a povesti?

Poate ar fi fost mai bine, în folosul cartii noastre, sa apropiem cele doua parti

romantice si sa nu scriem între ele decât aceste cuvinte:

Jacques Mérey, numit deputat în Conventia Nationala, a trecut de partea girondinilor si, înfrânt ca si ei, a fost proscris o data cu ei.

Dar cu cât înaintam în vârsta, cu cât mai adânc pasim pe terenul miscator al artei si al politicii, cu atât mai convinsi suntem ca, în zile de lupta ca acelea în care suntem si a tâta timp cât marele principiu proclamat de parintii nostri nu va fi religia lumii noi, fiecare dintre noi trebuie sa aduca partea lui de contributie la reabilitare a acestor oameni, prea calomniati de idilele regaliste prin acea miere de beladona si omagiul otravitor, dulce buzelor, mortal însa inteligentei si inimii.

Sa revenim deci la Dumouriez si însa o data sa absolvim partidul Montagne, în persoana lui Danton si partidul Gironde prin Guadet si Gensonne, de orice complicitate cu Dumouriez, care nu putea sa-si justifice tradarea nici macar cu nerecunostinta tarii.

Tradarea o avea în inima, de cum parasise Parisul în ianuarie, el se angajase fata de o coalitie sa-l salveze pe rege, dar capul regelui cazuse.

Ca sa probeze ca nu fusese complice la executarea regelui, nu ramasese altceva decât sa tradeze Franta.

Si într-adevar, el nu se avea bine cu nici unul dintre partide.

Se pusese rau cu iacobinii care, pe buna dreptate, îl considerau regalist sau cel puțin din grupul printului de Orleans, rau cu regalistii, pentru ca salvase de două ori Franta de invazie, o data la Valmy si apoi la Jemmapes, rau cu Danton, care vroia unirea Tarilor-de-Jos cu Franta, în timp ce el tinea la independenta Belgiei, rau, în fine, cu girondinii care, în timp ce el negocia cu Anglia, declarase ra cu brutalitate razboi Angliei.

Numai armata era de partea lui.

Dar iata ca trei zile dupa ce Robespierre, fara sa raspunda de Dumouriez își afirmase încrederea în el, sosi din partea acestuia o scrisoare adresata girondinului Gensonne, presedintele Conventiei.

Putea fi socotita, într-un fel, ca pereche la manifestul lui La Fayette.

O separare totala de principii, o amenintare la adresa Conventiei, un plan politic opus complet politicii Conventiei.

Chiar în momentul primirii scrisorii, Barriere vru sa o aduca la cunostinta Conventiei, sa ceara arestarea precum si acuzarea lui Dumouriez. Dar un om se opuse acestei propuneri.

Acesta, dubla forta fizica si morala, nu-si facea niciodata griji de raul care i se putea întâmpla dintr-o adeziune sau o propunere facuta de el. Pâna în ziua în care, pentru propria lui aparare si ca sa nu cada împreuna cu girondinii, fusese constrâns sa se declare împotriva lor, el nu scosese niciodata vreun cuvânt care sa nu-i treaca prin suflet.

El vorbea, apoi, din ceea ce spunea se întâmpla ce vroia Dumnezeu.

Si de asta data, fara sa-i pese de dizgratia care s-ar putea rasfrânge asupra lui prin opozitia la recomandarea de a acuza si a aresta pe Dumouriez, el izbucni:

- Ce faceti? Vreti sa decretati arestarea acestui om, bine, dar voi stiti ca el este idolul armatei? Nu i-ati vazut la parazi pe soldati sarutându-i ca niste fanatici mâinile, hainele, cizmele? Asteptati macar sa efectueze retragerea. Cine o va face si cum o va face fara el?

Apoi, dintr-o singura fraza, arunca o raza de soare asupra acestei ciudate dualitati pe care de atunci încolo, fiecare putea sa o înțeleaga:

- El si-a pierdut capul ca om politic, dar nu ca general.

Comitetul caz de acord cu parerea lui Danton. Evident, se puse aceasta întrebare: - Ce trebuie facut?

- Sa trimitem acolo o comisie mixta si sa-l determinam sa retracteze scrisoarea, propuse Danton.

- Dar cine se va expune sa atace lupul în hatisul lui?

Danton schimba o privire cu colegul sau Lacroix.

- Eu si Lacroix, daca vreti, mergem pentru Montagne, o data cu conditia însa ca Gensonne si Guadet sa ne însoteasca din partea Girondei.

Propunerea fu adusa la cunostinta, lui Gensonne si a lui Guadet, dar acestia pretinzând ca sunt si asa destul de compromisi, refuzara.

Danton se oferi atunci sa plece singur cu Lacroix, comitetul se angaja sa pastre

ze scrisoarea pâna la întoarcerea lor.

Si efectiv Dumouriez nu putea fi arestat în mijlocul armatei lui. Toti acei oameni pe care îi dusesese la victorie, toti acei viteji care aveau încredere în inima lui de francez si care nu stiau ca tradeaza, l-ar fi aparat.

Fara îndoiala, voluntarii care paraseau Parisul, care auzisera strigându-se în gura mare despre tradarea lui Dumouriez, care avusesera o clipa intentia sa vina chiar pe bancile Conventiei si sa-i ucida pe girondini ca fiind complicii lui Dumouriez, aceia s-ar fi dus bucurosi pâna în infern sa-l aresteze pe Dumouriez. Numai ca soldatii lui l-ar fi aparat si razboiul civil s-ar fi mutat astfel chiar în sânul armatei.

Trebuia ca soldatii francezi sa-l vada în mijlocul austriecilor, fraternizând cu ei, pentru ca armele sa le scape din mâini si încrederea ce o aveau în el sa dispara.

Dar înainte de a se face lumina în sufletul lui neîncrezător si înainte de a se întâlni cu Danton, generalul Dumouriez, constrâns de dușmanul care dispunea de cinci-zeci de mii de oameni si care stia ca francezii nu au decât treizeci si cinci de mii, se va duce. Obligat sa accepte lupta.

Fu o înfrângere. Ea se numi înfrângerea de la Nerwinde, dupa numele satului unde se dăduse lupta cea mai distrugătoare. Cucerit si recucerit de trei ori ? a treia oara de catre, austrieci, ? Nerwinde se transforma într-un morman de cadavre, de pe strazile lui trebuia sa fie ridicati o mie cinci sute de morti.

Asezarea terenului se asemana mult cu cea de la Jemmapes.

Planul era acelasi.

Miranda, un bătrân general spaniol, calomniat de Dumouriez, devenit francez din dragoste pentru libertate si care avea sa redea spaniol pentru a-l ajuta pe Bolivar sa întemeieze republicile Americii de Sud, comanda, în aceasta lupta aripa stînga.

Era pozitia lui Dampierre la Jemmapes. Ducele de Chartres ? ca si la Jemmapes ? comanda, centrul, generalul Valence, ginerele lui Sillery-Genlis, comanda aripa dreapta.

Ca si la Jemmapes, când lasase sa fie zdrobit Dampierre, pâna ce venise momentul potrivit ca sa-l arunce!

În lupta pe ducele de Chartres, hotărînd astfel succesul bataliei, la Nerwinde trebuia sa lase sa fie înfrînt Miranda, pâna când Valence, învingător în dreapta si ducele de Chartres, învingător în centru, ? sa revina si sa-l scape.

Dar întâmplarea facuse ca în armata inamica pe care Dumouriez o avea în fata, sa se afle si un print. Era printul Karl, fiul împăratului Leopold, care si el se gasea la primele lupte si a carui popularitate avea nevoie de o victorie.

Superioritatea numerica îi asigura aceasta victorie, Miranda, care în planul lui de bataie trebuia sa ocupe Leve si Osmael, era spre ora prânzului, stăpîn pe ele.

Dar atunci Cobourg, pentru a înlesni o victorie printului Karl, împinse împotriva lui Miranda coloane dupa coloane.

Cea mai mare parte a corpului francez comandat de generalul spaniol se compunea din voluntari, care văzînd puhoiul fara sfîrsit revarsându-se peste ei, se împrăstiau în dezordine, carîndu-l pe general pâna la Tirlemont, cu toate eforturile supraomenești ale acestuia de a-i opri.

Spre amiaza Dumouriez primise vestea victoriei lui Miranda, dar nimic în legatura cu înfrângerea lui. Băbuiatul propriului lui tun îl împiedica sa calculeze intensificarea sau descresterea loviturilor de tun din partea cealalta.

În sfîrsit, spre seara, gonit din Nerwinde, nemaiavînd decât o mie cinci sute de oameni în jurul lui, socotise ca se va sprijini pe cei sapte sau opt mii de oameni ai lui Miranda.

Dar din cei sapte-opt mii de oameni ai lui Miranda nu mai răsăsesera decât cîteva sute de fugari.

Dumouriez afla de înfrângere de la locotenentul lui, în momentul în care, socotind ziua încheiata, tocmai descălecase. Se urca din nou pe cal si însoțit de cei doi aghiotanti, domnișoarele de Fernig, urmat doar de cîteva oameni, o porneste în galop, scapa ca prin minune de ulanii care cutreierau cîmpia, soseste la Tirlemont la miezul nopții, îl găseste acolo pe Miranda aproape singur, sfîrsit de eforturile facute.

Din Tirlemont da ordin de retragere.

Dumouriez opereaza aceasta retragere, începînd de a doua zi si însusi Cobourg confirma

în buletinul sau, justificând astfel cuvintele lui Danton, ca dacă Dumouriez își pierduse capul ca om politic, nu și-l pierduse ca general și ca aceasta retragere fusese o capodopera de strategie.

Dar nu e mai puțin adevărat că Dumouriez își pierduse prestigiul, generalul norocos era înfrânt.

Pornind de la Bruxelles, Danton și Lacroix întâlneau pe drum numai fugari. După spusele lor nu mai exista armată și dușmanul putea merge până la Paris fără să fie împiedicat de nimeni.

Asemenea vesti îl faceau pe Danton să ridice din umeri.

Cei doi comisari sosiră la Louvain.

Li se anunță că generalul alergase el însuși la tun, când armata imperială atacase cele două sate, Op și Neervoelpe.

Cei doi împuterniciti luau niste cai de poștă și, mergând după zgomotul artileriei, ajunseră în mijlocul bataliei, unde îl găsiră pe Dumouriez care făcea eforturi să respingă inamicul.

Zăbindu-i, generalul făcu un gest de nerăbdare. Nimeriseră în locul cel mai periculos și gloantele și ghiulelele cadeau ca grindina în jurul lor.

- Ce cauți aici? Le striga Dumouriez.

- Am venit să-ți cerem socoteala de purtarea dăruită, răspunseră Danton și Lacroix.

- Bineînțeles! spuse Dumouriez. Purtarea mea, iată-o!

Și scotându-și sabia o porni în fruntea unui regiment de husari, atacă în plin și puse mâna pe două piese de artilerie care îl stârneau foarte mult.

Danton și Lacroix rămaseră nepăsători.

Întorcându-se, Dumouriez dadu iar peste ei.

- Ce faceți aici?

- Vă așteptam, răspunse Danton.

- Nu aici e locul dumneavoastră, răspunse generalul, dacă unul dintre dumneavoaștra ar fi ucis sau rănit, nu inamicul ar fi acuzat, ci eu. Duceți-vă și așteptați-mă la Louvain, astă seară voi fi acolo.

Era ceva sincer în vorbele lui Dumouriez, așa că cei doi comisari se întoarseră la pas, fără grabă, de teamă să nu se creadă că fugeau.

Dumouriez veni punctual la întâlnire.

Se înțelege că de la primele cuvinte conversația lua un ton de răutate, deloc indicat pentru împacarea generalului cu Montagne.

Cele două păreri erau atât de opuse una alteia, ? cea a lui Danton, optând pentru păstrarea cu orice preț a Belgiei și acceptarea asiguratilor francezi, cea a lui Dumouriez, dimpotriva, cerând ca Belgia să rămână liberă, ? încât nu exista o cale de înțelegere.

Seară trecu în acuzații reciproce. Dumouriez refuza categoric să-și retracteze scrișoarea, accepta numai să scrie câteva cuvinte:

"Generalul Dumouriez roagă Convenția să nu hotărască încă nimic asupra scrisorii sale din 12 martie, înainte ca el să fi avut timp să trimită explicații."

Deputații plecaseră către miezul nopții înarmați cu această scrisoare lipsită de importanță.

A doua zi avu loc un nou atac al armatei imperiale, Bliedbeek fu atacat și cucerit de o coloană de grenadieri unguri.

Pierzând mai mult de jumătate din oameni, coloana de grenadieri unguri fu pe data izgonită de către regimentul din Auvergne, comandant de colonelul Damas, care îi captură două tunuri.

Se dadură trei atacuri succesive, toate trei respinse. Austriecii, destul de pagubiți, se retraseră cu câteva leghe.

Dar chiar în dimineața următoare plecării comisarilor, Dumouriez, oare de aici înainte nu mai avea nici o temere că ar putea fi stăvilit în negocierile sale, trimise pe colonelul Montjoye la cartierul general al printului Cobourg.

Îl însărcinase să-l vadă pe colonelul Mack, seful statului major al armatei imperiale.

Pretextul era, ca întotdeauna, o suspendare a luptei, schimbul de prizonieri și îngră

oparea mortilor.

Mack lasa sa se întealeaga ca ar fi fericit sa discute direct cu generalul francez. A doua zi dupa aceasta propunere, colonelul Montjoye se reîntorcea la cartierul general si-l invita pe colonelul Mack din partea generalului Dumouriez sa vina în aceeasi zi la Louvain.

Vorbind despre colonelul Mack, Dumouriez spune în Memoriile sale: Ofiter de o rara valoare.

La acea epoca, într-adevar aceasta era reputatia lui Mack.

Era un barbat de patruzeci si unu de ani, nascut în Franconia, dintr-o familie saraca, intrase în serviciul Austriei într-un regiment de dragoni si trecuse prin toate gradele înainte de a ajunge la cel de colonel.

Facuse razboiul de sapte ani sub comanda contelui de Lacy si razboiul din Turcia sub feldmaresalul Landon.

În 1792 fusese trimis printului Cobourg, care-l numise sef al statului major. Cum la acea epoca nu trecuse prin nici unul din dezastrele care-i ilustreaza numele atât de trist dupa aceea, el avea reputatia unuia dintre cei: mai distinsi ofiteri ai armatei austriece.

Iata ce încheieri fatise se stipulasera cu aceasta ocazie:

- 1) Va fi un armistitiu tacit, dupa acest armistitiu, francezii se vor retrage încet spre Bruxelles, în ordine si fara sa fie hartuiti.
- 2) Trupele imperiale nu vor mai efectua atacuri puternice, iar din partea lui, generalul nu va cauta sa angajeze lupte.
- 3) Se vor revedea dupa evacuarea Bruxellesului pentru a pune de acord actiunile ulterioare.

Tot ce se mai discuta în afara acestor trei puncte ramase complet necunoscut Frantzei.

Întelegerile fura respectate cu rigurozitate si de o parte si de cealalta.

La 25, armata trecu prin Bruxelles în cea mai stricta ordine si se retrase spre Hala.

Capitolul LI Ruptura lui Danton de Gironde

La 29 martie, pe la ora opt seara, Danton si Lacroix se întorceau la Paris.

În loc sa mearga direct acasa, în pasajul Comertului, sau la casa lui de pe colina de la Sèvres, Danton, profitând de întuneric si de pelerina mare m care era înfasurat, se duse sa bata la usa lui Jacques Mérey.

La invitatia "Poftiti!", usa se deschise si Danton aparut în prag.

Jacques îl recunoscuse si în timp ce privirea nelinistita a lui Danton cauta sa se asigure ca sunt singuri, se duse direct spre el si-i întinse mâna.

- De unde vii? îl întreba.

- Direct de la Bruxelles, raspunde Danton.

Jacques îi oferit un scaun.

- Vin la tine, începu Danton, ca la un om pe care îl cred prietenul meu si caruia vreau sa-i dovedesc la rândul-mi ca-i sunt prieten. Nici în noaptea asta, nici mâine nu ma voi duce la sedinta. Vreau ca înainte sa pun piciorul acolo, sa stiu precis care mai sunt opiniile. Refuzând sa vina cu mine la Dumouriez, Guadet si Gensonne s-au pierdut pe ei si o data cu ei au pierdut si pe girondini. Daca ar fi venit cu mine si i-ar fi vorbit lui Dumouriez cu aceeasi fermitate cum i-am vorbit eu, as fi fost obligat sa depun marturie si marturia mea i-ar fi aparut. Aici ce mai e?

- Enervarea a ajuns la limita, raspunde Jacques. Comitetul de supraveghere a lansat azi-noapte mandate de arestare împotriva lui Egalité, tata si fiu si a ordonat sa fie sigilate toate documentele lui Roland.

- Vezi, spuse Danton încruntându-se, asta înseamna declaratie de razboi. Cineva dintre ai vostri va face mâine imprudenta sa ma atace: va trebui sa raspund si va voi zdrobi pe toti, pe tine, din nenorocire, ca si pe ceilalti.

Acum, asculta. Avem în fata noastra noaptea si ziua de mâine. Eu mai am destula infl

uenta ca sa te trimit într-o misiune undeva în nord, în Midi, la armatele noastre din Pirinei de exemplu: acolo ai fi în siguranta, tu nu ai aici un angajament cu giron dinii.

Jacques nu-l lasa sa termine, îi puse mâna pe brat.

- Ajunge, îi spuse, nu îți dai seama ca este aproape o insulta aceasta dovada de prietenie pe care mi-o dai.

Eu nu am nici un angajament cu girondinii, dar nevotând pentru moartea regelui as fi fost respins de Montagne, m-am dus si m-am asezat în rândurile lor, nu ma cunoste au si m-au primit, ei nu sunt prietenii mei, sunt fratii mei.

- Bine! spuse Danton. Atunci sa-i previi pe aceia dintre ei pe care vrei sa-i sa lvezi, ca sa poata sa aibe timp sa-si aranjeze dinainte fuga, atunci când va veni ziua. Eu nu am nici un amestec în sechestrarea hârtiilor lui Roland, dar, conform obiceiului, vor da vina pe mine.

Daca nu ma ating, eu voi tacea, am facut, ? slava Domnului, destul pentru a determina o alianta între prietenii tai si mine, întotdeauna m-au respins cu dispret, ei bine, ce le propun acum nu mai e o alianta, e o simpla neutralitate.

- Tu nu banuiesti, raspunse Jacques, cât sufar când te vad expus, de-o parte elocventei girondinilor, de alta injuriilor montagnarzilor, dar tu stii ca vine vremea când nimic nu mai poate sa abata fluviul din drumul lui. Suntem târâti spre prapastie, de o forta irezistibila, nimic nu ne va mai putea salva. Ma pregateam de cina, hai la masa.

Danton arunca mantia si se apropie de masa pregatita.

- De altfel, spuse Danton, stii ca nu ai nevoie sa-ti cauti un refugiu, ai unul gata pregatit la mine, nu vor veni sa te caute acolo si chiar daca ar face-o, cât traiesc eu nu ti se va clinti nici un fir de par din cap.

- Da, spuse Jacques servindu-l cu aceeasi liniste ca si cum ar fi vorbit despre lucruri de care erau straini, da, dar capul tau va cadea, nu mai suntem în departatele zile ale Romei, când prapastia se închidea peste Decius, vor fi aruncate în ea cele douazeci si doua de capete ale noastre, eu cred ca le-au si numarat pentru ca lau si prapastia va ramâne deschisa pentru al tau si pentru cele ale prietenilor tai. Uneori, ca si batrânul Cazotte, am momente de revelatie când citesc în viitor. Ei bine, prietene, ceea ce îmi spuneai acum câteva zile, vorbind despre acei care iau vazut aceasta primavara si care nu o vor vedea pe cealalta, despre acei care o vor vedea pe cealalta, care va fi pentru ei ultima, mi-a venit deseori în minte si am vazut în visele mele multe morminte fara nume, în adâncul carora recunosteam totusi pe cei oare zaceau acolo. Printre acele morminte nu l-am vazut pe al meu: nu ma voi ascunde la tine acasa, pentru ca ? asa cum ti-am spus ? venind acolo, poate te-as pierde. Am un prieten, mai putin drag decât tine, pe care nu l-am vazut decât o data, dar a carui locuinta este mai sigura decât a ta.

- Nu îți cer numele lui, spuse nepasator Danton, tu esti sigur de el si asta îmi ajunge. Ai un vin bun de Bourgogne, este singurul vin care îmi place, pacatosul acela Bordeaux nu e pentru barbati. Se vede bine ca toti girondinii tai s-au hranit cu el: vorbaretii si goii pe dinauntru. Stii de care din ei ma tem eu? Nu de vorbaretii ca Vergniaud, ca Guadet, ci de acei care-ti arunca deodata în fata, în termeni nepoliticosi o injurie la care nu stii ce sa raspunzi. Noroc ca sunt pregatit pentru orice.

Am fost atât de calomniat, încât nu m-as mira daca s-ar spune într-o zi ca am dus în spate turnurile de la Notre-Dame.

- Ce faci în seara asta? întreba Mérey. Ramâi cu mine aici? Vrei sa pun sa ti se pregateasca un asternut?

- Nu, spuse Danton, am vrut sa-ti stiu parerea si sa ti-o comunic pe a mea, am vrut sa te pregatesc pentru ce se va petrece dintr-un moment într-altul, cu alte cuvinte caderea partidului cu care te-ai aliat, cum tu nu esti ambitios, nu-ti va parea rau de sperantele pierdute, eu am fost un ambitios! Si spunând acestea ofta.

- Dar îți jur, continua Danton, daca nu m-as fi vârât pâna în gât în aceasta treaba, îți jur, ca nu as crede ca Franta mai are nevoie de mâna mea, de inima mea si de ochiul meu, as lua-o pe Louise, copila pe care ai vazut-o acum câteva zile si pe care o voi revedea asta-seara, as lua-o pe Louise în brate, as îndesa buzunarele ei si ale mele cu cele treizeci sau patruzeci de mii de asignati care mi-au ramas si as duce-o la capatul lumii, lasându-i pe girondini si pe montagnarzi sa se nimiceasca dupa

fantezia lor.

Se scula apoi de la masa si-si lua mantia.

- Va sa zica, spui ca va fi poimaine? întreba Jacques Mérey.

- Da, daca prietenii tai îmi cauta cearta, daca ma lasa în pace, va fi peste opt zile, peste cincisprezece zile, poate la sfârșitul lunii, dar nu mai mult. Gândește-te, în orice caz, la ce ti-am spus. Nu te lasa arestat, ascunde-te si daca nu îl vei găsi pe prietenul pe care te bizui, gândește-te la Danton, el te va astepta.

Își strânseseră mâinile. Danton pastrase trasura. Jacques se duse la fereastra si-l urmări cu privirea, îl auzi dând ordin vizitiului sa-l conduca pe Sèvres si privind cum se departa înspre malul apei, murmură:

- E fericit, o va revedea pe Eva lui.

Jacques Mérey spusese adevarul, niciodata nu fusese un mai mare tumult în Conventie.

Danton plecase pe 16, revenea în 29. În acest rastimp, cât de scurt fusese, ceva se clarificase de la sine într-o oarecare masura: nimeni nu se mai îndoia de tradarea lui Dumouriez. Scrisoarea nu fusese citita, nu sosise nici o dovada, întrevederile lui cu Mack înca nu se cunosteau si aceasta puternica voce a bunului-simt public, dupa ce o soptise, o spunea cu toata taria:

- Dumouriez tradeaza.

La 1 aprilie prietenii lui Roland care primeau sugestii mai mult de la sotia lui decât de la el, sosira furiosi la Camera. Aflasera ca hârtiile fostului ministru erau sechestrate.

Ceva iesit din comun parea si faptul ca din Languedoc se trimisese atât pentru dreapta cât si pentru stânga câte un deputat.

Languedoc trimisese la Camera, repetam, doi ministri protestanti, doi adevarati munteni, din Ceveni, tot atât de posomorâti pe cât de aspri, tot atât de violenti si unul si celalalt.

De dreapta îl aveau pe Lassource, un girondin.

De stînga, Jean Bon Saint-André, un montagnard.

În momentul când intrase Danton, Lassource se afla la tribuna, aratând ca Danton si La croix, cu toate ca sosisera de doua zile nu aparusera înca la Camera. Ce faceau? Pentru ce aceasta absenta de douazeci si patru de ore tocmai în asemenea momente?

Evident, dedesubt se ascundea un secret.

- Iata, spunea Lassource, iata norul care trebuie risipit.

Tocmai atunci intrase Danton. Dar, ajuns la banca lui, în loc sa se aseze, banuind ca era vorba despre el, ramase în picioare. Titanul vroia sa fie în picioare când era combatut cu vehementa.

Lassource îl vazut cum sta în fata lui, ca o amenintare, dar departe de a retracta, el facu un gest precis.

- Cer, spuse el, sa numiti o comisie pentru a descoperi si lovi pe vinovat, este destula vreme de când poporul vede tronul si Capitoliul, acum vrea sa vada stînga Tarpeiana si esafodul.

Toti cei de dreapta aplaudara. Montagne si stînga pastrara tacerea.

- Cer în plus, continua Lassource, arestarea lui Egalite si a lui Sillery. Cer în sfârșit, pentru a da dovada natiunii ca noi nu vom capitula niciodata în fata unui tiran, ca fiecare dintre noi sa-si ia angajamentul solemn ca va ucide pe cel care ar încerca sa se faca rege sau dictator.

De asta data întreaga Adunare ridicându-se în picioare, Gironde si Jacobini, Plaine si Montagne, dreapta si stînga, fiecare cu un gest de amenintare, repeta jurământul cerut de Lassource.

În timpul discursului lui Lassource, toate privirile fusesera atintite pentru o clipa asupra lui Danton. Poate niciodata pe figura lui tulburata nu trecuse în atât de putine momente toata gama expresiilor omenesti. Se putu citi mai întâi mirarea unui orgoliu care, prevăzând acest atac, îl socotea totusi imposibil, mânia care îl atâta încet sa sara asupra acestui dusman care pe lângă el nu era decât o insecta, apoi disprețul unui prestigiu cu care credea ca poate înfrunta totul. Privindu-l, spiritul tălburat precum ochiul care privește în fundul unei prapastii, dupa ce Lassource termina, Danton se apleca, spre Montagne si murmură cu jumatate de voce:

- Ticalosii! Ei sunt cei oare l-au aparat pe rege si eu sunt cel pe care îl acuza de regalism!

Deputatul Delmas îl auzi si-i spuse:

- Sa nu mergem mai departe. Explicatia pe care o provoaca poate pierde Republica , cer sa se voteze tacerea.

Toata Conventia vota tacerea, Danton simti ca luând aerul ca-l ocrotesc, nu faceau decât sa-l piarda.

Sari la tribuna, rasturnând pe cei care vroiau sa-i blocheze trecerea, apoi, odata ajuns la tribuna discursurilor, de unde fusese atacat atât de naprasnic, spuse:

- Dar eu nu vreau sa tac, vreau sa vorbesc!

Întreaga Conventie se supuse si în ciuda votului pe care îl daduse, îl asculta.

Atunci, întorcându-se catre Montagne si aratând ca se adresa doar montagnarzilor, spus e:

- Cetateni, trebuie sa încep prin a va saluta cu respect, voi, care sunteti pe bancile rezervate montagnarzilor, ati judecat mai bine decât mine, multa vreme am crezut ca, oricare ar fi fost violenta caracterului meu, trebuia sa-mi temperez calitatile cu care m-a înzestrat natura, pentru a folosi, în împrejurarile grele în care ma puneam misiunea mea, moderatia pe care mi se parea ca o cer evenimentele. M-ati acuzat de slabiciune ? aveati dreptate, o recunosc în fata întregii Frante. Noi sunt em cei acuzati, noi suntem facuti sa denunțam impostura si ticalosia, iar oameni i pe care îi menajam sunt cei care iau astazi atitudinea nerusinata de denunțatori

Si pentru ce o iau? Cine le da aceasta îndrazneala? Eu însumi, trebuie sa o marturisesc. Da, eu, pentru ca am fost prea înțelept si prea circumspect, pentru ca au avut talentul sa raspândeasca vestea ca mi-am creat un partid, ca vroiam sa fiu dictator, eu, pentru ca neraspunzând pâna acum adversarilor, vroiam sa împiedic lupte aspre , sfâșieri în aceasta Adunare. Pentru ce am parasit astazi acest mod de tacere si de moderatie? Pentru ca exista o limita a prudentei, pentru ca, fiind atacat chiar de cei care ar trebui sa fie fericiti ca am tacut pâna acum, trebuie sa mi se îngaduie sa ies din limitele rabdarii si. Sa atac. Noi vrem un rege! Ei! Numai cei care din lasitate au vrut sa-l salveze pe tiran facând apel la populatie, pot fi pe drept banuiti ca vor un rege. Numai aceia care au vrut în mod categoric sa pedepseasca Parisul pentru eroismul lui, ridicând departamentele împotriva: Parisului, numai aceia care au luat masa clandestin cu Dumouriez când acesta era la Paris, numai aceia sunt complicii conspiratiei lui!

Si la fiecare fraza se auzeau bataile din picioare la Montagne si vocea lui Marat care, la fiecare din aceste, insinuari striga:

- Auzi, Vergniaud? Auzi Barbaroux? Auzi Brissot?

- Dar numiti-i o data pe cei care îi denunțati, îi strigara Gensonne si Guadet.

- Da, continua Danton si voi numi mai întâi pe cei j care au refuzat sa vina cu mine sa-l întâlneasca pe Dumouriez, pentru ca ar fi rosit în fata complicei lor, îl voi numi Guadet, îl voi numi Gensonne, pentru ca ei vor sa vorbesc.

- Ascultati! Repeta Marat cu vocea lui ascutita si tipatoare, veti auzi numele celor care vor sa taie bere gata patriei!

- Eu nu am nevoie sa numesc, relua Danton, stiti bine cu totii. Cui ma adresez, voi termina printr-un cuvânt care va spune totul. Ei bine, continua el, eu spun ca nu mai este posibil un armistitiu între Montagne, patriotii care au votat moartea tiranului si lasii care, vrând sa-l salveze, ne-au calomniat în toata Franta.

Era exact ce astepta Montagne cu atâta nerabdare si de atâta vreme.

Toti se ridicara în picioare ca un singur om si scoasera o lunga exclamatie de bucurie, punerea sub acuzare a girondinilor, a acestor vesnic reprobatori ai varsării de sânge, fusese pornita de chiar cel ce atâta vreme încercase împacarea Girondei cu Montagne.

- N-am terminat! striga Danton întinzând bratele, sa fiu lasat sa vorbesc pâna La capat.

Linistea se restabili de îndata, chiar în bancile Girondei, liniste frematânda si plina de mânie, dar credinciosi pâna la capat supunerii fata de lege, fara sa-l întrerupa, îl lasau sa vorbeasca pe tribunul care îi acuza prin chiar faptul ca i se daduse cu vântul.

Atunci Danton paru ca da înapoi:

- E destula vreme de când traiesc din calomnie, continua, calomnia s-a întins fara ceremonie pe socoteala mea si întotdeauna s-a dezmintit singura prin însesi contradicțiile ei, am rasculat poporul la începutul Revolutiei si am fost calomniat de aris

tocrati, am înfaptuit

10 august si am fost calomniat de moderati, am împins Franta la frontiere si pe Dumouriez la victorie, iar eu am fost calomniat de falsii patrioti. Astazi predici le ticaloase ale lui Roland, un batrân neîncrezator, sunt textele noilor învinuiri, eu o prevazusem si pe asta. Pe mine ma acuza de sechestrul actelor lui, nu-i asa? Eu ma aflam la optzeci de leghe de aici când ele au fost sechestrate. Acesta este excesul delirului sau si acest batrân si-a pierdut capul într-atâta, încât nu vede decât moartea si își închipuie ca toti cetatenii sunt gata sa-l loveasca, el viseaza împreuna cu toti prietenii lui nimicirea Parisului. Ei bine! Când Parisul va pieri, înseamna ca nu va mai exista Republica! În ce ma priveste, voi dovedi ca voi rezista la toate loviturile si va rog, cetateni, sa acceptati aceasta prevestire.

- Cromwell! striga o voce pornita de la dreapta.

Atunci Danton se îndrepta cât era de înalt.

- Care este nelegiuitul, spuse el, care îndrazneste sa-mi spuna Cromwell? Cer ca acest josnic calomniator sa fie arestat, judecat si pedepsit. Eu Cromwell! Dar Cromwell a fost aliatul regilor. Oricine se atinge ca mine de capul unui rege, devine pentru totdeauna oroarea tuturor regilor!

Apoi, întorcându-se din nou spre Montagne:

- Uniti-va, voi, care ati pronuntat sentinta tiranului, uniti-va împotriva lasilor care au vrut sa-l crute, strângeti rândurile, chemati poporul sa zdrobeasca dusmanii nostri comuni dinauntru, reduceti-i la tacere prin vigoarea si calmul caracterului vostru pe toti nelegiuitii, toti moderatii, toti cei care ne-au calomniat în departamente, fara împacare, fara amânare, fara tranzactii cu ei de aici înainte! Din partea montagnarzilor îi raspunse un urlet.

- În situatia în care ma aflu eu acum, trebuie sa vedeti nevoia imperioasa de a fi hotarâti si de a declara razboi dusmanilor vostri, oricare ar fi ei. Trebuie facuta o falanga de neîmblânzit. Eu merg cu Republica. Sa mergem împreuna! Lassource a cerut o comisie care sa-i descopere pe vinovati si sa arate poporului stânca Tarpeiana si esafodul, eu cer aceasta comisiune, dar, dupa ce va examina purtarea noastra, cer sa examineze si pe cea a oamenilor care ne-au calomniat, care au conspirat împotriva indivizibilitatii Republicii si care au cautat sa-l salveze pe tiran. Danton coborî în bratele montagnarzilor. Ura dintre girondini si iacobini era la paroxism. Girondinii rezistasera atât de multa vreme numai pentru ca Danton îi crutase, însa discursul lui sparsese digul dintre cele doua partide, acum mânia si sângele trebuiau sa curga.

În tumultul tulburarii stârnite în dreapta de discursul lui Danton, Conventia decreta pe loc urmatoarele:

Vor fi numiti patru comisari pentru a-l soma pe Dumouriez sa se înfatiseze la bara. Daca Dumouriez refuza, ei au ordin sa-l aresteze.

Acesti comisari sunt: vechiul constituent Camus, doi deputati ai dreptei? Brancal si Quinette si un montagnard? Lamarque.

Generalul Beurnonville, pe care Dumouriez îl apreciaza si îl iubeste ca pe discipolul lui, urma sa-l însoteasca, pentru a se folosi toate caile de înțelegere, înainte de a rupe relatiile cu acest general pe care victoriile îl facusera popular si care, în ciuda înfrângerilor suferite, ramasese totusi necesar.

Capitolul LII Arestarea comisarilor Conventiei

Dumouriez, al carui proiect era sa surprinda orasul Valenciennes, își transportase cartierul general în oraselul Saint-Amand, unde cantonase cavaleria lui de încredere.

Generalul Neuilly care comanda la Valenciennes, crezând fara vreun temei ca va putea ramâne stapân pe aceasta garnizoana, îi scrisese lui Dumouriez ca putea sa se bizuie în toate privintele pe concursul lui si al orasului.

Dumouriez se îndoia totusi, în fiecare clipa era obligat sa curete armata, prin arestarea câte unui jacobin.

La 1 aprilie arestase un capitan din batalionul Seine-et-Oise pe nume Lecointre, fiul deputatului de Versailles cu acelasi nume, unul din cei mai înflacarati mont

agnarzi, care vorbea cu patima împotriva constitutionalilor.

În aceeași zi avusese loc încă o arestare, un locotenent-colonel, ofiter de stat major al armatei, pe nume Pile, care vorbea cu tot atâta patima împotriva genera-lului comandant.

În ajun generalul Leveneur, care îl urmăsea cândva pe La Fayette în fuga lui și pe care Dumouriez îl luase pe lângă el, venise să-i ceară permisiunea să se retraga din armată, pe motive de sănătate.

Generalul îi aprobase pe loc.

Aceeasi permisiune îi fusese acordată generalului Stetenhofen.

În fine, Dumouriez aflase că Dampierre, generalul Chamel, generalii Rosiere și Ker-mowant își daduseră cuvântul comisarilor că vor rămâne credincioși Convenției.

Gândindu-ne la proiectul lui, toate aceste vesti îl duceau la disperare.

Acest proiect pe care toți cronicarii l-au neglijat și care avea desigur importanța lui, era următorul:

Dumouriez s-ar fi răzvrătit mai de mult și ar fi pornit împotriva Parisului, presupunând că soldații l-ar fi urmat, ? lucru de care începuse să se îndoiască ? dacă nu l-ar fi oprit teama că acest mars să nu fie fatal restului familiei regale închisă la Temple.

Iată ce se stabilise la Tournai între el și generalii Valence, Chartres și Thouvenot.

Colonelul Montjoye și colonelul Normann urmau să fie trimiși în Franța, sub pretext că trebuie să împiedice fuga dezertorilor din armată, ei vor avea asupra lor scrisori oficiale adresate ministrului de Război Beurnonville. Scrisori care ar reamintea sederea lor pe timp de două-trei zile la Paris, în ajunul plecării, ei trebuiau să trimită cei trei sute de oameni ai lor la Bondy, apoi în noaptea următoare să se îndrepte prin bulevardul Temple, să strângă garda, să intre în închisoarea Temple, să-i răpească pe cei patru prizonieri, să-i suie pe caii gata pregătiti, apoi să se îndrepte din pădure unde îi aștepta o trasură, urmau să pornească în goana mare până la Pont-Saint-Maxence, ? unde un alt corp de cavalerie i-ar lua în primire și i-ar conduce la Valenciennes și la Lille.

Dar pentru asta trebuia să fie sigur dacă cele două orașe erau de partea lui sau de partea Revoluției.

Tocmai de aceea Dumouriez se gândi să pună mâna pe cât mai mulți ostatici, care să fie o garanție pentru viața prizonierilor.

Și în așteptarea unor ostatici mai importanți, începu prin a-i preda generalului Clerfayt pe Lecointre și Pile, cei doi ofiteri pe care tocmai îi arestase.

În dimineața zilei de 2 aprilie, Dumouriez primi înștiințare printr-un capitan de vânători, pe care îl postase la Pont-à-Marck, că ministrul de Război trecuse spre Lille, spunând că, se ducea la prietenul său, la generalul Dumouriez.

Dumouriez se mira foarte tare de aceasta stare, cum de nu fusese prevenit?

În situația politică în care se afla, vestea nu putea decât să-l îngrijoreze.

Spre ora patru după amiază, doi curieri cu caii în spume îl anunțară pe general că nu îi precedau decât cu câteva momente pe comisarii Convenției Naționale și pe ministrul de Război. Curierii nu banuiau cătusi de puțin că cei patru comisari ai Convenției împreună cu generalul Beurnonville veneau aici să-l aresteze pe generalul Dumouriez.

Într-adevăr, comisari și general sosiră chiar în momentul în care își terminau raportul. Beurnonville intra primul, Camus, Lamarque, Bancal și Quinette îl urmau.

Ministrul îl îmbrățișa mai întâi pe generalul Dumouriez, sub comandă caruia servise și la care ținea foarte mult, apoi arătându-i pe comisari, îi spuse:

- Dragul meu general, acești domni vin să vă notifice un decret al Convenției Naționale.

Aflând de sosirea ministrului de Război și a comisarilor Convenției, tot statul major al lui Dumouriez îl înconjurase. Erau acolo generalul Valence, Thévenot, care tocmai fusese ridicat în grad, ducele de Chartres și domnișoarele Ferning, în uniformă de husari.

Camus lua primul cuvântul și cu voce hotărâtă îi ruga să treacă într-o cameră alături, ca să asculte notificarea decretului.

- Oh, facu Dumouriez. Cunoșc dinainte decretul vostru. Ați venit să mă învinuți că am fost prea cinstit în Belgia, că am insistat să se înapoieze bisericilor arginta

ria, ca nu am vrut sa otravesc un popor sarac cu asignatii vostri. Va marturises c ca ma mira sa va vad, pe dumneavoastra Camus, care sunteti un om cucernic, un om care manifesta atâta piosenie, care stati ore întregi, în fata unui crucifix atârnat în perete, ca veniti aici sa sustineti furturile vaselor sacre si ale obiectelor d e cult aparținând unui popor prieten. Duceti-va sa vedeti la Sainte-Gudule ostiile calcate în picioare, împrastiate pe caldarâmul bisericii, tabernacole si confesionale distruse, tablouri sfâsiate, gasiti un mijloc sa justificati aceste profanari si vedeti daca exista o alta solutie decât sa luati hotarârea de a restitui argintaria si de a pedepsi în mod exemplar pe toti mizerabilii care au executat ordinele voas tre. Daca Conventia aplauda astfel de crime si daca nu le pedepseste, cu atât mai rau pentru ea si pentru nefericita mea patrie. Aflati ca daca e nevoie sa fie co misa a crima pentru a o salva, eu nu as comite-o. Crimele atroce care s-au îngadui t în numele Frantei se întorc împotriva Frantei si eu o servesc încercând sa le sterg.

- Generale, îl întrerupse Camus, nu noua ne apar tine dreptul de a asculta justifica rile dumneavoastra si nici sa raspundem pretinselor dumneavoastra plângeri, noi su ntem aici sa va notificam un decret al Conventiei.

- Conventia dumneavoastra, spuse Dumouriez, vreti sa va spun eu ce este Conventi a asta? Este o adunare de doua sute de sclerati plus cinci sute de imbecili. Am sa pornesc împotriva ei, împotriva Conventiei voastre, sunt destul de puternic sa l upt în oricare parte în care as fi atacat. Frantei îi trebuie un rege, putin îmi pasa da ca îl cheama Ludovic sau Jacobus!

- Sau chiar Phillippus, nu-i asa? întreba Bancal.

Dumouriez tresari. Fusesse lovit direct.

- Pentru a treia oara, spuse Camus, vreti sa treceti în camera de alaturi ca sa as cultati notificarea decretului Conventiei?

- Faptele mele au fost totdeauna publice, spuse generalul si asa vor fi pâna la sfâr sit. Un decret dat de sapte sute de persoane nu poate fi un mister. Camarazii me i de arme trebuie sa fie martori la tot ce se va întâmpla la întrevvedereea noastra. Atunci Beurnonville înainta si-i spuse:

- Nu este un ordin pe care ti-l dam, este o rugaminte pe oare ti-o fac eu. Accep tam sa te însoteasca unul dintre acesti domni.

- Fie! spuse Dumouriez. Vino, Valence.

- Usa va ramâne deschisa, spuse Thévenot.

- Fie, usa va ramâne deschisa, raspunse Camus.

Camus îi prezenta atunci generalului decretul care îi ordona sa vina numaidecât la Par is. Dumouriez i-l înapoie ridicând din umeri.

- Acest decret este absurd, spuse el, pot eu sa parasesc armata în starea în care se gaseste, dezorganizata si nemultumita? Daca v-as urma, în opt zile n-ati mai avea nici un singur soldat sub drapel. Dupa ce voi termina reorganizarea, sau când ina micul nu va mai fi la un sfert de leghe de mine, ma voi duce la Paris eu singur, fara escorta. Citesc de altfel în decret ca, în caz de nesupunere, dumneavoastra tr ebuie sa ma suspendati din functiile mele si sa numiti un alt general. Eu nu ref uz efectiv ascultarea, cer numai o amânare, asta e tot. Acum, hotarâti ce aveti ele facut, suspendati-ma daca vreti, timp de trei luni mi-am oferit de zece ori demi sia o ofer din nou.

- Noi suntem competenti sa va suspendam, spuse Camus, dar nu sa va primim demisi a.

- Si daca va dati demisia, generale, întreba Beurnonville, ce aveti de gând sa facet i?

- Redevenind liber, voi face ce-mi va conveni, raspunse Dumouriez, dar va declar , scumpul meu prieten, ca nu voi reveni la Paris ca sa ma vad înjosit de iacobini si condamnat de tribunalul, revolutionar.

- Deci nu recunoasteti acest tribunal? întreba Camus.

- Ba da, spuse, generalul, îl recunosc ca un tribunal al sângeului si al crimei si atât a vreme cât voi avea o spada la sold, va declar ca nu ma voi supune. Adaug chiar c a îl privesc ca pe o rusine a unei natiuni libere si ca daca as avea putere l-as d esfiinta.

- Cetatene general, spuse Quinette, nu e vorba de nici o hotarâre funesta împotriva dumneavoastra. Franta va datoreaza mult si prezenta dumneavoastra va face sa pal easca toate calomniile, calatoria dumneavoastra va fi scurta si, daca o cereti,

comisarii si ministrul vor ramâne aici în mijlocul soldatilor pe tot timpul absentei dumneavoastra.

- Si, spuse Dumouriez, daca husarii si dragonii zisi ai Republicii, care au fost raspânditi pe drumul care trebuie sa-l urmez, ma vor asasina, fie la Gournay, fie la Roye, fie la Senlis, unde precis ma asteapta, nu va fi din vina generalului Beurnonville, nici din a voastra, a celorlalti, domnilor comisari, dar eu tot as asinat as fi.

- Cetatene general, spuse Quinette, ma angajez sa va însotesc pe tot traseul, ma angajez sa va acopar cu trupul meu daca se prezinta vreun pericol, ma oblig chiar sa va readuc aici teafar si nevatamat.

- Cetatene general, spuse Bencal, aduceti-va aminte de exemplul acelor generali ai Romei sau ai Greciei care, la prima chemare a areopagului sau a consulilor, veneau sa dea socoteala de purtarea lor.

- Domnule Bencal, relua Dumouriez, ne înselam totdeauna asupra citatelor si denaturam istoria romanilor, motivând crimele noastre prin exemplul acelor virtuti. Romanii nu l-au omorât pe Tarquinus²⁷, cum l-ati omorât dumneavoastra pe Ludovic al XVI-lea. Romanii aveau o republica bine condusa si legi bune, ei nu aveau nici club al iacobinilor, nici tribunal revolutionar. Noi suntem într-o epoca de anarhie. Niste tigri vor capul meu si nu li-l voi da. Va pot face aceasta marturisire fara sa ma tem ca voi fi acuzat de slabiciune, fiindca citati exemple de la romani, lasati-ma sa va spun ca eu am jucat destul de des rolul lui Decius²⁸.

Bencal lua din nou cuvântul ? el era girondin.

- Nu aveti de-a face nici cu iacobinii, nici cu tribunalul revolutionar, spuse el. Nu sunteti chemat acolo decât pentru a apare la bara Conventiei, pentru ca apoi sa va întoarceti la armata dumneavoastra.

Generalul dadu din cap.

- Am petrecut luna ianuarie la Paris, spuse el si desigur, dupa înfrângeri, Parisul nu s-a mai linistit. Eu stiu de prin foile dumneavoastra ca întreaga Conventie este dominata de Marat, de iacobini si de tribune. Conventia nu m-ar putea salva de furia lor si, daca as putea sa-mi calc pe mândrie si sa apar în fata unor asemenea judecatori, singura înfatisarea mea mi-ar atrage moartea.

- Destul, spuse Camus, ne pierdem timpul cu vorbe inutile. Nu vreti sa dati ascultare decretului Conventiei?

- Nu, raspunse Dumouriez.

- Ei bine, spuse Camus, va suspend si va arestez.

În timpul discutiei toti intimii lui Dumouriez intra sera unul câte unul în sala.

- Cine sunt toti acesti oameni? întreba neînfricatul batrânel, uitându-se îndeosebi la domnișoarele Fernig, carora era lesne sa le recunosti sexul, cu toata deghizarea lor. Hai, dati-mi toti portofelele.

- Ah! Dar asta e prea mult! spuse Dumouriez în frantuzeste. Apoi în nemteste adauga cu voce tare:

- Arestati-i pe acesti patru oameni!

Husarii nemti care fusesera adusi în alta camera se repezira si îi arestară pe cei patru comisari aflati în camera cu Dumouriez.

- Ei bine! Când va afirmam, spuse Camus, ca avem de-a face cu un tradator!... Chiar prizonier fiind, te declar tradator de patrie, nu mai esti general, ordon sa nu ti se mai dea ascultare!

Atunci Beurnonville se duse singur si-si lua locul printre comisari.

- Si eu, spuse la rândul lui, îți ordon sa ma arestezi împreuna cu tovarasii mei, pentru ca sa nu se creada ca m-am învoit cu tine si ca, la fel ca tine, am tradat Națiunea!

- Bine, spuse Dumouriez. Arestati-l împreuna cu ceilalti, aveti însa grija, purtati-va respectuos cu el si lasati-i armele.

Cei patru comisari si ministrul fura condusi în camera alaturata. Acolo li se dadu ceva de mâncare, în timp ce se înhamau caii la trasura ce urma sa-i transporte la Tournai.

Dumouriez recomanda înca o data cele mai mari menajamente pentru generalul Beurnonville, apoi scrise generalului Clerfayt o scrisoare făcându-i cunoscut ca îi trimete a niste ostateci care sa raspunda de excesele la care s-ar putea deda cei de la Paris.

Dupa o ora trasura pleca escortata de husarii lui Berchiny, aceiasi husari care la 13 iulie 1789 atacasera în gradina Tuileriilor.

În acelasi timp când cei patru comisari ai Conventiei plecau sub escorta spre Tournai, Dumouriez îl trimetea pe colonelul Montjoye să-l previna pe Mack de cele întâmplat și, totodata să-l roage să grabească o întrevvedere între el, printul de Cobourg și printul Charles.

A doua zi trecu fara ca întâmplarea din ziua de 2 să fi stârnit vâlva, cu toate că armata a auzise ce se întâmplase. Totuși, în după amiaza zilei de 3, cuvântul tradator începu să circule.

Dumouriez vroia să fie sigur de Condé, ca să libereze garnizoana, să grupeze în acest oras toți soldatii sau generalii care ar vrea să se alature și Condé, cu armata mixtă ? austrieci și francezi ? să pornească asupra Parisului.

Generalul Mack îi răspunse lui Dumouriez că în dimineața zilei de 4 printul de Cobourg, arhiducele Charles și el se vor afla între Boussu și Condé, unde vor putea conveni asupra miscării celor două armate.

În dimineața zilei de 4, generalul Dumouriez porni din Saint-Amand împreună cu ducel de Chartres, colonelul Thévenot, Montjoye și câțiva aghiotanți.

Ca însoțitori nu aveau decât opt aghiotanți, husari și câțiva servitori, formând un grup cam de treizeci de cai.

O escorta de cincizeci de husari, pe care o comandase, se lăsa așteptată, Dumouriez, văzând că trecuse ora întâlnirii cu printul de Cobourg, lăsa unul din aghiotanți! Să meargă în fruntea escortei pentru a le arăta drumul.

Ajuns la o jumatate de leghe de Condé între Fresnes și Doumet, sosi în galop un plutonier din partea generalului Neuilly, care îi aducea la cunoștință că garnizoana era în mare fierbere și că ar fi o imprudență pentru ei să intre în oras.

Îl trimise înapoi, ordonându-i să-i spună generalului Neuilly să trimită în întâmpinarea lui regimentul 18 de cavalerie în care avea încredere.

Va aștepta acest regiment la Doumet.

Tot atunci pe sosea îl ajunse din urmă o coloană de trei batalioane de voluntari îndreptându-se cu bagaje și artilerie spre Coridre. Contrariat de acest mars pe oare nu-l ordonase, chemă câțiva dintre ofiteri și-i întreba încotro se duceau.

Îi răspunseră că se duceau la Valenciennes.

- Ce tot spuneti? se mira generalul. Sunteti cu spatele la Valenciennes.

Le ordonă să facă un popas, se departă vreo sută de pași de sosea, vrând să intre într-o casă și de aici să dea ordine scrise către cele trei batalioane ? să se reîntoarcă în tabără de la Bruil de unde plecasera.

Tocmai descălecăse, când văzu capul coloanei că se întorcea din drum și se îndreptă spre el.

Încăleca numaidecât și se îndepărta în trap ușor până când ajunse la un canal care marginea un teren mlăștinos.

Strigate, insulte, cuvântul "Oprește! Oprește" și pasul din ce în ce mai iute al volanților, care semăna cu o urmarire, îl fortară să treacă de partea cealaltă a canalului. Dar cum calul se încapătâna să nu sară, descăleca și trecu pe jos.

Dar acum strigatelor "Oprește! Oprește!" le urmărea focuri de armă.

Nu mai avea cum să facă fata unui asemenea pericol, trebuia să fugă. Dar Dumouriez nu putea fugi pe jos.

Nepotul lui, baronul de Schomberg, care sosise cu o zi înainte și care se expusese atâtea pericole ca să poată ajunge până la el, sarise de pe calul lui, staruind pe lângă Dumouriez să-l ia. Dumouriez refuză cu îndârjire, sari totuși pe calul unui servitor al ducelui de Chartres, care fiind mai sprinten se putea salva și fără cal.

În acest timp focurile de armă continuau. Fuseseră ucisi doi husari și doi servitori ai generalului, dintre oare unul îi ducea redingota. Lui Thouvenot îi omorâseră doi cai sub el și se putu salva în spatele aceluiași Baptiste Renard care regrupase la Jemmapes batalionul în derută și pentru care făcuse Convenția să-l facă capitan. Generalul însuși povesteste în Memoriile sale că mai mult de zece mii de focuri s-au tras asupra lui. Secretarul său, Quentin, fusese prins iar calul generalului, rămas de cealaltă parte a canalului, fusese dus în triumf la Valenciennes.

Dumouriez nu mai putea să ajungă la tabără lui, voluntarii îi tăiaseră calea și pareau hotărâți să nu-l crute. El o lua de-a lungul Escout-ului și, urmarit mereu îndeaproape, ajunse la un bac în fata satului Mihers. Trecu dincolo cu vasul, el fiind

al saselea. Acum se afla pe pamântul imperiului austriac, tradator si emigrat. Împreuna cu el mai erau generalul Valence, ducele de Chartres, Thévenot, Schomberg si Montjoye.

Si totusi, cu cât patria însemna un lucru sfânt pentru el, cu atât îi era greu de suportat numele de tradator, ? hotărât sa piara daca trebuia, Dumouriez îl anunta pe Mack ca se va întoarce a doua zi în tabara franceza ca sa se convinga personal daca mai put ea astepta ceva de la armata.

De data aceasta ceru sa se expuna singur. Mack nu vru sa-l lase sa plece fara o escorta de doisprezece dragoni austrieci.

Asta înseamna pieirea lui. Acele mantii albe, atât de nesuferite soldatilor francezi , demascau ele singure pe tradatori.

Poate fara ele ar fi reusit?

În armata se raspândise zvonul ca Dumouriez fusese victima unui asasinat, îl credeau mort.

Când îl vazura, bucurosi ca traieste, soldatii începura sa strige: "Traiasca Dumouriez !"

Numai voluntarii ramâneau amenintatori si încruntati.

- Prieteni, le spuse Dumouriez, trecând în fata frontului, am facut pacea, ne ducem la Paris, sa oprim sângele care curge.

Când e pace, soldatii cer razboi, dar nu mult dupa aceea, obositi, când razboiul e fara noroc, vor pacea. Vestea pe care le-o dadea Dumouriez, ca pacea era încheiata, produse asupra lor o adâncă impresie.

Vorbise în fata regimentului coroanei si tocmai îmbratisa un ofiter care se distinse se în batalia de la Norwinde.

Din rânduri iese atunci un tânar, un furier pe nume Fichet, veni si se aseza la capul calului lui Dumouriez si aratând cu degetul catre austriecii care-l însoteau, îi spune:

- Ce e cu oamenii aceia? Si ce e cu laurii de pe chipiele lor? Au venit aici ca sa ne insulte?

- Acesti domni, raspunse Dumouriez, au devenit prietenii nostri, ei vor forma ariergarda noastra.

- Ariergarda noastra f relua tânarul furier. Vor intra în Franta! Vor calca pamântul Frantei! Suntem de ajuns treizeci de milioane de francezi ca sa facem ordine la noi acasa! Austrieci pe pamântul Republicii înseamna o rusine, o tradare! Vreti sa le predati Lille si Valenciennes! Rusine si tradare! Repeta el cu vocea tare.

Cuvintele rusine si tradare strabatura ca o dâra de praf de pusca toata linia, Dumouriez era tinta, încet, armele se ridicara. Un batalion întreg îl ochea.

Dumouriez simti ca era pierdut, înfipse pintenii si se departa în galop. Austriecii îl urmara. Sapase între el si Franta o prapastie pe care niciodata nu mai reusi sa o treaca.

Pentru el, în zadar venise Restauratia. Vazând Burbonii urcând din nou pe tronul Frantei, Dumouriez se bizuise pe o pensie de 20.000 de franci ca general în retragere, iar la 14 martie 1823, nestiut, uitat de contemporanii lui, dezonorat de istoria poate prea severa, se stinsese la Turville-Park.

Petrecuse cincizeci de ani în intrigi, trei ani pe o scena demna de el si treizeci de ani în exil.

De doua ori salvase Franta.

Capitolul LIII 2 Iunie

Din momentul în care tradarea lui Dumouriez a fost dovedita si din moment ce culmineaza crima sa predându-i inamicului pe comisarii Conventiei, girondinii au fost pierduti si cele doua luni care s-au scurs între 2 aprilie si 2 iunie nu au însemnat pentru ei decât o lunga agonie.

Jacques Mérey, pe care votul sau cu ocazia mortii regelui îl asezase ? cu toate opiniile lui iacobine ? în rândurile girondinilor, le urmase soarta acestora, cu toate ca vazuse bine ca mergeau spre pietre.

Sedinta în care girondinii au fost dati pe mâna calailor fusese îngrozitoare, durase t

rei zile, de la 31 mai la 2 iunie, timp de trei zile Henriot, omul Comunei, încercuise Conventia cu artileria sa, timp de trei zile Parisul razvratit strigase în jurul Tuileriilor: "Moarte girondinilor", timp de trei zile tribunele se facusera ecoul sângheroaselor vociferari chiar în sala.

Am fi dorit ca cititorii sa asiste la aceste sedinte violente în care membrii Conventiei, simtindu-se oprinati si refuzând sa voteze sub presiune moartea a douazeci si doi. Dintre ei, au iesit din sala în frunte cu presedintele ca sa-si croiasca drum, dar peste tot iau fost împinsi înapoi, atât la Carroussel, cât si la podul turnant. Am fi dorit sa vi-i putem arata pe acei oameni care n-au stiut deloc sa lupte, dar au stiut atât de bine sa moara, asteptând asasinarea sau întemnitarea pe loc si nevazându-i venind nici pe asasini nici pe jandarmi, caci totusi se vrusese sa se respecte incinta Camerei si inviolabilitatea deputatilor, se rezezisera pe strazile prinse de tumult, unde vânatoarea de oameni urma sa înceapa, strabatusera Normandia si Bretagne si se oprisera doar în ciulinii Bordeaux-ului, lângă cadavrul lui Pétion.

În mijlocul agitatiei care domnea în sala Adunarii, lui Jacques Mérey i se paru ca Danton îi facea semn sa iasa afara.

Se ridica de pe banca, Danton se ridica si el. Facu un pas spre usa, Danton la fel.

Fara îndoiala, Danton vroia sa-i vorbeasca.

Jacques Mérey cobori fara sa grabeasca pasul, privind cu mândrie în jurul lui, ca sa lase timp dusmanului sa-i aresteze daca ar fi intentionat.

Ajunse astfel la usa. Tumultul era atât de mare, încât nimeni nu-l observase.

Pe coridor îl întâlni pe Danton.

- Fugi, îi spuse, nu ai nici o clipa de pierdut.

Si dându-i mâna, Danton îi strecura o hârtie.

- Ce e cu hârtia asta? îl întreba Jacques oprind-o.

- Ce mi-ai cerut: adresa ei.

Jacques scoase un strigat de mirare si de bucurie si se apropie de o lampa sa citeasca.

Între timp Danton disparuse.

Desfacu hârtia si citi:

"D-ra de Chazelay, Josephplatz nr.11, Viena."

Deodata în sufletul lui se petrecu o adâncă schimbare. Nepasarea de pâna atunci pentru viata lui disparu ca prin farmec. Lovitura pe care o primise el si tovarasii lui girondini i se paru o binefacere a soartei, faptul ca era socotit proscris îi reda libertatea si-i deschidea portile strainatatii, ca cetatean francez protejat de Republica, putea parcurge toata Germania fara sa întâmpine neplaceri.

Dar ca sa ajunga în Germania, trebuia mai întâi sa iasa din Franta, trebuia si asta constitua partea cea mai grea, sa iasa din Paris.

Sedinta se terminase, sumedenie de oameni se revarsau de la tribune si se scurgeau în strada, Jacques Mérey se arunca nebuneste printre ei si se lasa dus de val. Torentul trupurilor îl împinse în strada Saint-Honoré prin poarta de la Echelle. Orologiul palatului regal, ale carui, ferestre erau închise de la arestarea ilustrului sau stapân, batea ora noua seara. Palatul, lipsit zi si noapte de orice fel de lumina, parea un imens cavou.

Jacques se gândi ca nu mai era nevoie sa se întoarca la hotel. De când girondinii erau amenintati si traiau cu spaima ca dupa fiecare sedinta ar fi trebuit sa se ascunda, Jacques își platea chiria zilnic si în centura purta ascunsi cinci sute de ludo vici de aur.

Avea în plus în portofel doua-trei mii de franci în assignate.

De altfel, când trei sferturi din populatie încă nu aflase ca girondinii erau proscrisi, pericolul era mai mic la ora asta, decât ar fi fost a doua zi, dar mergând pe strazi își dadu repede seama căta neliniste pusese stapânire pe Paris.

Cete de oameni îndemnate de Herbert, Chaumette, Guzman si Varlet, unele înarmate cu suliti, altele cu sabii sau topoare, toate purtând torte, umpleau strazile si strigau: "Moarte tradatorilor! Moarte girondinilor! Moarte complicilor lui Dumouriez!"

În piața Victoriilor se întâlneau eu o astfel de ceată și de-abia se putea strecura în strada Bourbon-Villeneuve, ajungând însă în strada Montmartre, văzu alta ceată cu torte coborând strada Filles-Dieu, se repezi în strada Cery, dar abia ajuns aici, în soitul străzii Poissonnière o alta ceată îi închise complet drumul. Toate se îndreptau spre Convenție. Ultima ceată era a maratiștilor și strigau: "Traiască prietenul poporului!"

Să fii girondin și să cazi în mâna maratiștilor, însemna să fii cu siguranță masacrat și de când stia adresa Evei și de când avea speranța că o va putea regăsi, Jacques nu mai vroia să moară.

Să încerce să treacă prin această ceată fără să fie recunoscut, era cu neputință, să se întoarcă era periculos.

O fată din cele care stau seara în pragul ușilor întredeschise așteptând să fie remarcate și urmărite disparu într-o curte. Jacques Mérey o porni după ea, dar în loc să o urmeze pe scara întortocheată, se opri și închise poarta.

Fata se apropie de el și-i spuse:

- Cetățene, se pare că nu ai aceeași opinie cu scandalagii aceia care împiedică biete fete să-și facă meseria.

- Liniste! spuse Jacques scotând din buzunar un assignat de o sută de franci pe care i-l strecura în mână.

Cu cealaltă mână își șterse fruntea de sudoare. Femeia îi văzu fata cu trasături deosebite și cum frumusețea e totdeauna un argument puternic, îi spuse:

- Nu sunt platită decât dacă lucrez. Dar când fac servicii, le fac gratuit.

Și scotându-i palaria ca să-l poată vedea mai bine îi șterse la rândul ei fruntea cu bucatărie.

- Ah! Pe cuvântul meu, frumoșule, ai dreptate să nu vrei să lași să-ți se taie capul. Hai te rog, ia-ți înapoi assignatul.

În acest timp ceata trecea strigând, urlând, vociferând. Fata puse mâna pe inimă lui Jacques:

- Și pe lângă toate astea, ești și curajos! Ia te uita, nu-i bate inima! Ceata trece. Jacques încerca să o facă să ia din nou assignatul.

- Degeaba, când am spus nu, nu rămâne!

- As vrea totuși să-ți las o amintire, spuse el cautând un lant, un inel, un obiect de adămintare.

- Adevărat? Întreba fata.

- Pe cuvânt de onoare.

- Ei bine, sărută-mă pe frunte, spuse ea. În afara mamei, nimănui nu i-a dat prin gând să mă sărute pe frunte.

Mirât să gasească o asemenea sensibilitate în acea cloacă, Mérey își scoase palaria, ridică ochii spre cer surâzând și o sărută pe frunte cu același respect cu care ar fi sărutat o fecioară.

- Ah! Suspina fata, ce minunate sunt sărutarile astea!

Apoi, deschizând poarta și văzând strada liberă, îi spuse:

- Acuma poți să pleci.

Jacques Mérey purta la mână stânga un inel foarte modern la acea epocă, un inel fără o lucrătură specială, un jonc, un cerc de aur cu un diamant, care valora cam trei-patru sute de franci, îl scoase și-l puse în degetul fetei apoi dintr-un salt se și afla în stradă.

- Fie, dacă îți neapărat spuse ea, dar de fapt îmi umbrești multumirea, în orice caz, drum bun și noroc! În ce mă privește, plimbarea mea de astă seară s-a terminat. La revedere.

Și închise poarta.

Jacques Mérey își continua drumul și ajunsese fără alt incident în bulevard.

Dar aici, în capatul cartierului Saint-Antoine, Santerre închidea trecerea.

Strada Saint-Denis și strada Bondy erau strajuite de sentinele.

Calare, Santerre patrula pe bulevardul gol. Nu mai putea da înapoi, îl cunostea pe Santerre drept un patriot înflăcărat, dar tot atât de cumsecade.

Se duse direct la el și puse mâna pe gâtul calului, Santerre se aplecă, dându-și seama că necunoscutul vroia să-i spună ceva.

- Cetățene Santerre, îi spuse Jacques, eu sunt reprezentantul care v-am anunțat în Adunare cele două victorii de la Jemmapes și de la Valmy.

- Adevarat, spuse Santerre, te cunosc.

- Ma numesc Jacques Mérey. Sunt prietenul lui Danton, care mi-a oferit adapost la el, dar pe care l-am refuzat de teama sa nu-i fac vreun rau. Eu ocupam un loc lângă girondini si sunt ca si ei proscris, da-te jos de pe cal, da-mi bratul si cond u-ma pâna în strada Lancry! Mâine sa-i soptesti lui Danton ce ai facut pentru mine si Danton îti va strânge mâna.

Santerre nu scoase nici o vorba, coborî de pe cal, îi dadu bratul si-l conduse pâna în strada Lancry.

- E nevoie sa merg mai departe? îl întreba.

- Nu, în cinci minute voi ajunge la destinatie.

- Dumnezeu sa-ti ocroteasca pasii, spuse Santerre, uitând ca Dumnezeu fusese suprimat.

- Multumesc, îi raspunse simplu Jacques si eu as fi facut la fel pentru tine, Santerre.

- Stiu, spuse curajosul berar.

Cei doi oameni își strânsesera mâna si se despartira. Jacques Mérey o lua în sus pe strada Lancry, pâna ajunse la strada Grange-aux-Belles, apoi o lua pe strada Marais, merse pâna la numarul 33 si acolo, vazând o casa joasa si întunecoasa, se opri si se uita în jurul lui ca sa se asigure ca nu-l urmarea nimeni.

Sovai o clipa între doua sonerii, una în stînga, lângă o cutie închisa cu lacat, cealaltă în dreapta, prinsa de zid. Trase de cea de a doua.

Aproape numaidecât se deschise usa si un barbat îmbracat în negru, cu cravata alba si pantalon scurt se dadu la o parte ca sa-i faca loc sa treaca.

Fara îndoiala ca cei doi barbati se recunoscura, pentru ca omul îmbracat în negru îl saluta respectuos, închise usa si o porni înaintea lui spunând:

- Pe aici, domnule.

Jacques Mérey îl urma.

Omul îl conduse printr-un coridor, luminat doar atât cât sa nu te împiedici, într-o sufragerie care având usa deschisa azvârlea un val de lumina.

Sufrageria era într-adevar luminata ca pentru o zi de sarbatoare, sase tacâmuri stateau asezate cu grija în jurul unei mese servita elegant, cinci persoane, împreuna cu omul îmbracat în negru, pareau ca asteptau pe a sasea.

Cele cinci persoane erau: o femeie de treizeci si sase ? treizeci si opt de ani, înca frumoasa, doua tinere fete de saispnezece ? optsprezece ani, amândoua încântatoare si un baiat de treisprezece ani. Omul în negru era cea de-a cincea persoana.

La sosirea lui Jacques Mérey toata lumea se ridica în picioare.

- Nevasta si voi copii, priviti-l bine pe acest om, el este cel care, chiar pe e safod nu s-a sfiit sa-i dea ajutor...

Femeia veni lângă Jacques Mérey, îi saruta mâna, apoi cele doua fetite si baietelul.

- Sper ca nu veti uita niciodata, continua omul îmbracat în negru, care mr era altul decât Calaul Parisului, ? ca cetateanul Jacques Mérey, proscris pe nedrept, a venit sa ceara adapost sub umilul nostru acoperis.

Apoi, aratând spre cel de-al saselea tacâm:

- Vedeti, îi spuse, va asteptam.

* * *

Continuarea aventurilor o veti afla în volumul urmator:

Doctorul misterios vol.2 - Fiica marchizului

* * *

Versiune e-book realizata dupa: Alexandre Dumas - Doctorul misterios vol.1
Editura Frossini, Bucuresti, 1993
Traducere: Nels Arsenescu-Costinescu

O formatare unitara facuta de BlankCd. Pentru a fi evidentiata de alte formatare
, fiecare volum va purta pe lânga numele fisierului si mentiunea: [v. BlankCd]. În a
ceesi formatare unitara veti mai putea citi:

Alexandre Dumas - Cavalerul Reginei [v. BlankCd]
Alexandre Dumas - Cei Patruzeci si Cinci vol.1 [v. BlankCd]
Alexandre Dumas - Cei Patruzeci si Cinci vol.2 [v. BlankCd]
Alexandre Dumas - Cei trei muschetari [v. BlankCd]
Alexandre Dumas - Conte de Monte-Cristo vol.1 [v. BlankCd]
Alexandre Dumas - Conte de Monte-Cristo vol.2 [v. BlankCd]
Alexandre Dumas - Conte de Monte-Cristo vol.3 [v. BlankCd]
Alexandre Dumas - Dupa douazeci de ani [v. BlankCd]
Alexandre Dumas - Familia de'Medici [v. BlankCd]
Alexandre Dumas - Laleaua neagra [v. BlankCd]
Alexandre Dumas - Marchiza de Brinvilliers [v. BlankCd]
Alexandre Dumas - Masca de fier [v. BlankCd]
Alexandre Dumas - Mâna de mort [v. BlankCd]
Alexandre Dumas - Otrava si pumnalul familiei Borgia [v. BlankCd]
Alexandre Dumas - Robin Hood [v. BlankCd]
Alexandre Dumas - Viconte de Bragelonne vol.1 [v. BlankCd]
Alexandre Dumas - Viconte de Bragelonne vol.2 [v. BlankCd]
Alexandre Dumas - Viconte de Bragelonne vol.3 [v. BlankCd]
Alexandre Dumas - Viconte de Bragelonne vol.4 [v. BlankCd]
Alexandre Dumas-fiul - Dama cu camelii [v. BlankCd]
Alexandre Dumas - Cele doua Diane [v. BlankCd]
Alexandre Dumas - Doctorul misterios vol.1 [v. BlankCd]

În pregatire:

Alexandre Dumas - Doctorul misterios vol.2 - Fiica marchizului [v. BlankCd]

Nota: Daca ti-a placut formatarea si îti lipseste una sau mai multe carti formatat
e unitar, le poti gasi (cu ctrl+click-stânga) aici.

Atentie: Pentru a va deplasa mai usor prin e-book, plasati cursorul mouse-ului în
Cuprins e-book pe un anumit capitol, apoi apasati tasta ctrl apoi click-stânga.
Cuprins e-book Doctorul misterios vol.1:

Capitolul I	Un oras în Berri - 1 -
Capitolul II	Doctorul Jacques Mérey - 5 -
Capitolul III	Castelul de Chazelay - 8 -
Capitolul IV	Drept care câinele este nu numai prietenul omului, da r si prietenul femeii - 12 -
Capitolul V	Unde doctorul gaseste în sfârșit ce cauta - 15 -
Capitolul VI	Între câine si pisica - 18 -
Capitolul VII	Un suflet si geneza lui - 22 -
Capitolul VIII	Prima che spunti l'aura - 24 -
Capitolul IX	Unde câinele bea copila se priveste - 28 -
Capitolul X	Eva si marul - 36 -
Capitolul XI	Bagheta magica - 40 -
Capitolul XII	Inelul - 43 -
Capitolul XIII	Unde ortus? - 46 -

Capitolul XIV	Unde este dovedit ca Eva nu este fiica braconierului Joseph, fara sa stie însa a cui anume este - 50 -
Capitolul XV	Unde trebuie sa parasim chestiunile particulare ale personajelor noastre pentru a ne ocupa de problemele politice - 54 -
Capitolul XVI	Starea Frantei - 57 -
Capitolul XVII	Omul propune - 61 -
Capitolul XVIII	O executie în piata Carroussel - 65 -
Capitolul XIX	Doamna Georges Danton si doamna Camille Desmoulins - 71 -
Capitolul XX	Înrolarile voluntare - 77 -
Capitolul XXI	Munca neagra - 81 -
Capitolul XXII	Beaurepaire - 85 -
Capitolul XXIII	Dumouriez - 91 -
Capitolul XXIV	Termopilele Frantei - 96 -
Capitolul XXV	Crucea de padure - 100 -
Capitolul XXVI	Printul de Ligne - 104 -
Capitolul XXVII	Kellermann - 107 -
Capitolul XXVIII	Oamenii Conventiei - 112 -
Capitolul XXIX	O serata la Talma - 118 -
Capitolul XXX	O scrisoare de la Eva - 122 -
Capitolul XXXI	Cautari zadarnice - 128 -
Capitolul XXXII	Casa goala - 131 -
Capitolul XXXIII	Unde Jacques Mérey le pierde urma - 134 -
Capitolul XXXIV	În ajun de Jemmapes - 137 -
Capitolul XXXV	Jemmapes - 140 -
Capitolul XXXVI	Judecata - 143 -
Capitolul XXXVII	Executia - 147 -
Capitolul XXXVIII	Acasa la Danton - 151 -
Capitolul XXXIX	Gironde si Montagne - 154 -
Capitolul XL	Saint-Fargeau - 158 -
Capitolul XLI	Tradarea - 161 -
Capitolul XLII	Împartasania pamântului - 166 -
Capitolul XLIII	Liège - 169 -
Capitolul XLIV	Agonia - 172 -
Capitolul XLV	Întoarcerea lui Danton - 175 -
Capitolul XLVI	Surge, Carnifex - 179 -
Capitolul XLVII	Tribunalul revolutionar - 183 -
Capitolul XLVIII	Lodoïska - 187 -
Capitolul XLIX	Doi oameni de stat - 190 -
Capitolul L	Tradarea lui Dumouriez - 194 -
Capitolul LI	Ruptura lui Danton de Gironde - 198 -
Capitolul LII	Arestarea comisarilor Conventiei - 203 -
Capitolul LIII	2 Iunie - 209 -

1 Creuser - a sapa, a scobi.

2 Talma François-Joseph, tragean francez (1793-1826).

3 Hippocrat (460-377 î.e.n.), cel mai mare medic al antichitatii.

4 Franz Mesmer (1734-1815), medic german, fondatorul teoriei magnetismului anima
1 (teoria prin magnetism).

5 Achelous, fluviu în Grecia, astazi Aspropotamos. Dupa mitologia vechilor greci, Hercule s-a îndragostit de logodnica lui Anchelous si, în lupta cu acesta, l-a înfrânt s
i i-a rapit-o.

6 Armand-Marie-Jacques Puységur (1751-1825), discipol al lui Mesmer.

- 7 Traphonios, arhitect grec, constructorul templului din Delphi.
8 Palus-Meotides - vechi nume dat Marii de Azov.
9 Adepti ai doctrinei filozofice a lui Aristotel.
- 10 Sunt frumoasa!
- 11 Lada pretioasa în care poporul ebraic pastra Tablele Legii.
12 Pactole - mic râu în Lidya, care scaldă Sardinia roșu golind nisip de aur. La fi gurat Pactole înseamna o sursă de bogăție.
13 Hessani - locuitori ai landului german Hessa.
14 Montagnarzi (cei de la munte) - nume dat grupului care ocupa bancile cele mai de sus din Convenție și care votau măsurile cele mai violente.
15 2, 3, 4 și 5 septembrie 1792 - masacrul prizonierilor politici din închisorile din Paris, mai ales Abaye, Force, Carme și Châtelet.
16 Girondinii - faceau parte din partidul politic Gironde și ocupau partea dreaptă a Convenției. Montagnarzii - bancile de sus din stânga. La Plaine sau Le Marais, partid politic în care se adunaseră nehotărâții și neutrii.
17 Termidor - luna a 11-a a anului, după calendarul revoluționar francez.
18 Chambéry ? capitala Savoiei, la 550 km departare de Paris.
19 Nisa ? veche provincie a regatului Sardinia (Alpii maritimi), alipită în parte Franței în 1860.
20 Marchizul de Montesquiou Fezensac, general francez (1739-1798).
21 Boussu, localitate în Belgia.
22 Drumul spre Damasc - expresie ce caracterizează iluminarea care transformă deodată ideile sau parerile noastre.
23 Și acum, regi, înțelegeți!
24 Asignatii - hârtie-monedă emisă în 1789.
25 În 1790 parte din preoții, parohii și episcopii francezi au depus jurământ guvernului și Constituției Civile a Clerului.
- 26 Stânca Tarpeiana - locul de unde, la Roma, în antichitate erau aruncați în prăpastii e criminalii.
- 27 Tarquinis, Superbul. - Al șaptelea și ultimul rege al Romei (534-509 î.e.n.). A guvernat cu violență și arbitrarul și a fost răsturnat de Brutus și Tarquinius Collatinus.
28 Decius, împărat roman - 249-251 î.e.n. violent persecutor al creștinismului.
??
??
??
??

Doctorul misterios vol.1

Alexandre Dumas

